

ASPECTES SANITARIS DE LA VILA DE BERGA (1569-1760)

LLUÍS GUERRERO I SALA

Volum I

TESI DOCTORAL
UNIVERSITAT DE BARCELONA
DIVISIÓ DE CIÈNCIES DE LA SALUT
DEPARTAMENT DE SALUT PÚBLICA
UNITAT D'HISTÒRIA DE LA MEDICINA
DIRECTOR: PROF. JACINT CORBELLA I CORBELLA

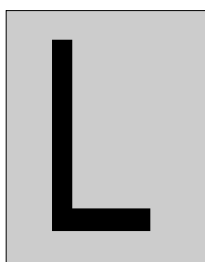

Capítol 6

DISCUSSIÓ

CAPÍTOL 6

DISCUSSIÓ

Les dades que he exposat en el capítol de *Resultats* caracteritzen la població de la vila de Berga dels segles XVI, XVII i XVIII. A partir de les xifres i dels trets no numèrics s'albiren nombrosos aspectes sanitaris i socials dels seus habitants. Sabem el nombre de persones censades, els qui van nàixer en aquest període, els qui van contreure matrimoni, els qui hi van morir, a vegades, fins i tot el que van patir, i algunes dades del personal assistencial que en tenia cura. He intentat esbrinar l'evolució de la natalitat i de l'entorn de les seves oscil·lacions per períodes, la freqüència de les situacions sanitàries de risc per parts múltiples de bessons i de trigèmins, la morbiditat perinatal que podia acabar amb baptismes de necessitat, i també la repercussió social d'embarassos no desitjats i parts de fills venturers que acabaven amb l'abandó del nadó.

Els naixements i l'enregistrament de baptismes suposen percentualment la part més important de les partides dels llibres parroquials de Berga d'aquest període.

A banda dels naixements també he volgut estudiar els matrimonis, la seva quantificació i el que representaven en una societat com aquella; les seves oscil·lacions al llarg dels anys i quins eren els moments de major i de menor nupcialitat.

En el cas dels matrimonis també he volgut conèixer l'estat civil previ dels contraents, si eren fadrins o vidus, si eren donzelles o vídues, o si predominaven les situacions mixtes.

També té força interès comprovar la nupcialitat entre sectors professionals o gremials, i, en concret, la dels sanitaris.

Els llibres d'òbits ens han fornir d'una visió completa de la mort i del seu entorn. Aquest és un tema de gran interès que m'ha empès a escatir les causes i forma de la mort, sinó també què es feia dels morts a partir de la defunció.

La mortalitat total d'aquesta llarga època de la Berga Moderna, les diverses freqüències que es fan paleses en la seva evolució i les circumstàncies que hi influeixen, són aspectes de màxim relleu.

La mortalitat violenta ens il·lustra sobre una època difícil, plena de conteses, de bandidatge, i fins i tot he buscat els casos compatibles amb l'autòlisi.

Les morts sobtades ens acosten a determinades situacions patològiques en les quals aquests finals són més prevalents.

Les morts dubtoses són un calaix de sastre que contenen casos de mort natural i altres de mort violenta, sense que puguem aclarir a quin dels dos grups pertany en realitat el cas que observem.

Les morts naturals són aquelles en què s'indica aquesta causa en la partida corresponent, i, probablement van ser molt més nombroses del que ens indiquen els llibres parroquials.

Les morts per malaltia s'assoleixen després d'una trajectòria patològica causada per una afecció, i a vegades en la partida hi ha pistes sobre els símptomes predominants.

Les morts relacionades amb els parts devien de ser nombroses, i per aquest motiu les hem cercat acuradament; malgrat això, estan infrarepresentades.

La freqüència de les morts de soldats és interessant de determinar; elles, per se, quan són quantioses en períodes curts, esdevenen marcadors de moments de conflicte armat i trasbals social que també afecta la població civil.

La cerca de les morts en situació de pobresa i la seva quantificació té un interès relatiu, ja que també poden ser marcadors d'èpoques de guerres, de fams, de plagues i d'empobriment per epidèmies i les quarentenes que comportaven.

En la present tesi també he volgut atendre a aspectes inèdits en aquests tipus d'estudis, en concret a totes aquelles circumstàncies que es relacionen amb la manipulació dels cossos dels morts.

Determinar l'interval funerari és important des d'un punt de vista de la salubritat pública. Convé comprovar el temps que tardaven a enterrar els morts en condicions normals, i també en temps d'epidèmies i d'altres mortaldats.

Els trasllats dels morts podien influir en la situació sanitària de la població ja que podien comportar risc de contagi.

La possible saturació dels cementiris podia ser causa de problemes sanitaris, podia afectar la salubritat pública, i, per tant, és un tema en el qual cal aprofundir.

Els enterraments en vasos sepulcral dins les esglésies comportaven també problemes de salubritat i un major risc de contagi. L'elevada freqüentació d'algunes d'aquestes tombes multiplicaven aquest risc.

Un dels temes cabdals de la tesi és l'estudi del personal sanitari del qual tenim notícia en el capítol de *Resultats*. Amb els llistats procedents del buidatge dels llibres sacramentals he determinat la presència sanitària a la vila de Berga al llarg del període que determina la tesi, calculant-la per a totes les professions sanitàries.

També he volgut establir les genealogies del major nombre possible de sanitaris, i buscar les seves connexions i relacions de parentiu.

Amb totes les dades dels sanitaris, he intentat fer un diccionari biogràfic dels sanitaris d'aquesta tesi dels quals puc disposar d'informació.

Finalment, intento establir les possibles relacions entre els ferrers i manescals, que hi eren i hi surten reflectides en diverses ocasions.

La discussió de les dades d'aquesta tesi és complexa atesa la seva diversitat temàtica i els punts que pretén analitzar. Ho és des d'un punt de vista qualitatiu i quantitatiu, com es pot comprovar tot seguit.

6.1. PERSONAL SANITARI

L'estudi del personal sanitari que hom pot trobar buidant les partides dels llibres parroquials de Santa Eulàlia de Berga és un objectiu prioritari d'aquesta tesi.

He trobat diferents professionals de la sanitat citats en els 191 anys que transcorren entre 1569 i 1760, període al qual dedico la meua recerca.

En total he trobat 215 partides que esmenten sanitaris entre el total de les 27.408 que he consultat per a confegir la tesi. Per tant, les partides on figuren sanitaris constitueixen el 0,78% del total dels registres.

El total d'ocupacions que he trobat en els llibres parroquials de la vila ha estat de 158, de les quals 9 són professions sanitàries (5,69%), un percentatge considerable que ens indica que Berga, aleshores una vila dedicada al sector primari i de serveis, era un lloc especialment caracteritzat per la presència d'aquests últims, entre els quals figuraven els sanitaris.

He trobat aquests professionals distribuïts aleatòriament al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII.

En els anys del segle XVI que van entre el 1569 i el 1600 trobo solament 11 sanitaris, xifra que representa un 5,12% del total dels que apareixen en tot el període, entre els quals hi ha 4 metges, 4 barbers, 1 apotecari, 1 candeler i 1 hospitaler.

En tot el segle XVII he trobat 118 sanitaris, que representen el 54,88% del total, entre els quals hi ha 41 cirurgians, 30 metges, 24 apotecaris, 13 adroguers, 5 candelers, 2 barbers, 2 hospitalers i 1 llevadora.

En els anys del segle XVIII que transcorren entre 1701 i 1760, he trobat 86 sanitaris que representen el 40,00% del total, entre els quals hi ha 31 cirurgians, 21 metges, 15 adroguers, 10 apotecaris, 4 manescals, 3 candelers i 2 llevadores.

Considerant en conjunt el període de 191 anys que abasta la present tesi entre 1569 i 1760, els professionals sanitaris els podem enquadrar dins de dos grans blocs. El més nombrós és aquell que inclou els cirurgians, metges, apotecaris i adroguers. Aquest bloc totalitza 190 sanitaris, el 88,37% del conjunt. El segon bloc de professionals és més migrat: hi apareixen els candelers, barbers, manescals, llevadores i hospitalers, i suma un total de 25 sanitaris (11,63%).

Dels sanitaris, els que s'esmenten amb més freqüència són els cirurgians, dels quals n'he trobat 72; sorprenentment no n'apareix cap en els anys que corresponen al segle XVI, n'hi ha 41 al segle XVII (56,94% dels cirurgians), i 31 en el tram del segle XVIII (43,06%). El segon lloc en nombre l'ocupen els metges: n'he trobat 55 en total, 4 dels quals (7,27%) corresponen a part del segle XVI, 30 (54,55%) al XVII, i 21 (38,18%) a part del XVIII.

En tercer lloc, trobo un total de 35 apotecaris, dels quals solament 1 (2,86%) és del segle XVI, entre 1569 i 1600; 24 (68,57%) en tot el segle XVII i 10 (28,57%) són del XVIII entre 1701 i 1760. Segueixen en quart lloc els adroguers, amb un total de 28, que es distribueixen de forma no proporcional, perquè no en trobo cap dins del segle XVI, en trobo 13 (46,43%) en el XVII i 15 (53,57%) en el XVIII. El cinquè lloc l'ocupen els candelers, dels quals trobo solament 1 (11,11%) al segle XVI, 5 (55,56%) al XVII i 3 (33,33%) al XVIII fins al 1760. En sisè lloc hi ha els barbers: n'he trobat 4 (66,67%) en el segle XVI, entre 1569 i el 1600; solament 2 més (33,33%) en tot el segle XVII i cap en el XVIII. El lloc setè l'ocupen els manescals, dels quals no n'hi ha cap entre 1569 i 1700, i solament 4 (100,00%) entre 1701 i 1760, en el segle XVIII. El lloc vuitè és compartit *ex aequo* entre les llevadores i els hospitalers; n'he trobat 3 de cada en tot el període que estudia la tesi. De llevadores, no n'hi ha cap dins del segle XVI, solament 1 (33,33%) en tot el XVII i 2 (66,67%) dins del XVIII. D'hospitalers n'hi ha 1 (33,33%) dins del segle XVI, 2 (66,67%) al llarg del XVII, i cap dins del XVIII.

En tota aquesta distribució hi ha diverses circumstàncies que em criden l'atenció. Entre elles, que no hi ha cirurgians al XVI i que apareixen al XVII; hi ha una relació inversa amb els barbers, dels quals n'hi ha més en el XVI i desapareixen dins del XVII.

Segurament el barbers van ser substituïts pels cirurgians, els quals tenen una denominació acadèmica única. No és fins a la creació del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, el 1760, moment que marca el límit últim de la meua tesi, que els cirurgians es desglossen per nivells de formació.

Dins de l'epígraf de metges he inclòs més d'una categoria professional, ja que en les partides he trobat molt pocs metges i una molt elevada proporció de doctors en medicina. Com que la diferència acadèmica entre uns i altres era una mica confusa, he optat per incloure'ls dins d'un grup genèric de *metges*.

La distribució dels apotecaris no segueix una lògica de població, ja que si atenem a aquesta distribució no hi ha una proporció correcta entre el seu nombre en els 31 anys darrers del XVI i els del XVII, com tampoc no hi és entre els del XVII i el 60 primers anys del XVIII, període en el qual quasi s'haurien d'igualar. No sé quina és la causa d'aquesta distribució anòmala.

Els adroguers concentren la major part de la seva presència en el segon tram del període que estudio a la tesi, sense que hi constin abans.

Els candelers tenen una distribució relativament d'acord amb el volum de població de la vila de Berga en els diferents períodes que estudio.

Els manescals no apareixen fins al segle XVIII, i encara rarament. Això és estrany per tal com aquests professionals havien de tenir cura del bestiar. Ara bé, potser també que professionals d'algun altre ofici en tinguessin cura, a més dels manescals.

Les llevadores tenen una presència quasi irrellevant: n'he trobat tres al llarg de 191 anys, per atendre 17.240 naixements. Crec que no resulta gens agosarat suposar que el relativament alt nombre de cirurgians a partir del XVII respon en part al fet que aquests professionals assumien aquesta assistència, i si no n'hi havia l'assumien els metges, i aquests darrers deuriem ser els qui tenien cura de l'assistència mèdica en el segle XVI. En cap cas no trobo sinonímia de llevadora i, per exemple, no surt citada la paraula "*matrona*" o d'altres.

Els hospitalers són solament tres, i desapareixen al segle XVII, potser per la incorporació en aquest àmbit de les congregacions o ordes religiosos d'un o altre sexe.

6.1.1. PRESÈNCIA SANITARIA

És habitual en les tesis doctorals sobre *Aspectes sanitaris...* dedicar un capítol al personal sanitari, i dins d'ell, fer un apartat sobre la cobertura sanitària.

La cobertura sanitària d'una població es defineix com “*la relació existent entre els habitants que la integren i el personal sanitari encarregat de vetllar per la salut d'aquests individus*”.⁴⁴

Segons el diccionari de l'IEC, *cobertura*, en l'accepció que s'adiu al context, significa *acció de cobrir un lloc de treball; l'efecte*.

Atès que no podem saber si un sanitari citat en els llibres sacramentals està en exercici o no, prefereixo substituir el mot cobertura. Podria ben passar que un sanitari que hagi tingut un exercici ple, deixi de tenir-lo perquè es trobi en situació d'incapacitat física o psíquica, i que malgrat això el segueixin citant acompanyat del nom de la seva professió.

Per aquests motius, d'ara en endavant parlaré de presència sanitària, que significa la constatació de l'existència de sanitaris dins de la població. Aquest terme té un contingut més realista, i inclou tots els sanitaris, independentment del fet d'exercir o no la professió.

Si en els darrers decennis del segle xx i aquest primers anys del segle XXI la presència sanitària ha sofert notables variacions en el nostre medi, la qual cosa és encara més visible si observem els canvis en el nombre de determinats especialistes, què no pot haver passat en èpoques remotes quan el personal sanitari tenia titulacions l'especificitat de les quals desconexem. A més, la relació de sanitaris pot presentar biaixos, com per exemple la inclusió d'alguns d'ells de pas o presents en un acte de litúrgia (bateig, casori, funeral, etc.), als quals per raó de la seva presència i titulació els atribuiríem una hipotètica activitat professional a la vila de Berga.

Al llarg de les partides enregistrades en els llibres de l'Arxiu Parroquial de Berga, avui a Solsona, he trobat un bon nombre de sanitaris de titulacions diverses, entre elles:

- Doctors en Medicina
- Cirurgians
- Apotecaris
- Adroguers
- Candelers
- Manescals
- Llevadores
- Hospitalers

Cadascun d'ells tenia un rol diferent, i podien conviure fàcilment dins d'una societat que ja demanava una atenció no especialitzada però si diferenciada.

La Medicina i la Cirurgia havien seguit i seguien unes trajectòries separades pel que feia a preparació, exercici i prestigi. Entre ambdues, la Medicina gaudia d'una aurèola de disciplina científica amb un nivell acadèmic elevat, que transcendia a la vida social. No era així en el cas de la Cirurgia, que més que una ciència era considerada un ofici, amb un aprenentatge més propi del món gremial i els fonaments de la qual no eren tan sòlids com els de la Medicina.

Altres professionals formaven part d'aquest món polaritzat per la Medicina i la Cirurgia, com els apotecaris, els adroguers, els candellers, els manescals, les llevadores, etc.

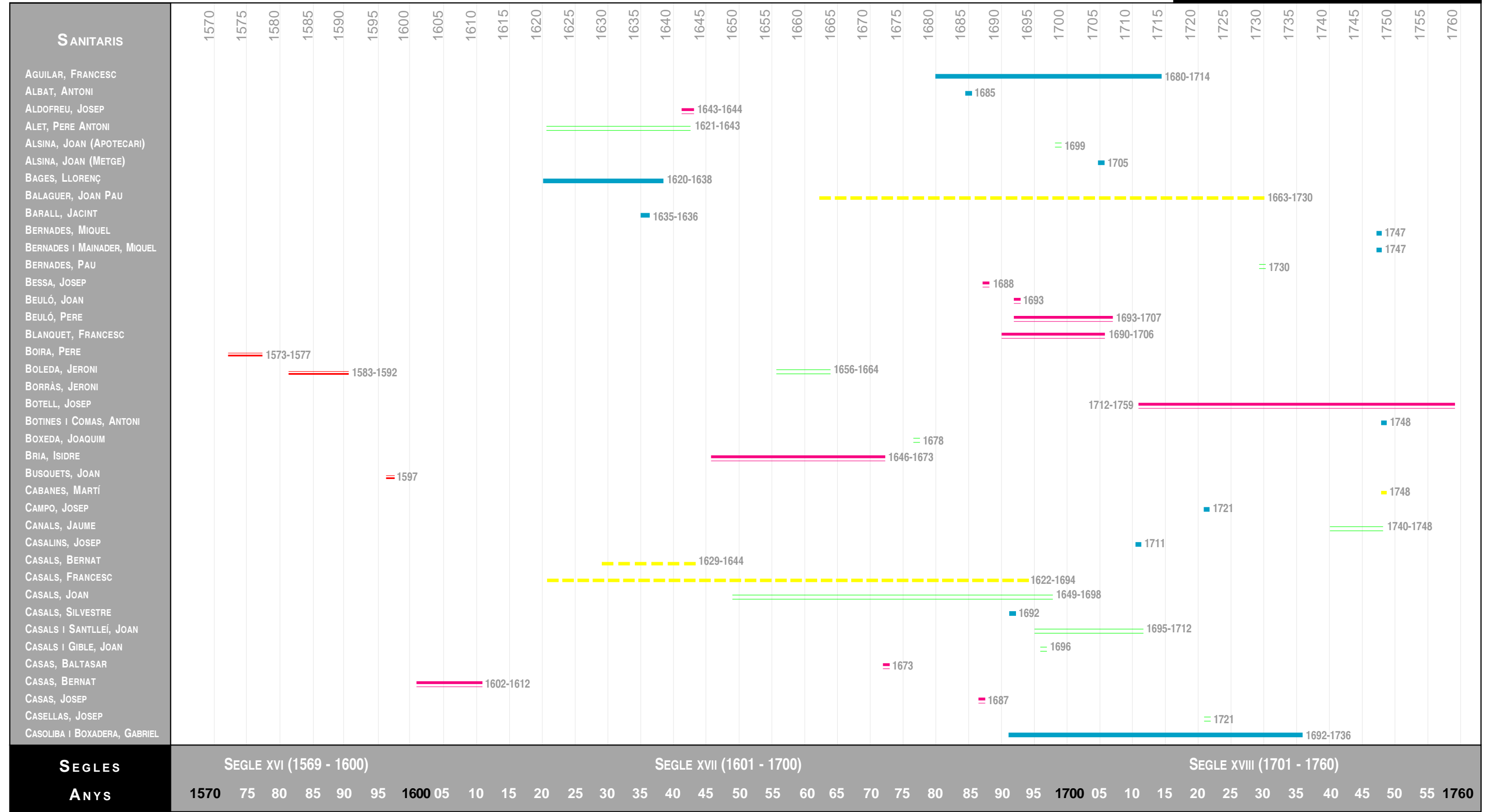
Temps més tard, l'any 1760, es creava el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, alhora que el de Cadis i Madrid. Això suposà un pas decisiu per a l'ulterior ordenament de les professions sanitàries.

La presència sanitària a Berga és molt baixa entre els anys 1569 i 1600, període en què trobo solament 11 sanitaris, entre els quals predominen els metges i els barbers. En el segle XVII el nombre de sanitaris augmenta considerablement -fins a 118- amb un clar predomini de cirurgians, seguit de metges, apotecaris i adroguers. Entre 1701 i 1760 he trobat 86 sanitaris, amb una presència màxima de cirurgians, seguida de metges, adroguers i apotecaris.

Entre els anys 1569 i 1620, la presència de sanitaris hi és quasi anecdòtica; entre aquest darrer any i 1680 aquesta presència és molt més important i arriba al màxim en el període 1680-1740, després del qual decau lleugerament. L'aparició de metges s'hi concentra en el tram comprès entre 1620 i 1720, mentre que la dels cirurgians ho fa en el període que va de 1620 i 1750. La presència d'aquests últims comporta la desaparició dels barbers. Els apotecaris hi sovintegen a partir de 1650. Hi trobo presència d'adroguers i candellers, sobretot, a partir de 1690. La presència de llevadores, manescals i hospitalers hi és insignificant.

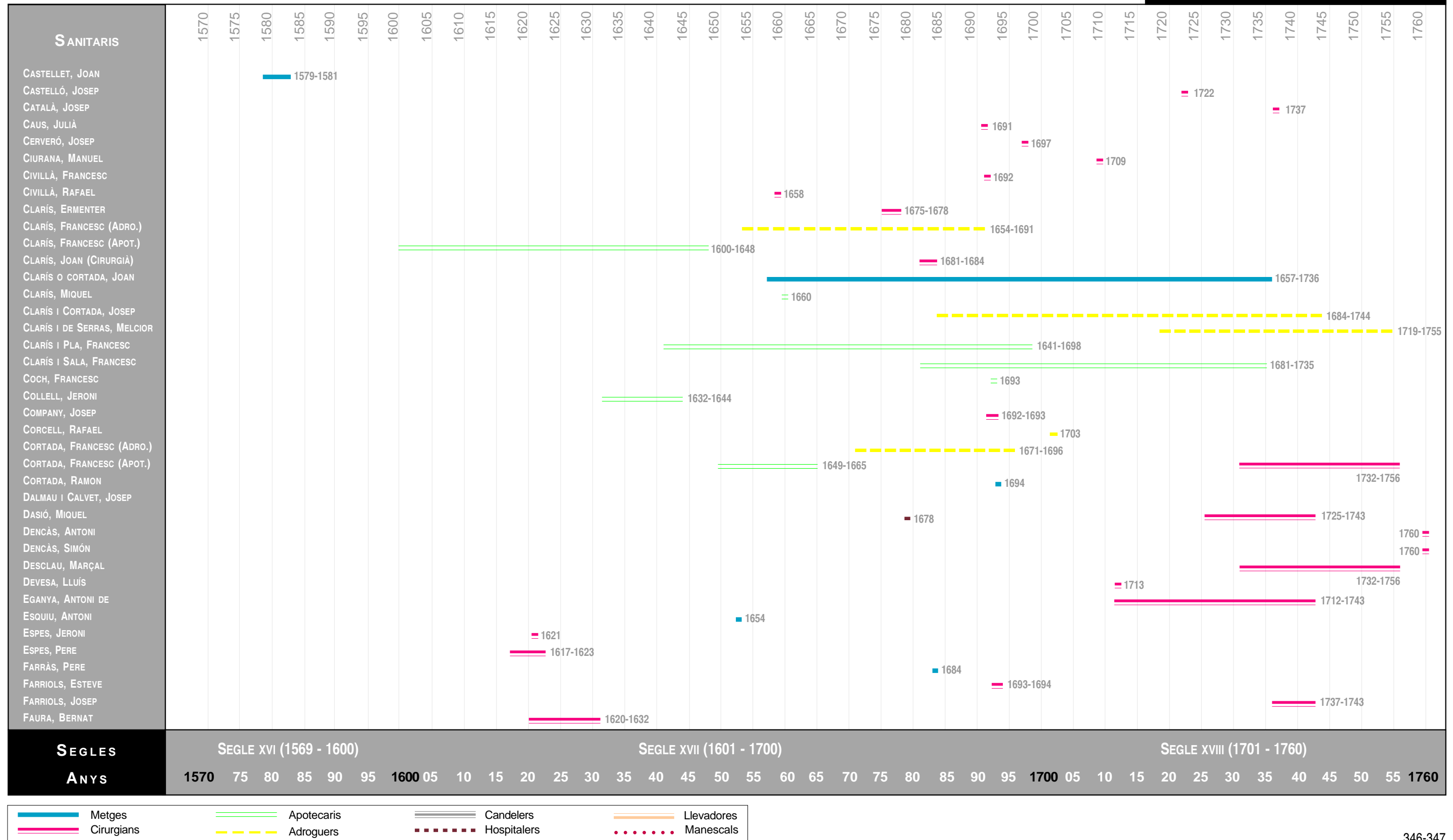
SANITARIS	SEGLE XVI	SEGLE XVII	SEGLE XVIII	TOTAL
ADROGUERS	- -	13 (46,43%)	15 (53,57%)	28
APOTECARIS	1 (2,86%)	24 (68,57%)	10 (28,57%)	35
BARBERS	4 (66,67%)	2 (33,33%)	- -	6
CANDELERS	1 (11,11%)	5 (55,56%)	3 (33,33%)	9
CIRURGIANS	- -	41 (56,94%)	31 (43,06%)	72
HOSPITALERS	1 (33,33%)	2 (66,67%)	- -	3
LLEVADORES	- -	1 (33,33%)	2 (66,67%)	3
MANESCALS	- -	- -	4 (100,00%)	4
METGES	4 (7,27%)	30 (54,55%)	21 (38,18%)	55
TOTAL	11 (5,12%)	118 (54,88%)	86 (40,00%)	215

PRESENCIA SANITÀRIA ALS SEGLES XVI-XVII-XVIII

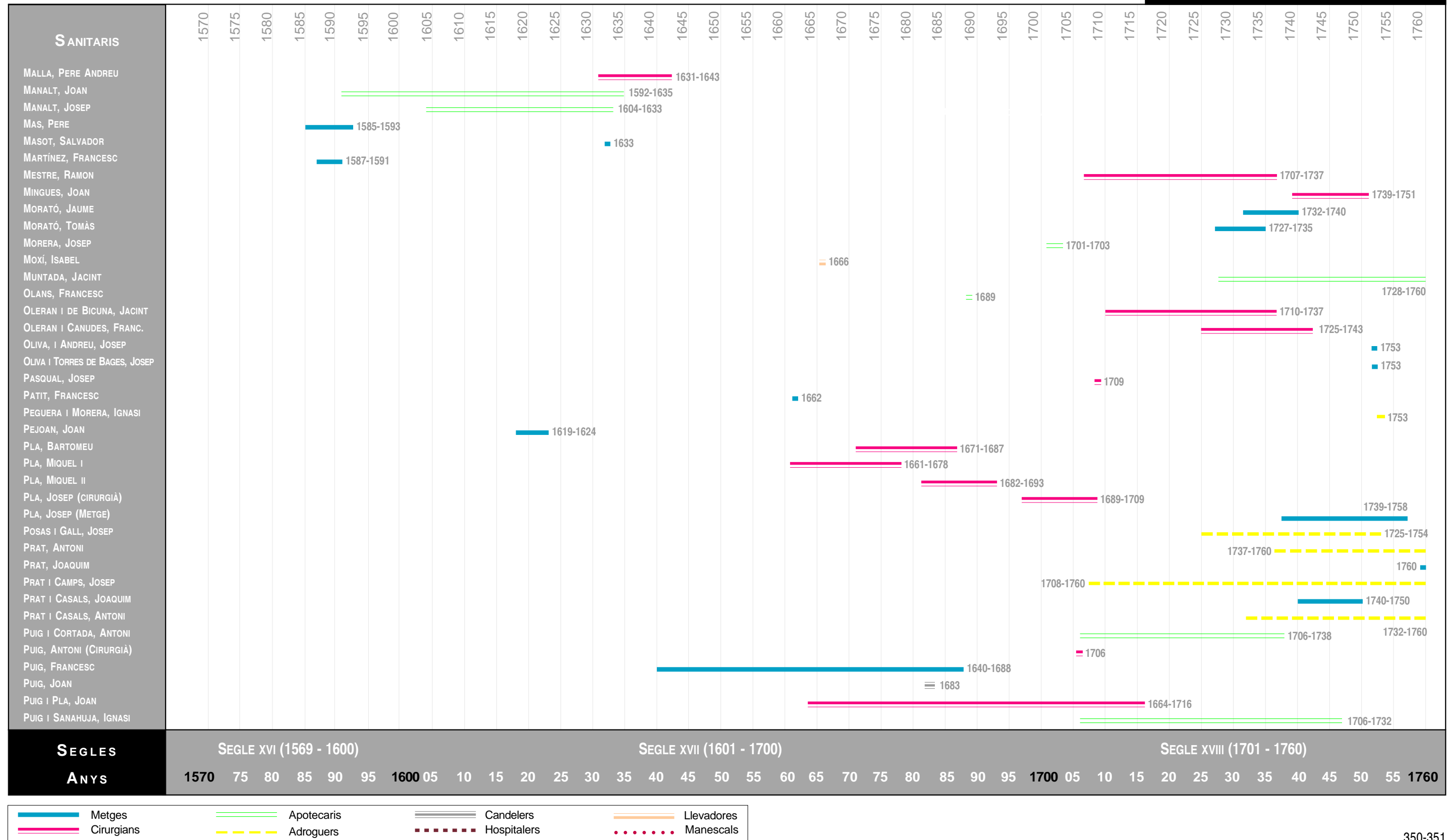

■ Metges — Apotecaris — Candelers — Llevadores — Barbers
— Cirurgians - - - Adroguers - - - Hospitalers ••••• Manescals

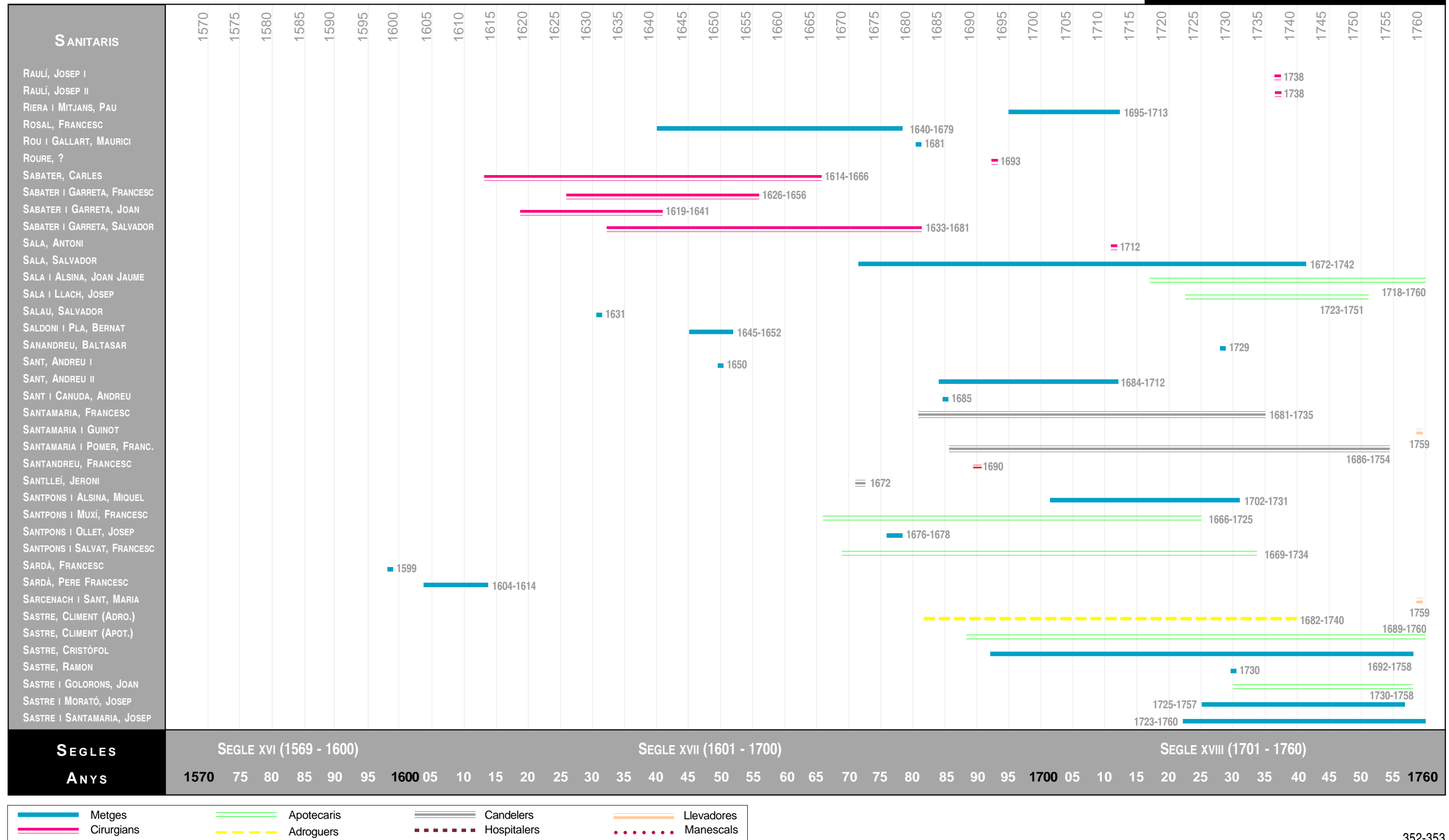
PRESENCIA SANITÀRIA ALS SEGLES XVI-XVII-XVIII

PRESENCIA SANITÀRIA ALS SEGLES XVI-XVII-XVIII

PRESENCIA SANITÀRIA ALS SEGLES XVI-XVII-XVIII

6.1.2. BIOGRAFIES

A l'hora de cercar personal sanitari, el podem trobar en tots els llibres sacramentals o bé solament en algun d'ells, en funció del moment en què hagi anat a viure a Berga, o que hagi deixat la vila per anar a establir-se en un altre indret.

Podem trobar el mateix sanitari en ocasions reiterades, per exemple fent diverses vegades de padrí en bateigs, o de testimoni en casoris, fet que era freqüent perquè aquesta mena de persones gaudia de prestigi social, sobretot els doctors en medicina.

Moltes vegades, les cites dels llibres sacramentals de Berga m'han dut a consultar arxius parroquials d'altres indrets amb els quals el sanitari en qüestió tenia algun lligam; en aquests casos apareixia nova documentació sobre la persona en qüestió.

En altres ocasions he trobat sanitaris de Berga entre altres persones dins d'obres historiogràfiques de la medicina o d'altres ciències de la salut, la qual cosa m'ha permès recuperar nous detalls sobre aquests professionals.

Amb totes aquestes dades, i de vegades amb més dades encara, he construït els perfils biogràfics d'alguns sanitaris relacionats d'una manera o altra amb Berga, tot especificant els diversos llocs on l'esmenten.

En aquest petit diccionari biogràfic de sanitaris de Berga hi ha molts professionals que rescato de l'anonimat d'una vida dedicada al treball en una vila de la muntanya mitjana catalana, sense altres mèrits que la seva valuosa dedicació a l'ofici. Malgrat això, hi destaca algun personatge d'interès dins del context de l'època.

A continuació exposo el recull d'esbossos biogràfics que ha estat possible perfilar a partir, sobretot, de la documentació parroquial de Berga.

ADROGUERS

BALAGUER, JOAN PAU. Natural de Barcelona. Documentat a Berga com adroguer i candeler de cera, entre 1663 i 1730. Casat en primeres núpcies el 12 d'agost de 1663 amb Eulàlia Mas, vídua de l'adroguer Bonifaci Firmat, i en segones el 8 d'abril de 1684 amb Anna Boxader. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1684. Va morir a Berga el 22 de desembre de 1725.

Citat en 12 registres.

CABANES, MARTÍ. Natural de Barcelona. Documentat a Berga el 25 de novembre de 1748 com a marmessor d'un testament.

Citat en 1 registre.

CASALS, BERNAT. Documentat a Berga entre 1629 i 1644. Casat amb Mariàngela.

Citat en 4 registres.

CASALS, FRANCESC. Nascut a Berga el 19 d'abril de 1622. Fill de l'adroguer Bernat Casals i de Mariàngela. Casat a Berga, el 5 de març de 1647, amb Paula Boxader. Documentat entre 1622 i 1694.

Citat en 18 registres.

CLARÍS, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1648 i 1691, com adroguer i candeler de cera. Casat amb Julita Cortada. Va exercir de Batlle General de la vila de Berga l'any 1648, època en la qual el trobem citat com a *Honorable*. Va morir a Berga el 7 de juliol de 1691.

Citat en 17 registres.

CLARÍS I CORTADA, JOSEP. Nascut a Berga el 22 d'agost de 1684. Fill de l'adroguer Francesc Clarís i de Julita Cortada. Documentat com adroguer i candeler de cera. Casat en primeres núpcies el 26 de febrer de 1702 amb Francesca Serras i en segones núpcies, el 19 d'abril de 1718, amb Teresa Canudes. Va morir a Berga el 26 de gener de 1743.

Citat en 21 registres.

CLARÍS I DE SERRAS, MELCIOR. Nascut a Berga el 22 de setembre de 1719. Fill de l'adroguer Josep Clarís i Cortada i de Francesca Serras. Casat a Berga el 26 de novembre de 1742 amb Eulàlia Puig. Va morir a Berga el 3 de juny de 1747.

Citat en 12 registres.

CORCELL, RAFAEL. Documentat a Berga el 9 de desembre de 1703, en el matrimoni d'una filla.

Citat en 1 registre.

CORTADA, FRANCESC. Documentat com a adroguer i candeler de cera entre 1671 i 1696. Casat a Berga, el 8 de juliol de 1671, amb Mònica Frexa.

Citat en 10 registres.

FERRER, ESTEVE. Natural de Borredà (Berguedà). Documentat a Berga el 12 d'agost de 1708, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

FERRER, JOSEP. Documentat a Berga el 25 de juny de 1691, en el naixement d'un fill.

Citat en 1 registre.

FIRMAT, BONIFACI. Natural de Manresa (Bages). Adroguer i candeler de cera documentat a Berga entre 1675 i 1683. Casat amb Eulàlia Mas. Va morir a Berga el 5 d'abril de 1681.

Citat en 11 registres.

GIL, JOAN. Documentat a Berga entre 1716 i 1740. Casat amb Mariàngela.

Citat en 4 registres.

GILI, JOAN. Documentat a Berga entre 1709 i 1754. Casat amb Mariàngela Llach. El trobem citat com a "*Magnífich Regidor*" de la vila de Berga. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1709.

Citat en 11 registres.

GILI I LLACH, ANTONI. Nascut a Berga el 29 de juliol de 1713, on el trobem documentat fins l'any 1757. Fill de l'adroguer Joan Gili i de Mariàngela Llach. Casat amb Antònia Riera. L'any 1738 el trobem fent d'administrador de les festes del Corpus.

Citat en 25 registres.

GUIX, ANTONI. Documentat a Berga entre 1716 i 1755. Casat a Berga amb Maria Savall el 18 d'octubre de 1716. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1717. El trobem anomenat "*Magnífich Regidor*" de la vila de Berga. Va morir a Berga el 28 de novembre de 1755.

Citat en 17 registres.

GUIX I SAVALL, ANTONI. Documentat a Berga fins l'any 1748. Fill de l'adroguer Antoni Guix i de Maria Savall. Casat el 15 de febrer de 1744 amb Margarida Claris i de Serras, filla de l'adroguer, Josep Claris i Cortada.

Citat en 6 registres.

LLACH, MIQUEL. Documentat a Berga entre 1693 i 1701. Casat en primeres núpcies amb Margarida Bessa. El 6 d'octubre de 1693 es casa en segones núpcies amb Eulàlia Jordà i Ferrer i l'11 de setembre de 1695, en terceres núpcies amb Francesca Casals, filla de l'apotecari Francesc Casals i vídua del cirurgià Esteve Farriols. Va morir a Berga el 24 de maig de 1701.

Citat en 21 registres.

PEGUERA I MORERA, IGNASI. Natural de la Seu d'Urgell (Alt Urgell). Casat a Berga el 26 de juliol de 1753 amb Marianna Sala i Llach, filla de l'apotecari Joan Sala.

Citat en 1 registre.

POSAS I GALL, JOSEP. Documentat a Berga entre 1725 i 1754. Casat el 12 de febrer de 1725, amb Julita Claris. El trobem anomenat "*Honorable Regidor*".

Citat en 12 registres.

PRAT, ANTONI. Documentat l'any 1737 i el 1760. El 17 de juny de 1760 el trobem fent de marmessor en un testament.

Citat en 2 registres.

PRAT I CAMPS, JOSEP. Documentat a Berga entre 1708 i 1760. Casat amb Francesca Casals. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1725. Domiciliat al carrer Major de Berga. Va morir a Berga el 17 de juny de 1760.

Citat en 11 registres.

PRAT I CASALS, ANTONI. Documentat a Berga entre 1732 i 1760. Adroguer i candeler de cera fill de Josep Prat i Camps i de Francesca Casals. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1725. Casat el 13 de maig de 1732, amb Maria Montorsí i Bosch. Va morir a Berga el 17 de juny de 1760.

Citat en 9 registres.

SASTRE, CLIMENT. Adroguer i candeler de cera documentat a Berga entre 1682 i 1740. Casat el 12 d'abril de 1682 amb Eulàlia Guix i Clarís, filla del doctor en Medicina, Joan Guix. Va morir el 17 d'octubre de 1702.

Citat en 18 registres.

SENTIES, JOSEP. Natural de Prats de Lluçanés (Osona). Documentat a Berga entre 1712 i 1741. Casat el 17 de maig de 1712 amb Maria Sala i Alsina.

Citat en 12 registres.

SERRA, JOAN. Documentat a Berga entre 1609 i 1655. Casat amb Francesca. Va morir a Berga el 9 de gener de 1655.

Citat en 15 registres.

THOMASA, ISIDRE. Documentat a Berga el 5 d'octubre de 1678, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

XIPELL PERE. Natural de Santpedor (Bages). Fill de l'adroguer Pere Xipell. Documentat a Berga, el 21 de febrer de 1730, amb motiu del seu matrimoni amb Antònia Vilardaga.

Citat en 1 registre.

APOTECARIS

ALET, PERE ANTONI. Documentat a Berga entre 1621 i 1643. Casat amb Joana. La seva botiga, ben assortida, va ser visitada per Gaspar Joan Pasqual metge del Protomedicat i per Francesc Llacuna, apotecari, ambdós de Ripoll, l'any 1621 i 1624. La botiga estava situada al carrer Major. Citat indistintament com apotecari i candeler.

Citat en 12 registres.

ALSINA, JOAN. Documentat a Berga l'1 de novembre de 1699, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

BERNADES, PAU. Natural de Casserres (Berguedà). Documentat a Berga el 29 de maig de 1730, en l'òbit de la seva muller.

Citat en 1 registre.

BOLEDA, JERONI. Documentat a Berga entre 1656 i 1664. Casat en primeres núpcies amb Estefania, i en segones, el 23 de març de 1664 amb Francesca del Graner, filla de l'apotecari, Josep del Graner. Administrador de les festes del Corpus de l'any 1656. Sembla que l'any 1671 s'havia establert a Anglesola (Urgell) i l'any 1674 a Tàrrrega (Urgell). Revalidat el 16 d'abril de 1673.

Citat en 8 registres.

BOXEDA, JOAQUIM. Documentat a Berga el 25 de juliol de 1678, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

CASELLAS, JOSEP. Natural de Bagà (Berguedà). La seva botiga va ser visitada per Sebastià Creagh el 19 de març de 1619 i clausurada per trobar-se "disrruïda". Documentat a Berga el 7 de juliol de 1621, en el matrimoni d'una seva filla.

Citat en 1 registre.

CLARÍS, FRANCESC. Nascut a Berga el 7 d'octubre de 1600. Casat amb Anna Pla i Rou, el 2 de febrer de 1634. Va exercir com a Batlle de la vila de Berga, on va morir el 30 de juliol de 1648.

Citat en 17 registres.

CLARÍS, MIQUEL. Documentat a Berga el 12 d'agost de 1660, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

CLARÍS I PLA, FRANCESC. Nascut a Berga el 5 de maig de 1641. Fill de l'apotecari Francesc Clarís i d'Anna Pla. Casat amb Anna Sala el 27 de febrer de 1669. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1670. Revalidat el 29 de desembre de 1674. La seva botiga, ben assortida, va ser visitada per Francesc Monnar i Jeroni Troch, apotecari de Barcelona, el 27 de desembre de 1674. Va morir a Berga el 25 d'abril de 1698.

Citat en 25 registres.

CLARÍS I SALA, FRANCESC. Nascut a Berga el 7 d'agost de 1681. Fill de l'apotecari Francesc Clarís i Pla i d'Anna Sala. Casat, el 10 de juliol de 1706, amb Teresa Bru i Descallar, filla del ciutadà honrat de Barcelona Josep Bru. Sogre del Dr. en Medicina, Miquel Bernades i Mainader. Va morir a Berga el 27 de setembre de 1735.

Citat en 22 registres.

CANALS, JAUME. Documentat a Berga entre 1740 i 1748. Casat a la vila, el 17 de juliol de 1740, amb Teresa de Morató, filla del Dr. en Medicina Jaume de Morató i vídua de l'apotecari Antoni Puig. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1743.

Citat en 5 registres.

CASALS, JOAN. Nascut a Berga el 26 de març de 1649. Fill del candeler Francesc Casals. Revalidat el 21 de desembre de 1672. Casat l'11 de setembre de 1672, amb Maria Agnès Santlleí. Administrador de les festes del Corpus de l'any 1673. La seva botiga, ben assortida, va ser visitada per Francesc Monnar i Jeroni Troch, apotecari de Barcelona, el 27 de desembre de 1674. Va morir a Berga el 23 de setembre de 1698.

Citat en 17 registres.

CASALS I SANTLLEÍ, JOAN. Documentat a Berga entre 1696 i 1711. Fill de l'apotecari Joan Casals i de Maria Agnès Santlleí. Casat amb Maria Gible el 6 de febrer de 1695 en primeres núpcies i, en segones, amb Teresa Tuyet el 9 de setembre de 1703.

Citat en 11 registres.

CASALS I GIBLE, JOAN. Nascut a Berga el 23 de febrer de 1696. Fill de l'apotecari Joan Casals Santlleí i de Maria Gible.

Citat en 1 registre.

COCH, FRANCESC. Natural de Sallent (Bages). Documentat a Berga el 4 de novembre de 1693, en el naixement d'un fill. Casat amb Raimunda.

Citat en 1 registre.

COLLELL, JERONI. Documentat a Berga entre 1632 i 1644. Casat amb Marianna.

Citat en 5 registres.

CORTADA, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1649 i 1665. Casat el 16 de novembre de 1649 amb Isabel Sorribes, filla de l'apotecari Miquel Sorribes. Administrador de les festes del Corpus de l'any 1647. Documentat com a "*Honorable*". Va morir a Berga el 8 de desembre de 1665.

Citat en 17 registres.

GRANER, JOSEP DEL. Documentat a Berga entre 1645 i 1692. Casat amb Maria Casas. Revalidat el 30 de gener de 1673. Citat habitualment com a "*Burges i apotecari*". Sembla que era originari de Perpinyà. La seva botiga, ben assortida, va ser visitada per Francesc Monnar i Jeroni Troch, apotecari de Barcelona, el 27 de desembre de 1674. Va morir a Berga l'1 de juliol de 1692.

Citat en 10 registres.

GRANER I CASAS, MIQUEL DEL. Nascut a Berga el 19 d'octubre de 1649. Fill de l'apotecari Josep del Graner i de Maria Casas. Casat el 19 de maig de 1680 amb Clara Malagarriga i Massanés. Citat habitualment com a "*Burgés i apotecari*". Va morir a Berga el 21 de desembre de 1706.

Citat en 17 registres.

MANALT, JOAN. Documentat a Berga entre 1592 i 1635. Casat amb Petronila. L'any 1592 el trobem documentat com a "*especier*". La seva botiga, ben assortida, va ser visitada per Agustí Bruna, metge, i Joan Ponsich, apotecari, el 15 d'agost de 1595. La botiga estava situada a la Plaça Major. Va morir a Berga el 23 de setembre de 1635.

Citat en 18 registres.

MANALT, JOSEP. Nascut a Berga el 16 de setembre de 1604. Fill de l'apotecari Joan Manalt i de Petronila. Casat el 18 de març de 1629 amb Maria Àngela Clarís. Va morir a Berga el 21 de juny de 1633.

Citat en 6 registres.

MORERA, JOSEP. Documentat a Berga entre 1701 i 1703. Casat el 30 de desembre de 1701 amb Francesca Casals i Gible, filla de l'apotecari Joan Casals i Santlleí. Administrador de les festes del Corpus de l'any 1702. Algunes vegades l'hem trobat documentat com a adroguer.

Citat en 3 registres.

MUNTADA JACINT. Documentat a Berga entre 1728 i 1760. Examinat el 24 de maig de 1725. Casat a Berga el 10 de febrer de 1728, amb Eulàlia Mas. L'any 1732 era regidor de la vila de Berga. El 13 de desembre de 1774, fou visitada la botiga per Pere Cornago, i consta que Jacint Muntada havia tancat l'apotecaria feia tres mesos i que no pensava continuar-ne l'exercici. Per aquest motiu, Pere Cornago va ordenar-ne el tancament definitiu.

Citat en 16 registres.

OLANS, FRANCESC. Documentat a Berga el 25 de gener de 1689, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

PUIG I CORTADA, ANTONI. Nascut a Berga el 29 de gener de 1706. Casat el 28 de gener de 1732 amb Teresa de Morató, vídua de l'apotecari Jaume Canals i Segalés i filla del Dr. en Medicina de Moià (Bages), Jaume de Morató. Va morir a Berga el 16 de juliol de 1738.

Citat en 9 registres.

PUIG I SANAHUJA, IGNASI. Documentat a Berga entre 1706 i 1747. Casat amb Maria Cortada. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1715. Va morir a Berga el 3 d'abril de 1747.

Citat en 12 registres.

SALA I ALSINA, JOAN JAUME. Documentat a Berga entre 1718 i 1760. Casat amb Francesca Llach i Bessa, filla de l'adroguer, Miquel Llach. Examinat el 23 d'abril de 1713 per Francesc Sanpere, Protomedicat i per Joan Salvador, apotecari de Barcelona.

Citat en 18 registres.

SALA I LLACH, JOSEP. Nascut a Berga el 19 de març de 1723. Fill de l'apotecari Joan Jaume Sala i Alsina i de Francesca Llach. Va començar a practicar a Barcelona, a la botiga de Francesc Bertran i Custó el 30 de novembre de 1746, fins al 4 de gener de 1749, i en la de Pau Antoni Bertran Custó entre 1749 i 1751. Va morir a Berga el 18 d'agost de 1751.

Citat en 2 registres.

SANTPONS I MUXÍ, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1666 i 1725. Casat amb Jerònima Salvat. La seva botiga, mitjanament assortida, fou visitada el 21 de març de 1719 per Sebastià Creagh. Va morir a Berga el 7 de març de 1725.

Citat en 19 registres.

SANTPONS I SALVAT, FRANCESC. Nascut a Berga el 26 de juny de 1669. Fill de l'apotecari Francesc Santpons i Muxí i de Jerònima Salvat. Casat amb Maria Alsina. Fou revalidat per Francesc Monner, l'11 de gener de 1673. Va morir a Berga el 3 de maig de 1734.

Citat en 11 registres.

SANTPONS I ALSINA, MIQUEL. Nascut a Berga el 29 de setembre de 1702. Fill de l'apotecari Francesc Santpons i Salvat i de Maria Alsina. Casat amb Maria Rosa Martí. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1728. Va morir a Berga el 21 de juliol de 1731.

Citat en 3 registres.

SASTRE I GUIX, CLIMENT. Nascut a Berga el 12 de setembre de 1689. Fill de l'adroguer Climent Sastre i de Eulàlia Guix i Clarís. Examinat per Sebastià Creagh i Josep Casanovas, va registrar el títol el 16 de febrer de 1724. Casat el 30 de desembre de 1726 amb Maria Golorons. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1728. Documentat com a "*Magnifich Regidor*".

Citat en 20 registres.

SASTRE I GOLORONS, JOAN. Nascut a Berga el 8 de febrer de 1730. Fill de l'apotecari Climent Sastre i Guix i de Maria Golorons. Casat amb Teresa Anglada.

Citat en 2 registres.

SORRIBES, MIQUEL. Documentat a Berga entre 1630 i 1666. Casat amb Isabel. La seva

botiga, mal assortida de medicaments, estava situada al carrer Major. El 13 d'agost de 1624, fou visitada l'apotecaria per Gaspà Joan Pasqual i per Francesc Llacuna. Examinat per Bernat Bardina, metge substituït del Protomedicat, registrà el títol el 10 de març de 1625.

Citat en 4 registres.

VILARDAGA, JOAN. Natural de la parròquia de Santa Maria del Mar de Barcelona. Casat amb Paula Icart. Documentat a Berga el 16 d'agost de 1690, com a padri d'un bateig. Sogre del Dr. en Medicina Josep Guix i Clarís.

Citat en 1 registre.

Manalt
 Vuy gort fuyt com a dinars @ r b
 de l'atembra 1697 mo Joan Antoni
 Tardelles rector de Santa Maria del Mar de
 Calladebeu. Pateixi in fide m o
 Joan manalt apotecari de la fira
 patronada de la noia mller fira
 padri m o f f d'alta g i la fira
 Jeronima de la fira i xofa
 per nom Jeronima magdalena
 de plania

Partida de naixement d'una filla de l'apotecari Joan Manalt.
 (Llibre de baptismes de 1596 a 1610, pàgina 11 v.)

BARBERS

BOIRA, PERE. Documentat a Berga entre 1573 i 1577. Casat amb Elionor.

Citat en 4 registres.

BORRÀS, JERONI. Documentat a Berga entre 1583 i 1592. Casat amb Paula.

Citat en 5 registres.

BUSQUETS, JOAN. Documentat a Berga l'any 1597, en el naixement d'un fill. Casat amb Elisabet.

Citat en 1 registre.

FLORES, MESTRE. Barber documentat a Berga entre 1579 i 1581.

Citat en 3 registres.

SANTANDREU, FRANCESC. Barber documentat a Berga l'1 de desembre de 1690 en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

TOR, CELDONI. Barber-soldat natural de Cardona (Bages). Documentat a Berga el 10 de juliol de 1653 en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

CANDELMERS

FAVANT, JOAN. Documentat a Berga l'11 de setembre de 1672 com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

GOLORONS, CRISTÒFOL. Documentat a Berga el 2 d'agost de 1722 com a testimoni d'un matrimoni. Casat amb Maria Gible.

Citat en 2 registres.

GOLORONS I GIBLE, CRISTÒFOL. Documentat a Berga entre 1738 i 1758. Mort a Berga el 31 de gener de 1758.

Citat en 2 registres.

PUIG, JOAN. Documentat a Berga el 8 de novembre de 1683, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

SANTAMARIA, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1681 i 1735. Casat amb Isabel Pomer l'1 de juny de 1681. Va morir a la vila de Berga el 18 d'octubre de 1697.

Citat en 14 registres.

SANTAMARIA I POMER, FRANCESC. Nascut a Berga el 17 de setembre de 1686. Fill del candeler Francesc Santamaria i de Isabel Pomer. Casat el 6 de febrer de 1735, en primeres núpcies, amb Francesca Guix i en segones el 26 de febrer de 1754, amb Marianna Carrera.

Citat en 5 registres.

SANTLLEÍ, JERONI. Natural de Manresa (Bages). Documentat a Berga l'11 de setembre de 1672, en el matrimoni d'un fill.

Citat en 1 registre.

SORRIBES, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1579 i 1635. Casat amb Joana. Documentat com a "*Honorable*": Va morir a la vila de Berga l'1 de maig de 1617.

Citat en 15 registres.

TRIAS, FRANCESC. Natural de Manresa (Bages). Documentat a Berga el 25 de febrer de 1678, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

CIRURGIANS

ALDROFEU, JOSEP. Natural de Bagà. Documentat a Berga entre 1643 i 1644. Casat el 4 d'agost de 1643 amb Maria Pla, filla del notari Josep Pla. Documentat indistintament com a cirurgià i com a barber.

Citat en 3 registres.

BESSA, JOSEP. Documentat a Berga el 17 de febrer de 1688, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

BEULÓ, JOAN. Natural de Tolosa de Llenguadoc i resident a Olost (Osona). Documentat a Berga el 10 de setembre de 1693, en el matrimoni d'un fill.

Citat en 1 registre.

BEULÓ, PERE. Natural d'Olost (Osona). Documentat a Berga entre 1693 i 1707. Casat el 10 de setembre de 1693 amb Margarida Lladó, vídua del cirurgià Josep Company. El trobem anomenat *Mestre Cirurgià*. Va morir a Berga el 18 de juliol de 1707.

Citat en 3 registres.

BLANQUET, FRANCESC. Natural de Perpinyà. Casat a Berga l'1 de desembre de 1690 amb Francesca Clarís i Cortada, filla de l'adroguer Francesc Clarís. El trobem anomenat *Mestre Cirurgià*. Va morir a Berga el 8 de març de 1706.

Citat en 14 registres.

BOTELL, JOSEP. Documentat a Berga entre 1712 i 1759. Casat el 28 d'abril de 1720 amb Eulàlia Malaret. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1720. Va morir a Berga el 26 de maig de 1754.

Citat en 10 registres.

BRIA, ISIDRE. Documentat a Berga entre 1646 i 1673. Casat amb Maria.

Citat en 2 registres.

CASAS, BALTASAR. Documentat a Berga el 17 d'abril de 1673, en el naixement d'un fill. Casat amb Mariàngela.

Citat en 1 registre.

CASAS, BERNAT. Documentat a Berga entre 1602 i 1612. Casat amb Jerònima. Documentat indistintament com a cirurgià i com a barber. Va morir violentament a Berga, el 28 de desembre de 1612.

Citat en 4 registres.

CASAS, JOSEP. Natural de Bagà (Berguedà). Documentat a Berga el 13 d'abril de 1687, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

CASTELLÓ, JOSEP. Natural de Gironella (Berguedà). Documentat a Berga el 7 de gener de 1722, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

CATALÀ, JOSEP. Documentat a Berga el 15 de gener de 1737, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

CAUS, JULIÀ. Documentat a Berga el 27 de desembre de 1691, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

CERVELLÓ, JOSEP. Documentat a Berga el 30 d'octubre de 1697, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

CIURANA, MANUEL. Natural del País Valencià. Documentat a Berga el 28 de maig de 1709, en el seu matrimoni amb Teresa Donas.

Citat en 1 registre.

CIVILLÀ, RAFAEL. Documentat a Berga el 23 de juny de 1658, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

CIVILLÀ, FRANCESC. Documentat a Berga el 6 de gener de 1692 com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

CLARÍS, ERMENTER. Documentat a Berga entre 1675 i 1678. Casat el 5 de setembre de 1675, amb Maria Sant. Va morir a Berga el 12 de setembre de 1678.

Citat en 11 registres.

CLARÍS, JOAN. Documentat a Berga entre 1682 i 1684. Casat el 6 de setembre de 1682, amb Maria Sant, vídua del cirurgià Ermenter Clarís. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1684. Va morir a Berga el 9 d'agost de 1684.

Citat en 5 registres.

COMPANY, JOSEP. Documentat a Berga entre 1692 i 1697. Casat amb Margarida Lladó. Sembla que exercia al Lluçanès. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1689. Va morir a Berga el 28 d'octubre de 1692.

Citat en 2 registres.

DALMAU I CALBET, JOSEP. Natural de Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà). Documentat a Berga entre 1725 i 1744. Casat en primeres núpcies, el 19 de juny de 1725, amb Magdalena Barjau, vídua del cirurgià Francesc Maisonada i Tor, i en segones, el 6 de maig de 1738, amb Maria Farràs i Calveras. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1726. Va ser un dels qui va signar, l'any 1744, la petició per formar el *Col·legi de cirurgians, confiters i cerers*, de la vila de Berga.

Citat en 17 registres.

DENCÀS I SANTSALVADOR, ANTONI. Natural de Gironella (Berguedà). Fill del cirurgià, Segimon Dencàs i Puigoriol. Casat a Berga el 12 d'abril de 1760, amb Antònia Guix, filla de l'adroguer, Antoni Guix. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1760. Va exercir a Gironella i a Cardona (Bages).

Citat en 1 registre.

DENCÀS I PUIGORIOL, SEGIMON. Natural de Gironella (Berguedà). Documentat a Berga el 12 d'abril de 1760, en el matrimoni d'un fill.

Citat en 1 registre.

DESCLAU I SOLER, MARÇAL. Natural de Casserres (Berguedà). Documentat a Berga entre 1732 i 1756. Casat en primeres núpcies, el 5 de febrer de 1732, amb Teresa Rosal, filla del notari Salvador Rosal i en segones, el 2 de febrer de 1736, amb Teresa Salat. Documentat com a *Mestre Cirurgià*. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1732. Va ser un dels qui va signar, l'any 1744, la petició per formar el *Col·legi de cirurgians, confiters i cerers*, de la vila de Berga.

Citat en 8 registres.

DEVESA, LLUÍS. Natural de Llívia (Cerdanya). Documentat a Berga el 2 de juliol de 1713 en el matrimoni d'una filla.

Citat en 1 registre.

EGANYA, ANTONI DE. Natural de Oñati (Guipúscoa). Documentat a Berga entre 1712 i 1746. Casat el 27 de novembre de 1712, amb Maria Cruell, vídua del cirurgià, Jaume Tor. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1731. Va morir a la vila de Berga el 21 de maig de 1743.

Citat en 9 registres.

ESPES, PERE. Documentat a Berga entre 1617 i 1623. Casat amb Isabel. El trobem indistintament citat com a cirurgià i com a barber. Va morir a Berga el dia 4 de març de 1723.

Citat en 4 registres.

ESPES, JERONI. Documentat a Berga el 26 de setembre de 1621, en el naixement d'un fill. Germà de l'anterior.

Citat en 1 registre.

FARRIOLS, ESTEVE. Documentat a Berga entre 1693 i 1694. Casat el 27 d'abril de 1693 amb Francesca Casals, filla de l'apotecari Joan Casals. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1693. Va morir a Berga el 7 de juliol de 1694.

Citat en 3 registres.

FARRIOLS, JOSEP. Documentat a Berga entre 1737 i 1739. Casat el 20 d'octubre de 1737, amb Francesca Maisonada i Barjau, filla del cirurgià, Francesc Maisonada.

Citat en 5 registres.

FAURA, BERNAT. Documentat a Berga entre 1620 i 1632. Casat amb Caterina.

Citat en 11 registres.

FERRERAS, BENET. Natural de Santa Maria d'Olost (Osona). Casat a Berga el 18 de març de 1744, amb Francesc Clarís Boxader i Ferrer.

Citat en 1 registre.

FORNELLS, FRANCESC. Documentat a Berga el 31 d'agost de 1707, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

FRONTERA, FRANCESC. Documentat a Berga el 28 de setembre de 1692, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

GALLES, LLORENÇ. Natural de Manresa (Bages). Documentat a Berga el 13 de juny de 1712, amb Maria Llach i Bessa, filla de l'adroguer i candeler, Miquel Llach.

Citat en 1 registre.

GIL, PERE. Natural de la vila de Huice (Regne de França). Documentat a Berga entre 1676 i 1678. Casat amb Maria Gibert.

Citat en 2 registres.

GRAUGÉS, RAMON. Natural de Cardona (Bages). Documentat a Berga el 30 de juny de 1712 en l'òbit de la seva muller, Jerònima.

Citat en 1 registre.

GUITART, FRANCESC. Documentat a Berga el 26 de maig de 1685, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

LOPES, MATEU. Documentat a Berga, el 20 de març de 1683, en el naixement d'un fill. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1685. Casat amb Maria.

Citat en 1 registre.

LÓPEZ, JOAN. Documentat a Berga, el 25 de desembre de 1707, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

MAISONADA, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1661 i 1704. Casat el 25 de febrer de 1661, en primeres núpcies amb Isabel Montcalp, i el 25 d'octubre de 1676, en segones amb Eulàlia Clarís, vídua del doctor en Medicina Joan Guix i, filla de l'apotecari Francesc Clarís. Van ser testimonis del seu segon matrimoni Josep Santpons, doctor en Medicina i Ermenter Clarís, cirurgià. Va morir a Berga el 28 de desembre de 1678.

Citat en 19 registres.

MAISONADA I BARJAU, ANTONI. Nascut a Berga el 10 de novembre de 1722. Fill del cirurgià Francesc Maisonada i Tor i de Margarida Barjau. Documentat l'any 1743, com a padrí de dos bateigs.

Citat en 2 registres.

MAISONADA I MONTCALP, FRANCESC. Nascut a Berga el 14 de febrer de 1662. Fill del cirurgià Francesc Maisonada i d'Isabel Montcalp. Casat l'1 de juliol de 1682 amb Francesca Tor i Nona. Va morir a Berga l'1 d'abril de 1696.

Citat en 31 registres.

MAISONADA I TOR, FRANCESC. Nascut a Berga el 2 de febrer de 1689. Fill del cirurgià Francesc Maisonada i de Francesca Tor. Casat amb Margarida Barjau, el 29 de juny de 1716. Va morir a Berga el 14 de novembre de 1723.

Citat en 7 registres.

MALÉ I PORCELL, JOAN. Natural de Barcelona. Documentat a Berga entre 1738 i 1758. Casat a Berga el 7 d'octubre de 1738 amb Eulàlia Botell. Documentat com a padrí de diversos bateigs.

Citat en 9 registres.

MALLA, PERE. Natural de Tàrraga (Urgell). Documentat a Berga el 22 d'abril de 1631 en el matrimoni del seu fill.

Citat en 1 registre.

MALLA, PERE. Natural de Tàrraga (Urgell). Documentat entre 1631 i 1643. Casat a Berga el 22 d'abril de 1631 amb Magdalena Rocafort. Fill del cirurgià, Pere Malla.

Citat en 12 registres.

MESTRE, RAMON. Natural de Montblanc (Conca de Barberà). Documentat entre 1707 i 1737. Casat a Berga el 25 de desembre de 1707 amb Margarida Lladó, vídua del cirurgià Pere Beuló. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1708. Fou regidor de la vila de Berga. Va morir a Berga el 30 d'octubre de 1737.

Citat en 3 registres.

MINGUES, JOAN. Natural de Prats de Lluçanés (Osona). Documentat entre 1739 i 1751 en el naixement i matrimoni d'un fill. Casat amb Maria.

Citat en 2 registres.

OLERAN I CANUDES, FRANCESC DE. Nascut a Gironella (Berguedà) el 27 de novembre de 1701. Fill del cirurgià Jacint de Oleran i de Bicuna. Casat amb Maria Rosal i Subirats, filla del notari Salvador Rosal. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1724. Va ser un dels qui va signar la petició per formar el *Col·legi de cirurgians, confiters i cerers* de la vila de Berga, l'any 1744

Citat en 11 registres.

OLERAN I DE BICUNA, JACINT. Natural de la vila de Cegama (Guipúscoa). Pare del cirurgià Francesc de Oleran i Canudes. Documentat a Berga entre 1710 i 1737. Casat a la vila de Berga, en segones núpcies, amb Magdalena Circuns i Riu el 5 de desembre de 1719. Administrador de les festes del Corpus l'any 1708. Va morir el 22 de febrer de 1737.

Citat en 14 registres.

PASCUAL, JOSEP. "Cirurgià Major del Regiment de l'Excel·lentíssima Ciutat de Barcelona", documentat a Berga el 28 de maig de 1709, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

PLA, BARTOMEU. Documentat a Berga entre 1671 i 1678. Casat el 10 de març de 1671 amb Madrona.

Citat en 4 registres.

PLA, MIQUEL. Documentat a Berga entre 1661 i 1678. Casat amb Isabel. Va morir a Berga l'1 de desembre de 1678.

Citat en 10 registres.

PLA, MIQUEL. Documentat a Berga entre 1682 i 1693. Fill del cirurgià Miquel Pla. Casat el 25 de gener de 1682, amb Marianna Bonells. Administrador de les festes del Corpus, l'any 1683.

Citat en 8 registres.

PLA, JOSEP. Documentat a Berga entre 1689 i 1709. Casat amb Magdalena. Va morir a Berga, el 28 d'agost de 1691.

Citat en 3 registres.

PUIG, ANTONI. Natural de Sant Celoni (Vallès Oriental). Documentat a Berga el 29 de gener de 1706, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

PUIG I PLA, JOAN. Nascut el 26 d'abril de 1664. Documentat a Berga fins a l'any 1707. Fill del doctor en Medicina Francesc Puig i de Magdalena Pla i Rou. Casat a Berga el 17 de juliol de 1695, amb Geltrudis Rosal. Va morir a la vila, el 30 de juny de 1707.

Citat en 7 registres.

RAULÍ, JOSEP. Natural de Cardona (Bages). Documentat a Berga el 6 d'agost de 1738, en el matrimoni d'un fill.

Citat en 1 registre.

RAULÍ, JOSEP. Natural de Cardona (Bages). Fill de l'anterior. Casat a Berga el 6 d'agost de 1738 amb Maria Baylina.

Citat en 1 registre.

ROURE, ?. Documentat a Berga el 19 de juliol de 1693, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

SABATER, CARLES. Documentat a Berga entre 1614 i 1666. Casat a Berga el 10 de juliol de 1614 amb Maria Garreta. Documentat indistintament com a cirurgià i com a barber. Va morir a Berga 6 de desembre de 1666.

Citat en 14 registres.

SABATER I GARRETA, FRANCESC. Nascut a Berga el 27 d'abril de 1626. Fill del cirurgià Carles Sabater i de Maria Garreta. Casat amb Maria. Documentat a la vila entre 1626 i 1656.

Citat en 3 registres.

SABATER I GARRETA, JOAN. Nascut a Berga el 16 d'octubre de 1619. Fill del cirurgià Carles Sabater i de Maria Garreta. Documentat a la vila entre 1619 i 1641.

Citat en 2 registres.

SABATER I GARRETA, SALVADOR. Nascut a Berga el 6 de setembre de 1633. Fill del cirurgià Carles Sabater i de Maria Garreta. Documentat a la vila entre 1633 i 1702. Casat el 19 de febrer de 1662 amb Àngela Altarriba. Documentat indistintament com a cirurgià i com a barber.

Citat en 20 registres.

SALA, ANTONI. Documentat a Berga el 17 de novembre de 1712, com a testimoni d'un matrimoni. Consta com aprenent de cirurgià.

Citat en 1 registre.

SERRADELL, JOSEP. Natural de Perafita (Osona). Documentat a Berga el 24 d'abril de 1712, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

SOLÀ, PAU. Natural de Sallent (Bages). Casat a Berga el 16 de febrer de 1696, amb Eulàlia Culties.

Citat en 2 registres.

STORCH, ISIDRE. Natural de Naüja (Alta Cerdanya). Documentat a Berga entre 1742 i 1760. Casat a Berga l'1 de febrer de 1742 amb Magdalena de Oleran, filla del cirurgià de Gironella Francesc de Oleran.

Citat en 1 registre.

TOR, JAUME. Documentat a Berga entre 1700 i 1737. Casat amb Maria Cruell el 6 de desembre de 1701.

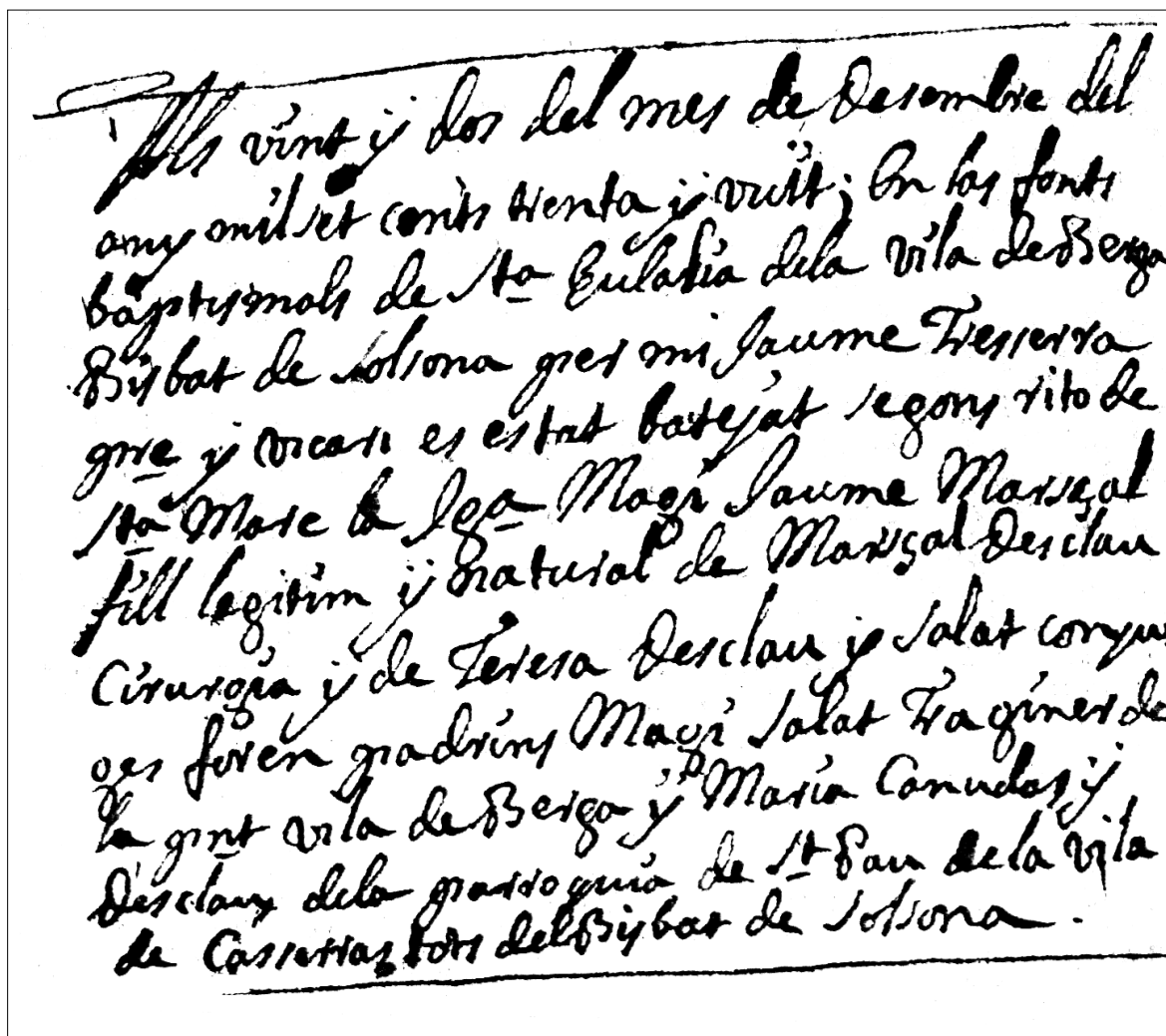
Citat en 7 registres.

VALLS, MELCIOR. Natural de Gironella (Berguedà). Documentat a Berga el 25 de març de 1708 com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

VILARDAGA, JACINT. Documentat a Berga el 2 d'agost de 1755 com a marmessor d'un testament.

Citat en 1 registre.

 El vint y dos del mes de Desembre del
 any mil set cents trenta y vuit; En las fonts
 baptismales de Sta Eulalia de la Vila de Berga
 Bisbat de Tolona pres mi Jaume Ferrera
 gre y vicari es estat batejat segons rito de
 Sta Mare la Jea Maçà Jaume Masçal
 fill legitim y natural de Marçal Desclau
 Cirurgia y de Teresa Desclau y Salat conyu-
 ges foren padrins Maçà Salat Traçines de
 la gnt Vila de Berga y Maria Canudas y
 Desclau de la parroquia de St Pau de la Vila
 de Caselles tots del Bisbat de Tolona.

Partida de naixement d'un fill del cirurgià Marçal Desclau.
 (Llibre de naixements de 1738 a 1748, pàgina 5 r.)

HOSPITALERS

?, JOAN. Documentat a Berga entre 1575 i 1584 en el naixement de dos fills.

Citat en 2 registres.

DASIÓ, MIQUEL. Documentat a Berga el 17 de desembre de 1678, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

TORRENT, MARC. Documentat a Berga el 15 de maig de 1684, en el seu òbit. Consta també com a braser.

Citat en 1 registre.

LLEVADORES

MOXÍ, ISABEL. Documentada a Berga el 12 de novembre de 1666, en un baptisme de necessitat.

Citat en 1 registre.

SANTAMARIA I GUINOT, ?. Documentada a Berga el 14 de juliol de 1759, en un baptisme de necessitat.

Citat en 1 registre.

SARCENACH I SANT, MARIA. Documentada a Berga el 4 d'agost de 1759, en un baptisme de necessitat.

Citat en 1 registre.

MANESCALS

FAURA, JOAN. Documentat a Berga el 15 de setembre de 1749, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

FONTDEVILA, ANDREU. Documentat a Berga entre 1726 i 1739, en el naixement de tres fills. Casat amb Eulàlia Barri.

Citat en 3 registres.

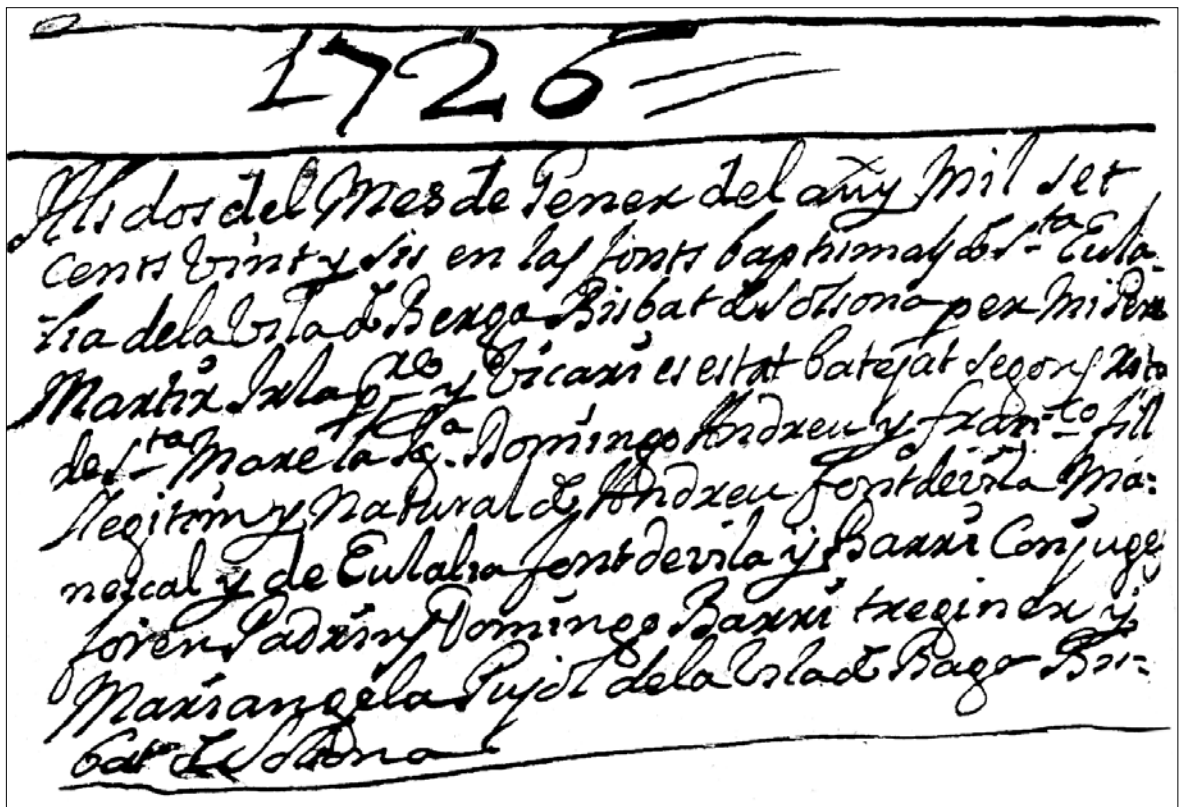
LLOBET, BERNAT. Documentat a Berga el 28 de març de 1755, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

URTADO DE GUARRA, DIDAC. Documentat a Berga el 14 de juliol de 1759, en el seu òbit.

Consta també com a soldat.

Citat en 1 registre.

Partida de naixement d'un fill del manescal Andreu Fontdevila.

(Llibre de naixements de 1714 a 1729, pàgina 120 v.)

METGES

AGUILAR, FRANCESC. Natural de Barcelona. Documentat a Berga entre 1680 i 1714. Casat en primeres núpcies el 4 de setembre de 1680 amb Francesca Mas i Pla, vídua del doctor en Medicina Josep Santpons i Ollet i en segones núpcies, el 25 d'agost de 1709, amb Maria Clarís i Sant. Administrador de les festes de Corpus l'any 1683. Va morir a Berga el 5 de gener de 1714, deixant part dels seus bens a l'hospital de la vila.

Citat en 28 registres.

ALBAT, ANTONI. Natural de Cardona (Bages). Documentat a Berga el 15 de febrer de 1685, com a testimoni d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

ALSINA, JOAN. Natural de Cardona (Bages). Documentat a Berga el 15 d'abril de 1705, en el matrimoni d'una filla.

Citat en 1 registre.

BAGES, LLORENÇ. Natural de la parròquia de Santa Maria d'Aguiló, municipi de Santa Maria d'Oló (Bages). Documentat a Berga entre 1620 i 1638. Casat a Berga el 24 d'agost de 1620 amb Dorotea Manalt, filla de l'apotecari Joan Manalt. Va enviudar el 15 de desembre de 1638.

Citat en 8 registres.

BARALL, JACINT. Documentat a Berga el 22 de gener de 1635, en el naixement d'un fill i el 15 d'octubre de 1636, en el seu òbit.

Citat en 2 registres.

BERNADES, MIQUEL. Natural de Puigcerdà (Cerdanya). Documentat a Berga el 25 de juny de 1747, en el matrimoni d'un fill.

Citat en 1 registre.

BERNADES I MAINADER, MIQUEL. Nascut a Puigcerdà (Cerdanya). Fill del metge Miquel Bernades i pare del doctor en Medicina Miquel Bernades i Clarís. Casat a Berga el 25 de juny de 1747 amb Maria Josepa Clarís i Bru, filla de l'apotecari Francesc

Clarís i Sala. Fou metge de cambra de Carles III. Primer catedràtic al Jardí Botànic de Madrid, que Josep Quer havia deixat vacant. Va morir a Madrid l'any 1771. Autor d'uns *Principios de Botánica, sacados de los mejores escritos y puestos en la lengua castellana* (Madrid, 1767).

Citat en 1 registre.

BOTINES I COMAS, ANTONI. Natural de Calaf (Anoia). Casat a Berga el 25 de febrer de 1748 amb Margarida Gironella.

Citat en 1 registre.

CAMPO, JOSEP. Natural de Sallent (Bages). Casat a Berga el 7 de juliol de 1721 amb la vídua Teresa Caselles, filla de l'apotecari de Bagà Josep Caselles.

Citat en 1 registre.

CASALINS, JOSEP. Natural de Barcelona. Documentat a Berga el 26 d'octubre de 1711, en el matrimoni d'una filla seva.

Citat en 1 registre.

CASALS, SILVESTRE. Documentat a Berga el 3 de setembre de 1692 com a testimoni d'un matrimoni. Consta com a practicant de medicina.

Citat en 1 registre.

CLARÍS I CORTADA, JOAN. Nascut a Berga el 9 de juliol de 1657. Fill del candeler de cera Francesc Clarís. Casat a Berga el 10 de març de 1697 amb Francesca Aguilar, filla del doctor en Medicina de Barcelona, Francesc Aguilar. Va exercir a Esparraguera i després a Solsona, on l'aconductaren per 300 lliures barcelonines a l'any. Va morir a Solsona el 24 de març de 1736.

Citat en 9 registres.

CASÒLIBA I BOXADERA, GABRIEL. Natural de Capolat (Berguedà). Documentat a Berga entre 1692 i 1736. Casat a la vila de Berga el 12 de febrer de 1695 amb Isabel Golorons i Gible, filla del candeler Cristòfol Golorons. Administrador de les festes del Corpus l'any 1696. Va morir a Berga l'11 de juliol de 1736.

Citat en 34 registres.

CASTELLET, JOAN. Documentat a Berga entre 1579 i 1582. Casat amb Andolsa.

Citat en 3 registres.

CORTADA, RAMON. Documentat a Berga el 22 de juliol de 1694, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

ESQUIU, ANTONI. Documentat a Berga el 31 de març de 1654, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

FARRÀS, PERE. Documentat a Berga el 3 de novembre de 1684, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

FERRER I BASANYA, JOSEP. Documentat a Berga entre 1739 i 1757. L'1 de juny de 1739 consta com a llicenciat en medicina. Casat a Berga el 6 de gener de 1742 amb Teresa Cortada, filla del notari Francesc Cortada.

Citat en 17 registres.

GIBLE, JOAN. Nascut a Berga el 23 de febrer de 1637. Casat l'any 1668 amb Marianna Llach, filla del candeler Miquel Llach. El 2 de febrer de 1669 consta documentat com a "*doctor en Medicina donsell*".

Citat en 6 registres.

GUANTER, FRANCESC. Nascut a Ripoll (Ripollès). Documentat a Berga el 24 de juny de 1746, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

GUIX, JOAN. Nascut a Berga el 31 d'agost de 1615. Pare del doctor en Medicina Joan Guix. Documentat a Berga entre 1615 i 1620.

Citat en 2 registres.

GUIX I CLARÍS, JOAN. Nascut a Berga. Fill del doctor en Medicina Joan Guix. Casat el 15 de març de 1664 amb Eulàlia Clarís. Va morir a Berga el 20 de maig de 1671.

Citat en 6 registres.

MAS, PERE. Natural de Bagà (Berguedà). Documentat a Berga entre 1585 i 1593, com a padrí d'un bateig i en el naixement d'un fill. Casat amb Eulàlia.

Citat en 2 registres.

MASOT, SALVADOR. Documentat a Berga el 6 de setembre de 1633, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

MARTÍNEZ, FRANCESC. Documentat a Berga entre 1587 i 1591, en el naixement d'un fill i com a padrí d'un bateig.

Citat en 2 registres.

MORATÓ, JAUME. Natural de Moià (Bages). Documentat a Berga entre 1732 i 1740, en el matrimoni de dues filles.

Citat en 2 registres.

MORATÓ, TOMÀS. Natural de Moià (Bages). Documentat a Berga entre 1727 i 1735, com a padrí de dos bateigs.

Citat en 2 registres.

OLIVA I ANDREU, JOSEP. Natural de Santpedor (Bages). Documentat a Berga el 6 de juny de 1753, en el matrimoni d'una filla.

Citat en 1 registre.

OLIVA I TORRES DE BAGES, JOSEP. Documentat a Berga el 6 de juny de 1753, com a procurador d'un matrimoni.

Citat en 1 registre.

PATIT, FRANCESC. Documentat a Berga el 17 de juny de 1662, en el naixement d'un fill. Casat amb Magdalena.

Citat en 1 registre.

PEJOAN, JOAN. Documentat a Berga entre 1619 i 1624, com a padrí de dos bateigs.

Citat en 2 registres.

PLA, JOSEP. Documentat a Berga entre 1739 i 1758. Casat en primeres núpcies amb Maria Estany, i en segones l'1 de novembre de 1742, amb Antònia Canudes.

Citat en 13 registres.

PRAT, JOAQUIM. Documentat a Berga el 17 de juny de 1760, com a marmessor d'un testament.

Citat en 1 registre.

PRAT I CASALS, JOAQUIM. Documentat a Berga entre 1740 i 1750, com a padrí de dos bateigs.

Citat en 2 registres.

PUIG, FRANCESC. Natural de Sant Vicenç de Castellet (Bages). Casat a Berga el 10 de desembre de 1657, amb Magdalena Pla i Rou. Documentat el 18 de gener de 1671 en un baptisme de necessitat. Va morir a Berga el 28 de juny de 1688.

Citat en 16 registres.

RIERA I MITJANS, PAU. Natural de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona. Casat a Berga el 7 de febrer de 1701 amb Anna Maria Sabater i Altarriba, filla del cirurgià Salvador Sabater. Documentat fins l'any 1713.

Citat en 9 registres.

ROSAL, FRANCESC. Nascut a Berga el 22 de febrer de 1640. Casat el 31 de juliol de 1672 amb Raimunda Baranera. Va morir a Berga el 17 de febrer de 1679.

Citat en 16 registres.

ROU I GALLARD, MAURICI. Documentat a Berga l'11 de març de 1681, en el naixement d'un fill. Casat amb Teresa Pastor.

Citat en 1 registre.

SALA, SALVADOR. Casat a Berga el 6 de gener de 1687, amb Margarida Godolà. Va morir a Berga l'11 d'agost de 1694.

Citat en 18 registres.

SALAU, SALVADOR. Documentat a Berga el 7 de maig de 1631, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

SALDONI I PLA, BERNAT. Documentat a Berga entre 1645 i 1652, com a padrí de diversos baptismes.

Citat en 5 registres.

SANT, ANDREU. Documentat a Berga el 25 d'abril de 1650, en el seu òbit. Pare del metge Andreu Sant.

Citat en 1 registre.

SANT, ANDREU. Documentat a Berga entre 1684 i 1685. Casat amb Teresa Canuda. Va morir a Berga el 19 de febrer de 1685.

Citat en 4 registres.

SANT I CANUDA, ANDREU. Fill del metge Andreu Sant. Casat a Berga el 15 de febrer de 1685, amb Francesca Rocafort i Ferrer.

Citat en 4 registres.

SANANDREU, BALTASAR. Documentat a Berga el 19 de gener de 1729, en el matrimoni d'una filla.

Citat en 1 registre.

SANTPONS I OLLET, JOSEP. Natural de Montclar (Berguedà). Casat a Berga el 7 de febrer de 1677 amb Francesca Mas i Pla. Va morir a Berga el 12 de novembre de 1678. Casat amb Teresa Canudas.

Citat en 4 registres.

SARDÀ, FRANCESC. Documentat a Berga el 17 de novembre de 1599, com a padrí d'un bateig. Pare del metge Pere Francesc Sardà.

Citat en 1 registre.

SARDÀ, PERE FRANCESC. Fill del metge Francesc Sardà. Documentat a Berga entre 1604 i 1614. Casat amb Rafaela.

Citat en 8 registres.

SASTRE, CRISTÒFOL. Nascut a Berga el 2 de febrer de 1692. Casat el 2 d'agost de 1722 amb Margarida Golorons.

Citat en 13 registres.

SASTRE, RAMON. Natural de Prats de Lluçanès (Osona). Documentat a Berga el 23 d'agost de 1730, com a padrí d'un bateig.

Citat en 1 registre.

SASTRE I MORATÓ, JOSEP. Nascut a Berga el 2 de setembre de 1725. Fill del doctor en medicina Josep Sastre i Santamaria i de Raimunda de Morató. Documentat a la vila de Berga fins l'any 1757. Casat amb Agraïda Torres de Bages.

Citat en 8 registres.

SASTRE I SANTAMARIA, JOSEP. Documentat a Berga entre 1723 i 1760. El 14 de juny de 1739 consta documentat com a *metge*. Casat amb Raimunda de Morató, filla del doctor en Medicina Jaume de Morató.

Citat en 17 registres.

TORRES, FRANCESC. Documentat a Berga el 4 de març de 1623, en el seu òbit.

Citat en 1 registre.

VILAR, ?. Natural de Manresa (Bages). Documentat a Berga l'11 de setembre de 1701, en l'òbit de la seva muller.

Citat en 1 registre.

VILARRUBIA, RAMON. Natural de Bagà (Berguedà). Documentat a Berga entre 1685 i 1694. Va morir a Berga l'1 de març de 1694.

Citat en 3 registres.

6.1.3. GENEALOGIES

La revisió sistemàtica dels llibres sacramentals en períodes amplis de temps, permet establir els lligams familiars entre diverses persones de l'època.

Unes vegades ho podem fer perquè la partida ja ens indica que una persona és fill o esposa d'una altra, amb la qual cosa es tracta d'una relació explícita. D'altres, no ens hi inclou el vincle, però el podem trobar perquè el cognom és el mateix o es tracta d'una feminització del cognom del marit; aquest és el cas, a tall d'exemple, de la forma "*Manalta*" com a femení de Manalt, cognom del marit. En aquests darrers casos augmenta la complexitat però, de vegades la relació es complementa mitjançant altres indicis, com ara l'ofici, el domicili, la parròquia d'origen, etc.

De vegades –i això no passa gaire sovint–, és possible la reconstrucció de famílies troncales, amb els fills, pares, avis.

Aquesta informació ens permet una aproximació al nombre de fills per unitat familiar i al coneixement de diversos aspectes de la família a Berga als segles XVI, XVII i XVIII.

La major part de les vegades embastar les unitats familiars és un procés laboriós i poc viable, per la qual cosa no ho he fet indiscriminadament, sinó que m'he centrat, sobretot, en les famílies de sanitaris, a les quals dono un major relleu dins del context de la meva tesi.

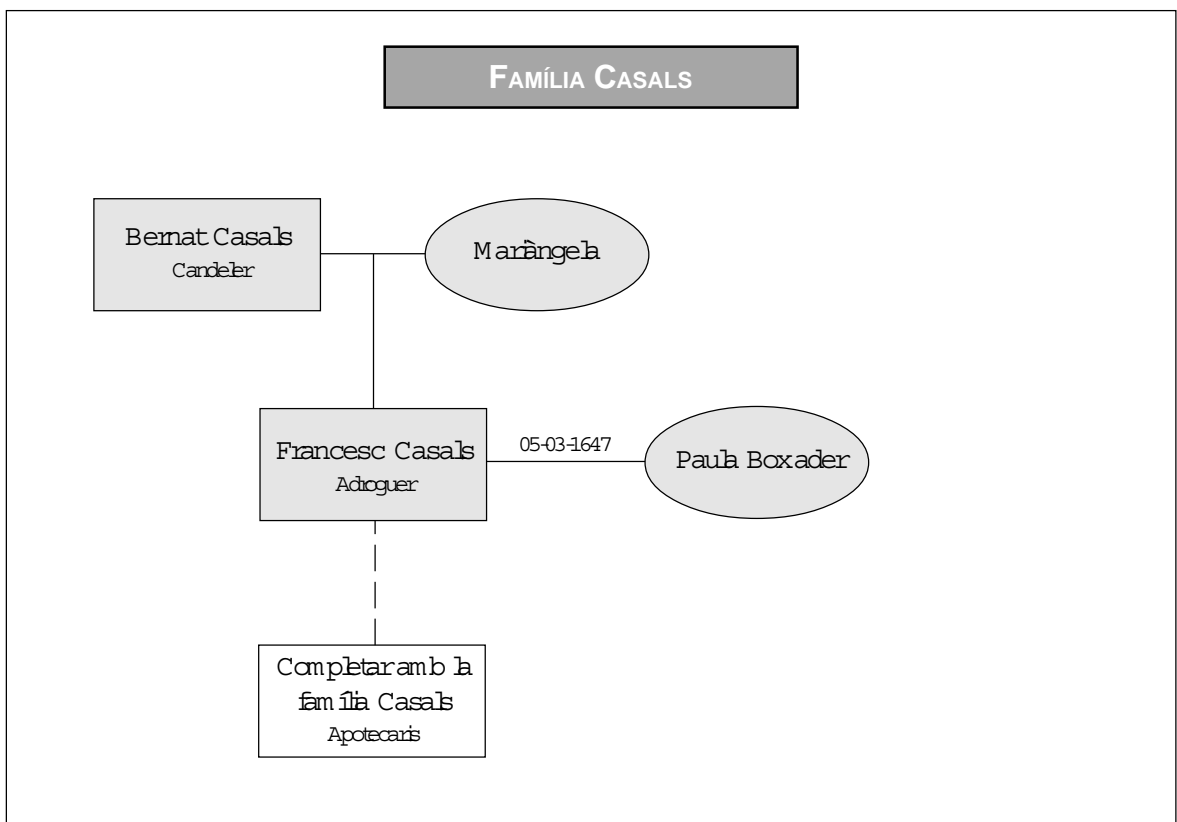
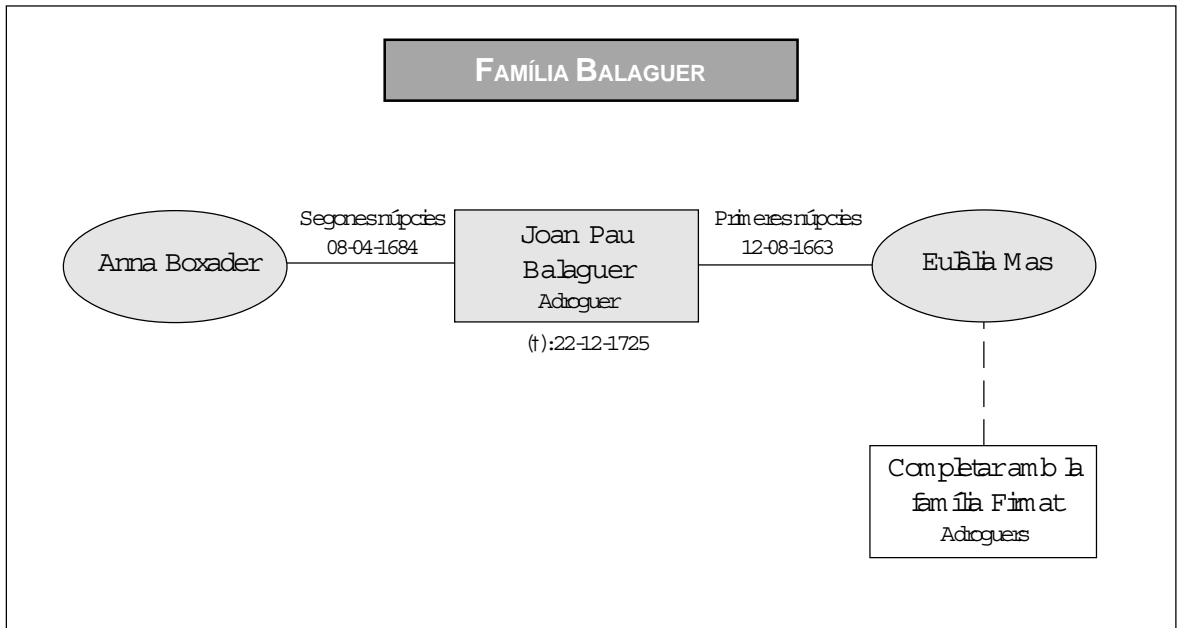
He pogut reconstruir un total de 104 genealogies: 16 d'adroguers; 19 d'apotecaris; 3 de barbers; 3 de candelers; 37 de cirurgians; i 25 de metges.

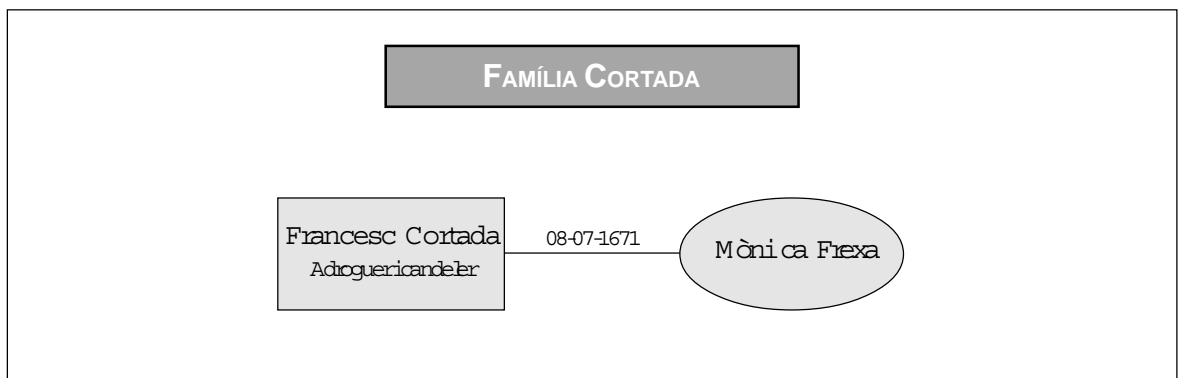
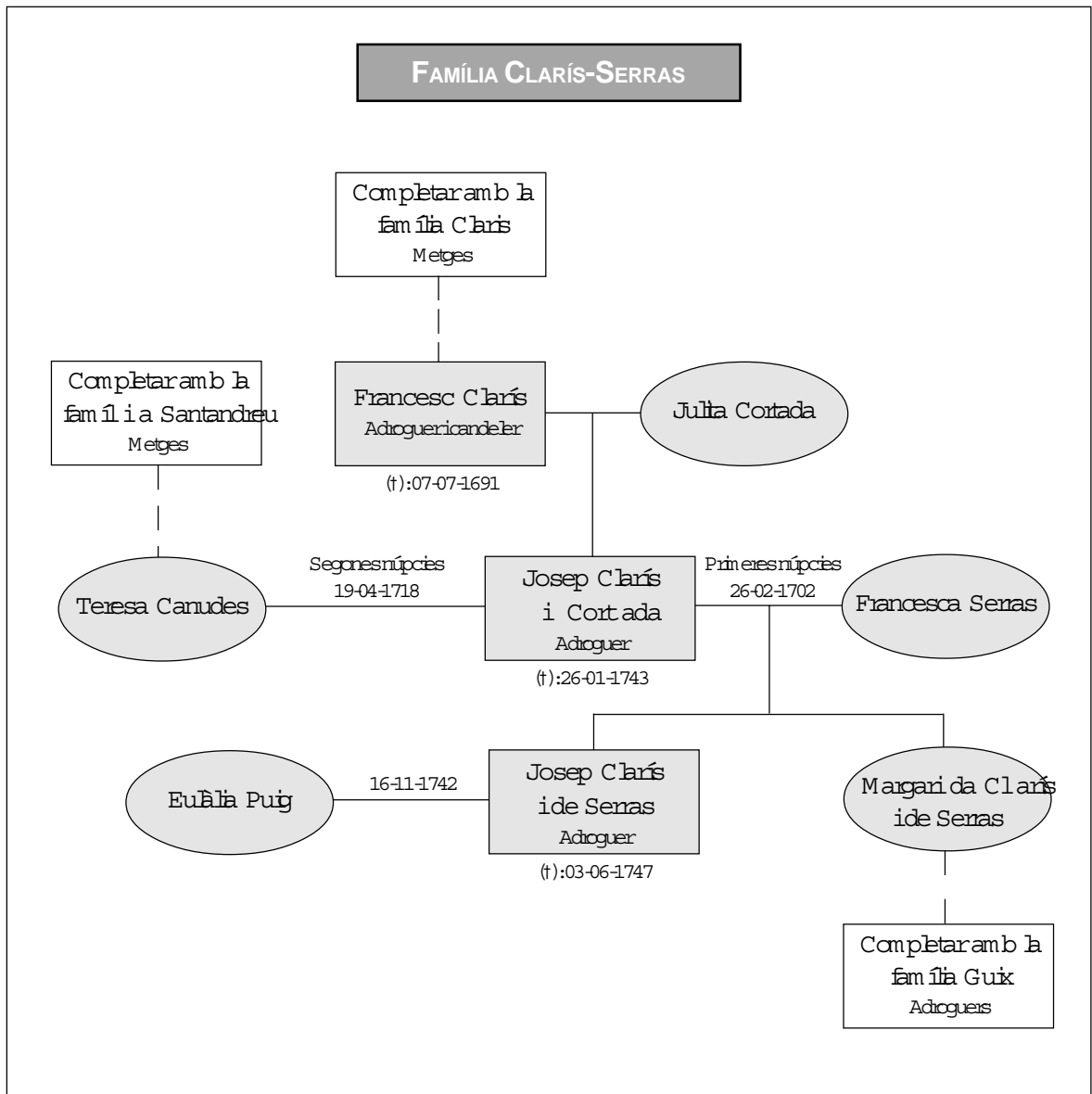
Per confeir aquestes genealogies he emprat un criteri selectiu, basat en els sanitaris com a fil conductor. D'entre els fills d'una família, solament he utilitzat aquells que eren sanitaris, per tal de reduir una complexitat innecessària i ajustar-me a aquells que permeten seguir els vincles que cerco de forma prioritària.

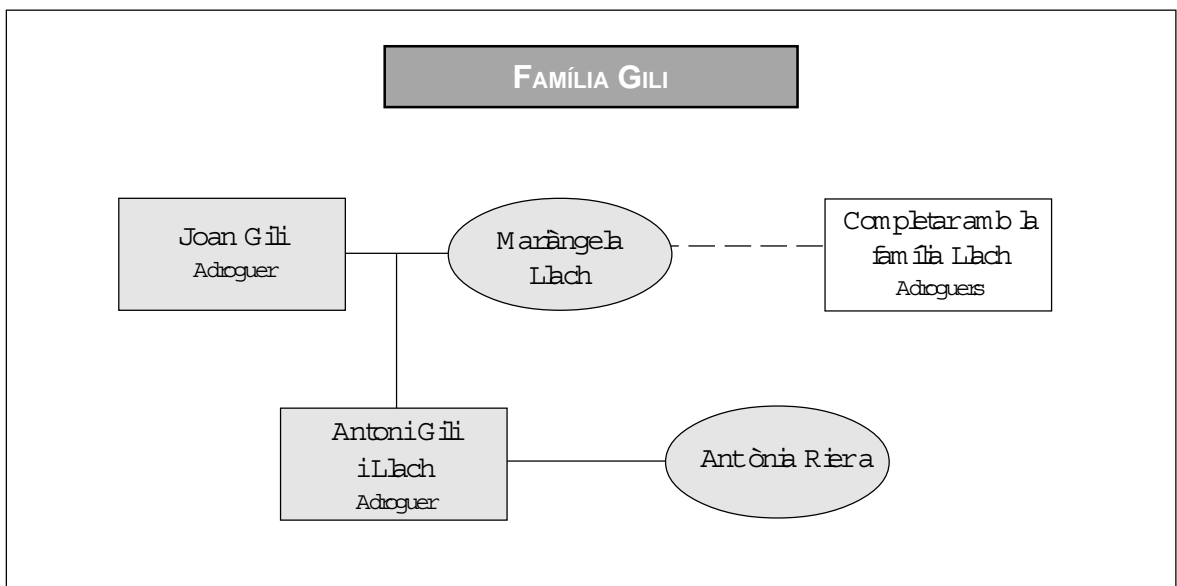
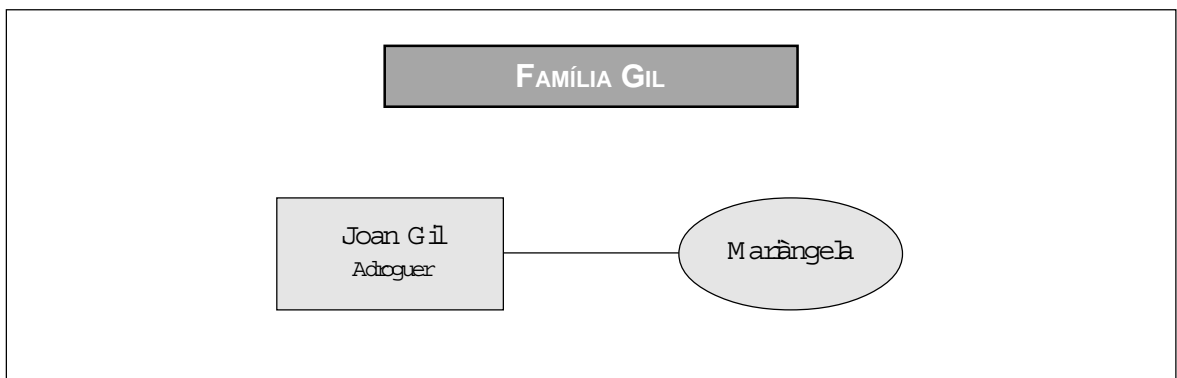
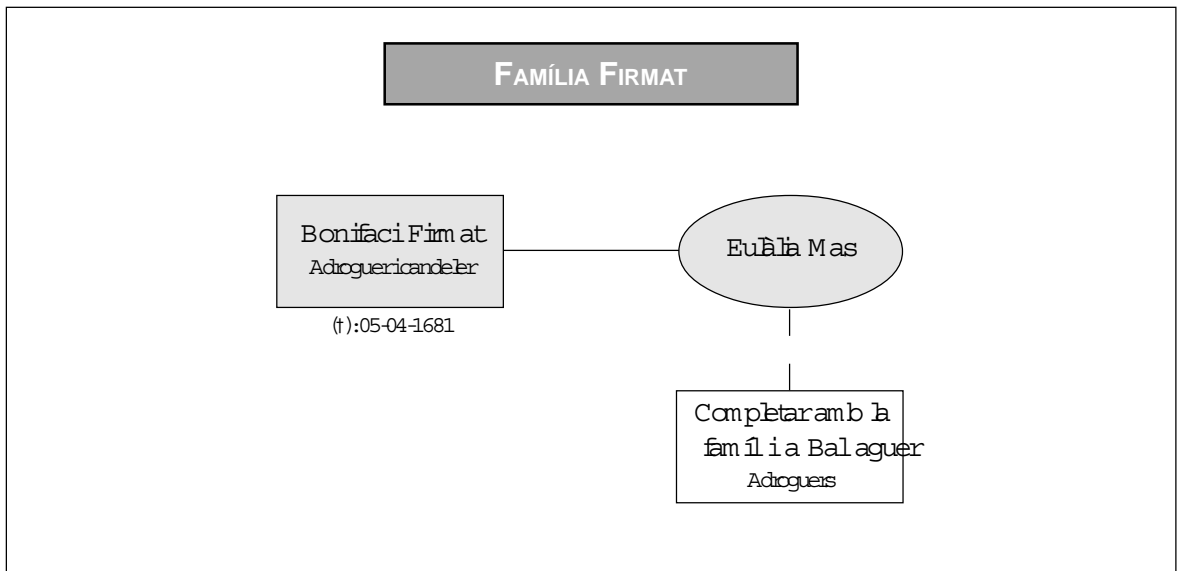
L'estudi d'aquestes famílies demostra que l'exercici d'una professió sanitària dona privilegis socials i econòmics que assumeixen com a patrimoni a mantenir i, si es pot, a perpetuar, per la qual cosa cal realitzar una política d'aliances, la més freqüent de les quals és el matrimoni. Els enllaços dels fills o filles i les segones núpcies s'utilitzen com un camí lícit i segur per assolir l'objectiu de consolidar el patrimoni esmentat.

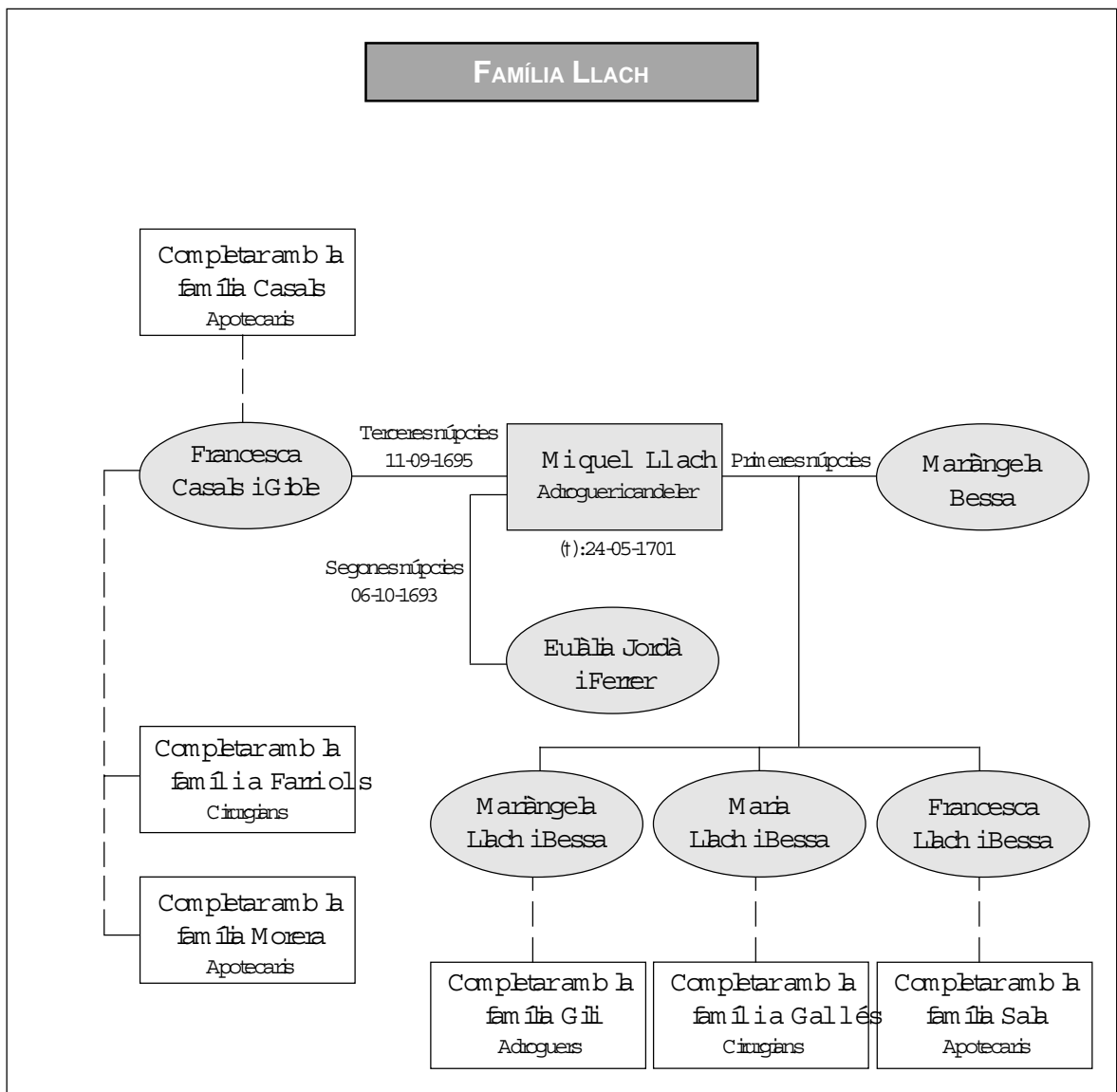
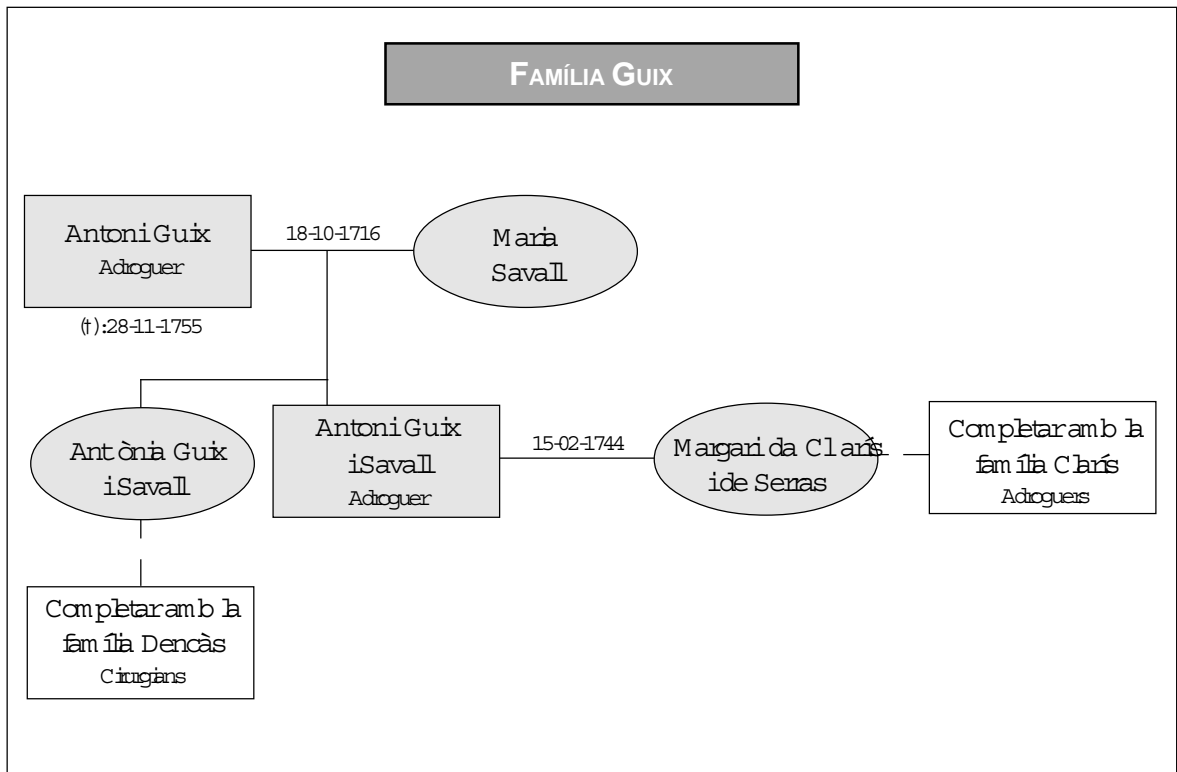
Tot seguit exposaré les genealogies, agrupades per diferents categories de sanitaris, d'aquelles en què el vincle és segur i no hi ha dubtes raonables.

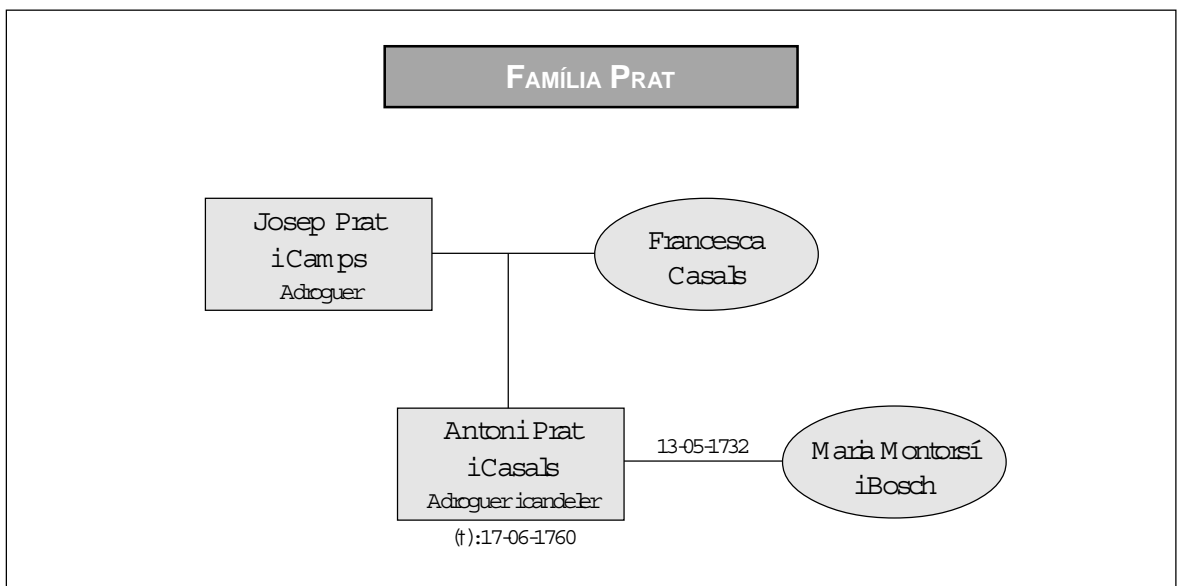
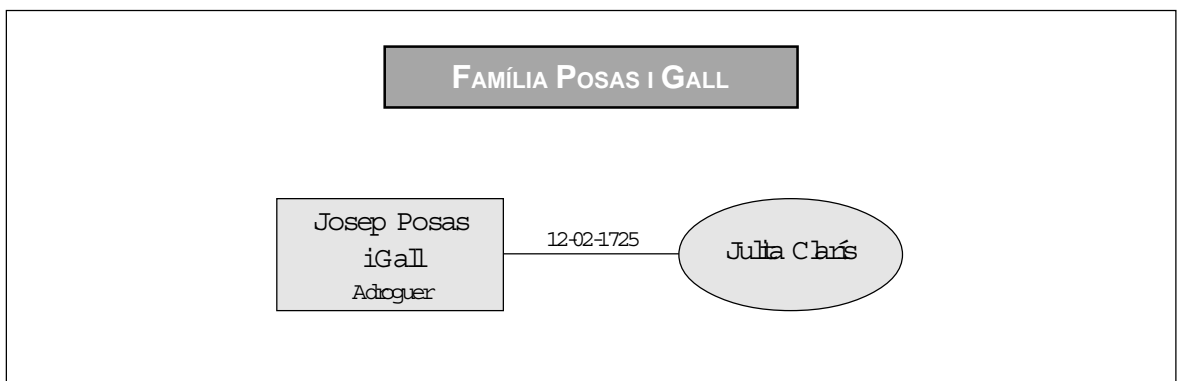
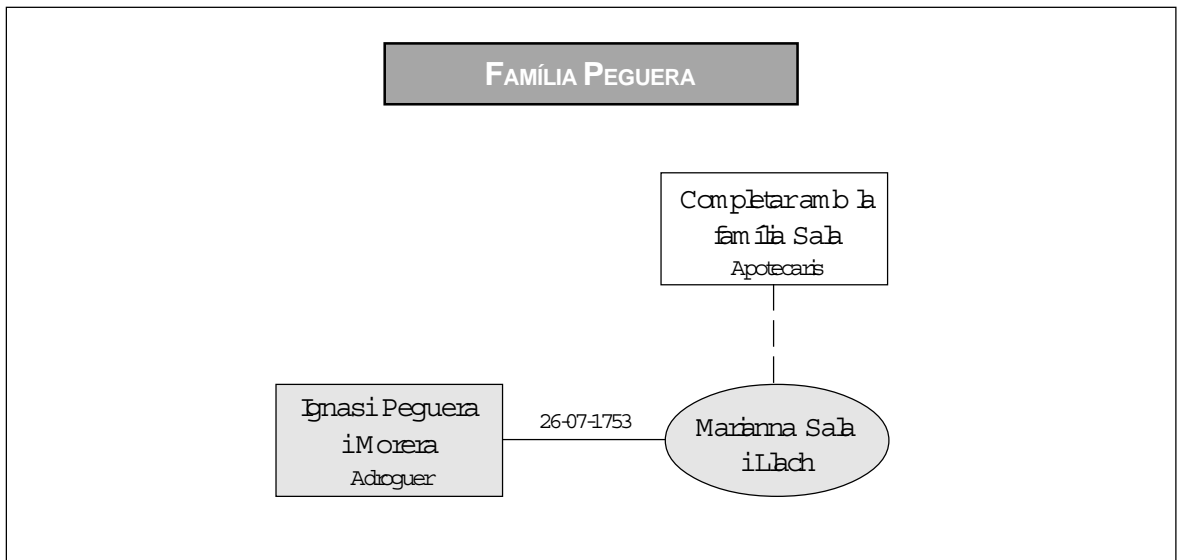
ADROGUERS

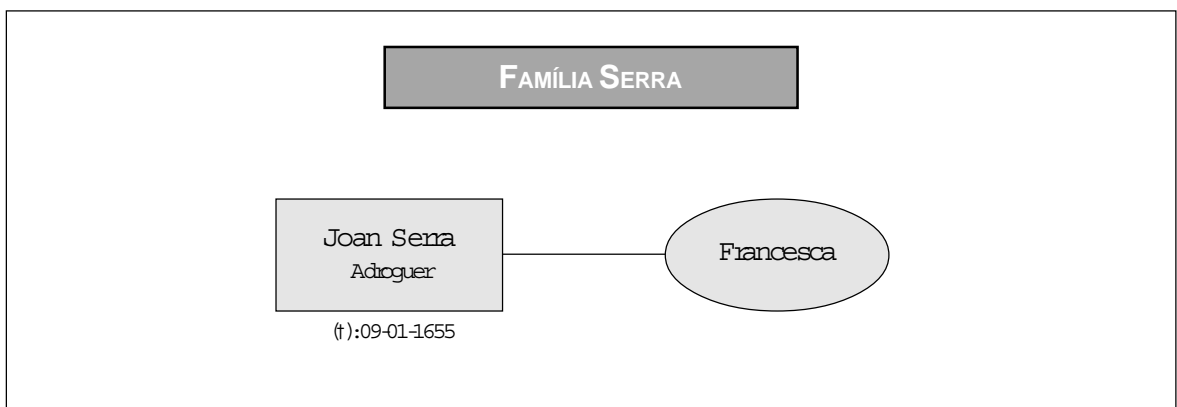
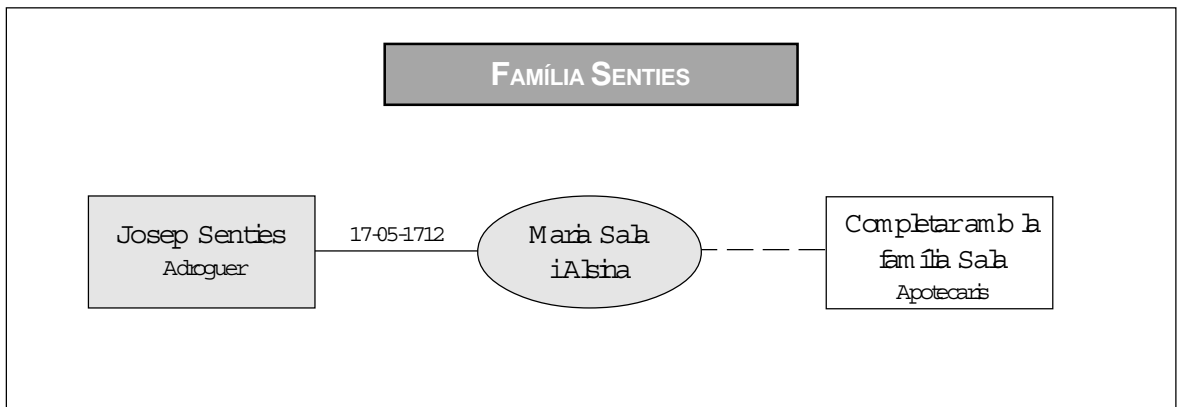
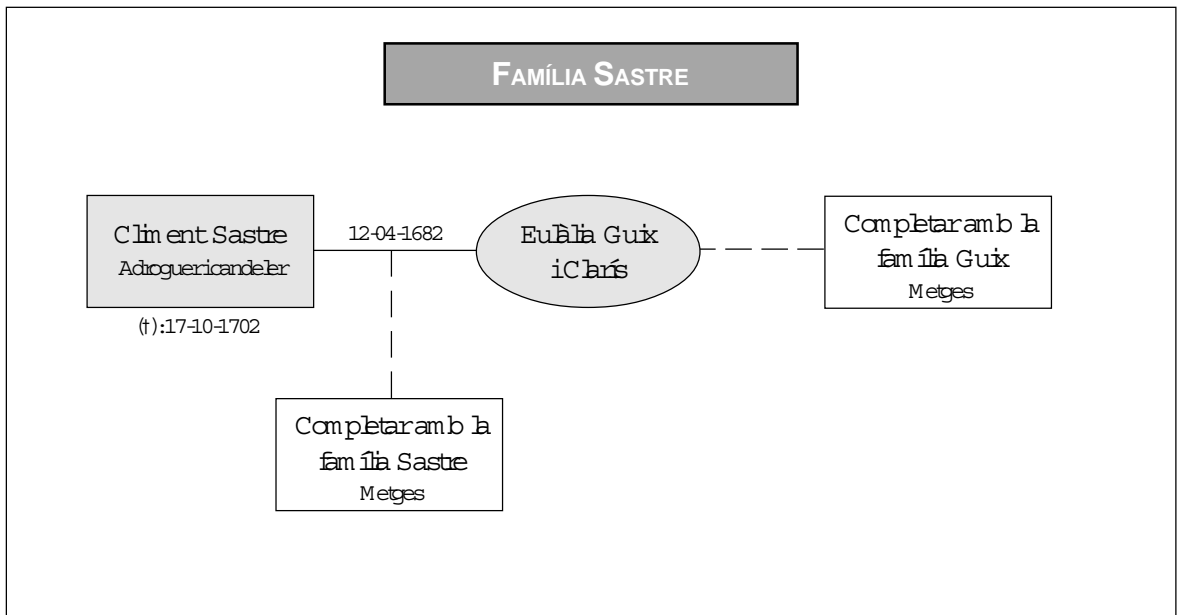

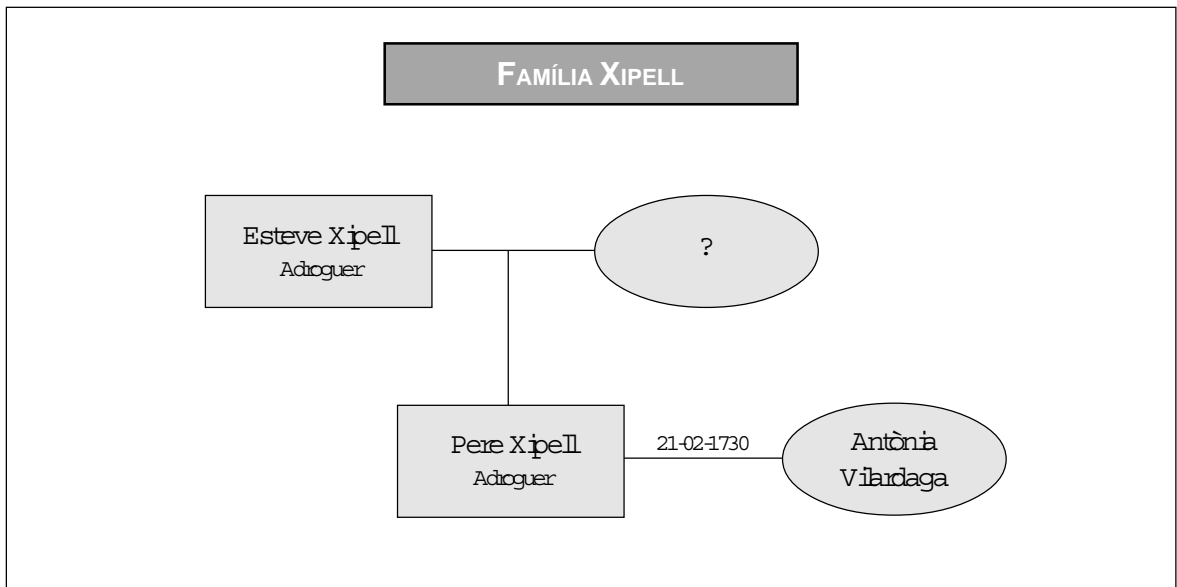

Sastre
 Huij als ~~primers~~ dos dies de Abril de mil set cent
 vuyanta y vuyt yo Joseph Peretene pr. y vicari de
 Berga he batejat a Maria, Anna y Mariangela
 filla legitima y natural del Climent Sastre adroguer
 y de la s^{ra} Catalina Sastre y Guip Conyuger foren padrins
 Joan Sastre mestre de Cases y la s^{ra} Anna Clauis y Sastre
 totz de Berga blybat de Solsona

Partida de naixement d'una filla de l'adroguer Climent Sastre.
 (Llibre de baptismes de 1682 a 1692, pàgina 104 v.)

APOTECARIS

FAMÍLIA ALET

Pere Antoni Alet
Apotecari

Joana

FAMÍLIA BERNADES

Pau Bernades
Apotecari

Maria Nibò

FAMÍLIA BOLEDA

Francesca Graner

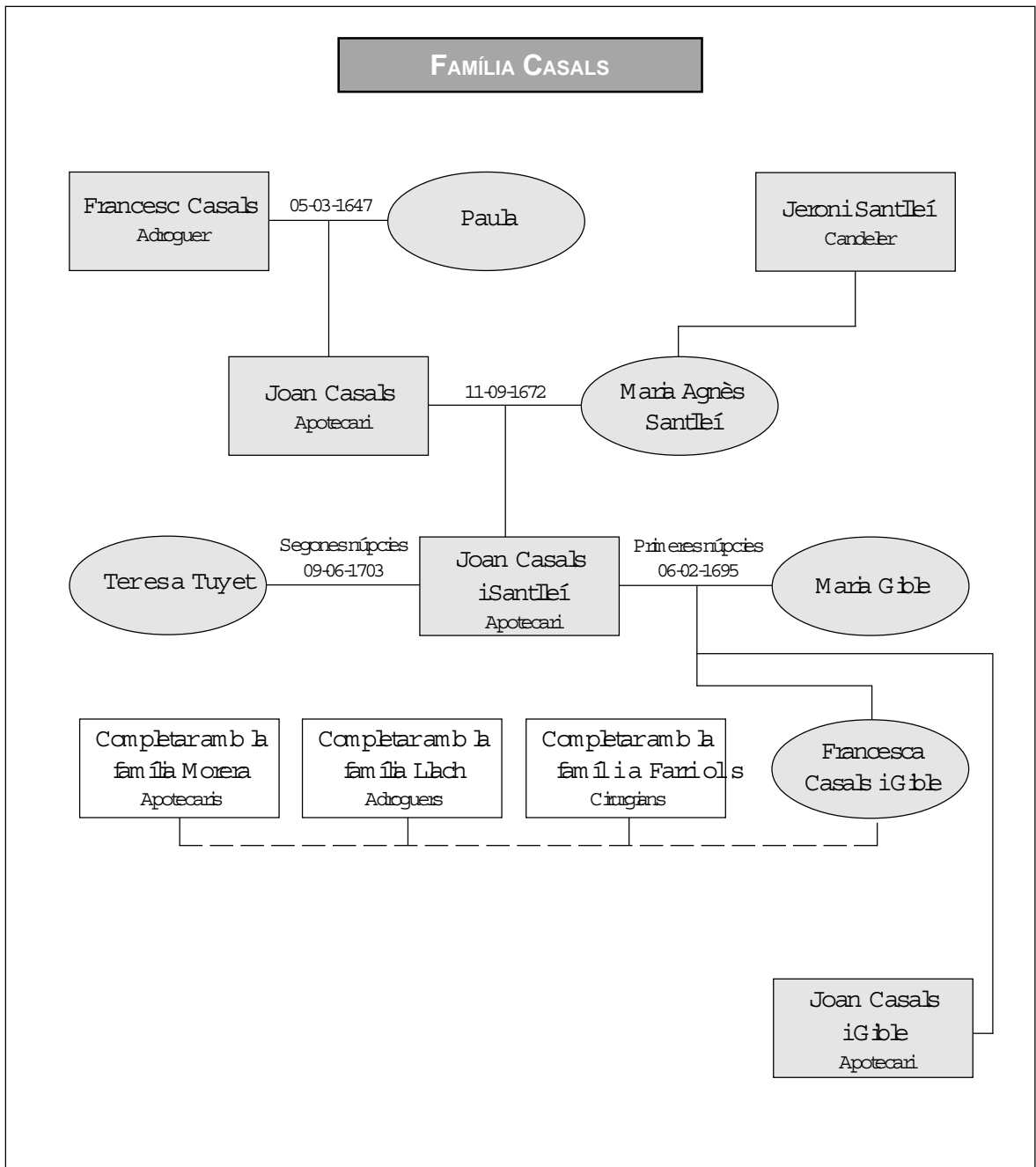
Segones núpcies
23-03-1664

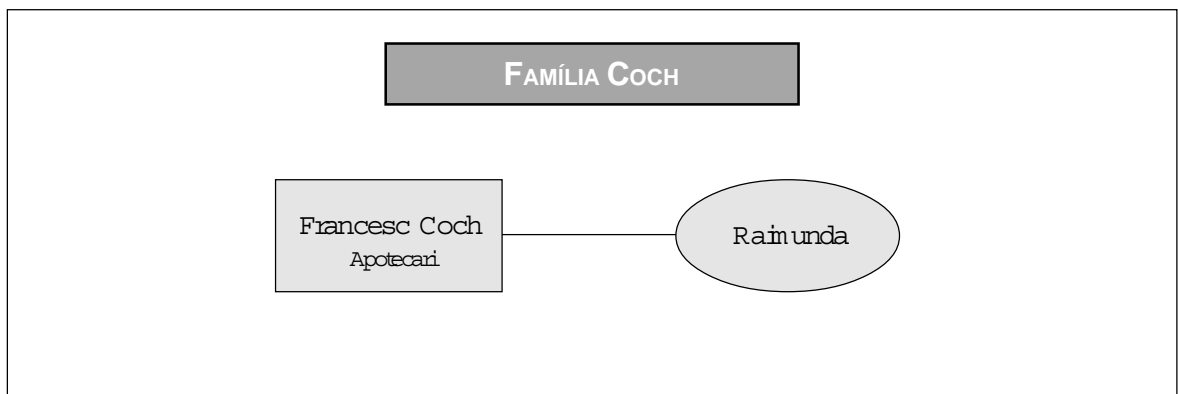
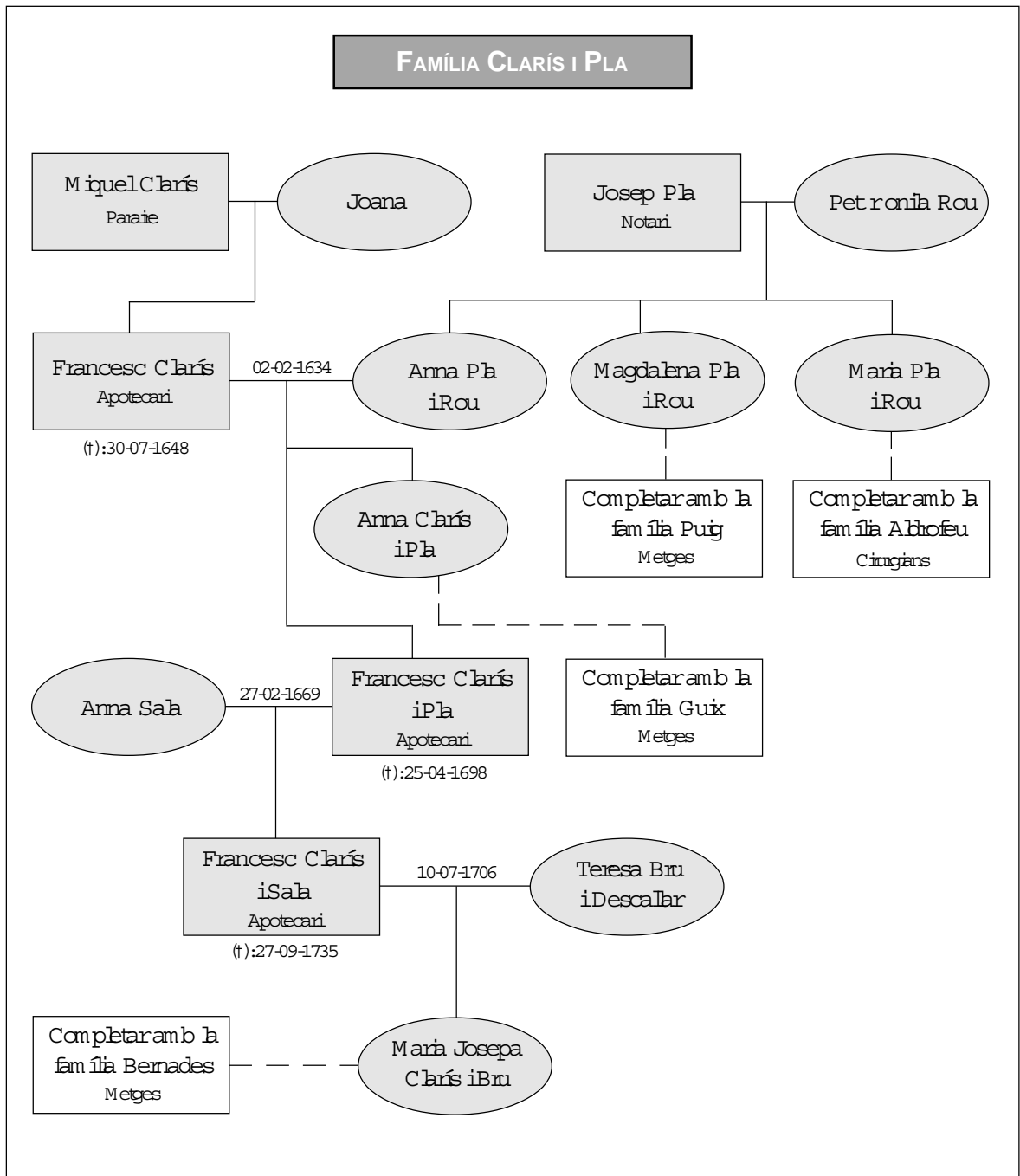
Jeroni Boleda
Apotecari

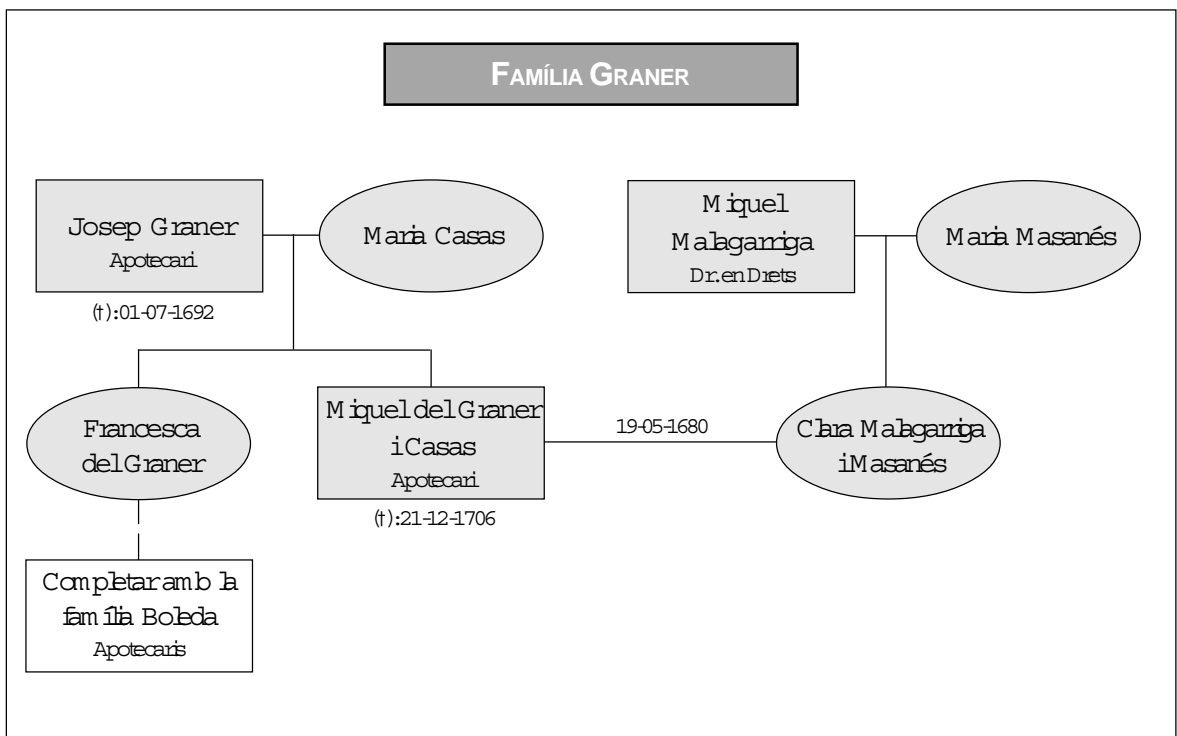
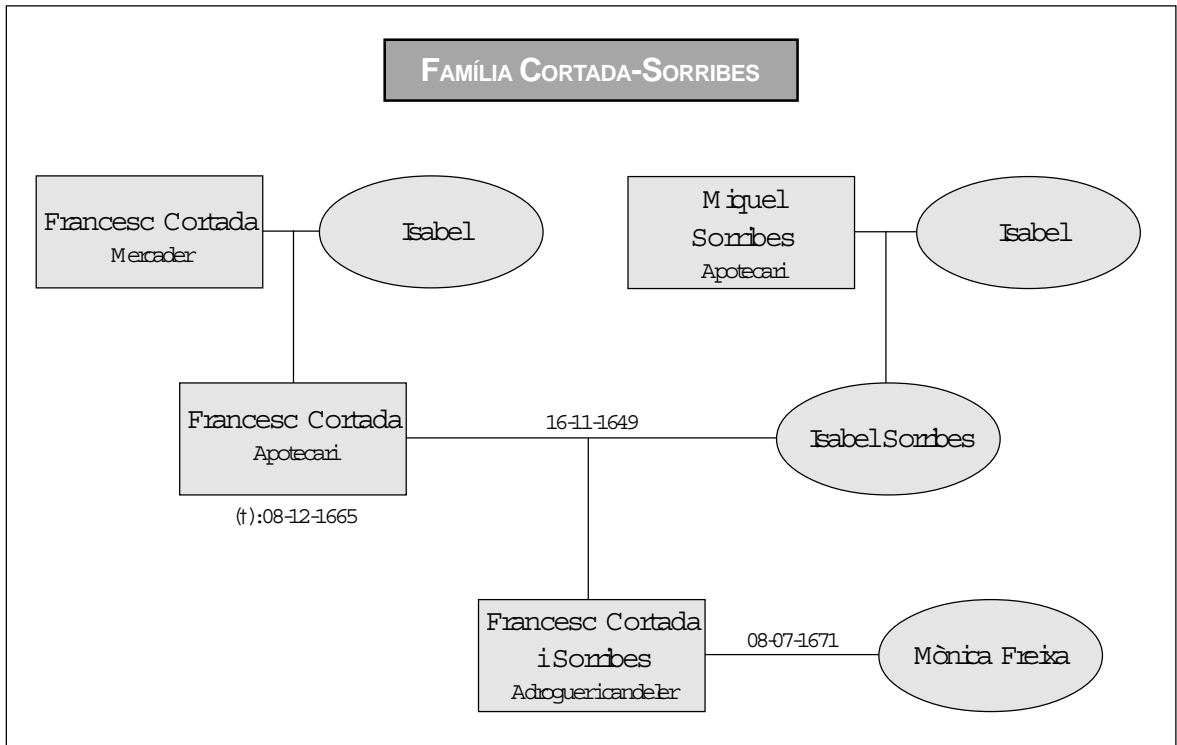
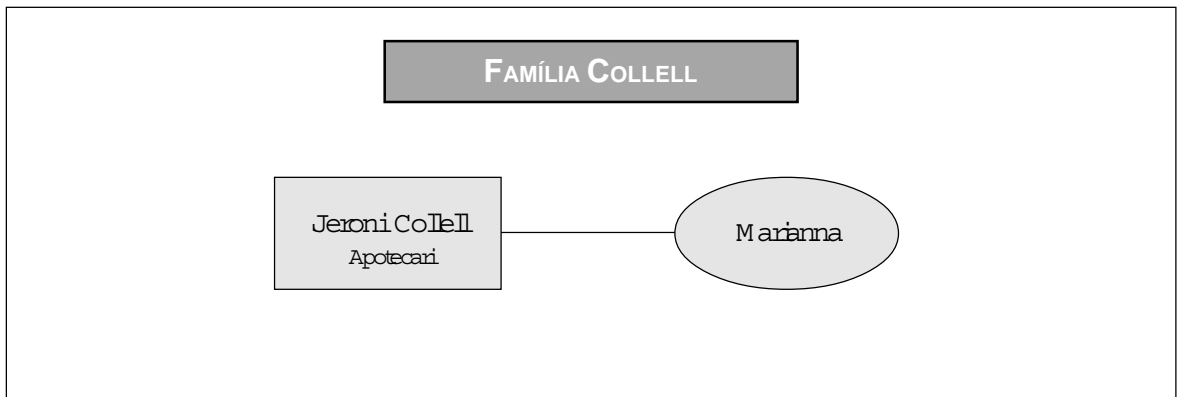
Primeres núpcies

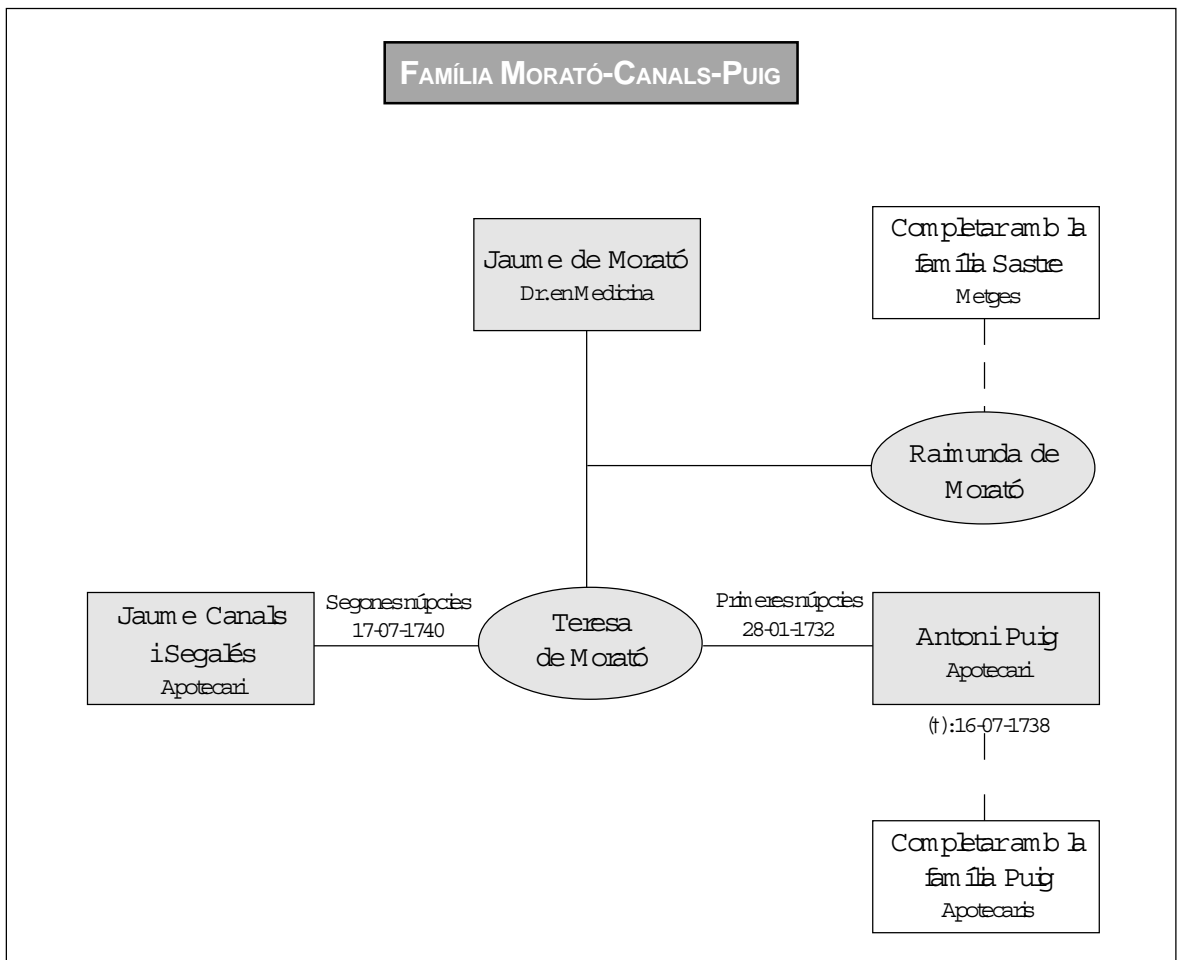
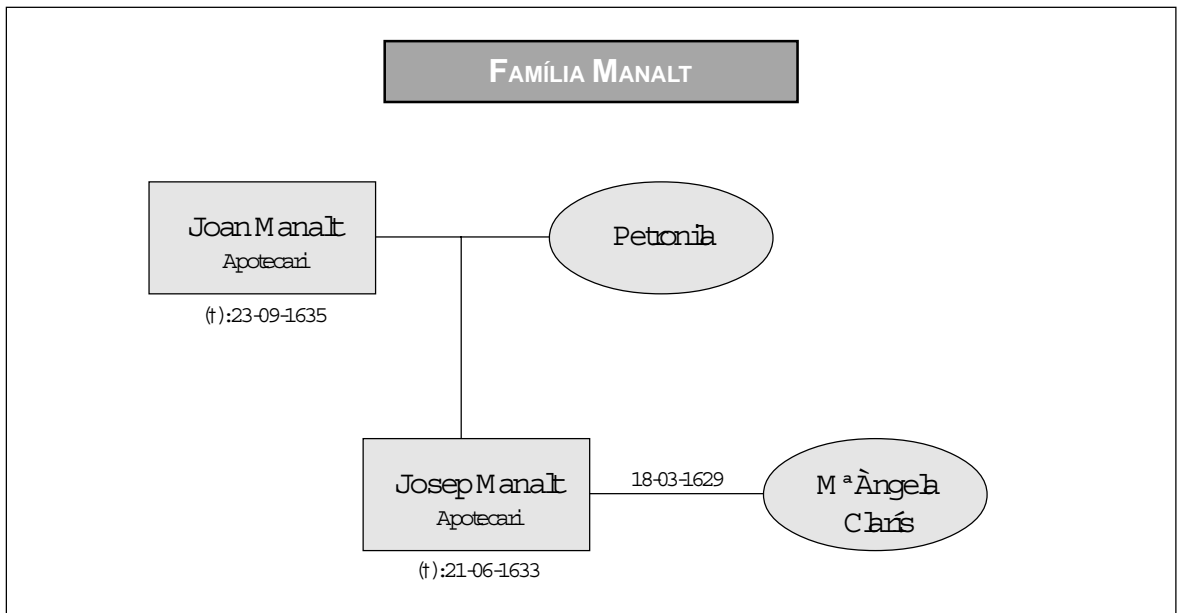
Estefania

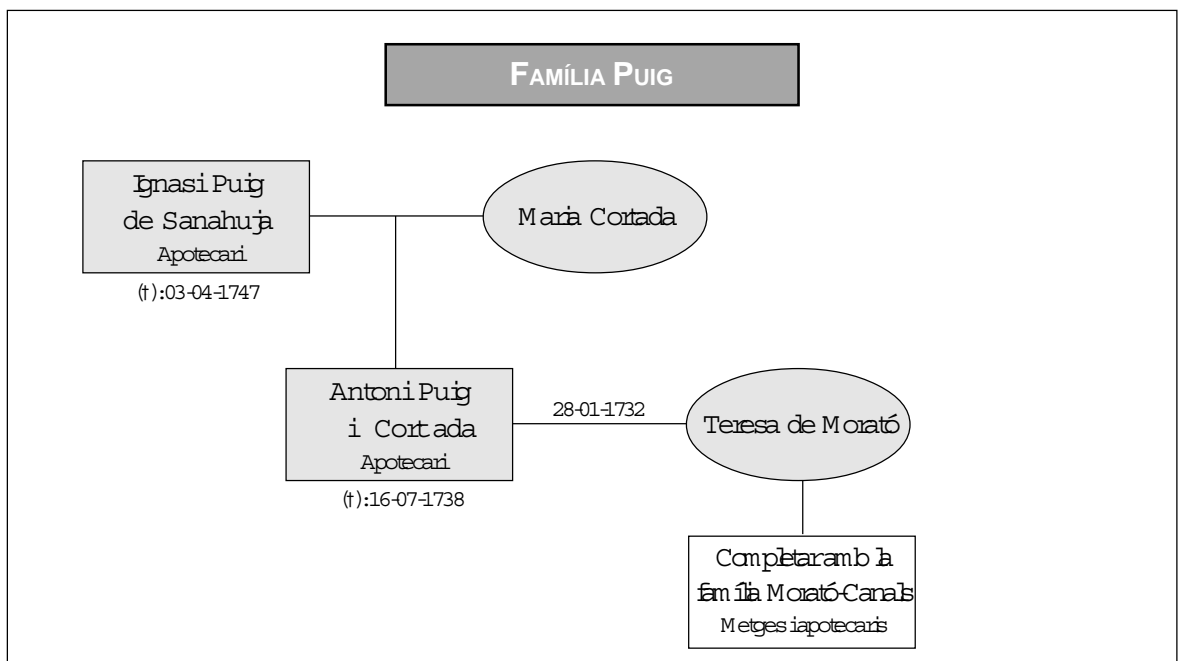
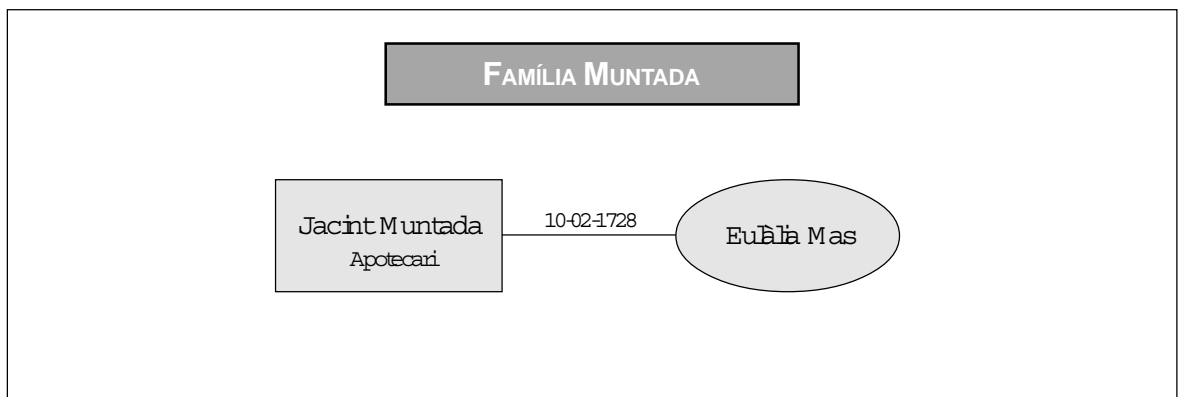
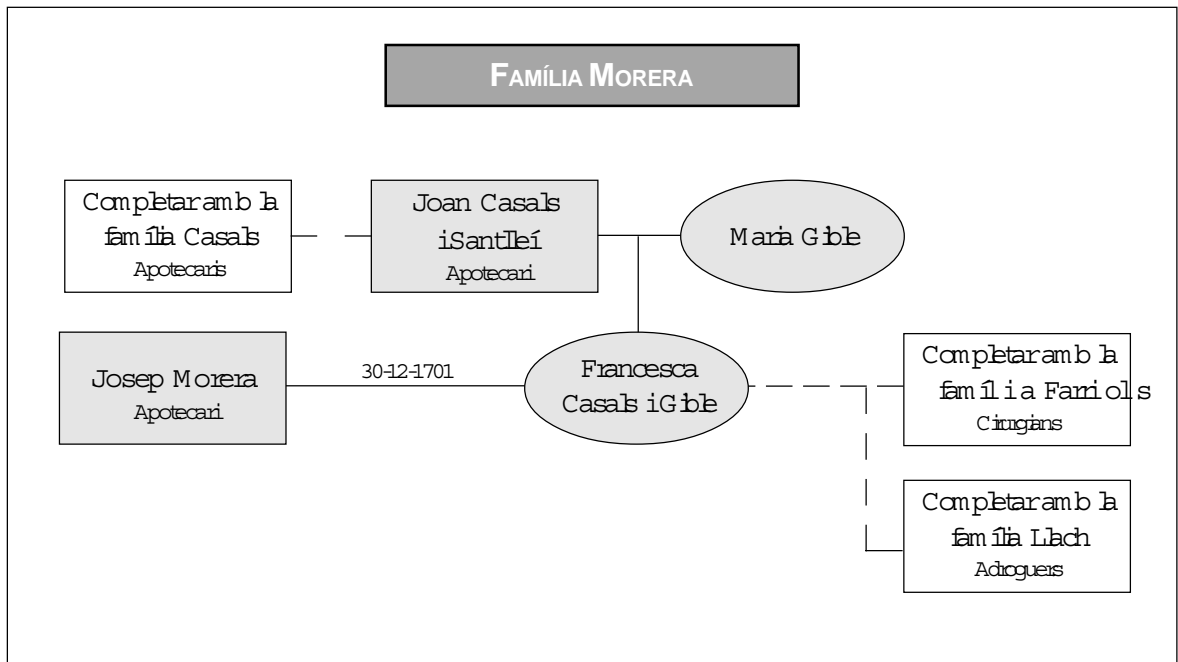
Completar amb la
família Graner
Apotecaris

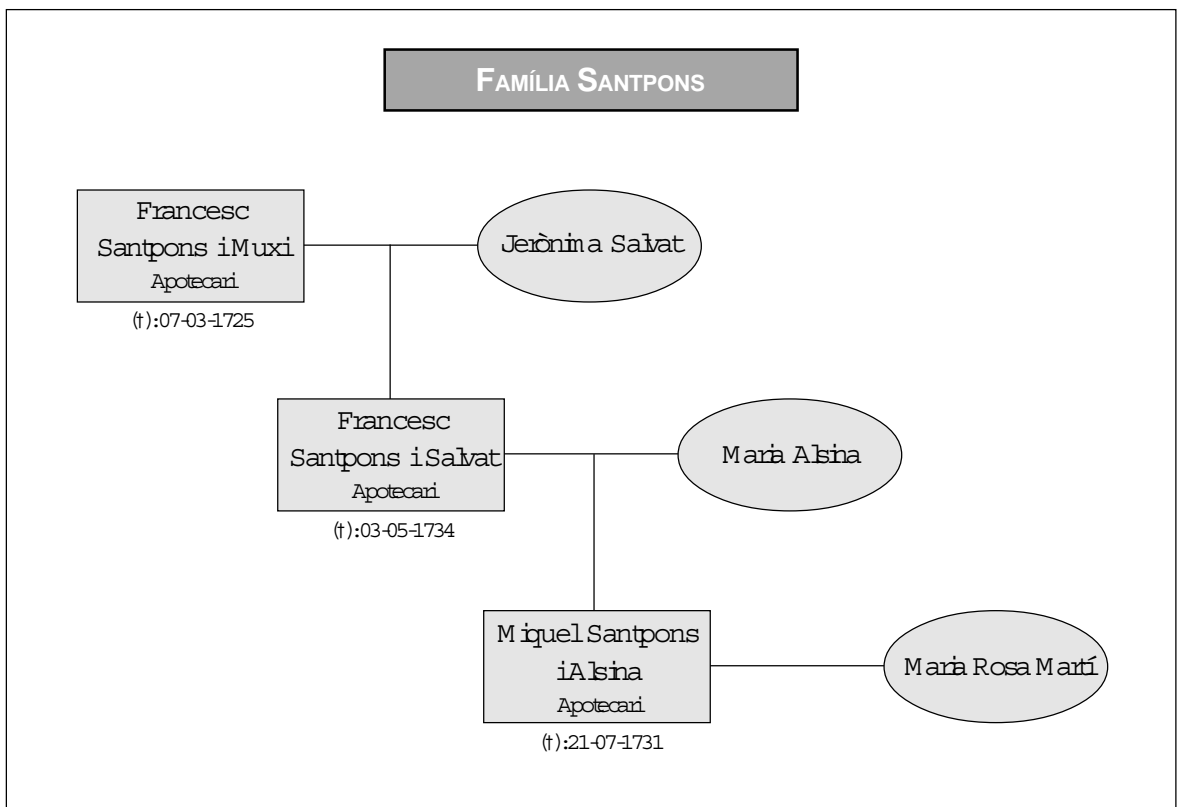
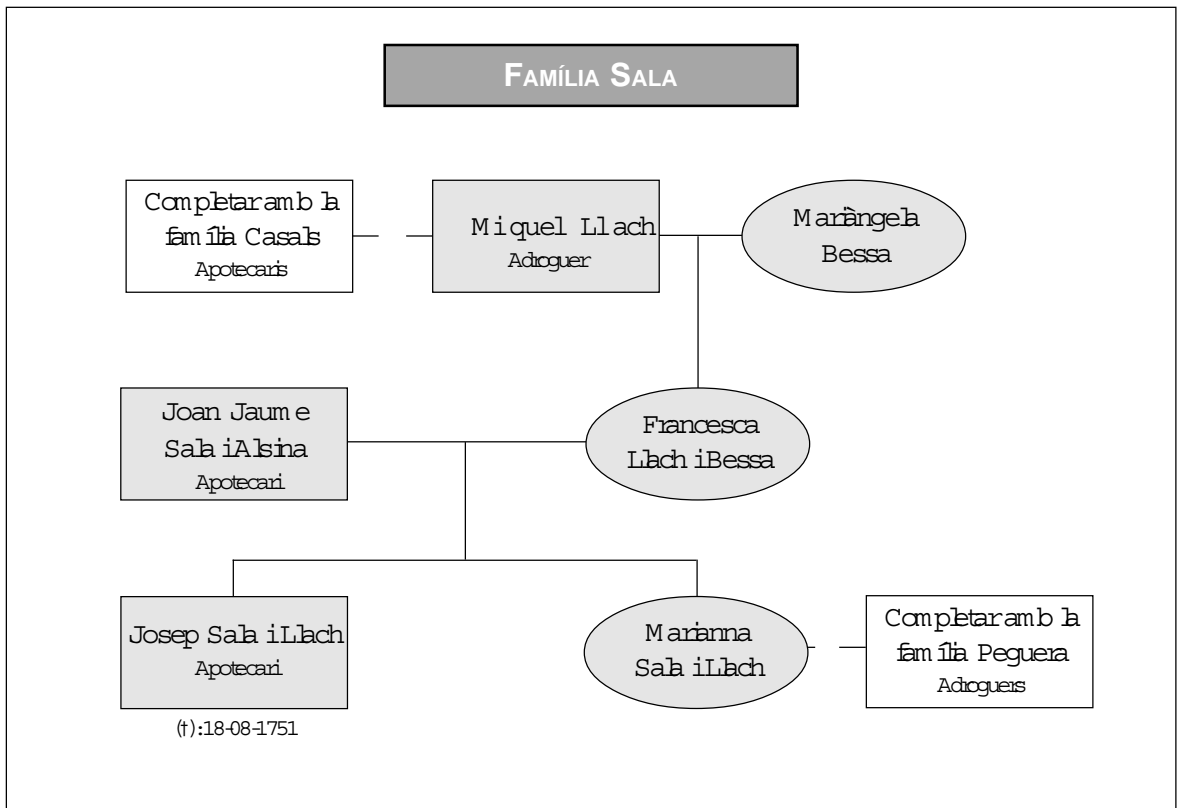

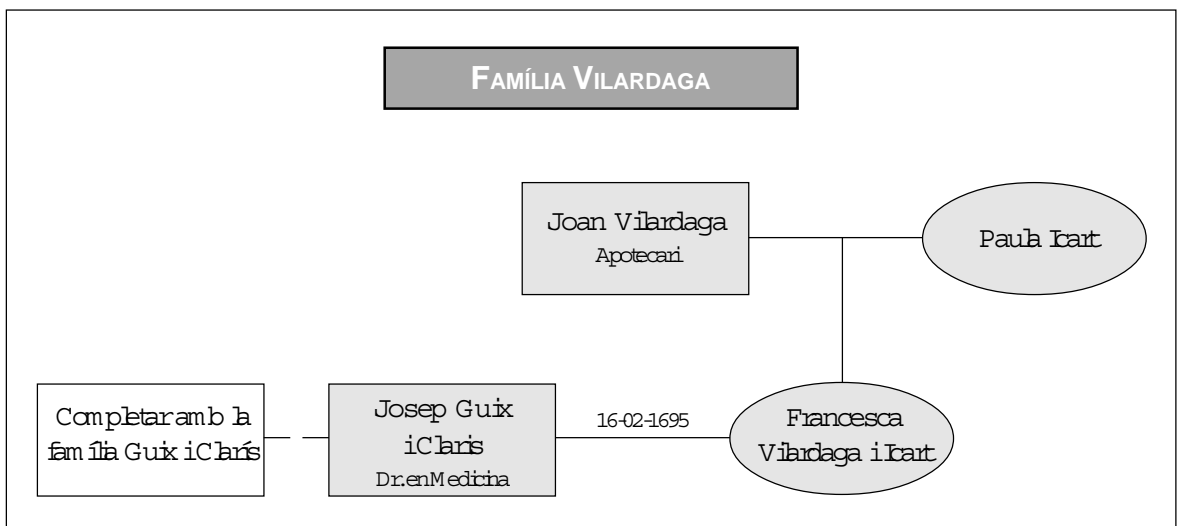
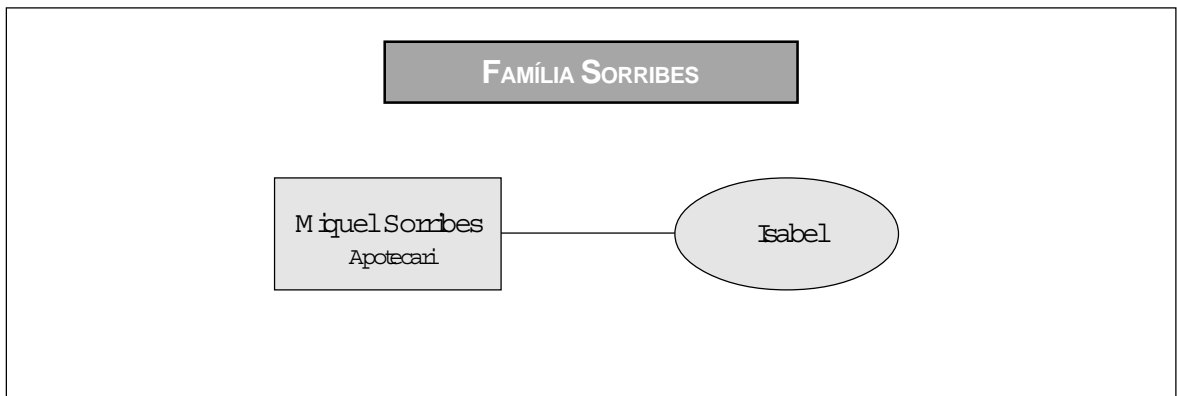
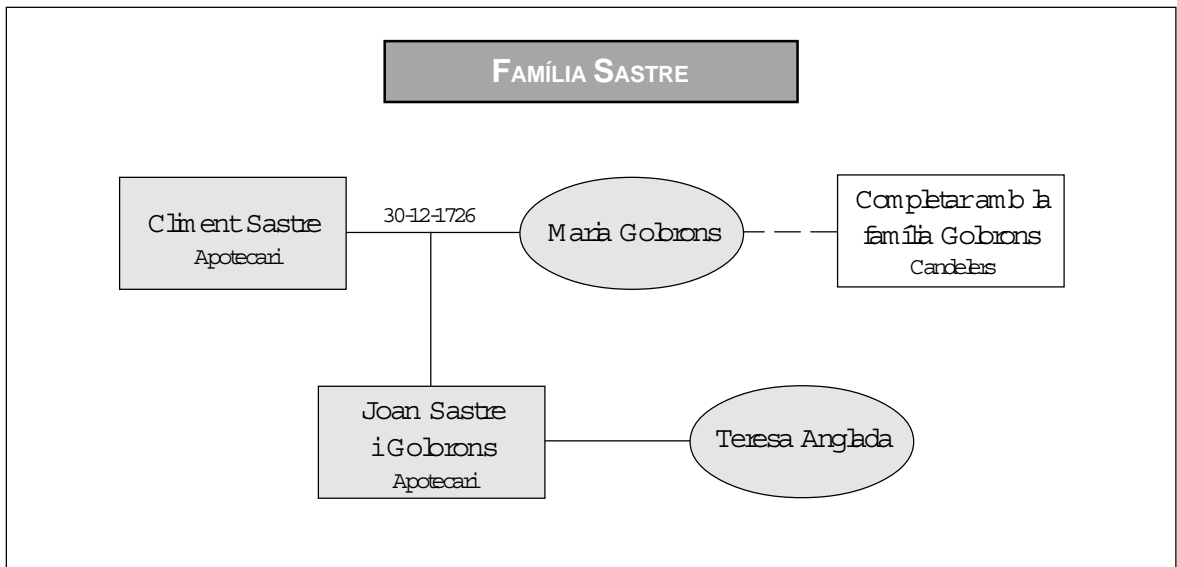

BARBERS

FAMÍLIA BOIRA

Pere Boira
Barber

Elionor

FAMÍLIA BORRÀS

Jeroni Borràs
Barber

Paula

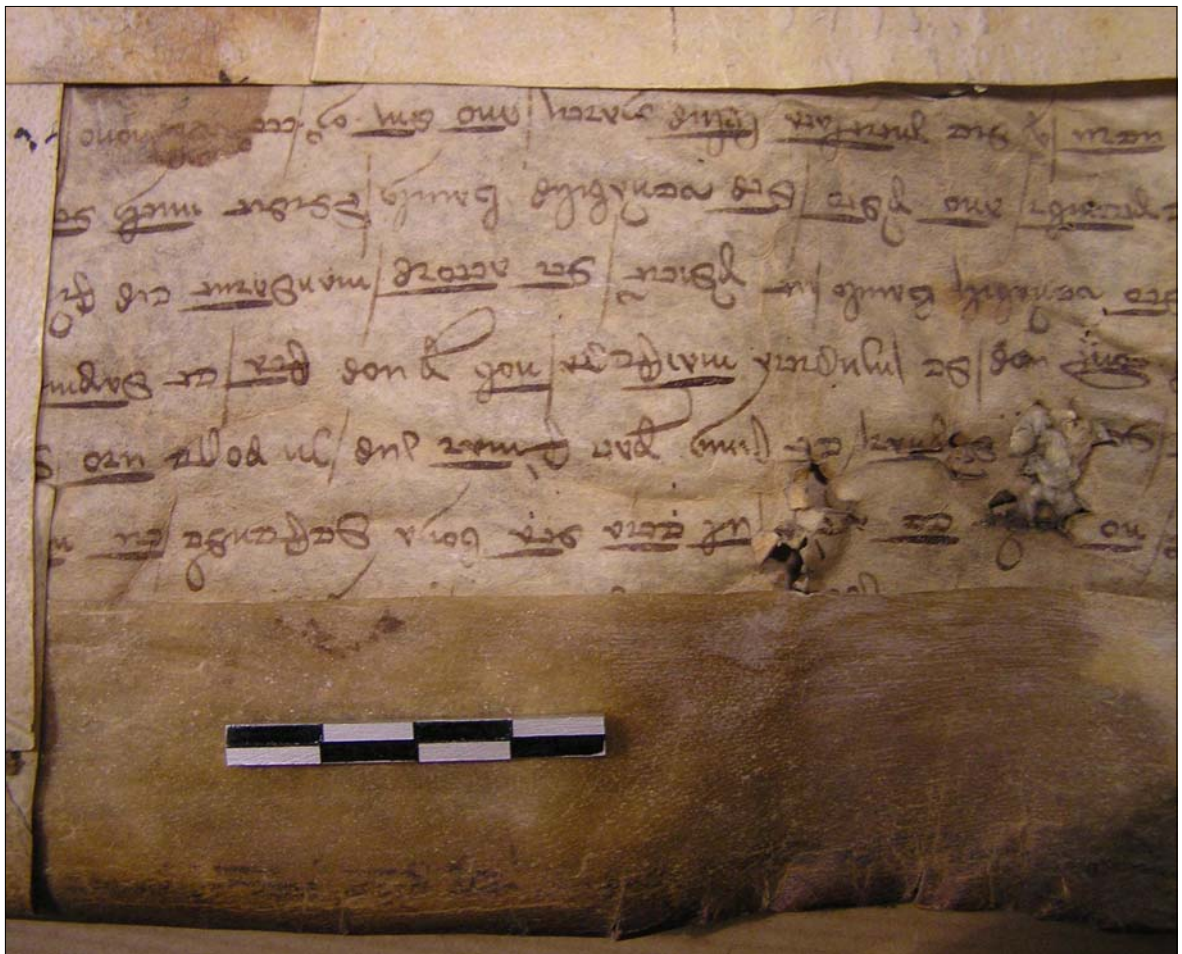
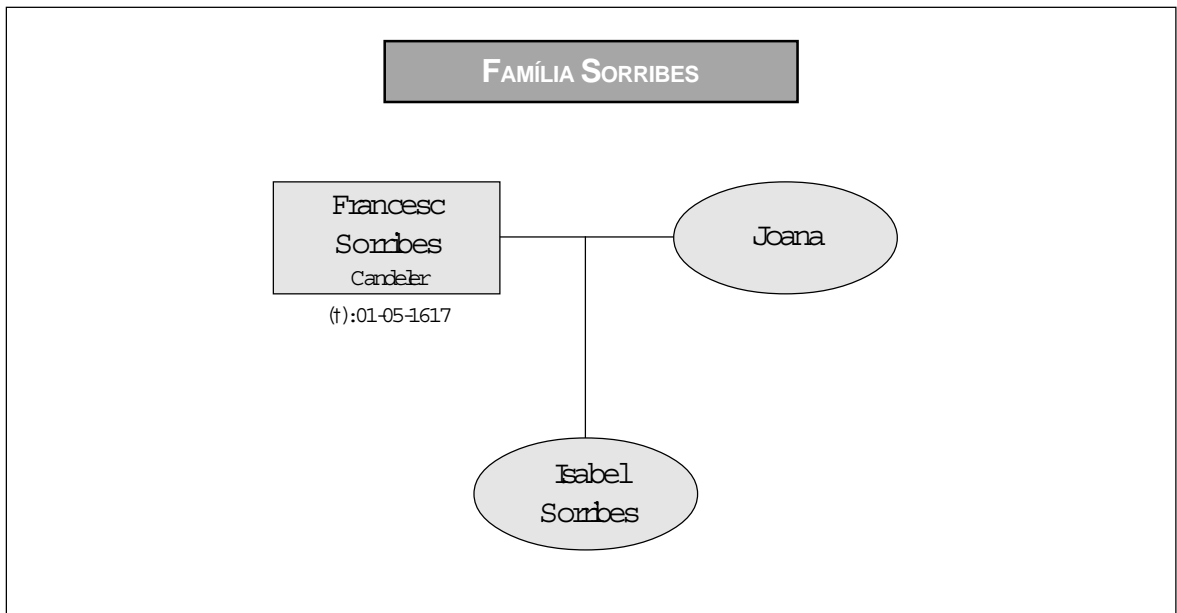

FAMÍLIA BUSQUETS

Joan Busquets
Barber

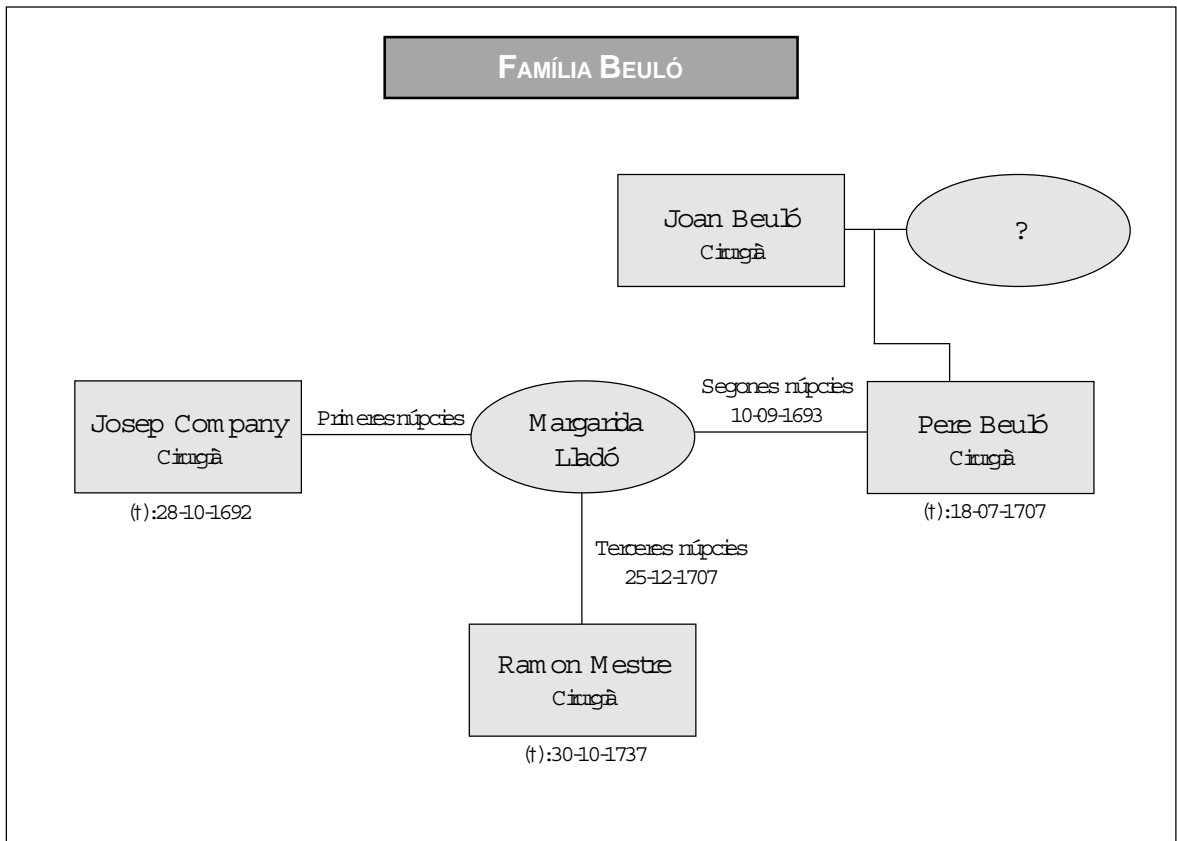
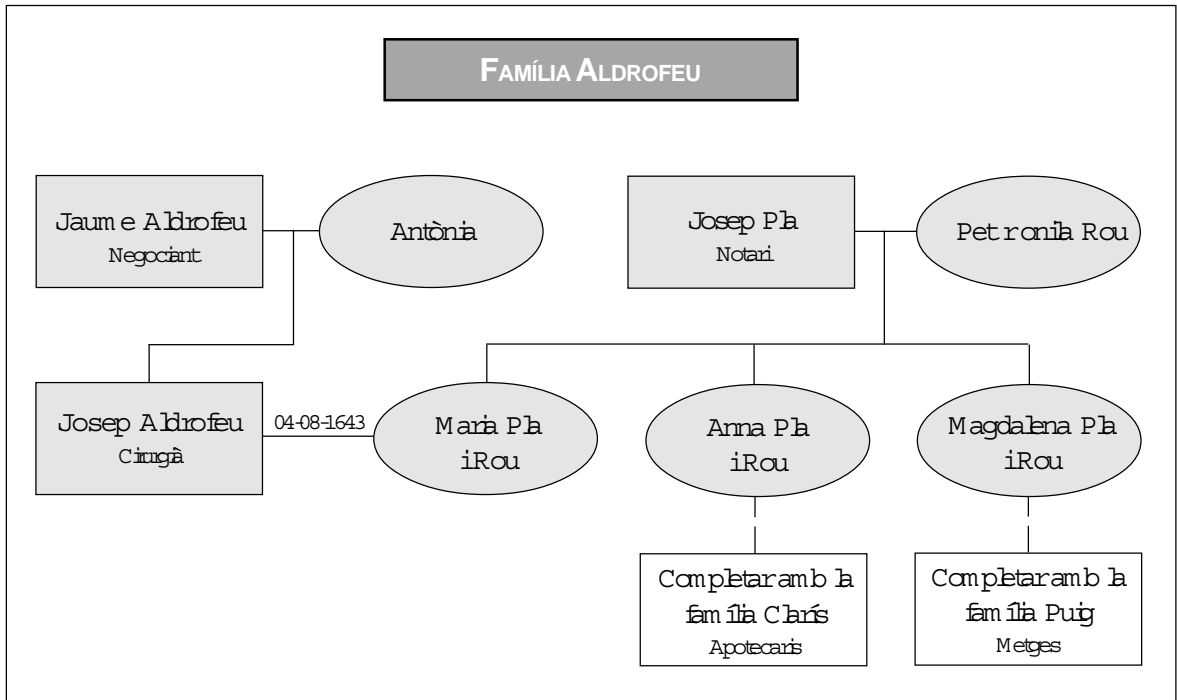
Elisabet

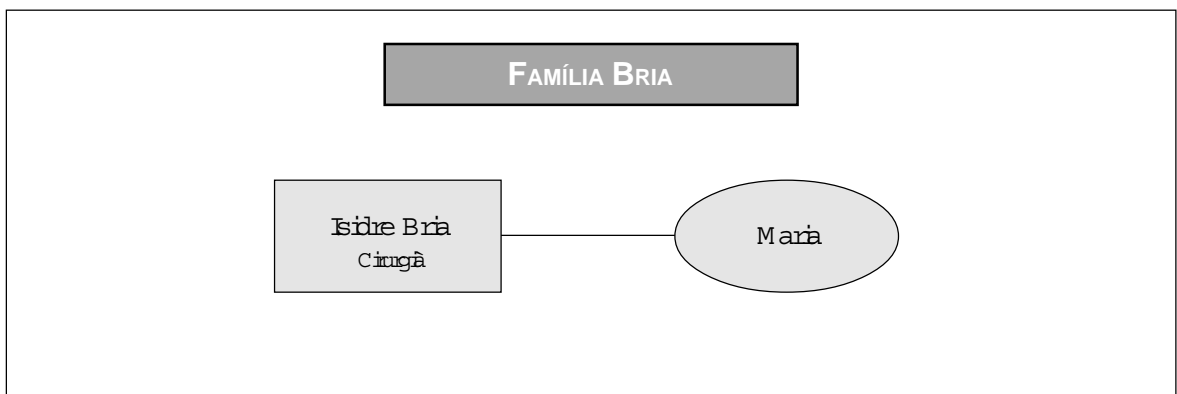
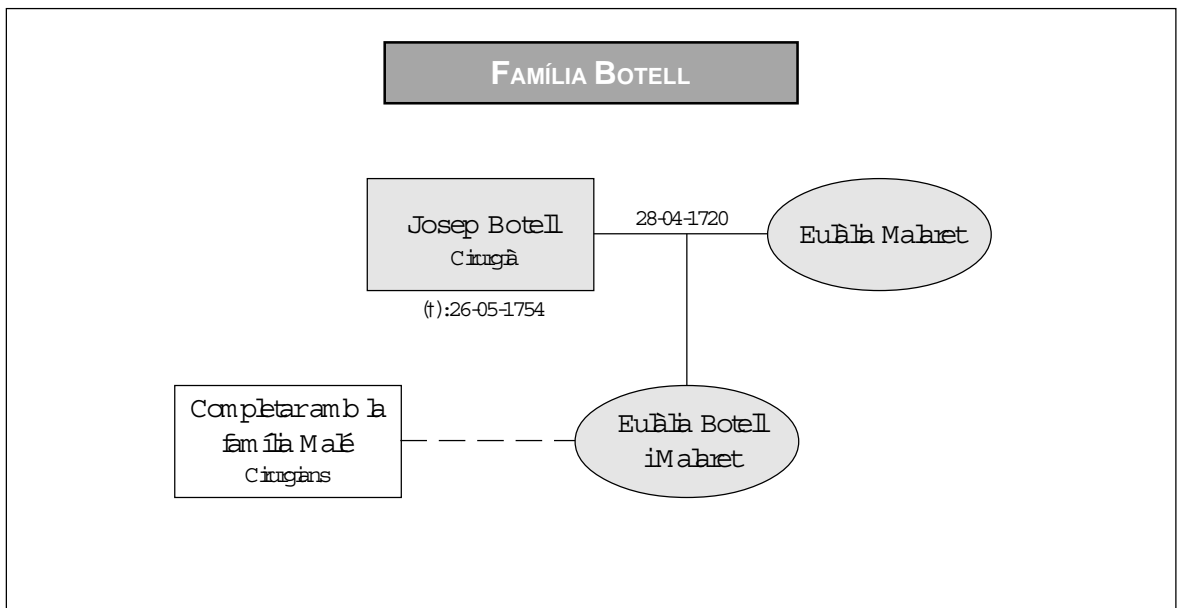
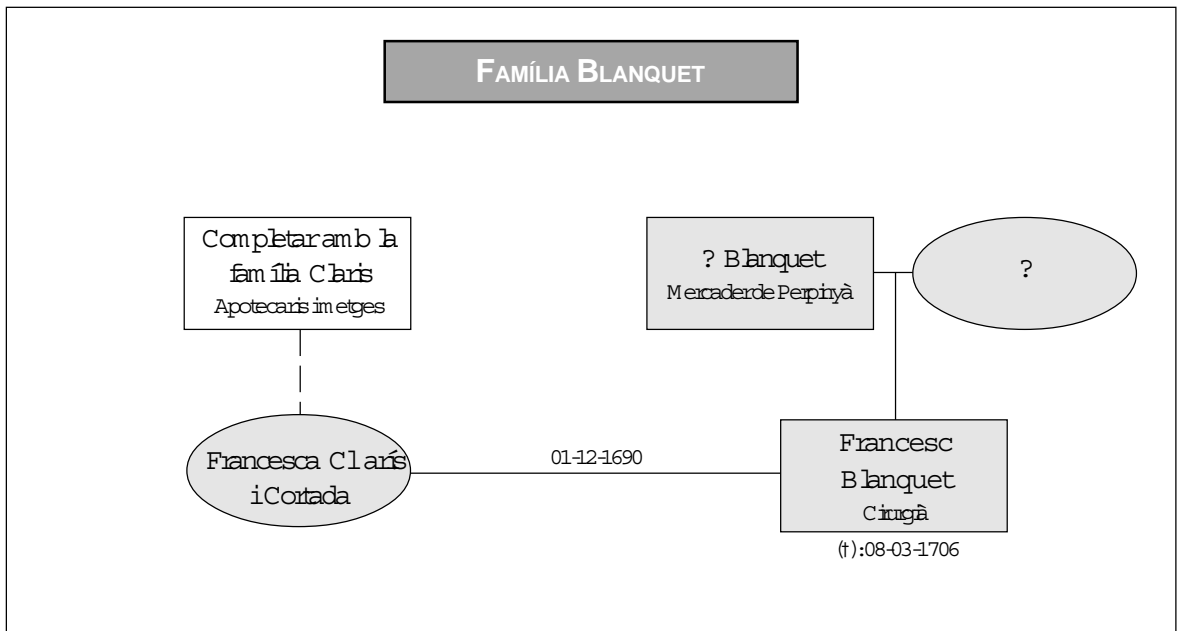

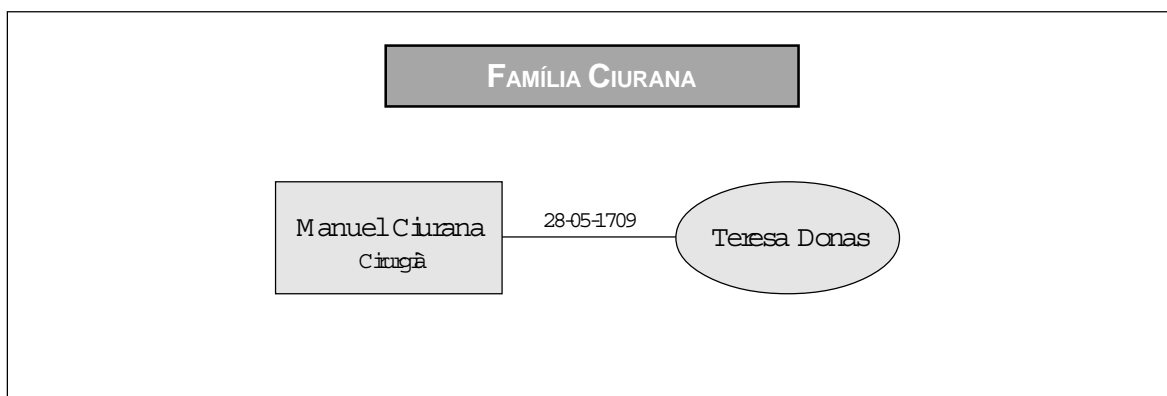
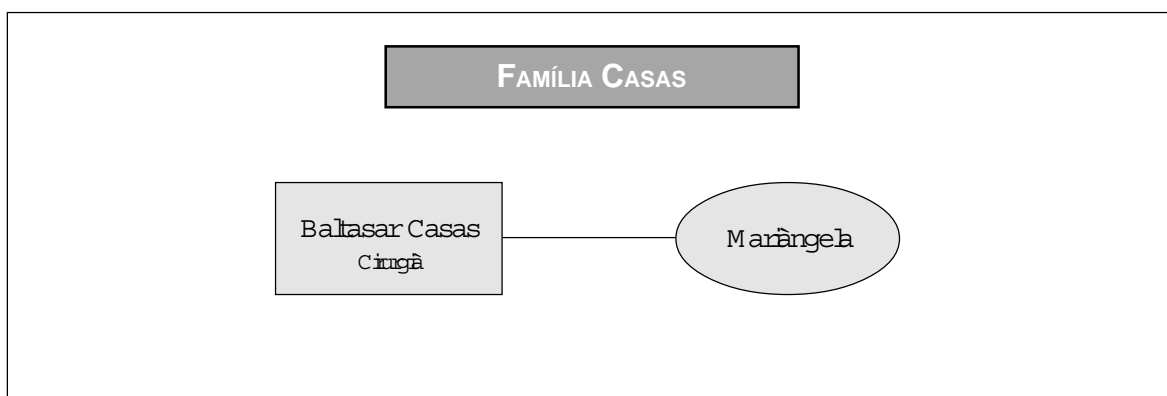
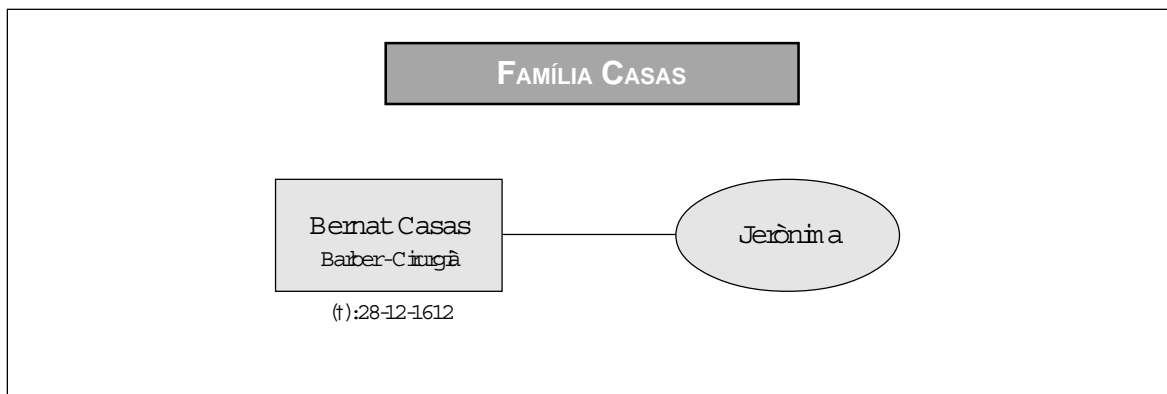

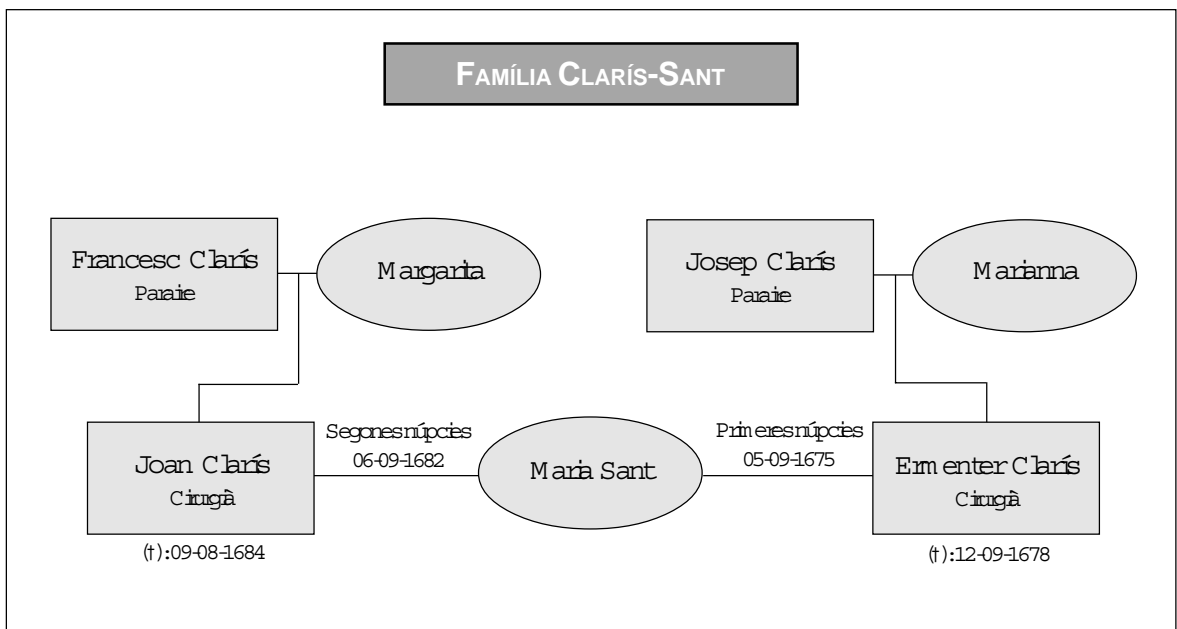
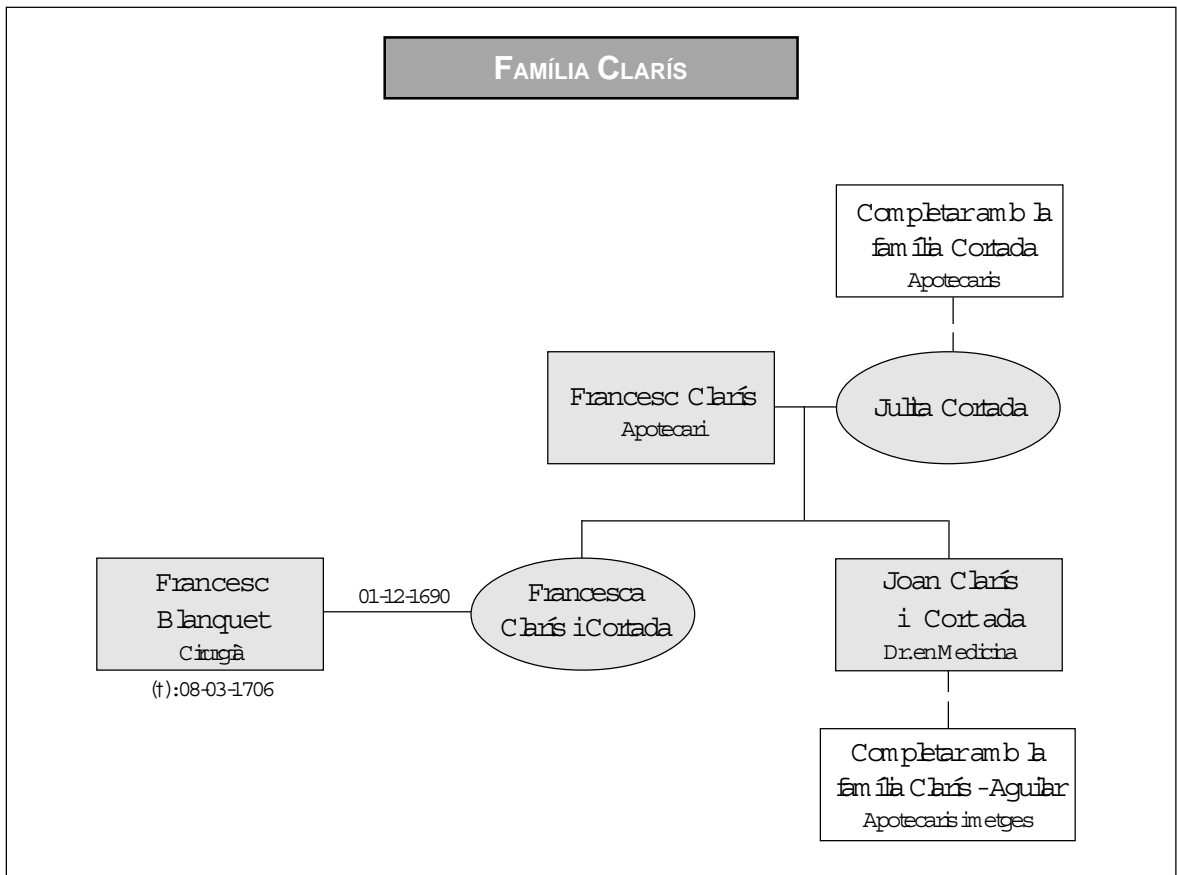
Detall d'un pergami utilitzat com a coberta en un dels llibres sacramentals de l'Arxiu Parroquial Santa Eulàlia de Berga.
(Arxiu Diocesà de Solsona)

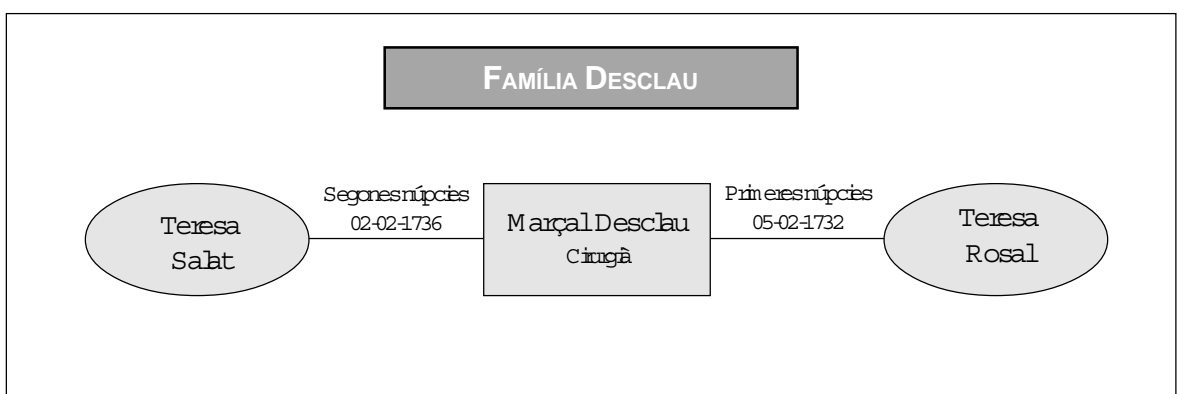
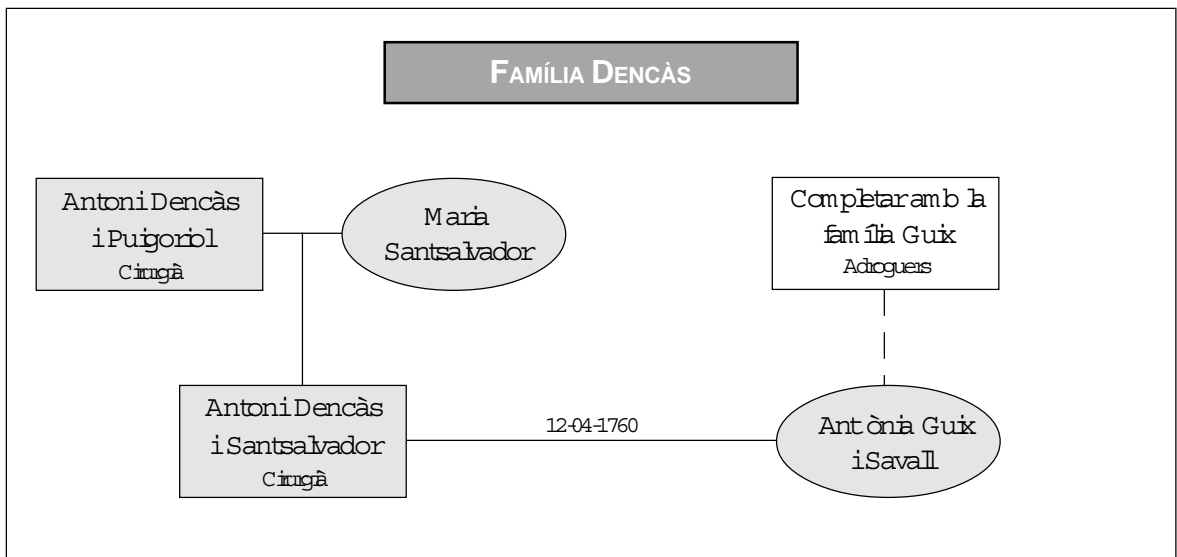
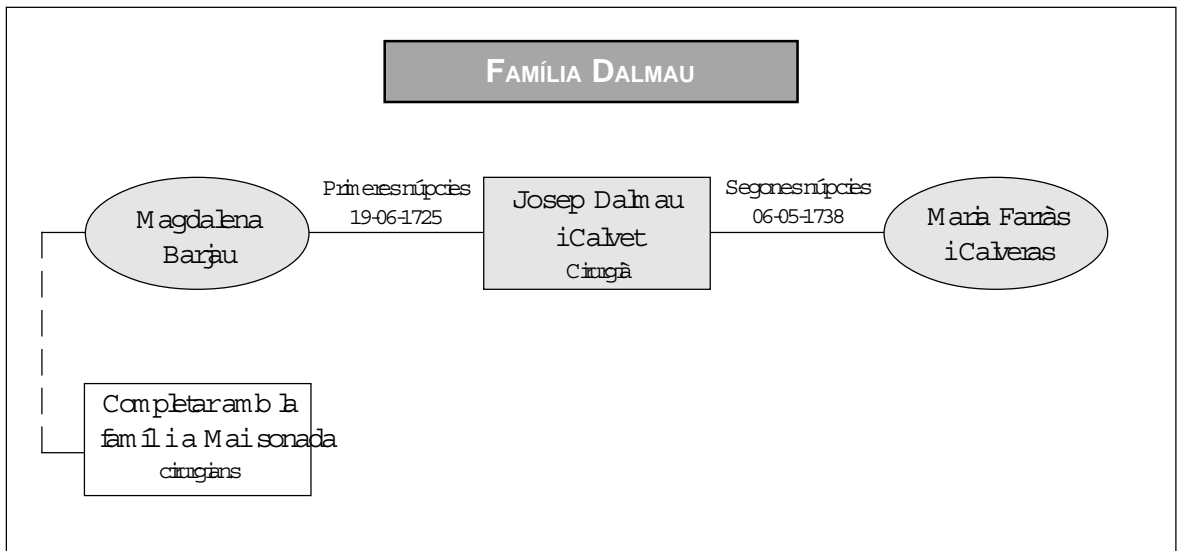
CIRURGIANS

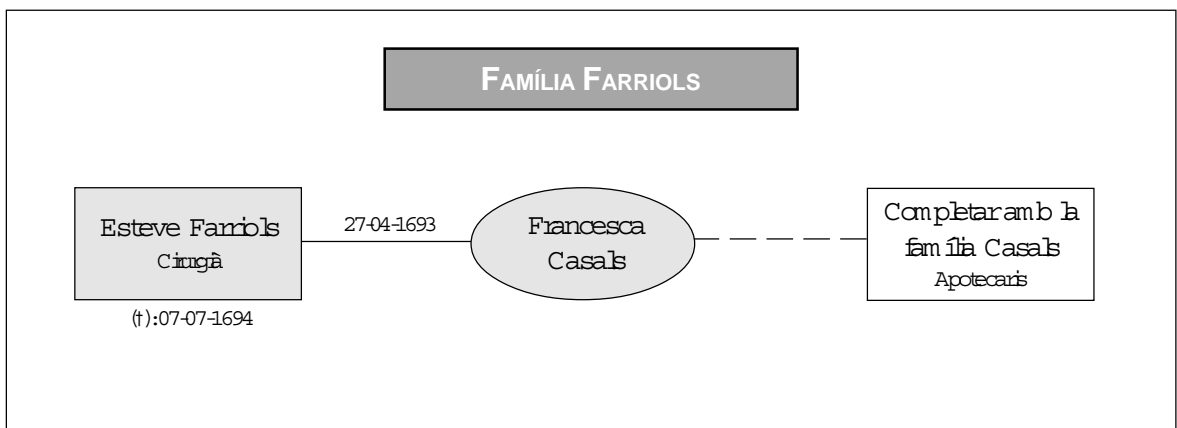
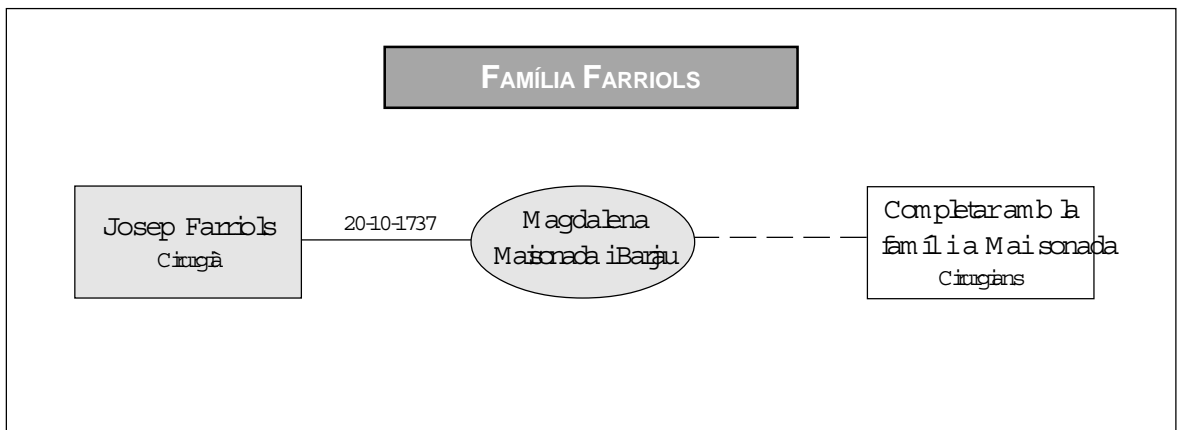
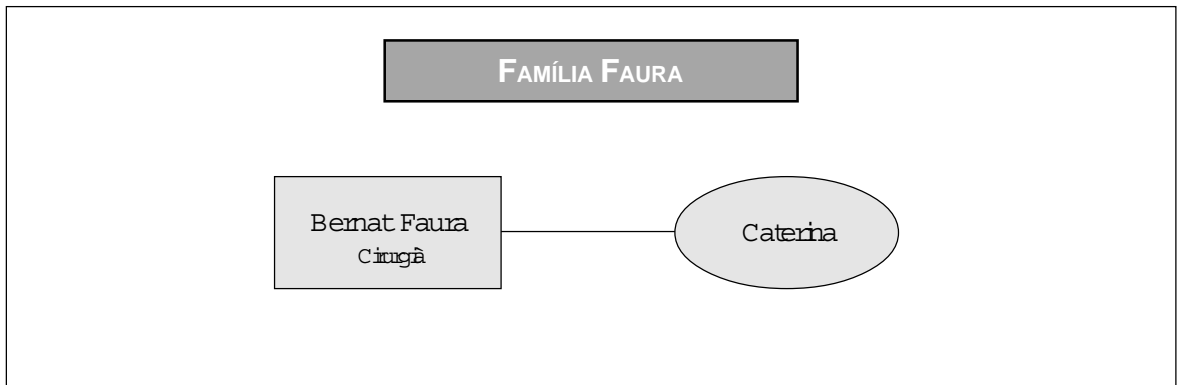
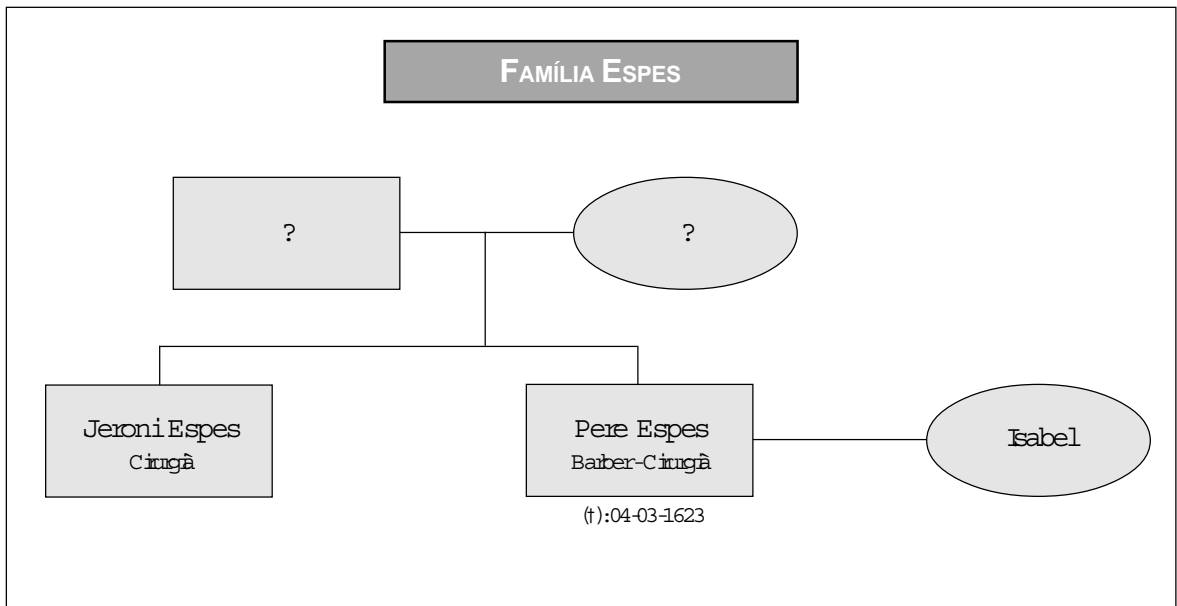

FAMÍLIA FERRERES

Benet Ferreres
Cingà

Francesca Clari
Bowader i Fener

FAMÍLIA GALLÉS

Llbreç Gallés
Cingà

Maria Lluch
i Bessa

Completar amb la
família Lluch
Adrogues

FAMÍLIA GIL

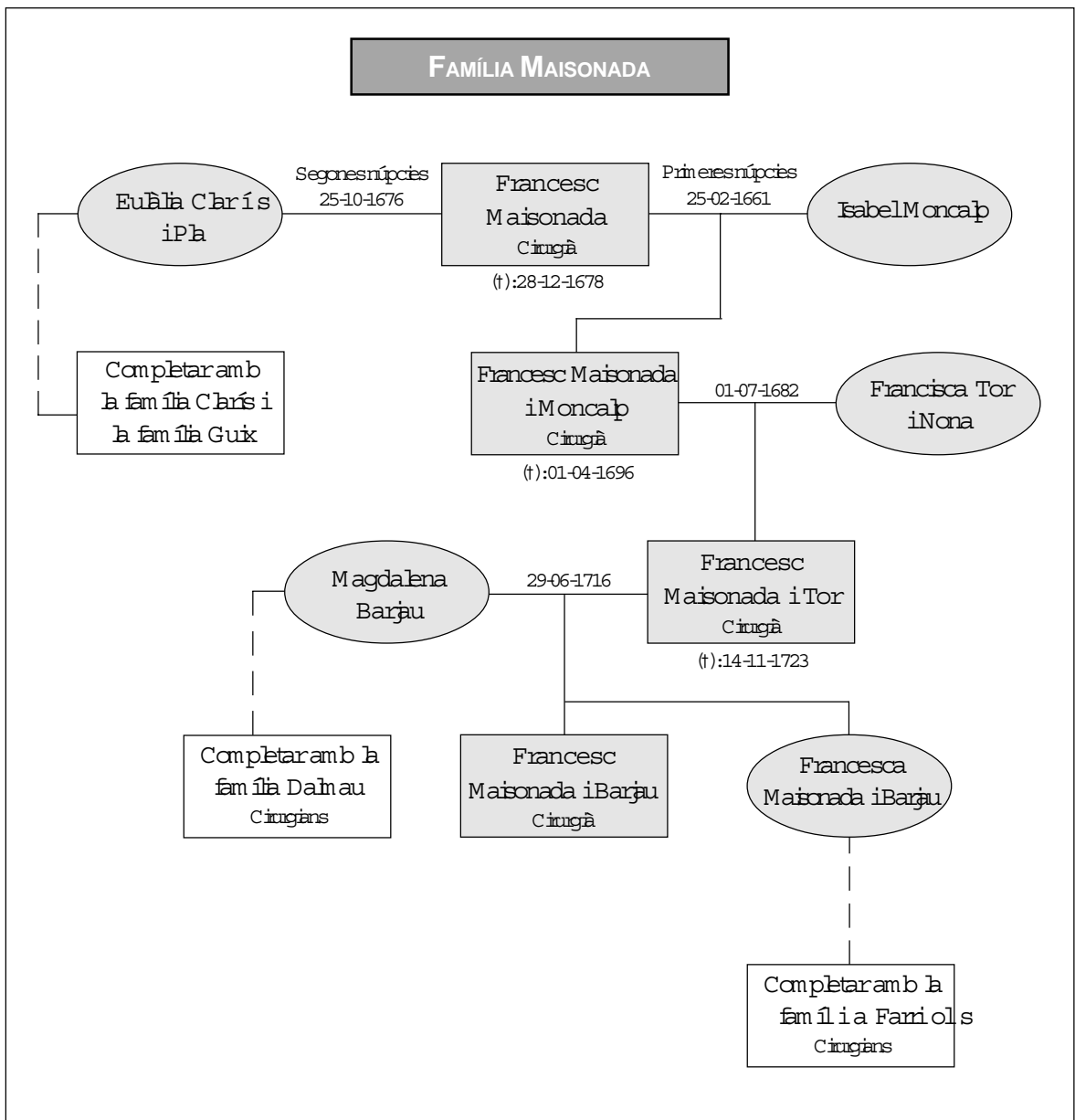
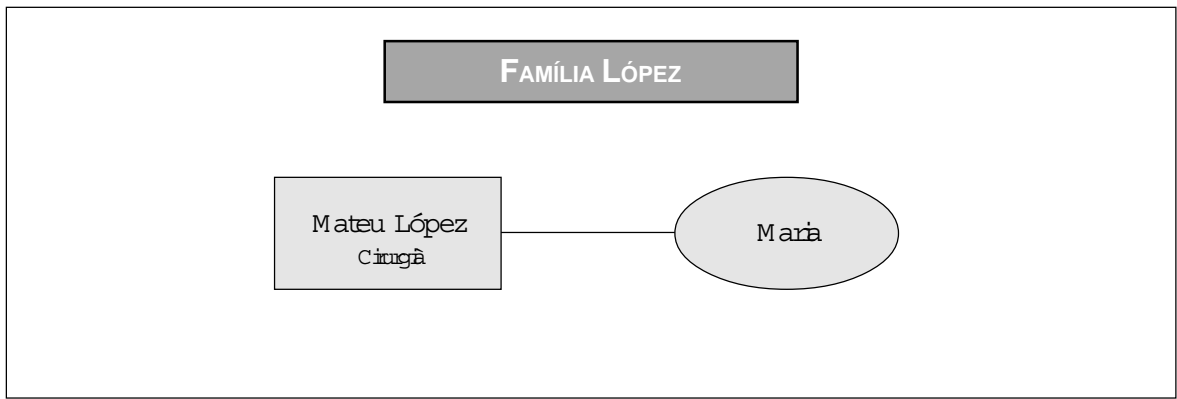
Pere Gil
Cingà

Maria Gibert

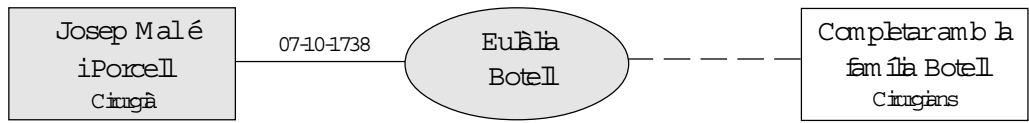
FAMÍLIA GRAUGÉS

Ramon Graugés
Cingà

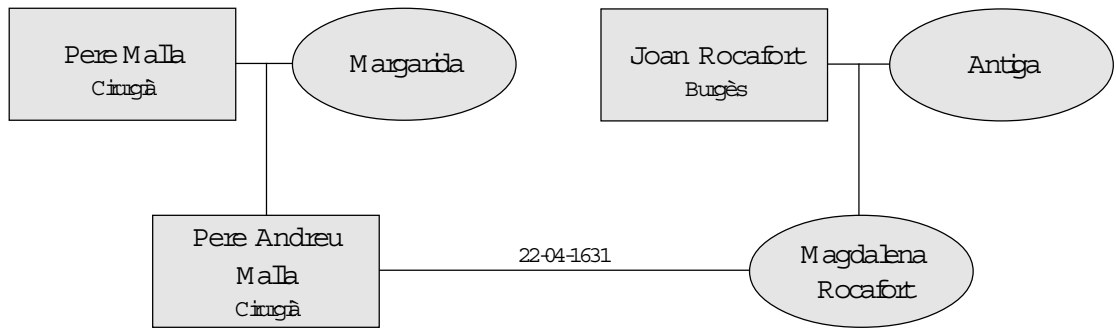
Jerònina

FAMÍLIA MALÉ

FAMÍLIA MALLA

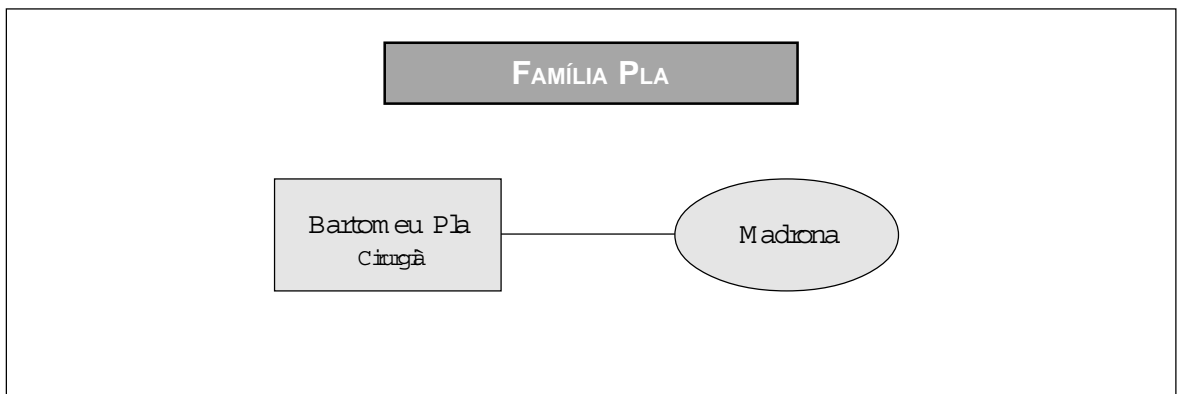
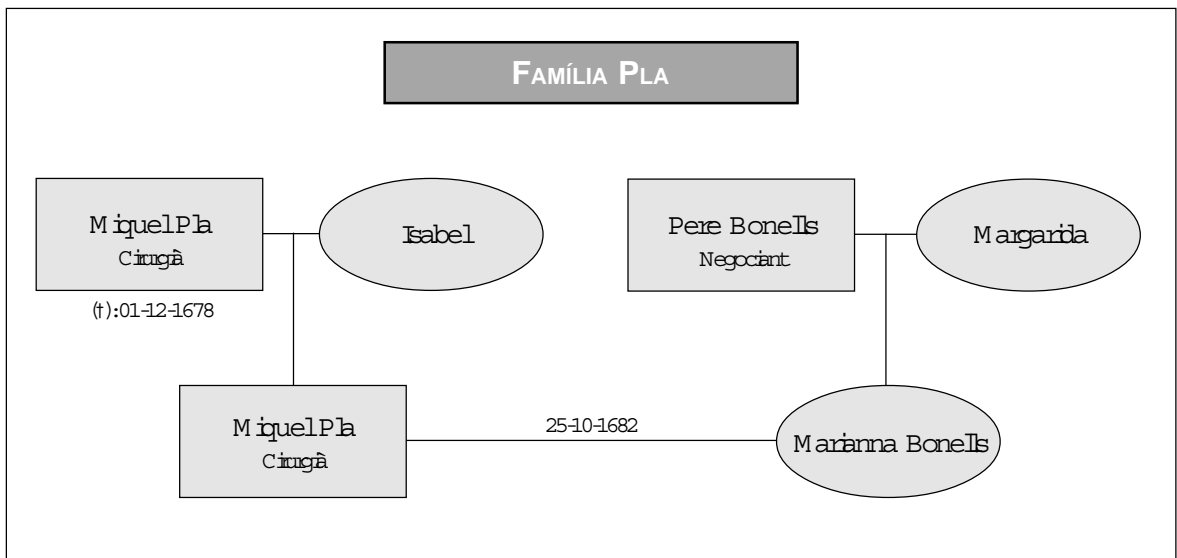
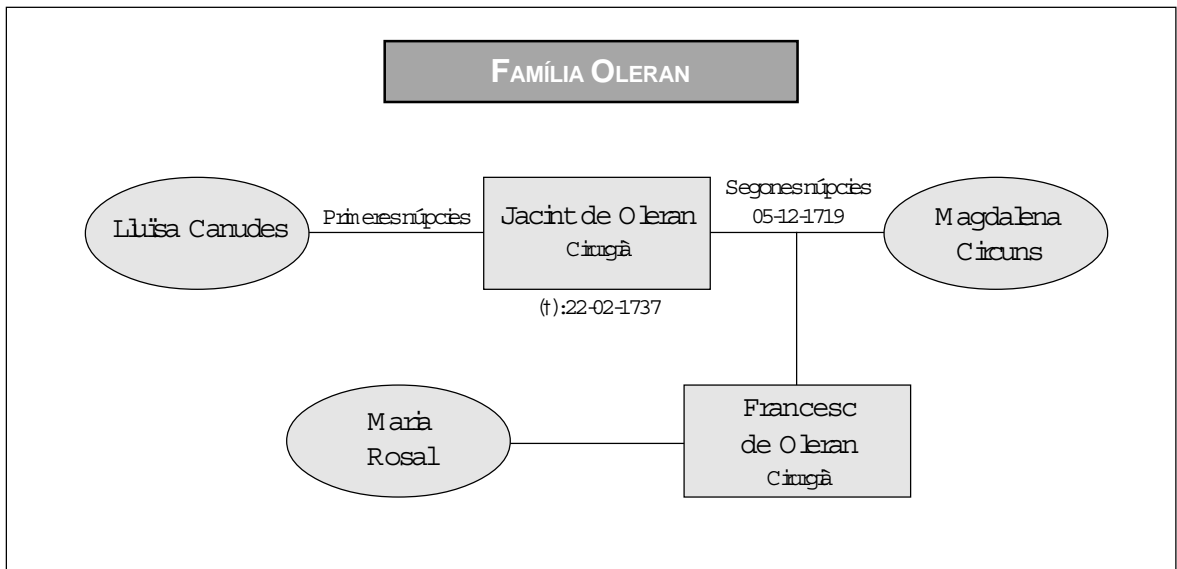

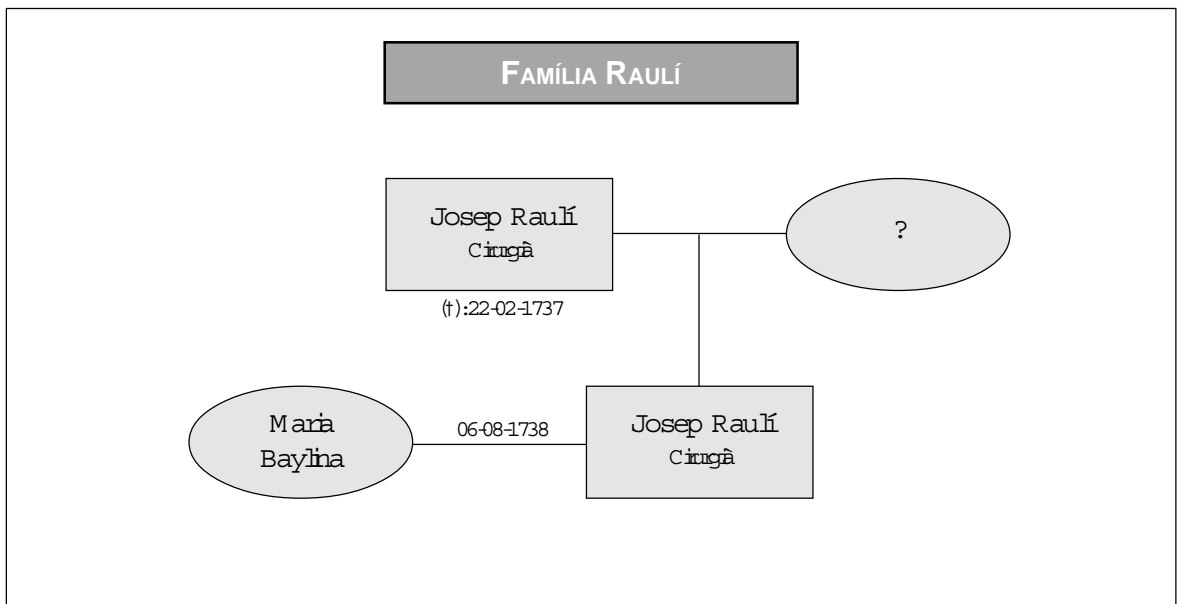
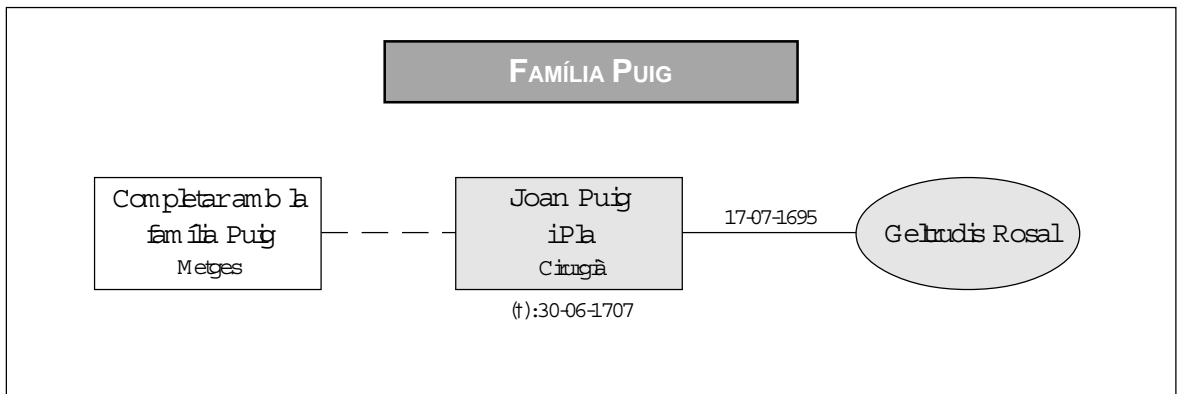
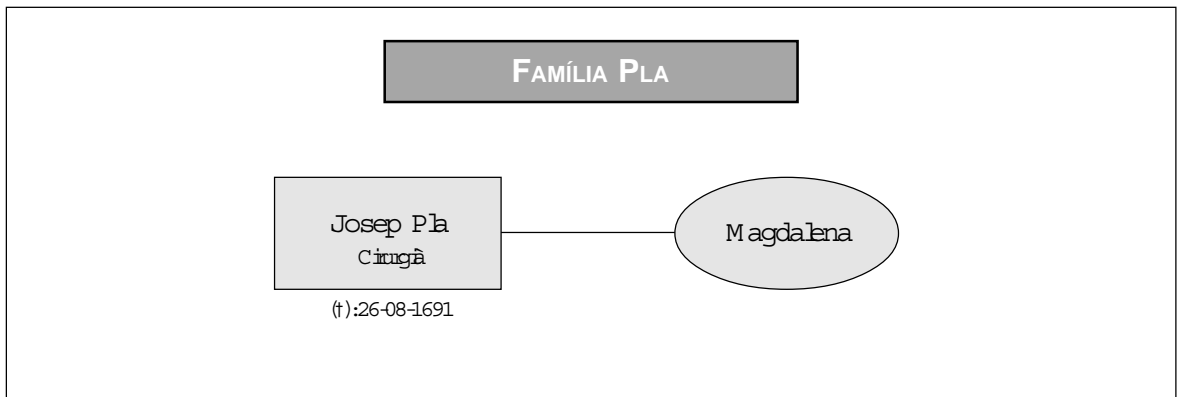
FAMÍLIA MESTRE

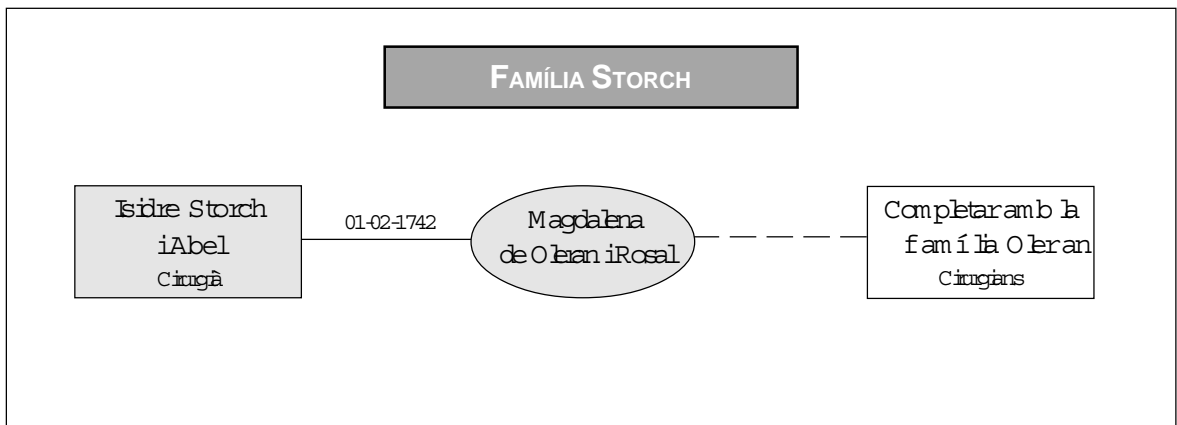
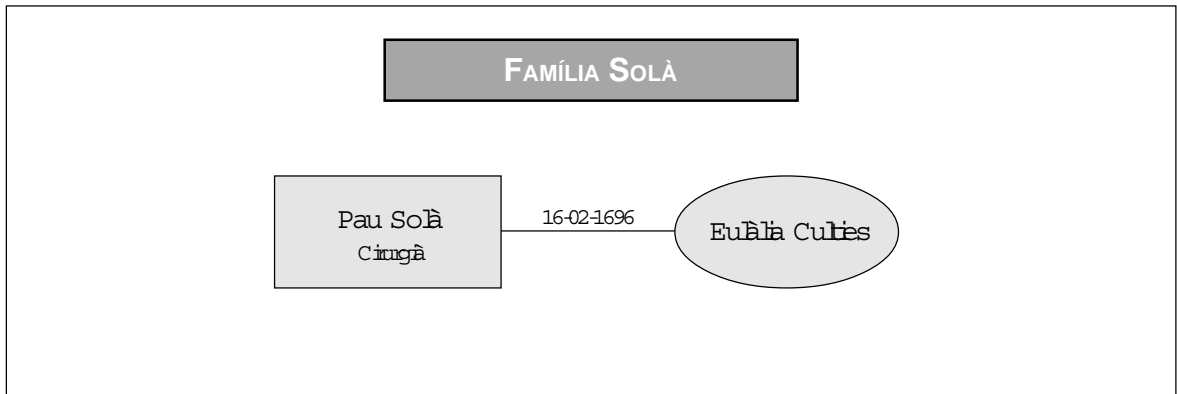
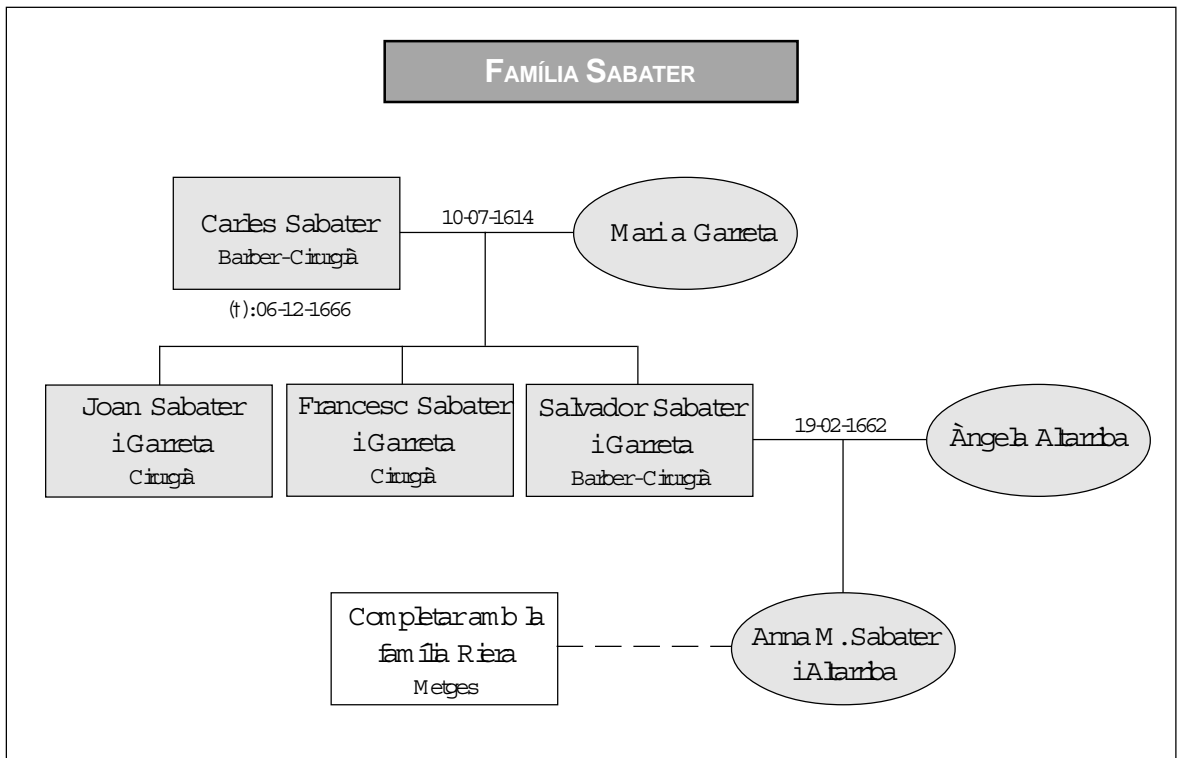

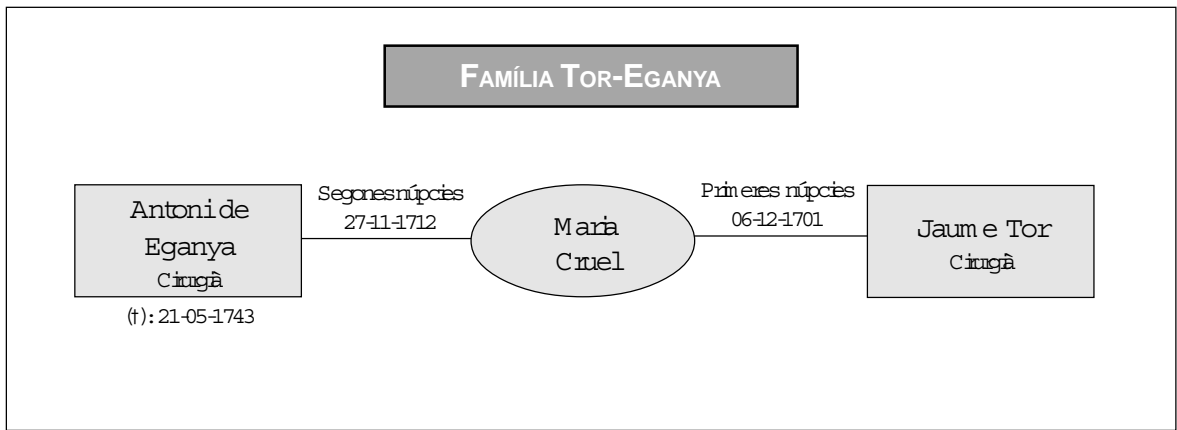
FAMÍLIA MINGUES

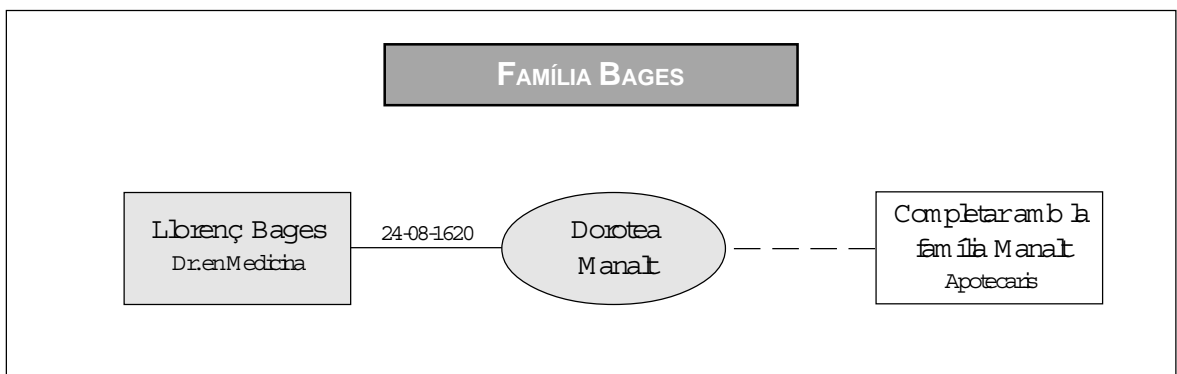
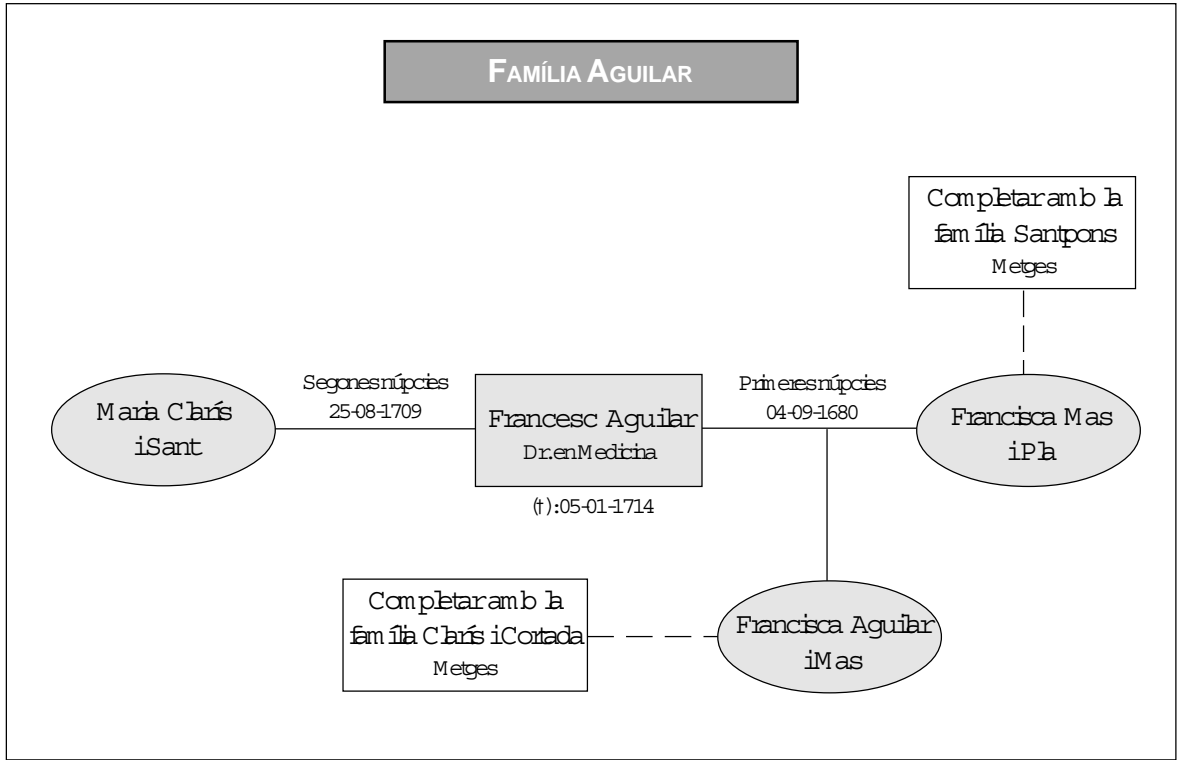

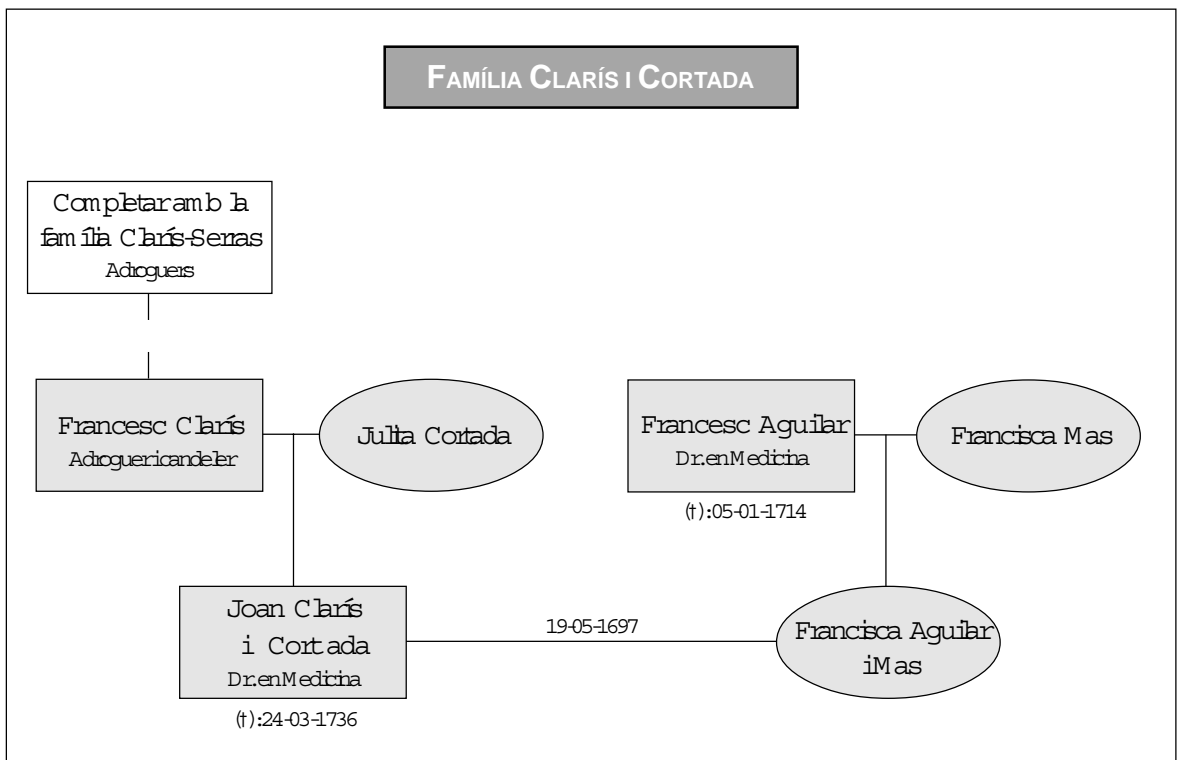
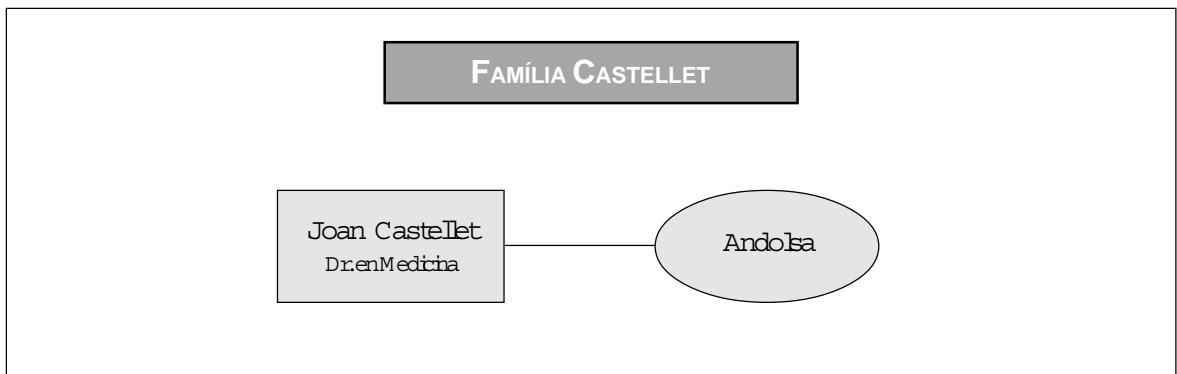
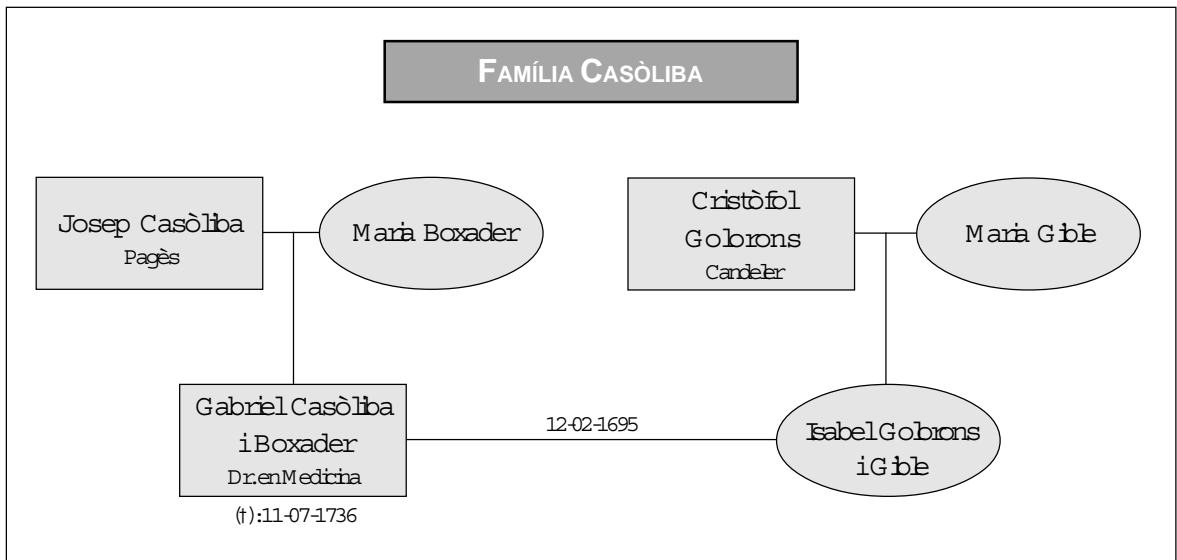
malla

Aquesta es de Felxer mil pi
 casta trenta dot La Dn. Francesc
 H. Rodon y Serrera Egea un
 fill de m.º Pere Andreu Malla
 Chirurga de Catalunya. Madalena
 muller sua ben Padria la Dna
 Miquel Torafel noy de la
 Madalena Dna de Felxer
 a p.º de m.º Miquel Pere
 Dijo a l'hor de la Latzer

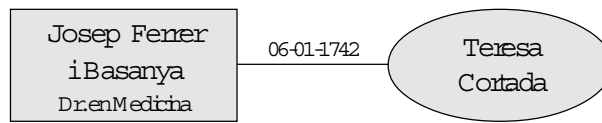
Partida de naixement d'un fill del "mº Pere Andreu Malla chirurgia".
 (Llibre de baptismes de 1610 a 1632, pàgina 246 r.)

METGES

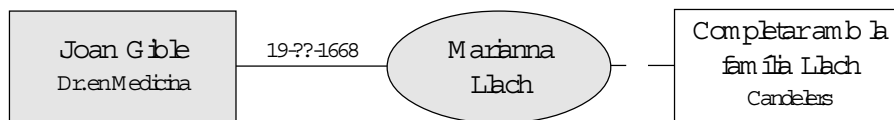

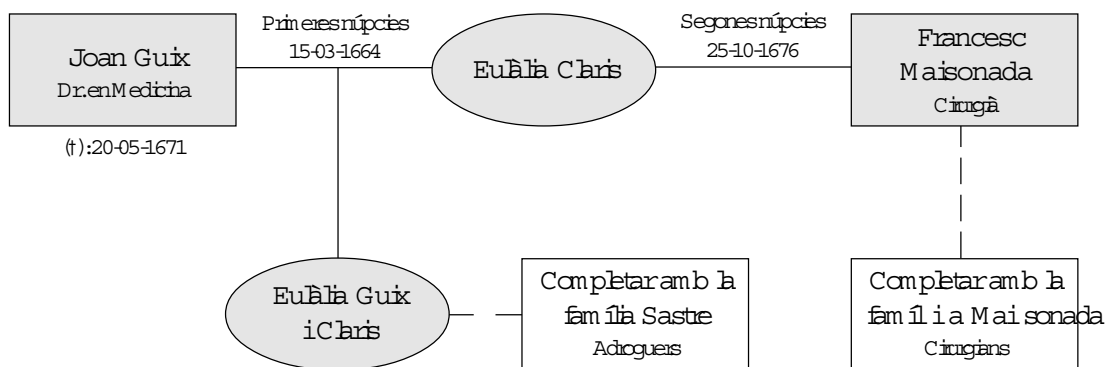
FAMÍLIA FERRER

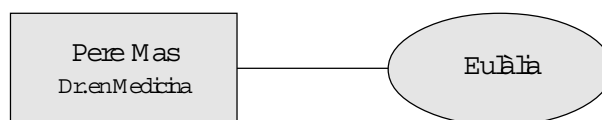
FAMÍLIA GIBLE

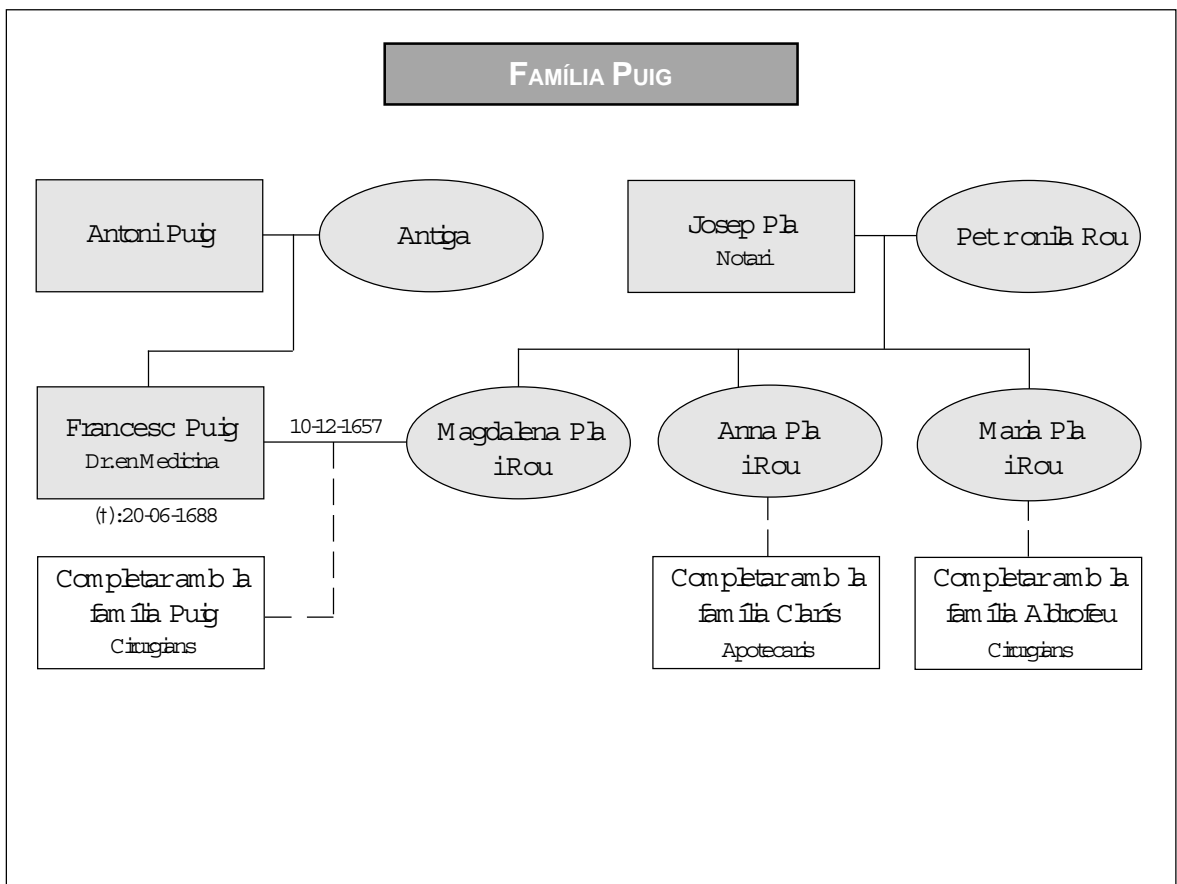
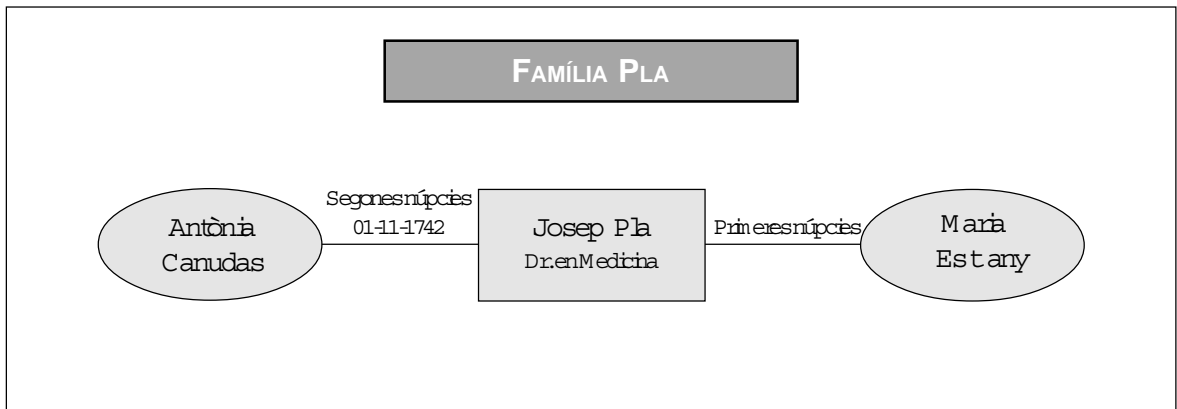
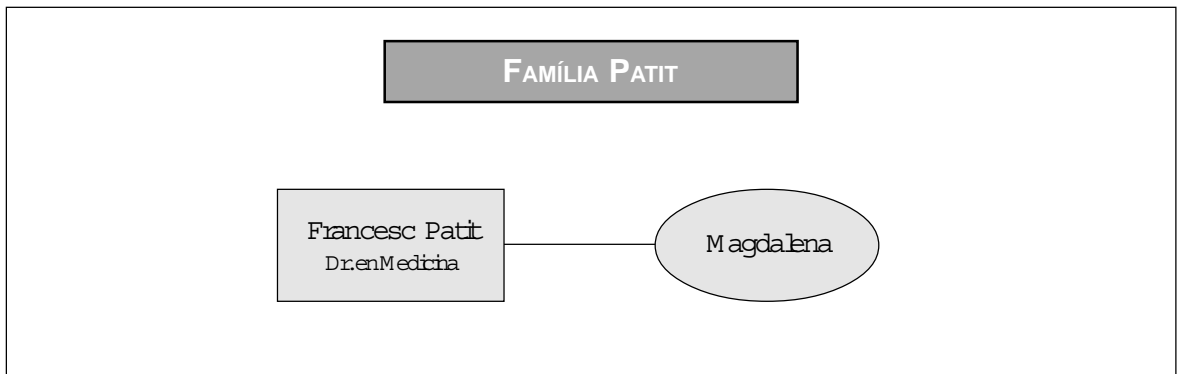

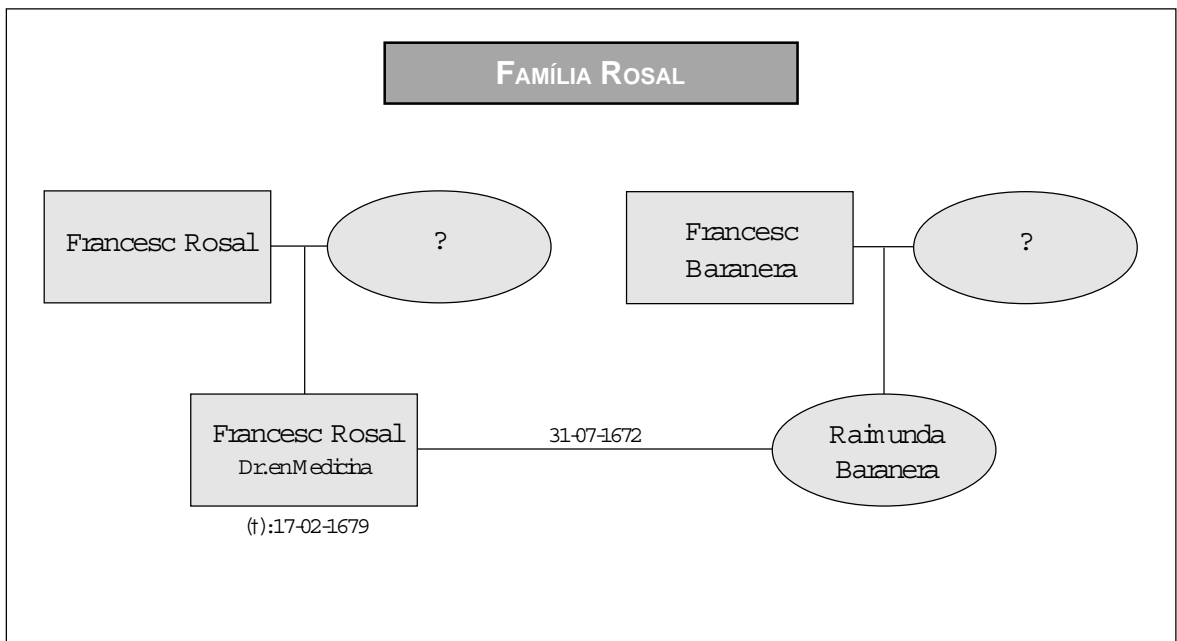
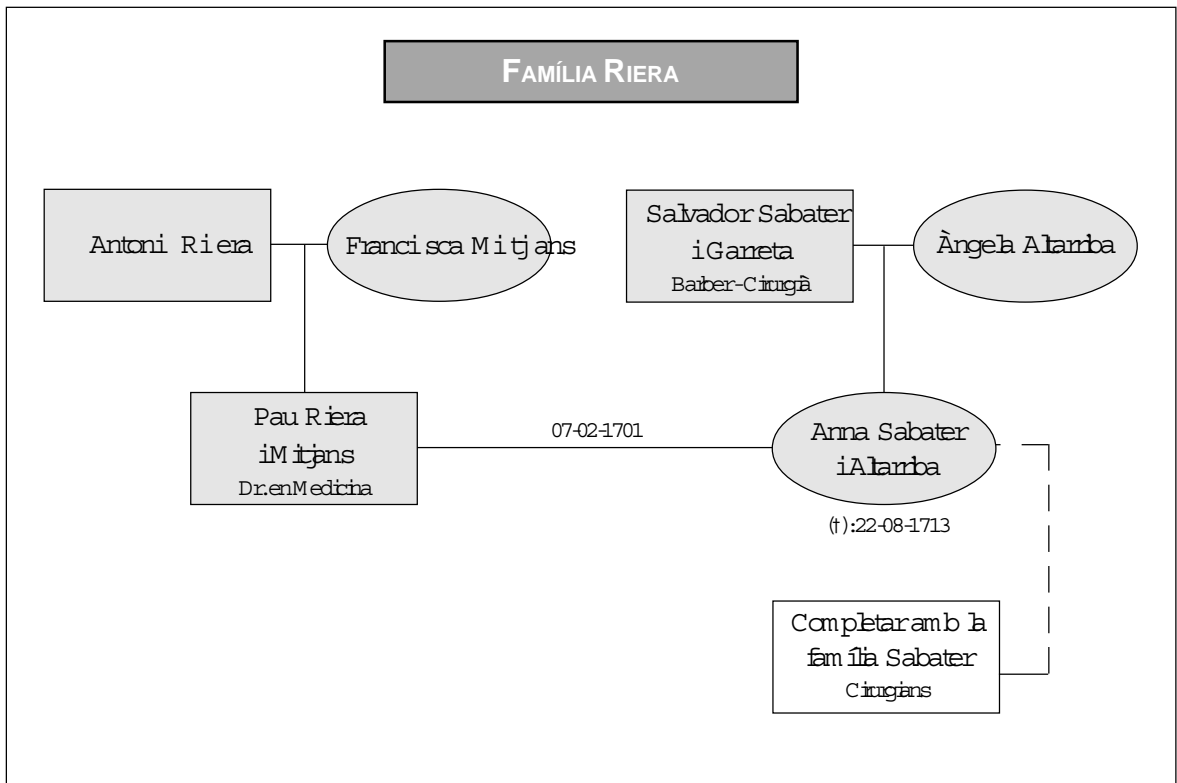
FAMÍLIA GUIX

FAMÍLIA MAS

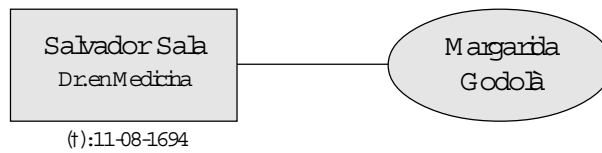

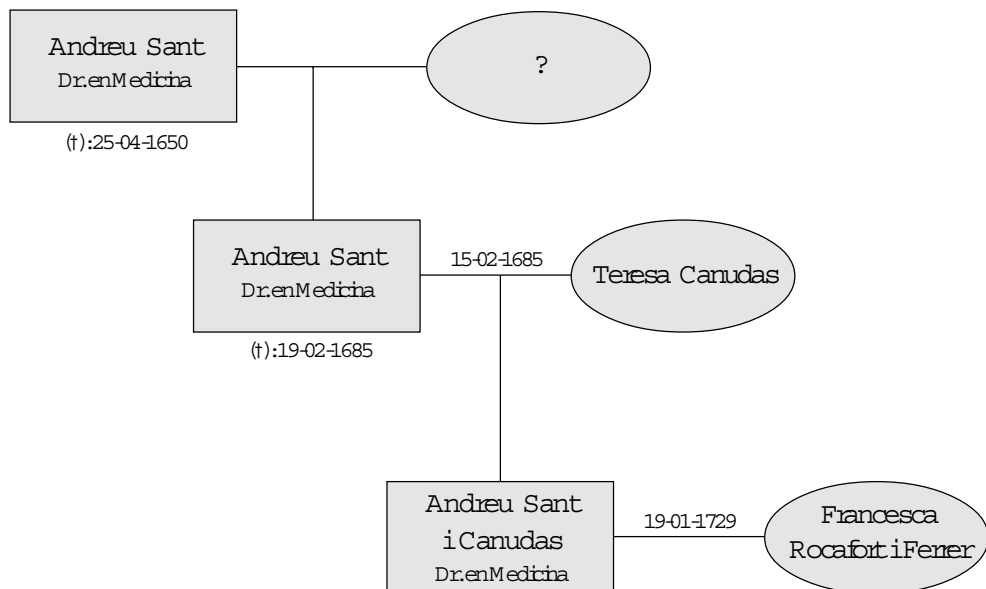
FAMÍLIA ROU

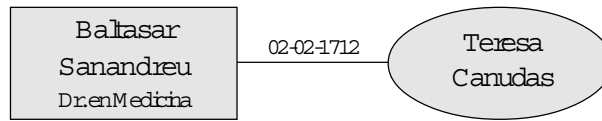
FAMÍLIA SALA

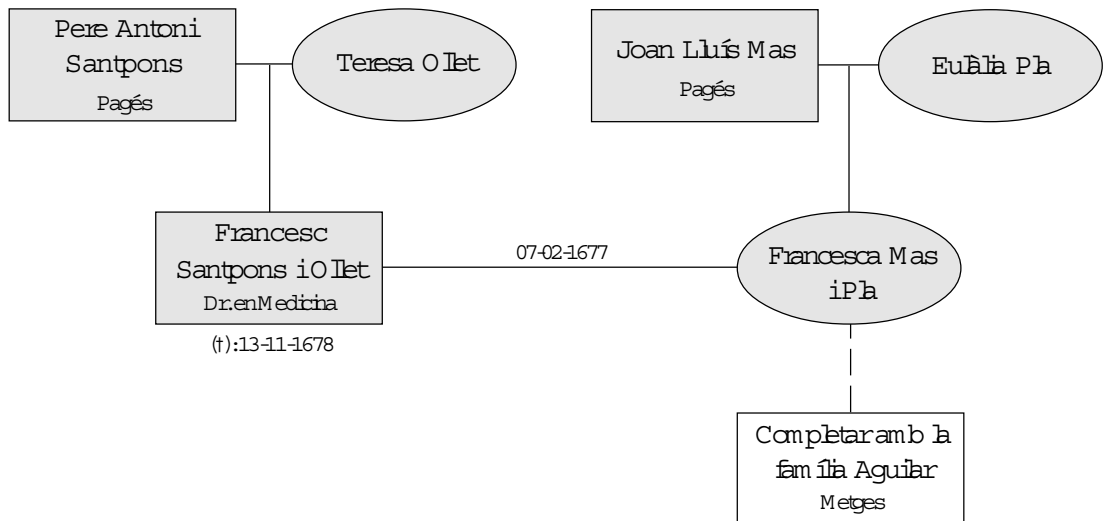
FAMÍLIA SANT

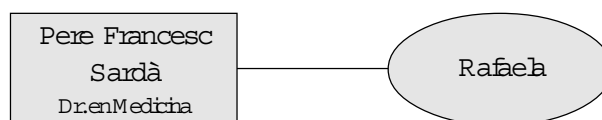
FAMÍLIA SANANDREU

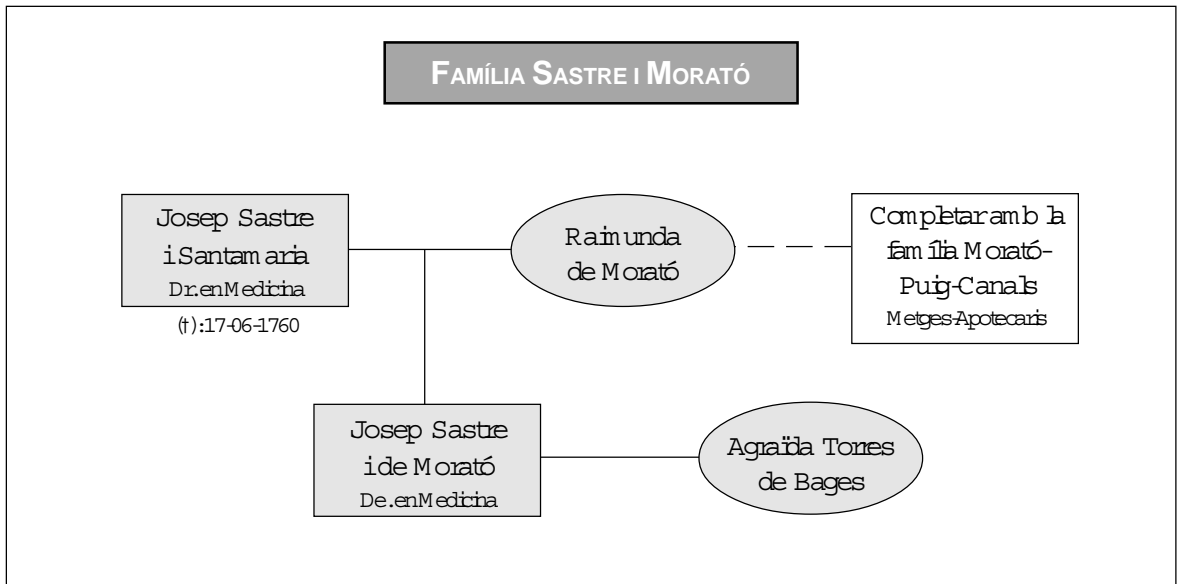
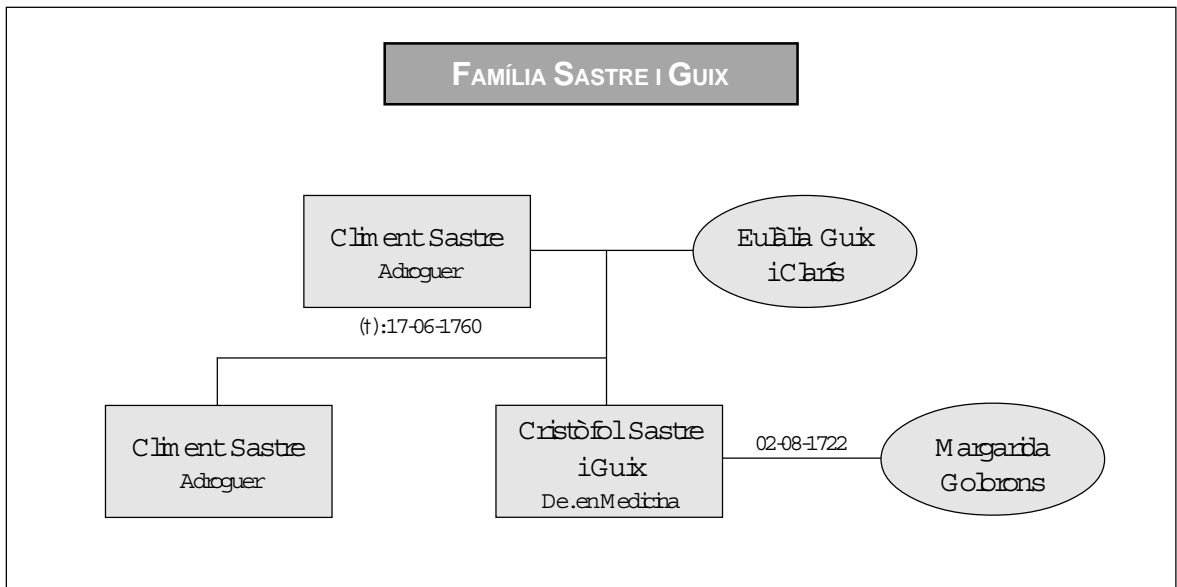

FAMÍLIA SANTPONS

FAMÍLIA SARDÀ

6.1.4. LES RELACIONS DE PARENTIU ENTRE SANITARIS

Tradicionalment, les societats antigues de zones de muntanya solien tenir unes altes taxes de consanguinitat, d'endogàmia. Això solia ser una conseqüència de les dificultats en les comunicacions qual obstaculitzava el contacte obert entre persones de diferents llocs i un fluid flux genètic.

No val a plantejar-se la pregunta de si Berga és o no una vila de muntanya, perquè la resposta és clarament afirmativa, Berga és una població de muntanya mitjana, situada a uns 700 m. d'alçada però al peu de serralades de fins a 1480 m. Si tot seguit hem de respondre a la qüestió de si era o no un lloc poc comunicat, cal dir que les vies principals li permetien una bona comunicació nord - sud, cap a Cerdanya i França al nord i cap al Bages al sud; també tenia comunicació transversal cap a Solsona, Prtas i cap a Ripoll, aquesta darrera més difícil per raons orogràfiques.

Malgrat aquests plantejaments, els registres ens demostren que Berga no era una vila gaire endogàmica i gens oberta a l'exterior. En les partides trobem una forta immigració occitana al llarg de tot el segle XVII, gent de Cerdanya, del Solsonès, del Ripollès, de la Garrotxa, d'Osona, i d'altres llocs de la geografia catalana i fins i tot de fora.

Per aquest motiu, sembla que correspon a un model obert, encara que no de pas. Això no vol dir que no hi hagués reductes endogàmics, que hi eren, associats a l'aristocràcia local, el comportament de la qual no era diferent al d'altres llocs on els cognoms de pes es creuaren sovint per manca de massa crítica de població amb la seva posició i blasons. Les nissagues Senespleda, de Tord, Descatllar i altres, forgen diverses unions de consanguinitat per no barrejar-se amb plebeus.

Malgrat això, la resta de classes socials, en especial la mitjana i la baixa, tenen una major mobilitat per tal de cercar el seu lloc de treball i d'arrelament allà on li sigui més propici, la qual cosa fonamentarà un bescanvi genètic ampli i saludable des d'una perspectiva biològica.

El mot *endogàmia*, segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, té una segona accepció a banda de la que li he donat fins ara. Diu: *Obligació de contreure matrimoni amb persones del propi grup, clan, etc.* Aquesta és la definició d'una altra forma de relació que, d'acord amb la finalitat de la present tesi cobra un altre valor i dimensió.

Com els membres de qualsevol altre grup, els sanitaris poden tenir tendència a casar-se entre ells. Això puc explicar-ho com una tendència natural pròpia d'uns límits reduïts de relacions socials, o bé d'unes aliances estratègiques encadenades amb la finalitat de mantenir una determinada posició social i unes cotes de poder derivades del control d'uns serveis considerats estratègics.

De cap manera puc negar que una part de les relacions entre sanitaris i nissagues les pugui imputar a la vida continuada dins d'aquest minúscul submón de la vila de Berga, però si hom contempla sense prejudicis el gran nombre d'unions entre les famílies de les professions sanitàries i la seva peculiar dinàmica, no es podrà deixar de banda la idea que darrera d'una bona part d'aquests matrimonis hi havia els interessos econòmics bastards, socials i fins i tot polítics. que comportaven acaparar el màxim control possible dels llocs de la sanitat de l'entorn.

Aquesta estratègia d'aliances tenia com a primer esglaó la unió dels fills d'un amb els d'altre, estenent cada vegada més la xarxa d'influències, ubicant els nous integrants de la unió en els punts clau.

Més enllà d'aquest primer nivell es produïen altres ponts a partir de les situacions de viduitat masculina o femenina, la més freqüent. Quan algú entrava en l'estat de viduitat cercava un nou pont amb un altre sanitari, que sense temença a l'escàndol es pactava amb poca demora, tot intentant segellar de pressa la solució de continuïtat social produïda.

Tant és així, que en un dels casos una vídua es casa per tercera vegada, també amb un sanitari, quan solament feia tres setmanes que havia mort el seu segon marit. S'atenen als interessos sense deixar marge als sentiments; prevalen els aspectes pràctics.

No sempre deuria de ser així, les connexions entre les nissagues que adjunto són evidents i parlen per si mateixes.

Amb el pas dels anys la xarxa té tendència a estendre's, en primer lloc a causa de la incorporació de la immigració occitana, i, d'altra banda, pel mateix creixement vegetatiu de la població, que es fa molt evident a mesura que va avançant el segle XVIII. La demografia repercuteix en el nombre total de sanitaris que hi ha en un moment determinat, i augmenta també les possibilitats d'augmentar les connexions.

En els darrers anys, els arbres genealògics dels sanitaris s'han anat incorporant als estudis dels Arxius Parroquials com un apartat més, però mai estudiant la complicada trama de teixit que poden fer entre diverses nissagues. Aquest tipus d'estudi té un clar precedent en el llibre de Joan Pujol dedicat íntegrament a aquesta temàtica; aquella obra ens ha facilitat una bona part de la trama, que ara es veu ampliada i més completada amb l'aportació d'aquesta tesi.

Atès l'interès que té aquest nou aspecte sanitari, és de desitjar que es faci arreu de Catalunya; aleshores coneixerem l'autèntic abast del fenomen.

Tampoc sabem a hores d'ara si el nepotisme i les influències abastaven també altres sectors professionals o gremials de la societat berguedana, cosa que ens permetria contextualitzar aquesta conducta i qualificar-la d'insòlita o d'habitual i poc sorprenent.

Els estudis genealògics de les professions s'albira com una línia a seguir per tal de tenir un coneixement més acurat de les relacions entre personal sanitari i també del comportament sociològic dels antics habitants de Berga, i fins i tot els d'altres llocs de la geografia catalana.

6.1.4.1. LES FAMÍLIES

Hem pogut reconstruir algunes relacions de parentiu entre diferents famílies de sanitari berguedans, sobretot a partir de la documentació que es troba en els llibres de l'Arxiu Parroquial de Santa Eulàlia de Berga. Així mateix, he utilitzat bibliografia complementària que m'ha permès concretar emparentaments més llunyans, i per tant poder elaborar millor les nissagues.

A continuació exposo les dades de les diferents nissagues reconstruïdes amb el nombre de sanitaris i de membres de cada genealogia, així com els arbres genealògics.

NISSAGA ALDROFEU-CLARÍS-GUIX-MAISONADA-PUIG-SASTRE-VILARDAGA

Nombre de Sanitaris: 13

- 4 metges
- 3 cirurgians
- 5 apotecaris
- 1 adroguer

Nombre de membres: 29

NISSAGA AGUILAR-CORTADA-CLARÍS-MORATÓ-PUIG-SORRIBES

Nombre de sanitaris: 12

- 3 metges
- 1 cirurgià
- 6 apotecaris
- 2 adroguers

Nombre de membres: 28

NISSAGA CASALS-FARRIOLS-GALLÉS-GILI-LLACH-MORERA-SANTLLEÍ**Nombre de sanitaris: 10**

- 2 cirurgians
- 2 apotecaris
- 5 adroguers
- 1 candeler

Nombre de membres: 21**NISSAGA DESUMBILA-JUNQUET-OLERAN-SASTRE-STORCH****Nombre de sanitaris: 16**

- 2 metges
- 13 cirurgians
- 1 apotecari

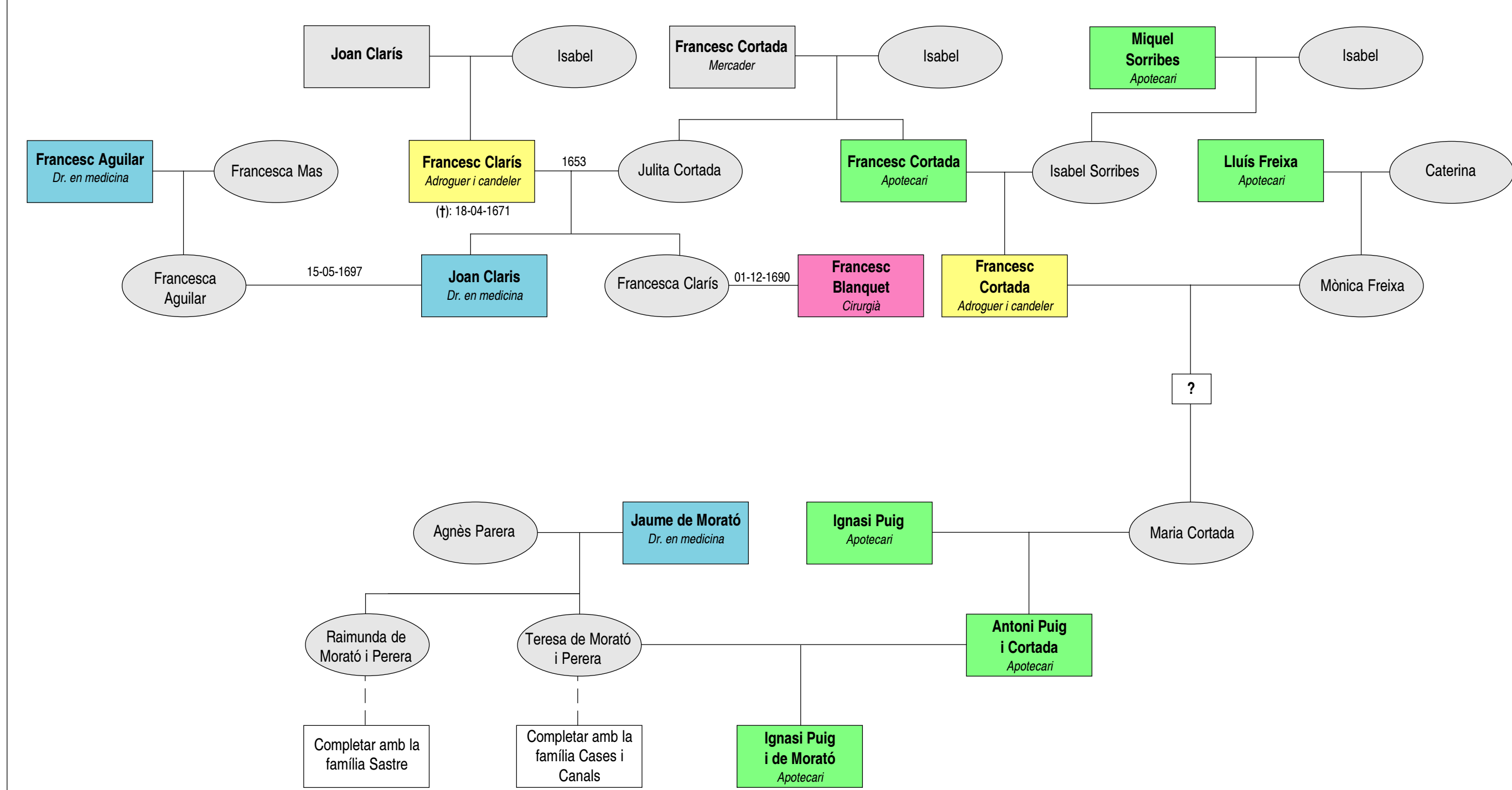
Nombre de membres: 27**NISSAGUES BERGUEDANES - GENEALOGIA GENERAL****Nombre de sanitaris: 35**

De Berga 22
Del Berguedà 7
D'altres comarques 6

- 18 metges
- 3 cirurgians
- 12 apotecaris
- 2 adroguers

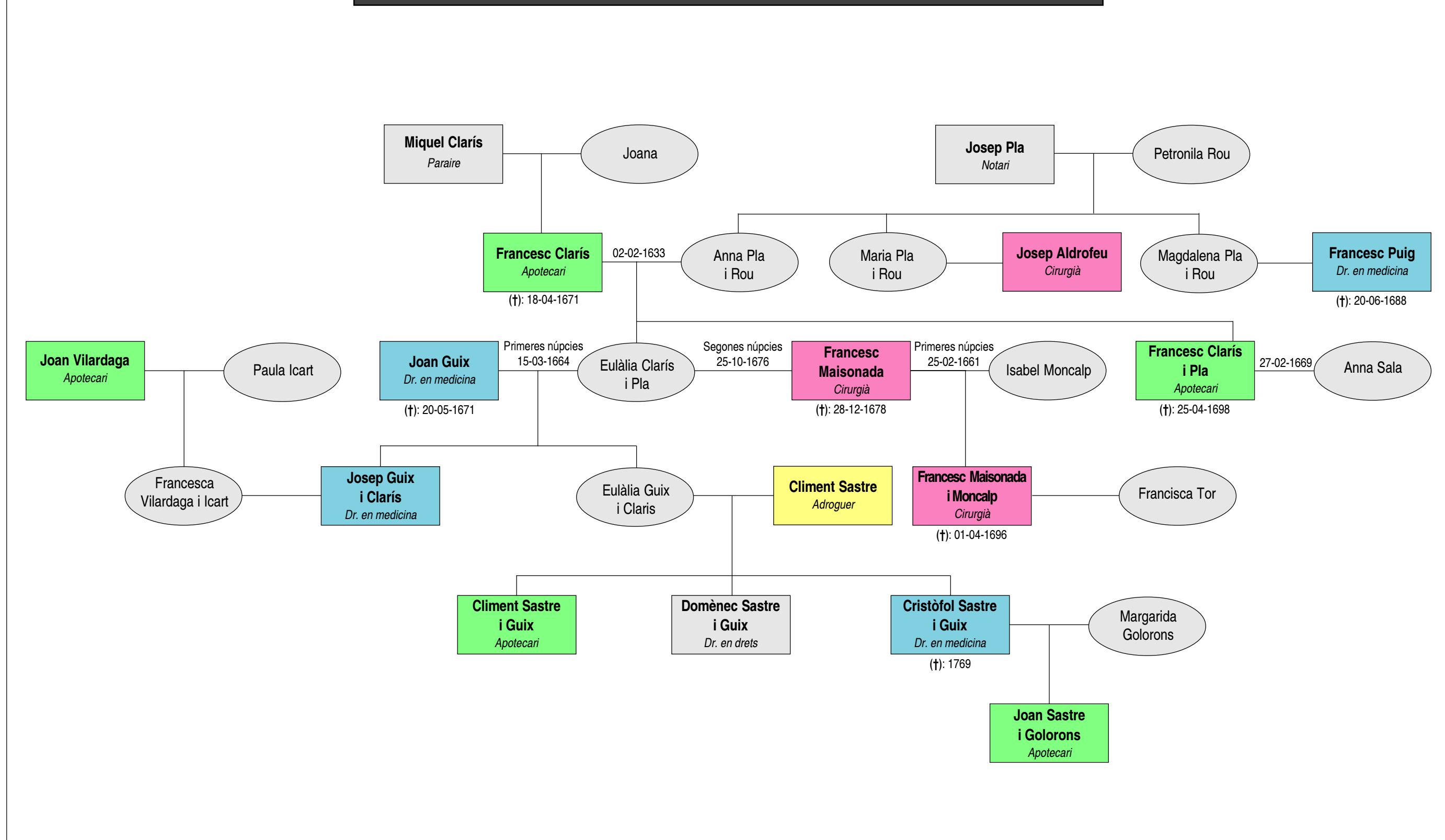
Nombre de membres: 76

FAMÍLIA AGUILAR-CORTADA-CLARÍS-PUIG-MORATÓ-SORRIBES

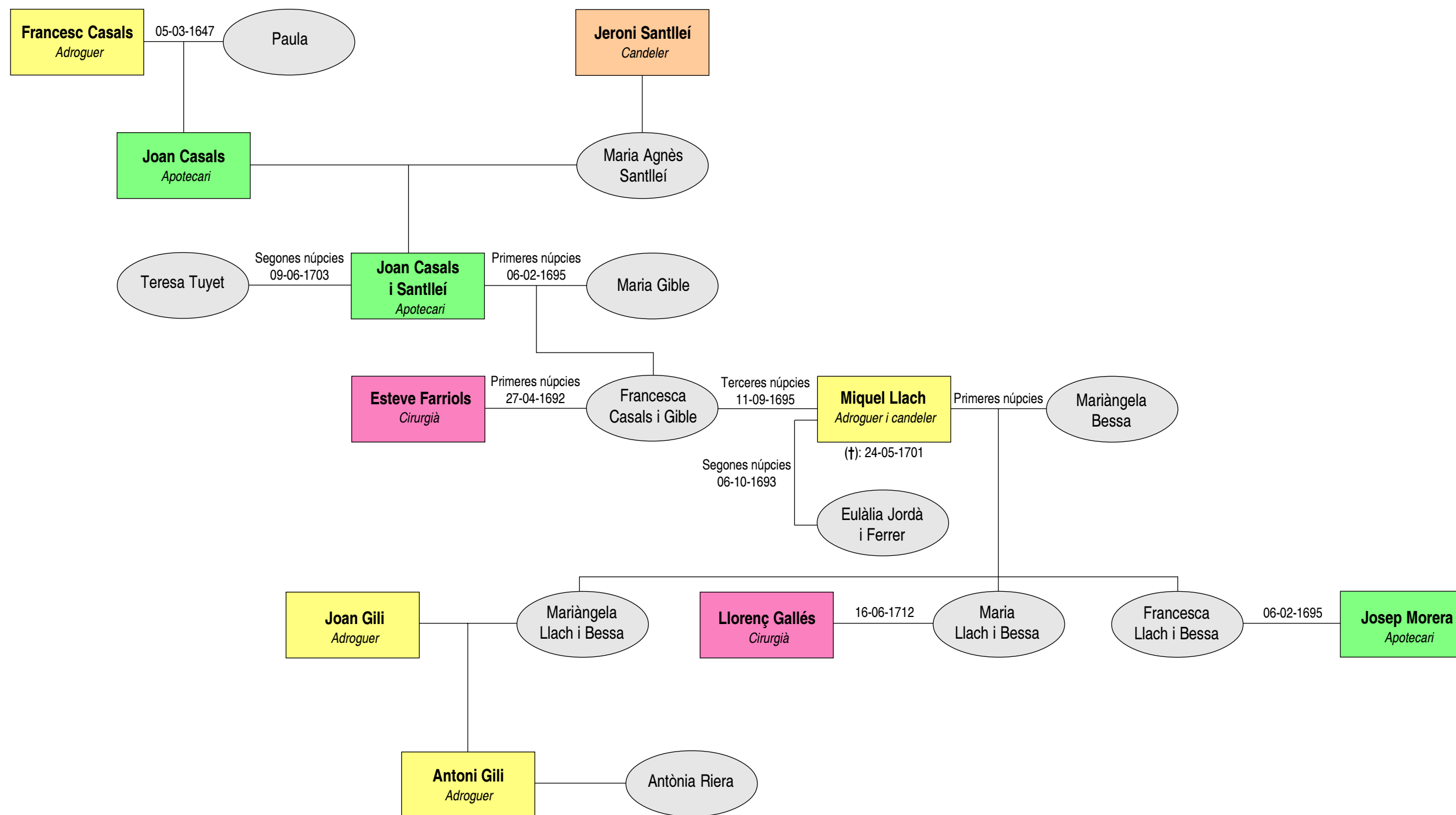
Metges Cirurgians Apotecaris Adroguers Candelers Personal no sanitari

FAMÍLIA ALDROFEU-CLARÍS-GUIX-MAISONADA-PUIG-SASTRE- VILARDAGA

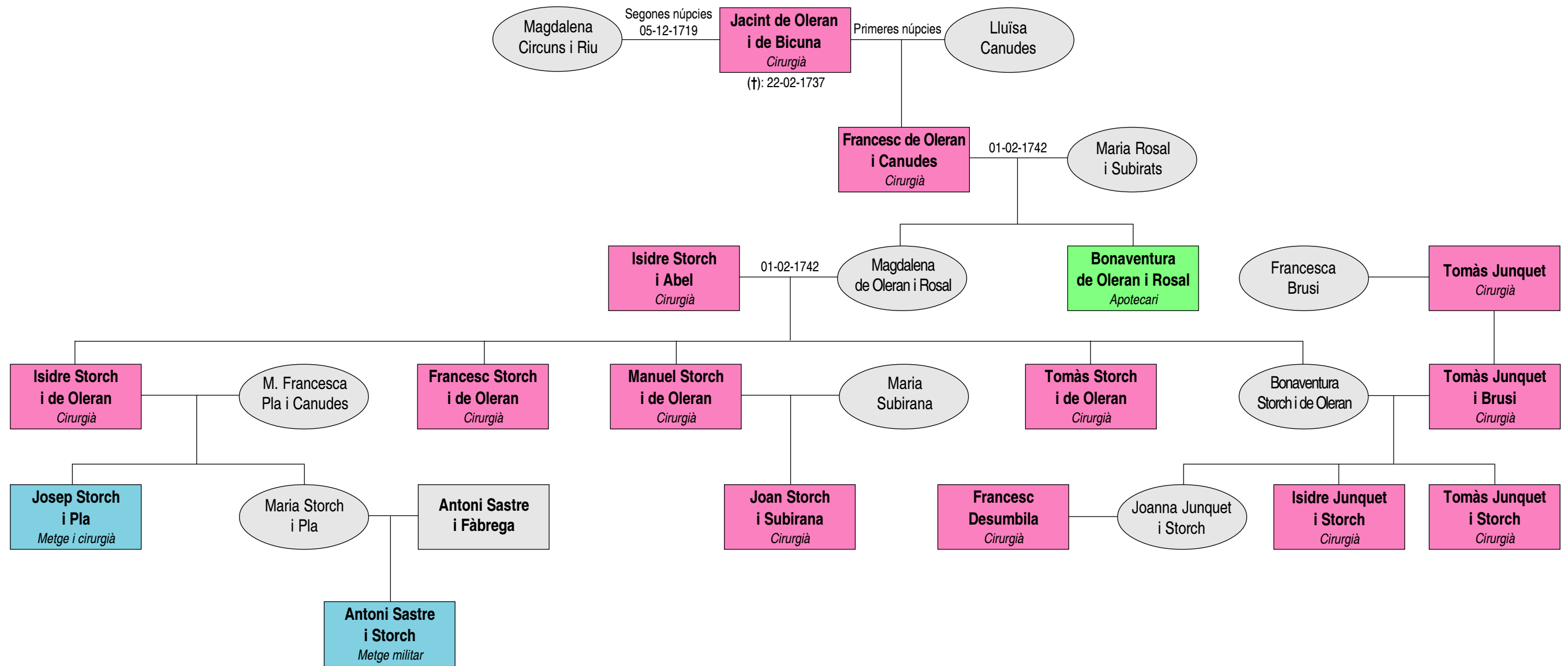
Metges Cirurgians Apotecaris Adroguers Candelers Personal no sanitari

FAMÍLIA CASALS-FARRIOLS-GALLÉS-GILI-LLACH-MORERA-SANTLEÍ

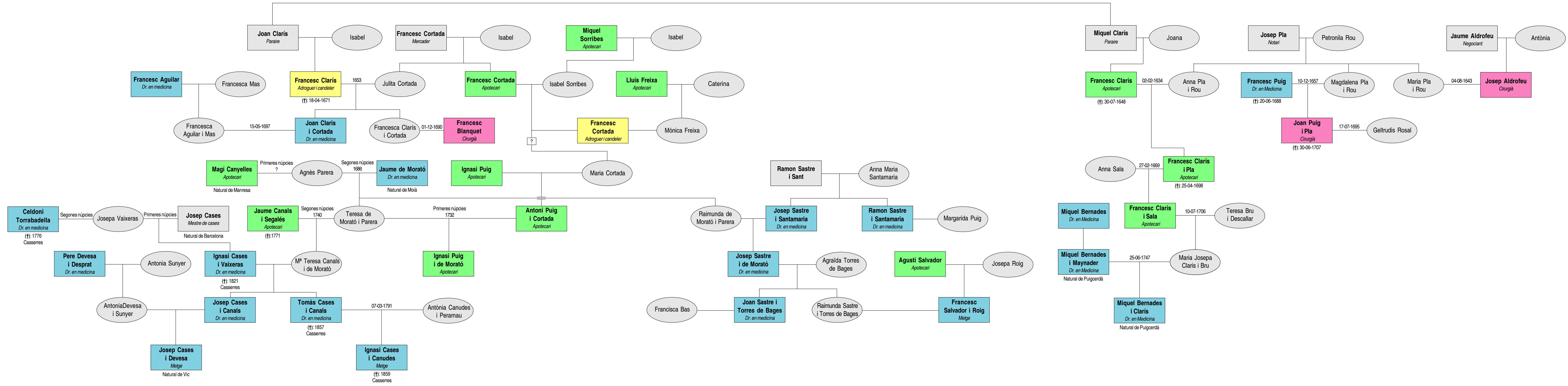
Metges Cirurgians Apotecaris Adroguers Candelers Personal no sanitari

FAMÍLIA DESUMBILA-JUNQUET-OLERAN-SASTRE-STORCH

Metges Cirurgians Apotecaris Adroguers Candelers Personal no sanitari

RELACIONS DE PARENTIU ENTRE NISSAGUES DE SANITARIS BERGUEDANS - GENEALOGIA GENERAL

6.1.5. ELS MANESCAL

Segons el Diccionari General de la Llengua Catalana d'en Fabra, *manescal* és qui té per ofici curar les malalties de les bèsties. El mateix lingüista diu que *veterinari* és aquell que exerceix l'art de curar les malalties dels animals domèstics. Les diferències en el Diccionari es troben en el fet que en un cas és l'exercici d'un ofici i en l'altre el d'un art, i en el segon cas hi ha una delimitació als animals domèstics, restricció que ja no trobem en el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans.

En qualsevol cas, amb el mot *manescal* (“*menescal*” solen escriure) defineixen aquell professional a qui avui anomenem veterinari.

En el buidatge dels llibres sacramentals de Berga solament hem trobat quatre manescals, que són:

NOM	ANY	LLIBRE	TIPUS DE CITA
<i>Andreu Fontdevila</i>	1726-1739	Naixements	Pare
<i>Joan Faura</i>	1749	Defuncions	Enterrament
<i>Bernat Llobet</i>	1755	Defuncions	Enterrament
<i>Dídac Urtado de Guarra</i>	1759	Defuncions	Enterrament

Com es pot observar, tots els manescals que hem buscat des de finals del segle XVI fins al 1760 surten citats en un breu període de temps, 33 anys, entre 1726 i 1759.

Altrament, vull dir que la forma com apareixen citats a les partides és, respectivament i literal,

- *Menescal*
- *Ferrer y menescal*
- *Menescal*
- *Soldat y menescal*

D'aquestes denominacions podem deduir que hi havia manescals que també ferraven, o viceversa, i que hi havia soldats que tenien cura dels cavalls o bé que l'exèrcit tenia manescals. En aquella època sovint s'utilitzava l'expressió *soldat* com a sinònim de *militar*; de vegades quan deien soldat es referien a un capità o a un sergent. La relació *soldat-manescal* no em crida l'atenció, però sí la de *ferrer-manescal*.

L'any 1718 hi havia 829 animals de cavallí, entre “*cavillos, yeguas, machos y mulas*” i “*jumentos y jumentas*”.⁴⁴ És tracta d'un nombre elevat d'èquids per ferrar i per guarir, i cal suposar que si l'exèrcit tenia un manescal propi, els altres tres havien de

guarir les malalties dels animals i, tal vegada, s’havien de repartir la feina de retallar peülles i ferrar; una feina lenta i entretinguda a la qual difícilment donarien abast.

D’aquella època però, he trobat bibliografia sobre el fet de ferrar bous;⁴⁵ pel que sembla es ferraven els bous destinats al treball, a llaurar i a tibar dels carros, i les bèsties de bast. En la mateixa cita es diu que en el mateix any 1718 hi havia 1.270 “*bueyes, vacas y terneras*”, dels quals un nombre desconegut, probablement poc elevat, podien ser bous de treball ferrats.

Cal plantejar-se si alhora que els manescals estaven en actiu, els *ferrers* feien de ferradors i part de la tasca sanitària dels manescals, en especial en l’època en què no en consta cap d’enregistrat.

Sense poder fer més que aventurar una hipòtesi, he fet una relació de tots els ferrers que apareixen en els llibres d’òbits, per tal de fer una aproximació al tema. En ocasions se cita la defunció del propi ferrer, i en altres ocasions se l’esmenta com a pare o marit del parent mort.

NOMBRE DE FERRERS PER DECENNIS	
PERÍODE	NOMBRE
1621-1630	3
1631-1640	3
1641-1650	2
1651-1660	3
1661-1670	4
1671-1680	4
1681-1690	6
1691-1700	11
1701-1710	6
1711-1720	11
1721-1730	5
1731-1740	5
1741-1750	24
1751-1760	21
TOTAL DES DE 1569 A 1760	108

S’enregistren un total de 108 ferrers entre 1621 i 1760, durant 140 anys, però la seva distribució no gens equitativa, és una progressió que augmenta sobtadament entre 1740 i 1760.

El Diccionari General de la Llengua Catalana de Pompeu Fabra descriu el mot *ferrer dient* que és *el qui treballa el ferro*, i dona com a segona accepció un altre mot, que s'entén com a sinònim: *ferrador*. El mateix Diccionari defineix el terme *ferrador dient* que és *el qui té per ofici ferrar cavalls, muls, etc.* Per aquest motiu crec que en moltes ocasions, quan trobo en algunes partides l'ofici de ferrer, pot ser que estigui referint-se a un ferrador.

La Gran Enciclopèdia Catalana, en el mot *ferrer diu*, entre altres coses: *a València des del 1283 hi hagué un gremi de ferrers, unit en principi amb els manescals i els argenters (ordinacions del 1298, renovades el 1329); la unió amb els manescals es mantenia en les del 1740...A Barcelona, al segle XVIII constituïen una confederació de tres oficis (ferrers, calderers i llanterners), que n'esdevingueren cinc per la unió de ferradors i manescals, i formaren així, el nucli més important dels menestrals metal·lúrgics...acostumaven a formar una àmplia confraria de diversos oficis, a vegades anomenada de Sant Eloi, dels quals eren capdavanters els ferrers...* De manera que, amb tota probabilitat hi hauria una sinonímia semàntica entre ferrers i ferradors, i una certa equivalència en la pràctica en bona part de les tasques dels ferrers i manescals, ambdós considerats metal·lúrgics, però tal vegada tindrien un vessant de dedicació sanitària envers el bestiar, en particular el cavallí.

Manescalia

En aquest gravat de XVIII, podem veure l'aspecte que oferia el lloc de treball dels manescals.

(Il·lustració: Gli ospedali di Firenze)

6.2. NAIXEMENTS

Els llibres de naixements ens aporten molta informació rellevant per a l'estudi dels aspectes sanitaris de la vila de Berga dels segles XVI, XVII i XVIII. Aquesta informació és important quantitativament i qualitativa, com sol succeir amb la gran majoria dels arxius parroquials. Com és lògic, el nombre de naixements solia ser més alt que el de defuncions per tal d'assegurar el creixement vegetatiu de la població; aquest és també el cas de Berga.

El nombre total de partides de naixement buidades és de 17.240, fruit de la reproducció d'una població que varia entre els 800 habitants que, aproximadament, tenia Berga cap a l'any 1569, i els 3.500 que tenia als voltants del 1760.

Com veurem, dels 17.240 naixements, 16.908 són únics (98,07%), mentre que 164 són múltiples (1,93%). Actualment la incidència de parts múltiples és d'1,12%, la de bessons és de l'1,09% i la de trigèmins el 0,03%.

Si exposo els parts en funció del nombre de nadons nascuts en cada part, la relació és la següent:

NOMBRE DE PARTS	INFANTS PARITS EN CADASCUN	PERCENTATGE
16.908	1	98,07%
160	2 (bessons)	1,91%
4	3 (trigèmins)	0,02%
TOTAL ENTRE 1569 i 1760: 17.072 gestacions a terme.		

Els 17.240 naixements els desglosso en diferents períodes de temps. En primer lloc:

PERÍODE	NOMBRE	MITJANA ANUAL
Segle XVI (1569-1600)	1.889	60,93
Segle XVII (1601-1700)	8.615	86,15
Segle XVIII (1701-1760)	6.736	112,26

Els 1.889 naixements del segle XVI representen el 10,95% del total; els 8.615 del segle XVII, el 49,97%; i els 6.736 del segle XVIII, el 39,07% del total de la natalitat del període que abasta la present tesi.

Crida poderosament l'atenció el fet que en els 31 anys del darrer terç del segle XVI n'hi hagi 1.889 i, en canvi, en els primers 60 anys del segle XVIII, 6.736. Aquesta desproporció ve determinada pel creixement progressiu de la població, que entre ambdós extrems del període de la tesi, es multiplica per 4,4, mentre que els naixements ho fan per 3,58. La diferència resultant és una conseqüència de diversos factors; entre aquests factors no podem oblidar que una part de la població és fruit de la immigració.

Del total de naixements, 8.837 són de nens (51,26%) i 8.403 són de nenes (48,74%); això implica un correcte equilibri entre els sexes. Sovint sol destacar lleument el nombre de nenes per sobre del de nens, però en aquest període que he acotat els resultats són els que presento.

Si considerem els 17.240 registres de naixements que he estudiat i els desglossem en períodes de 25 anys, les xifres són les següents:

SEGLE	QUARTS DE SEGLE	NENS	NENES	TOTALS
XVI	1569–1675 (incomplet)	204	190	394
	1576–1600	775	720	1.495
XVII	1601–1625	1.008	959	1.967
	1626–1650	1.103	952	2.055
	1651–1675	1.071	1.049	2.120
	1676–1700	1.246	1.227	2.473
XVIII	1701–1725	1.375	1.349	2.724
	1726–1750	1.435	1.404	2.839
	1751–1760 (incomplet)	620	553	1.173

Com es pot observar, el nombre de naixements cada 25 anys creix en progressió aritmètica. En el període de 175 anys que transcorren entre 1576 i 1750 el nombre de naixements es duplica.

Al llarg dels 191 anys que abasta la natalitat en la meua tesi, la proporció lleugerament més alta de parts de nens sobre els de nenes (51,26%) es manté en tots els períodes de 25 anys, oscil·lant entre el 50,38% assolit en el tram 1676-1700, i el 53,67% en el de 1626-1650. Aquestes proporcions també les considero equilibrades en els quarts de segle estudiats.

Si considerem la mateixa mostra per decennis per tal d'observar amb major detall les variacions, les xifres són les següents:

DECENNI	NENS	NENES	TOTAL	%NENS/NENES
1569–1670 (incomplet)	48	36	84	57,14
1571–1580	335	348	683	49,04
1581–1590	352	307	659	53,41
1591–1600	244	219	463	52,69
TOTAL SEGLE XVI	979	910	1.889	51,82
1601–1610	368	321	689	53,41
1611–1620	406	416	822	49,39
1621–1630	444	431	875	50,74
1631–1640	447	372	819	54,57
1641–1650	446	371	817	54,58
1651–1660	411	383	794	51,76
1661–1670	400	437	837	47,78
1671–1680	499	464	963	51,81
1681–1690	514	499	1.013	50,74
1691–1700	493	493	986	50,00
TOTAL SEGLE XVII	4.428	4.187	8.615	51,39
1701–1710	522	558	1.080	48,33
1711–1720	572	489	1.061	53,91
1721–1730	569	629	1.198	47,49
1731–1740	599	544	1.143	52,40
1741–1750	548	533	1.081	50,69
1751–1760	620	553	1.173	52,85
TOTAL SEGLE XVIII	3.430	3.306	6.736	50,92

L'observació d'aquestes sèries permet contemplar una forta retracció de la natalitat en el decenni de 1591 a 1600, i dues de lleus en els decennis 1651-1660 i 1691-1700.

Ignoro la causa de la davallada del darrer decenni del XVI; cal recordar les epidèmies de pesta de 1596, 1598 i 1599, probablement bubònica, i la fam de 1598.⁴⁶ Pel que fa als altres dos decennis, el 1651-1660 s'inicia amb una fam al 1651, la gran epidèmia de pesta bubònica de 1652, segueix amb la batalla de Berga de 1655 contra els francesos, i el bandolerisme i bandidatge posteriors; en el darrer decenni del XVII hi ha lluites contra els francesos, epidèmies diverses, i, segons els resultats d'aquesta tesi, coincideix amb un moment àlgid de tots els indicadors de pobresa.

Les variacions del percentatge del sexe masculí sobre el total de nascuts oscil·la entre el 47,49 (1721-1730) i el 57,14 (1569-1670). La segona dada té un important biaix, ja que no aconsegueix el període de deu anys. En general, segueix existint un equilibri raonable entre els sexes.

Si augmentem el detall de la recerca i observem la natalitat del segle XVI any per any, veiem que oscil·la entre uns mínims de 38 naixements l'any 1592, i una natalitat màxima de 87 l'any 1576, amb valors centrals de 60 a 70, amb algunes davallades els anys 1571 (49), 1586 (50), i 1597 (46).

Si fem el mateix amb la natalitat anual del segle XVII, l'any de mínima natalitat és el de 1656 (54), i el de màxima el 1693 (135). En el grup d'anys amb baixa natalitat també hi ha 1607 (58) i 1608 (56). En els de natalitat elevada, 1622 (105), 1671 (112), 1674 (115), 1677 (110), 1685 (107), 1687 (109), 1688 (119), i 1699 (111).

Les fluctuacions de la natalitat no s'han d'avaluar a partir dels seus valors absoluts, sinó percentualment, ja que és l'única manera d'obviar la decisiva influència de l'increment poblacional, a mesura que avancem en el temps.

L'any de menor natalitat coincideix amb la Guerra dels Miquelets amb França, que estava en el seu apogeu. L'any de màxima natalitat, el 1693, centra la Guerra dels Nou Anys. Probablement, les guerres discriminen poc la natalitat en aquesta època, entre altres coses perquè n'hi havia moltes. Possiblement calgui valorar-hi més la influència de fams, plagues i epidèmies.

Pel que fa a les proporcions entre sexes en l'observació any a any, cal constatar que moltes vegades hi ha grans desproporcions anuals, que tendeixen a l'equilibri quan els períodes de temps que contemplem són més grans. A tall d'exemple puc citar les proporcions de l'any 1570 (39 nens i 27 nenes), 1588 (38 i 27), 1604 (46 i 28), 1612 (32 i 44), i moltes d'altres en favor de vegades d'un sexe, i de vegades de l'altre. La biologia, amb el temps, s'equilibra, i com més petita és l'escala de l'observador més grans en són les diferències.

Si observem la natalitat general per mesos, no deixa de sorprendre que en alguns anys hi ha mesos en què no hi ha cap naixement, al costat d'altres en els quals no en manquen. Aquest és el cas de 1571, 1581, 1586, 1592, 1616, 1636, 1644 i 1672. Després, l'increment de població dificulta que aquests buits es repeteixin.

En el segle XVI, el mes de l'any que més natalitat enregistra és l'agost, i el que menys, gener. En el primer cas es tracta de concepcions del mes de novembre, i en el segon, del mes d'abril. Dins del mateix segle, el febrer de 1587 és el que enregistra més naixements.

En el segle XVII, l'observació per mesos permet veure que alguns tenen una natalitat elevada, com l'abril de 1625 (15), octubre de 1635 (20), agost de 1654 (16), març de 1674 (16), març de 1675, març de 1680, abril de 1693.

Si observem la natalitat de cada mes acumulada en els períodes de 25 anys, els mesos del segle XVII que enregistren més naixements són gener, febrer i març, entorn dels 200 per mes, per a concepcions tingudes entre abril i juny. El segon increment anual de natalitat es dona en els mesos que van d'agost a octubre, amb gestacions iniciades a l'hivern, entre desembre i febrer.

En el segle XVIII, la relació de la natalitat per mesos permet destacar alguns mesos pel que fa al nombre de naixements: novembre de 1712 (17), març de 1721 (20), octubre de 1729 (20), març de 1734 (23), i març de 1754 (19). Hi ha diversos anys en què el mes que registra més naixements és el de març.

En els períodes de 25 anys del segle XVIII, els mesos que més natalitat acumulen són gener, febrer i març, sobrepasant de llarg els 250 naixements en cadascun dels mesos. Com he dit suara, correspondrien a gestacions iniciades entre abril i juny. Com en els altres segles, el segon increment de la natalitat en importància es registra entre l'agost i l'octubre.

El creixement de la població de Berga també es deixa veure en les mitjanes de natalitat per segles:

Segle XVI	59,80	naixements anuals
Segle XVII	78,68	naixements anuals
Segle XVIII.....	108,96	naixements anuals

Aquest augment va facilitar que una terra per omplir, com deia de Catalunya Jordi Nadal,² es convertís en una terra més ocupada i amb uns recursos més explotats.

6.2.1. ELS PARTS MÚLTIPLES

Fonamentalment, quan ens referim als parts múltiples, parlem dels parts de bessons i de trigèmins. No he trobat descrit cap part més nombrós ni múltiple que el de trigèmins.

Els bessons

Com ja he dit, el nombre de parts de bessons esperat podria ser d'un cada 100. Tot seguit exposaré quants en consten en els llibres parroquials de Berga dins del període de 1569-1760.

SEGLE		BESSONADES
XVI	1569-1600 (incomplet)	15
XVII	1601-1700	87
XVIII	1701-1760 (incomplet)	58
TOTAL		160

La suma dels períodes del segle XVI i XVIII s'acosta als 100 anys, sense arribar-hi, concretament abasta 91 anys, tram en què hi ha 73 parts de bessons. Aquests 91 anys haurien d'haver donat 79,17 bessonades per tal de mantenir la proporcionalitat, però se situen una mica per sota, encara que això sigui poc significatiu.

Per saber quants parts de bessons es produeixen a l'any, podem prendre com a referència el segle XVII, l'únic sencer, i també tot el període de la tesi, de 191 anys. En el primer cas, Berga tindria uns 0,87 parts de bessons a l'any, o, dit d'altra manera, havia de passar més d'un any perquè es produís un part de bessons. En el segon cas, a partir dels 191 anys i dels 160 bessons, obtenim el resultat de 0,83 bessonades a l'any, molt similar a l'anterior. La incidència de gestacions de bessons respecte al total d'embarassos és de 1/106, similar a l'actual, que és de 1/93.

Si ho comptabilitzem per decennis, el nombre de bessonades es distribueix de la manera següent:

DECENNI	BESSONADES
1569-1570 (incomplet)	-
1571-1580	6
1581-1590	1
1591-1600	8
1601-1610	8
1611-1620	3
1621-1630	15
1631-1640	7
1641-1650	7
1651-1660	3
1661-1670	8
1671-1680	14
1681-1690	11
1691-1700	11

1701-1710	10
1711-1720	8
1721-1730	10
1731-1740	12
1741-1750	8
1751-1760	10

Com podem observar, el decenni amb un nombre menor de parts de bessons és el de 1581-1590, amb un, i el de major nombre és el de 1621-1630, amb quinze, seguit pel de 1671-1680, amb 14. L'augment i la minva de bessonades correspon a unes oscil·lacions que, aproximadament, assoleixen cíclicament els seus extrems cada 60 anys.

He creuat les dades de natalitat per decennis amb la de bessonades per decennis, i no hi ha cap associació positiva ni per als màxims ni per als mínims, ni tan sols les corbes de fluctuació són gaire paral·leles. Cal concloure, doncs, que l'aparició de bessonades i la seva freqüència és independent de les oscil·lacions de la natalitat general.

En el període de 191 anys que estudio, de 17.240 naixements 320 són fruit de parts de bessons, és a dir, l'1,91% del total.

Pel que fa al sexe dels bessons, el total acumulat en els 191 anys dona el resultat següent:

ASSOCIACIÓ	NOMBRE	PERCENTATGE
NEN-NEN	58	36,25%
NENA-NENA	52	32,50%
NEN-NENA	50	31,25%
TOTAL	160	100,00%

Les associacions de bessons del mateix sexe és del 67,5%, mentre que les mixtes representen solament el 32,5%; les primeres doblen les segones. Això pot ser indicatiu d'una major proporció d'univitelins.

Els trigèmins

Els embarassos naturals de trigèmins (no induïts) solen ser molt poc freqüents. Actualment la seva incidència se situa entre els europeus en una de cada 10.000

gestacions. En altres poblacions poden oscil·lar molt, i poden donar-se a partir d'una de cada 3.000 gestacions, fins a les 10.000 esmentades. En el cas del període que estudio i a la vila de Berga, la incidència de trigèmins és d'1/4.268 gestacions.

Al llarg dels 191 anys del període de la tesi, que transcorren entre el 1569 i el 1760, solament hi ha 4 parts de trigèmins, el 0,02% del total de parts del període d'aquesta tesi, que es produeixen en:

SEGLE		TRIGÈMINS
XVI	1569-1600 (Incomplet)	2
XVII	1601-1700	2
XVIII	1701-1760 (incomplet)	-
TOTAL		4

Si expressem la seva incidència per decennis, per situar aquests parts en el seu moment històric, especificant els sexes dels nadons, la relació és:

DECENNI	TRIGÈMINS	SEXE
1569-1570 (incomplet)	1	Nen-nen-nen
1571-1580	1	Nen-nena-nena
1661-1670	1	Nen-nena-nena
1671-1680	1	Nen-nena-nena

Aquesta és una mostra molt reduïda, de la qual no en puc treure cap conclusió; malgrat això, crida l'atenció que els trigèmins es donen en dos trams de dos decennis consecutius, separats entre ells per 80 anys sense cap altre cas. Podria semblar que hi ha una certa ritmicitat, però la mostra no és significativa.

En l'anàlisi dels sexes, l'associació més freqüent és la d'un nen amb dues nenes, que representa el 75% dels casos de parts de trigèmins, enfront d'un únic cas on tots són nens.

Si intentem establir una correlació entre la natalitat general per decennis i les èpoques dels parts de trigèmins, aquesta és negativa; són conjunts independents.

6.2.2. BATEIGS DE NECESSITAT

Els bateigs poden ser solemnes i de necessitat. Els primers són administrats per preveres, observant-hi tots els ritus litúrgics establerts per l'Església i en el baptisteri de la parròquia o d'un altre edifici religiós. Els segons, es practiquen en situacions d'extrema urgència, en qualsevol lloc, i el pot administrar qualsevol persona que tingui la intenció de fer-ho. Per la urgència, per la manca d'opcionalitat en la intenció d'evitar-li els llimbs a la criatura, se'ls denomina bateigs de necessitat i es feien en el domicili de la partera.

En l'època que estudio, es considerava que, si era possible, era millor que també aquests els administrés un clergue; si no podia ser havia de ser un home, i en darrer cas, una dona. La major part de les vegades que ho feia una dona, era la mateixa llevadora que solia assistir els parts normals. Quan aquests es complicaven hi anava el cirurgià, i si el risc era vital, el metge.⁴⁷ Tot el personal sanitari coneixia bé la manera d'administrar un bateig de necessitat, normal o *sub conditione*.

En aquella època s'intentava, sempre que era possible i hi havia gent disposada a fer-ho, que cap infant no morís sense bateig de necessitat. Arribat el cas, calia fer la cesària a la mare en el seu domicili, i treure el fetus independentment del seu estat;⁴⁸ aquest acte solia comportar la mort de la mare. La cesària la solia fer el cirurgià, i en el seu defecte, la llevadora, i en últim cas, el rector.⁴⁹

Entre els òbits de la parròquia de Berga he trobat un cas de cesària amb exemple de baptisme de necessitat, que cito tot seguit:

13-06-1667 “...obriren per treure lo apostomo aportava a les entrannes lo qual tragueren vuy y li donaren aygua del St. Baptisme y lo enterraren ab la dita mare”.

Queda prou clar que la cesària va ser feta *in extremis*, que en cap moment no diu que el fetus encara fos viu en el moment del bateig, i que la distòcia, o més probablement l'acte quirúrgic, va comportar la mort de la mare.

Els bateigs d'urgència que he trobat al llarg dels 191 anys de dades que recull aquesta tesi entre 1569 i 1760, són els següents:

SEGLE	BATEIGS DE NECESSITAT	% DE LA NATALITAT
XVI (1569-1600) <small>(incomplet)</small>	-	-
XVII (1601-1700)	131	0,75%
XVIII (1701-1760) <small>(incomplet)</small>	83	0,48%
TOTAL	214	1,24%

És a dir, de 17.240 naixements solament a 214 se'ls va administrar un bateig de necessitat, la qual cosa representa un 1,24% del total de nascuts, enfront de 98,76% que van ser objecte d'un bateig solemne.

Si entrem en un major detall i agrupo els bateigs de necessitat per decennis, la relació d'aquests actes d'urgència és la següent:

DECENNI	BATEIGS DE NECESSITAT
1569-1570	-
1571-1580	-
1581-1590	-
1591-1600	-
TOTAL SEGLE XVI .	0
1601-1610	1
1611-1620	-
1621-1630	10
1631-1640	5
1641-1650	1
1651-1660	3
1661-1670	36
1671-1680	34
1681-1690	37
1691-1700	4
TOTAL SEGLE XVII	131
1701-1710	9
1711-1720	14
1721-1730	16
1731-1740	18
1741-1750	9
1751-1760	17
TOTAL SEGLE XVIII	83
TOTAL	214 BATEIGS DE NECESSITAT (1569-1760)

Com es pot veure en aquesta sèrie, no hi ha cap bateig d'urgència en el segle XVI, la qual cosa no deixa de sorprendre. És en el segle XVII quan en comencen a aparèixer i quan assoleixen els seus màxims. Aquest fet podria correspondre a les instruccions donades per la pròpia església, trameses primerament pel bisbat d'Urgell, i a partir de 1593, pel de Solsona.

Hi ha bateigs d'urgència entre 1601 i 1760. En aquest període, el mínim s'enregistra en el decenni 1611-1620, període en què no n'hi ha cap, seguit dels períodes 1601-1610 i 1641-1650, cadascun amb un de sol.

El màxim de freqüència s'agrupa en un tram de trenta anys, entre 1661 i 1690, amb una mitjana de 35 per decenni, és a dir, de 3,5 cada any. La mitjana del període de 1601 a 1760 és d'1,33 a l'any.

Si creuem les corbes de natalitat amb les dels bateigs de necessitat, hi ha una correlació positiva, és a dir, a més naixements, més bateigs de necessitat, i vice-versa.

Si atenem al sexe dels infants, entre 1601 i 1760 els bateigs d'urgència de nens són 125, mentre que els de nenes són 89. Em crida l'atenció la desproporció entre sexes, favorable en un 8,41% al masculí. També és remarcable la desproporció dins d'algun decenni, com és el cas de 1671-1680, on trobo 24 bateigs de nens i 10 de nenes. Una possible explicació fóra el major volum somàtic dels nens, capaç d'induir un major nombre de distòcies.

6.2.3. ELS FILLS IL·LEGÍTIMS

En la gran part dels pobles s'ha practicat l'infanticidi com a via d'eliminació dels fills no desitjats, o sobrers per raons econòmiques o socials. Una forma especial ha estat l'infanticidi femení, destinat en ocasions a estratègies de supervivència sense sobreexplotació dels recursos, i també com a via de selecció de mà d'obra. Aquests costums han perdurat fins fa ben poc en bona part del món, i encara hi ha reductes ètnics que el practiquen.

En el nostre medi hem conegut dues formes de desfer-nos dels fills no desitjats o sobrers. Una és l'abandonament del nadó, circumstància que li pot comportar la mort. L'altra, més humanitzada, és el seu dipòsit en una casa d'expòsits o hospici, llocs creats per la societat per tenir cura d'aquests infants, criar-los, educar-los i lliurar-los al món del treball. En aquella època, i fins i tot posteriorment, la mortalitat abans dels dos anys en la majoria de les incloses era molt elevada, moltes vegades entre el 50 i 80%,⁵⁰ situació a la qual, amb el pas del temps, es va intentar posar remei.

Aquests infants han estat anomenats de diverses maneres, entre elles, fills de pares incògnits, incògnits, fills de ventura, venturers, infants trobats, fills de comú, etc. Molts noms per reconèixer una única i trista realitat social.

Aquestes denominacions moltes vegades passaven a formar part dels seus cognoms És per això que ens trobem amb noms com ara Ventura o Expósito.

A Barcelona la majoria d'aquests infants anaven a parar a la Maternitat, una institució important, hereva d'altres de més modestes i promíscues.⁵¹

Al llarg del període de 191 anys que abasta la meva tesi, entre 1569 i 1760, entre els 17.240 infants nascuts n'he trobat alguns de venturers. La seva distribució en els tres segles és la següent:

SEGLE	VENTURERS	%TOTAL DE VENTURERS
XVI (1569-1600)	17	6,56%
XVII	168	64,86%
XVIII (1701-1760)	74	28,58%
TOTAL	259	100,00%

Com podem observar, la suma d'incògnits dels segles XVI i XVIII que es donen al llarg de 91 anys és de 91, una mitjana d'un per any. Aquestes xifres no guarden proporció amb els 168 que es donen en el segle XVII complet. Per tant, podem pensar que el segle XVII té més expòsits que els que li tocarien en relació als altres, i caldria saber-ne les causes.

El nombre total de naixements dels 191 anys entre 1569 i 1760 és de 17.240. En relació al total d'aquests, els 259 venturers representen l'1,50%. Si relacionem els de cada segle amb el nombre total de nascuts, el resultat és de 0,09%, 0,97%, i 0,44%, respectivament.

Si comparem el percentatge de fills il·legítims de la mostra de Berga amb alguns d'altres llocs, i amb sèries de la mateixa època, podem tenir una visió contextualitzada del nombre d'aquests infants:

BARCELONA (ST. JUST I PASTOR)	8,51%
BERGA	1,50%
CONCA DE BARBERÀ	0,93%
LLUÇANÈS.....	0,69%
OLOT	1,32%
TARRAGONA	2,70%
TERRASSA, VILA I TERME	0,92%
VILANOVA I LA GELTRÚ	0,80%

Com veiem, a Berga la incidència és bastant més elevada que en els altres llocs amb els quals fem comparances, però molt inferior a les proporcions d'il·legítims de les ciutats grans. La referència al Lluçanès és important, perquè és una subcomarca que té molta relació amb el Berguedà. Entre Berga i la vila d'Olot hi podem trobar algunes afinitats.

Si desglossem el nombre de venturers per decennis, la sèrie que n'obtenim és la següent:

DECENNI	FILLS DE VENTURA
1569-1570 (incomplet)	1
1571-1580	3
1581-1590	6
1591-1600	7
1601-1610	21
1611-1620	21
1621-1630	10
1631-1640	18
1641-1650	24
1651-1660	34
1661-1670	7
1671-1680	8
1681-1690	12
1691-1700	13
1701-1710	8
1711-1720	9
1721-1730	16
1731-1740	17
1741-1750	12
1751-1760	12

A la sèrie podem veure variacions considerables en el nombre de venturers per decenni. L'escassetat del segle XVI podria atribuir-se a una població més migrada. Els marges de variació del nombre d'expòsits va dels 3 del període 1571-1580 (rebutjo el tram 1569-1570 perquè no és de deu anys), als 34 del 1651-1660. La mitjana de fills de ventura entre 1569 i 1760 és d'1,35 per any, mentre que la natalitat anual és de 90,26.

Si comparem l'evolució del nombre de fills de ventura amb la de la natalitat, les corbes són parcialment paral·leles, amb èpoques no coincidents. Les corbes tenen semblances

Si la comparació la fem amb el conjunt que he estudiat sota l'epígraf de *Mort en pobresa*, aquesta correlació solament és positiva en el període 1641-1660, però és discrepant en tota la resta. Respecte als elements que configuren aquesta mort en pobresa, hi ha un cert paral·lelisme amb els apartats de morts a l'hospital, pobres morts a l'hospital i funerals fets *Amore Dei*, mentre que no hi és amb els morts sense testar i amb les morts de soldats. Malgrat les aparences, sembla que els ventureros no són un bon indicador de mort en pobresa.

Amb tot, és difícil pensar que els grans problemes del segle XVII no puguin explicar la desproporció positiva de fills ventureros. Aquest increment podria justificar-se amb diversos fets:

- Guerra dels Segadors (1640-1652)
- Guerres contra els francesos (1639-1665)
- La fam de 1651
- La pesta bubònica i la gran sequera de 1652
- El bandolerisme i bandidatge (1656-1675)
- Període de violència entorn del 1678
- Les sequeres de 1680 i 1683
- Les febres de 1684
- La plaga de llagosta de 1687
- La Revolta de Barretines (1687-1689)
- La Guerra dels Nou Anys (1689-1697)

El clima generalitzat d'escassetat i misèria de ben segur podia influir en l'abandonament dels fills.

Si observem el sexe dels infants trobats, veiem que el nombre de nens és de 126 (48,64%), i el de nenes de 133 (51,36%), unes proporcions molt equilibrades en el conjunt de tot el període, però sotmeses a grans diferències en ambdós sentits si les observem per decennis com, per exemple, 1601-1610 (18 nens i 3 nenes), o 1721-1730 (4 nens i 12 nenes), entre altres.

6.2.4. UN CAS D'HERMAFRODITISME

Els estadis intersexuals no són infreqüents, i la seva major o menor raresa rau en el grau que presenti cada cas.

Entre els 17.240 naixements de la mostra de Berga que estudio, solament n'he trobat citat un sol cas, que representa el 0,005% del total.

El cas que esmento apareix citat en una partida de naixement de data 28 de setembre de 1698, que transcriu atès el seu interès:

“Vuüÿ als vint y vuit de setembre del any mil sis cents noranta y vuit per lo Dr. Joseph Savall pre. y vicari de la Ig^a Parl. D. Sta. Eulalia de la vila de Berga del Bisbat de Solsona estat batejat o batejada un fill o filla de Mariano Cots pages de la Rompuda y de Eulalia Conjuges lo qual es estat visurat per los metges y declarat per Hermofrodita y encara que de Prset. apareix preual lo sexo femeni, pero no se ha pogut pendrer resolucio de declararlo per dona, puix, per temps podria prevaler lo sexo masculi han estat Padrins Franch. Cots pages, y Beneta Piquer Masovers de la Rompuda seli ha posat nom Joseph, Francesch y Bernat o Josepha, Franca. y Bernarda si este sexo preval”.

Com és sabut, en els infants no es desenvolupen els caràcters sexuals secundaris, que comencen a fer-ho en la pubertat i al llarg de l'adolescència. Per tant, solament es podien basar en l'anatomia externa del sexe, que pot tenir moltes variacions i estadis d'intersexe.

Aquest cas que cito no és únic. N'hi ha d'altres, com per exemple el que descriu Calbet,⁵² corresponent a l'11 d'abril de 1773, que cito literalment:

“...fou batejada luego per Margarida Figueres llevadora per demanarho aixy la necessitat, pues morí luego una criatura que nos coneixia si era minyó o minyona, filla lilegitima de Fco. Casanoves y de Martha Amill, conyuges...”.

Aquest cas, a més de correspondre a un estadi intersexual, rep un bateig de necessitat i mor.

Vilardell, en la seva tesi,⁵³ cita també un cas d'hermafroditisme a Prats de Lluçanès, batejat el 24 de desembre de 1784, en la partida del qual hi diu *“Joan Pere Joseph Roqueta, advcate esse armophroditam dictam creaturam”* i afegeix que al costat posa *“H et D”*, però l'inscriuen com a nen.

6.3. NUPCIALITAT

De la consulta dels llibres de matrimonis de l'Arxiu Parroquial de Berga conservats a l'Arxiu Diocesà de Solsona, n'he tret una informació rellevant, tant per la relació que hi ha entre les unions nupcials i la natalitat, com per l'interès d'alguns aspectes d'aquestes partides, com per les persones que hi apareixen com a testimonis, els quals de vegades són sanitaris.

En primer lloc, cal exposar l'evolució de la nupcialitat al llarg del període que abasta la tesi. No s'han conservat els registres del segle XVI; les primeres partides són de 1601. Descriuré l'evolució de la nupcialitat entre 1601 i 1760 i ho faré en primer lloc per segles.

SEGLES	NOMBRE DE MATRIMONIS	PERCENTATGE
XVII	1.564	53,04%
XVIII (incomplet: 1701-1760)	1.385	46,96%
Total	2.949	100,00%

Com es pot observar, en el segle XVIII, en 60 anys quasi igualem tots els matrimonis dels segle anterior. Això és a causa de a l'increment de població. La mitjana de matrimonis per any en el segle XVII és de 15,64, mentre que entre 1701 i 1760 és de 23,08. En el segle XVIII hi ha més matrimonis perquè ha augmentat la població. La mitjana dels 160 anys que estudio en aquesta tesi, és de 18,43 enllaços per any.

Fent un càlcul estimatiu de població de Berga analitzant censos, fogatges i "Catastro", observem que la vila passa d'uns 1.000 habitants cap a l'any 1.601, a uns 3.500 cap a l'any 1760, és a dir, es multiplica per 3,5 en 160 anys. En canvi, el nombre de matrimonis en aquest període només es multiplica per 2.

Matrimonis per quarts de segle

L'observació de la nupcialitat per períodes de vint-i-cinc anys permet apreciar alguns aspectes quantitius que per segles no es fan paleses.

PERÍODE	UNIONS	PERCENTATGE
1601-1625	220	7,46%
1626-1650	378	12,81%
1651-1675	416	14,10%
1676-1700	550	18,66%
1701-1725	592	20,08%
1726-1750	561	19,03%
1751-1760 (incomplet)	232	7,86%
TOTAL	2.949	100,00%

Nupcialitat per decennis

Si desglossem els enllaços per decennis, obtenim una relació més detallada, que és la següent:

DECENNI	NOMBRE DE MATRIMONIS	PERCENTATGE
1601-1610	11	0,37%
1611-1620	125	4,23%
1621-1630	136	4,61%
1631-1640	175	5,93%
1641-1650	151	5,12%
1651-1660	139	4,71%
1661-1670	191	6,47%
1671-1680	185	6,27%
1681-1690	220	7,46%
1691-1700	231	7,83%
1701-1710	236	8,00%
1711-1720	222	7,52%
1721-1730	214	7,25%
1731-1740	217	7,35%
1741-1750	264	8,95%
1751-1760	232	7,84%
TOTAL	2.949	100,00%

El primer que crida l'atenció de la sèrie que exposo és que entre 1601 i 1610 hi ha solament 11 matrimonis, dels quals 1 al 1601, 2 al 1607, i 8 al 1610; en la resta d'anys no hi consten enllaços. Probablement es tracti de defectes en el registre.

D'altra banda, la corba ascendent de matrimonis, paral·lela a la de població, pateix una inflexió i d'una davallada entre 1641 i 1660. Aquesta podria ser a causa de la Guerra dels Segadors, de 1640 a 1652, i de la Guerra dels Miquelets contra els francesos, del 1651 al 1659.

Un altra descens dels matrimonis es produeix entre 1711 i 1741, coincidint primerament amb la Guerra de Successió (1702-1714), les sequeres, i després amb algunes epidèmies, entre elles la de les febres malignes de 1735.

També hi ha un lleu descens en el decenni 1751-1760, que correspon a una època amb terçanes i altres malalties epidèmiques.

Estacionalitat dels matrimonis

Igualment he considerat d'interès quantificar la nupcialitat per mesos. Els resultats dels 2.949 matrimonis els incloc en la taula adjunta.

MESOS	SEGLE XVII	1701-1760	TOTAL	PERCENTATGE
GENER	171	131	302	10,25%
FEBRER	300	225	525	17,82%
MARÇ	95	84	179	6,06%
ABRIL	74	40	114	3,86%
MAIG	114	131	245	8,30%
JUNY	121	122	243	8,24%
JULIOL	103	106	209	7,09%
AGOST	119	79	198	6,71%
SETEMBRE	113	88	201	6,81%
OCTUBRE	101	103	204	6,91%
NOVEMBRE	143	144	287	9,75%
DESEMBRE	110	132	242	8,20%
TOTAL	1.564	1.385	2.949	100,00%

La nupcialitat general és més baixa els mesos de març i abril, i també és una mica baixa els mesos de juliol, agost, setembre i octubre, èpoques que coincideixen amb l'increment de les tasques del camp (semparar, collir, adobar, veremar, etc.). En relació a la tria de dates per casar-se, no queda clar perquè no aprofitaven més el mes de març.

Els mesos amb major nombre de matrimonis són gener i, sobretot, febrer, seguit a distància per maig, juny, novembre i desembre, mesos en els quals l'activitat agrària cau en letargia. Els mesos de novembre, desembre, gener i febrer acumulen quasi tants matrimonis com la resta de l'any junta, cosa que també succeeix a la subcomarca veïna del Lluçanès.⁵⁴

La majoria dels contraents no eren pagesos, però probablement tots en tenien entre els parents i els amics, i aquesta era una circumstància que es devia de tenir en compte per a la cerimònia i el convit.

Estat civil dels contraents

He especificat els tipus d'unions segons l'estat civil dels contraents, amb les següents possibilitats:

- Fadrí-donzella
- Fadrí-vídua
- Vidu-donzella
- Vidu-vídua

Les proporcions de cada tipus d'unió al llarg dels 160 anys de matrimonis que consten a l'Arxiu Parroquial de Berga, compresos dins dels límits cronològics de la meva tesi, són les següents.

TIPUS D'UNIÓ	NOMBRE	PERCENTATGE
FADRÍ-DONZELLA	2.400	81,38%
FADRÍ-VÍDUA	157	5,32%
VIDU-DONZELLA	300	10,19%
VIDU-VÍDUA	92	3,11%
TOTAL	2.949	100,00%

Com queda palès, l'enllaç més freqüent és entre solters, entre fadrins i donzelles. Quan la situació és diferent, el més sovintejat és entre vidus i donzelles, seguit del matrimoni entre fadrins i vídues, i, finalment entre vidus.

En resum, els matrimonis més cobejats són amb donzelles, en una proporció de 2.700 a 249, siguin fadrins els que les cerquen, o vidus. En la dona es busca la virginitat, la inexperiència i la joventut.

Les unions de fadrins amb donzelles oscil·len al llarg del període estudiat. Si deixem de banda, sempre, el decenni de 1601-1610 perquè pot tenir defectes de forma, el període de deu anys amb menor nombre de matrimonis és de 1621 a 1630, amb 118; el de major nombre és el decenni 1741-1750, amb 207.

Els matrimonis entre fadrins i vídues fluctuen entre els 3 de 1611-1620, i els 15 de 1621-1630.

Els enllaços entre vidus i donzelles varien entre els 3 del decenni 1621-1630, i els 36 del de 1751-1760.

Els matrimonis entre vidus es mouen entre uns valors mínims de 0 en el decenni de 1621-1630, i els 12 de 1681-1690 i de 1691-1700.

Si comparem les proporcions entre les diverses formes d'enllaços, d'acord amb l'estat civil dels contraents, entre els de Berga i els de la subcomarca del Lluçanès,⁵⁵ els resultats són els següents:

TIPUS D'UNIÓ	PROPORCIÓ A BERGA	PROPORCIÓ AL LLUÇANÈS
FADRÍ-DONZELLA	81,38%	84,85%
FADRÍ-VÍDUA	5,32%	3,53%
VIDU-DONZELLA	10,19%	9,15%
VIDU-VÍDUA	3,11%	2,45%

Com es pot observar, les proporcions són quasi idèntiques en ambdues entitats geogràfiques veïnes, i corresponen a uns mateixos costums socials.

Nombre de fills per matrimoni

Obtenim el nombre de fills per matrimoni solament d'una forma aproximada, sense cap pretensió d'exactitud. Ho fem relacionant el nombre de naixements en un període determinat de temps, amb els matrimonis.

Fent-ho d'aquesta manera, els resultats són els que exposo tot seguit, comparant-los amb els del Lluçanès:

POBLACIÓ	TAXA SEGLE XVII	TAXA SEGLE XVIII (INCOMPLETA EN EL CAS DE BERGA)
BERGA	5,50	4,86
LLUÇANÈS	4,93	4,94

Les xifres són bastant properes, tot i que hi ha una lleu major fertilitat en la sèrie berguedana. També m'adono que la taxa del segle XVIII és inferior a la del XVII.

La consanguinitat

En els 160 anys, solament he trobat 14 casos de consanguinitat de segon grau de cosins-germans; això suposa, si ho relacionem amb la nupcialitat total, que hi ha un matrimoni consanguini cada 210 enllaços (ratio: 1/210). El percentatge d'unions consanguínies és de 0,47, xifra una mica inferior al 0,53 del Lluçanès, com correspon a un model de societat més oberta i menys endogàmica que ja he descrit a la Introducció d'aquesta tesi.

6.4. EVOLUCIÓ DE LA MORTALITAT

L'evolució de la mortalitat és una de les dades més importants que hom pot extreure dels llibres d'òbits. Els llibres de defuncions de la parròquia de Berga ofereixen llargues llistes de morts amb les dades de traspàs de cadascun, la qual cosa permet saber els morts de cada període de temps, i, per tant, el curs de la mortalitat al llarg de l'època que tracto, és a dir, del 1606 al 1760, any aquest últim de la creació del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

És imperatiu intentar una aproximació a aquesta evolució, però cal ser conscients de les dificultats que comporta si tenim en compte que hi incideixen circumstàncies adverses al propòsit de la recerca, com ara que:

- No totes les defuncions estan enregistrades. Hi ha anys que semblen incomplets i en els quals s'observa que hi ha diversos mesos sense cap defunció, cosa poc versemblant, fet que sembla correspondre a canvis de rectors i a les circumstàncies que envolten la funció administrativa d'aquest lapse de temps.
- Els registres dels militars morts semblen incomplets. Hi ha dos llistats de morts sota l'epígraf "*Tropa*", i moltes més partides de soldats i oficials intercalades entre la població civil. Malgrat això, en èpoques d'epidèmies i de fets d'armes trobem a faltar més soldats en unes xifres que semblen infrarepresentades.
- Els registres d'albats no són exhaustius fins arribar a l'any 1741. Els albats que hi ha entre 1741 i 1760 formen part d'un llibre d'"*Albats*" el qual, en cadascuna de les partides que conté, diu sistemàticament que es tracta d'un albat; per tant, aquestes dades les considero raonablement fiables i no, en canvi, les anteriors al 1741, que apareixen en 34 registres esporàdics entremig dels cossos i sovint disfressades sota altres expressions hipotèticament equivalents, sense que el significat que els pugui donar l'eclesiàstic que les inscriu formi part d'un llenguatge homologat i fàcilment identificable.

Aquestes i altres circumstàncies introdueixen un important biaix en la mostra, per la qual cosa aquesta té solament un valor expositiu però en cap cas demogràfic.

He classificat les morts per anys, per decennis, per quarts de segle i per categories de sexes i edats: homes, dones, indeterminats, adults (cossos) i albats (infants). Podem trobar totes les taules detallades en un altre capítol de la tesi. A tall de record, les xifres acumulades són les següents:

SEGLE	HOMES	DONES	INDETER.	COSSOS	ALBATS	TOTAL
SEGLE XVII	1.804	1.759	31	-	-	3.594
DE 1701 A 1760	1.300	1.376	2	2.678	947	3.625
TOTAL						7.219

D'antuvi constato que hi ha un bon equilibri entre sexes i que no hi ha tractaments selectius, llevat del cas dels albats.

La mortalitat al segle xvii

En primer lloc exposaré la mortalitat al segle xvii acumulada per períodes de vint-i-cinc anys, la qual cosa ens donarà una visió de conjunt del segle xvii.

PERÍODE	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1601-1625	273	250	16	539
1626-1650	467	441	-	908
1651-1675	432	429	8	869
1676-1700	632	639	7	1.278
TOTAL SEGLE XVII	1.804	1.759	31	3.594

Si considerem la mortalitat en períodes de quarts de segle, el primer quart del segle xvii té una mortalitat baixa la qual gairebé es duplica en el quart següent. Les del segon i tercer quart de segle són molt similars, i la del quart supera gairebé en un 50% la del segon i tercer i duplica la del primer. La mortalitat per sexes està equilibrada en cada període de 25 anys, per la qual cosa no sembla que la mort violenta, molt més freqüent en el sexe masculí, hi hagi deixat empremta.

Contemplant la mortalitat del segle xvii per decennis obtenim una visió més subtil de les diferències:

PERÍODE	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1601-1610	53	45	16	114
1611-1620	147	139	-	286
1621-1630	158	148	-	306
1631-1640	204	200	-	404
1641-1650	178	159	-	337

1651-1660	222	181	-	403
1661-1670	132	160	-	292
1671-1680	190	195	-	385
1681-1690	205	232	-	437
1691-1700	315	300	7	622

Com podem veure, el decenni de màxima mortalitat és el de 1691 a 1700, seguit del de 1681 a 1690, i després del de 1631 a 1640.

La mortalitat diferencial per sexes està bastant equilibrada. Destaca l'increment de la mortalitat masculina del decenni 1651-1660 en un 23,20% i el 21,21% de la femenina en el 1661-1670.

Per observar amb més precisió les variacions de la mortalitat al llarg del segle XVII, fixem la nostra atenció en les morts any per any, incloent-hi solament una relació dels repunts d'aquesta mortalitat.

ANY	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1607	18	18	11	47
1612	24	19	-	43
1620	24	33	-	57
1624	20	23	-	43

Com a referent d'aquests primers anys del segle XVII diré que la mortalitat dels anys citats gairebé duplica la d'un any normal, i queda molt per sobre de les 10 persones mortes l'any 1618.

Si continuem amb el període central del segle, hi observem nous repunts del nombre de morts

ANY	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1627	28	21	-	49
1631	33	44	-	77
1644	25	35	-	60
1652	32	21	-	53
1655	87	62	2	151
1656	23	22	-	45
1662	22	18	4	44
1666	25	21	-	46

Aquestes xifres representen increments com els citats en els períodes anteriors; hi destaca, però, la gran agulla de l'any 1655, un lleu increment de la mortalitat femenina al principi, i de la masculina en els darrers casos.

En el darrer quart de segle la mortalitat té oscil·lacions considerables. Esmento a continuació els moments de major nombre de morts.

ANY	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1678	42	33	-	75
1684	50	54	-	104
1691	37	38	-	75
1692	47	27	-	74
1694	62	53	1	116
1695	36	36	2	74

Els màxims increments s'esdevenen l'any 1684 i 1694, però els altres increments que també incloen superen en gairebé el doble la mortalitat d'un any normal. Hi ha una mortalitat masculina lleument superior a la femenina.

Cal dir que tot al llarg del segle XVII les xifres de baixa mortalitat se situen entre els 10 i 20 morts anuals.

En general, la mortalitat per sexes està equilibrada, i en aquest circumstància hi influeixen diversos factors. En el cas dels homes hi influeix negativament el treball més dur i la violència, i, entre les dones, les noxes derivades de la reproducció. Les epidèmies són neutres, ja que influeixen amb simetria en ambdós sexes.

No sempre es poden justificar les causes dels augments de mortalitat. Si no hi ha documentació clara que ho argumenti no podem fer cap interpretació amb un mínim de rigor històric. Tot i amb això, esmentaré algunes de les malvestats de l'època que podrien haver tingut a veure o no amb els increments de mortalitat que hi hem detectat, que estan documentalment demostrats i que són un fet incontrovertible. La majoria de vegades no tenen altre valor que el de situar el lector dins d'un context.

L'augment moderat de la mortalitat de l'any 1607 (47 casos, que són l'1,30% del total de morts del segle XVII a Berga) es podria relacionar amb les notícies confuses sobre grans malalties contagioses de l'àrea de Barcelona, en especial a Piera.⁵⁶

El discret increment de l'any 1612 (43 casos, l'1,19%) podria ser causat sobretot pel "*garrotillo*" (diftèria) i en part pel "*tabardillo*" (tifus), segons es desprèn del clàssic tractat d'Epidemiologia de De Villalba,⁵⁷ i que infectà tota la Península Ibèrica entre els anys 1611 i 1618.

Els morts de l'any 1620 (57 casos, l'1,58%) podrien relacionar-se amb l'epidèmia pestosa febril que aparegué el 4 de maig a Vilafranca de Niça, a França, de la qual Ferran, Viñas i de Grau diuen, referint-se a Barcelona: *“En estos mismos días había y moría gran número de enfermos en la ciudad”*.⁵⁸ Sobre aquesta epidèmia el portuguès Antonio de Fonseca escrigué l'obra *De epidemia febrili grassante in exercitu Regis catholici in inferiori Palatinato, año 1620 y 1621. Tractatus in quo febris malignae essentia, causae, signa, diagnostica et pronostica et metodus curativa philosophicè, et medicè elucidantur*. Hi moriren més dones que homes.

Sobre l'increment de l'any 1624 (43 casos, l'1,19%), solament trobo una apunt bibliogràfic d'aquest any, el qual es refereix a les mesures que pren Barcelona per no contreure la pesta de Palerm i Sicília que és el morbo que més es tem, però se cita que hi ha malalts de tercianes desembarcats a Barcelona, mentre que d'Igualada es diu que *“...ignorándose si son ó no contagiosas las muchísimas enfermedades que hay en Igualada....manifestando que se trataba de casos de fiebres tercianas ó continuas...”*.⁵⁹

L'increment de mortalitat de l'any 1627 (49 casos, l'1,36%) es deu poder relacionar amb l'epidèmia de grip, vagament coneguda i tractada per un autor que cita un treball de Garcia de Enterria en què esmenta un imprès sobre les causes de *Los grandes Catarrros que generalmente ha habido en todo el mundo este presente año de 1627*.⁶⁰ Hi moren més homes que dones.

L'any 1631 té més morts que qualsevol dels altres dels quals he intentat esbrinar les possibles causes d'increment de mortalitat (77 casos, 2,14%). Hi moren més dones que homes. Els morts augmenten considerablement entre maig i octubre de l'any esmentat, amb un punt àlgid a l'agost. Ferran, Viñas i de Grau⁶¹ diuen que poc abans d'aquest període apareix la pesta a Itàlia i després a França i progressa cap als Pirineus el mes de maig del mateix any; esmenten una referència de Nadal d'aquest mateix any,⁶² tot citant un apunt de Magarolo, que diu: *“El año 1631 fué de grandes zozobras, pues la peste había invadido el Rosellón y llegó hasta Puigcerdá. Hubo además gran penuria...”*. Per tant, hom pot relacionar l'augment de morts amb la presència de malalties infeccioses i calamitats; aquesta infecció era l'anomenada Pesta Milanesa.

L'any 1644 no té tants morts com l'esmentat suara, però en té 60 (1,66%). Entre els anys 1639 i 1665 les guerres i escaramusses contra els francesos van ser constants, i una xacra per als berguedans; per a ells el Rosselló era *“el cementiri de Catalunya”*.⁶³ Era el temps de la Guerra dels Segadors -entre el 1640 i 1652-, però no veig que aquesta confrontació suposi un increment de la mortalitat a Berga, llevat d'aquest any 1644 i potser aquest increment no tingui res a veure amb la revolta, ja que hi moren més dones que homes.

En el 1651 una gran fam s'apoderà de Berga i de tot Catalunya. Era l'inici de la gran epidèmia de pesta bubònica.

L'any 1652, el del final de la Guerra dels Segadors, moren a Berga 53 vilatans (1,47%); hi predominen els homes. Per una banda, es mantenien les lluites contra els francesos i els seus miquelets i hi ha una gran sequera al país i, d'una altra banda, la pesta afligia de feia temps els territoris d'Aragó i Catalunya. Sobre aquesta epidèmia Vicente García Salat escrigué i imprimí a València *De dignotione et curatione februm: de febribus malignis et pestilentibus*.⁶⁴ Aquesta pesta afectà durament Barcelona entre 1651 i 1654. Aquest episodi està molt ben descrit,⁶⁵ i ha estat tema d'un llibre que tracta aquesta epidèmia a tot Catalunya, inclosa Berga;⁶⁶ la pesta va entrar per València el 1647, començà a Catalunya l'any 1650, va anar creixent fins arribar al seu nivell màxim l'any 1652, i va anar decreixent fins al 1654. S'ha calculat que hi va morir del 15 al 20 % de la població catalana.

D'entre les partides de defunció de l'any 1652 val la pena reproduir-ne alguna de les que tenen una relació directa i manifesta amb l'epidèmia:

“Avuy als 14 de Abril de 1652 fonch donada Ecclesiastica sepultura al cos de Domingo Mandayna paraire en nostra parrochial de sancta Eulalia despres de haver rebut lo sagrament de la penitencia com ha cofrare de la confraria de sancta Eulalia despres de vespras y mort en lo tussal dels jueus que purgava que era vingut de la guerra”

*“ Als 26 del mes de juny 1652 fonch donada sepultura Ecclesiastica al cos del mestre Call lo qual es morts desastradament que purgava per lo mal del contagi fora de la vila devant lo pont demetge fentsa de una cabana sota de un roch es caigut lo roch y lo ha enclos dessota y sols a pogut confessar es **enterrat en la parrochial** y se li a fet dos dias tota la comunitat donant tres reals a cada capella”.*

Malgrat estar purgant per assegurar que no tenia la pesta, entren el seu cos dins l'església i l'enterren a Santa Eulàlia, sense saber-ne el lloc exacte. Aquesta epidèmia de pesta bubònica va tenir un segon rebrot epidèmic a Manresa l'any 1654 i Berga no degué restar-ne indemne.

L'any 1655 trobo una gran agulla de mortalitat, la més elevada del segle XVII, que puja a 151 morts (4,20%) i que afecta molt més els homes que les dones, amb una diferència significativa, malgrat que aquests dupliquen les seves morts habituals. L'explicació està ben documentada i és conseqüència de la lluita frontal entre francesos i berguedans a la mateixa vila de Berga i el seu entorn. Primerament, els francesos van ocupar Berga, i l'1 d'octubre de 1655 la n'alliberava Galceran de Pinós, i en abandonar-la tot seguit, els francesos la varen tornar a atacar i quasi conquerir, però una nova intervenció de Pinós, aquesta a gran escala, va produir una gran mortaldat entre els atacants francesos i la conquesta definitiva de la plaça i vila.⁶⁷ Aquest darrer episodi comportà la destrucció de la parròquia de Santa Eulàlia del castell, i plantejà la necessitat del trasllat de la parròquia i del seu cementiri a l'interior de la vila.

L'any 1651 pren força el conflicte entre Espanya i França al llarg dels territoris de muntanya catalans. Ambdós països cerquen el suport dels guerrillers, dels anomenats miquelets. El llarg conflicte resultant, que va fer moltes baixes, ha estat anomenat per alguns historiadors “guerra dels miquelets”; va acabar el 1659 amb el tractat dels Pirineus, que consolidà la partició de Catalunya.

Acabada la guerra que pràcticament havia durat des de 1640 fins el 1659, tampoc va arribar la pau. S'entrà en una etapa d'inestabilitat, amb temporades de combats alternats amb altres de pau, que pràcticament acabarien amb l'inici de la Guerra de Successió. Berga patí tots aquests conflictes i hi participà amb baixes pròpies.

Alguns anys amb petits repunts de mortalitat són el 1656, 1662 i 1666 (45, 1,25%; 44, 1,22%; 46, 1,27% respectivament). En desconec l'explicació, però està documentada la presència de bandits i de bandolers a la zona, amb una organització cada vegada més forta; això produeix la reacció de la vila de Berga, que crea la Xixantena -una força capaç d'encarar-se als malfactors i d'intentar reduir-los.⁶⁸ Els enfrontaments se succeeixen amb fortuna diversa, i hi ha moltes baixes. Només cal veure les morts violentes d'aquesta època en els llibres parroquials de Berga per confirmar el clima d'agressivitat i violència que vivien la vila i el país. La mortalitat per sexes està equilibrada. A partir de 1675 hi ha una forta davallada de les inscripcions de les causes de mort, en favor d'aspectes més litúrgics.

Hi ha notícia que l'any 1671 algunes epidèmies de pesta afectaven alguns llocs del Principat –entre els quals Gironella–.⁶⁹ No he trobat increments de mortalitat a Berga en aquest any, motiu pel qual crec que aquestes epidèmies no la degueren d'afectar.

El 1678 Berga té 75 morts (2,08%), un brot més destacat. No tenim altra explicació que el propi ambient de violència que acabo d'esmentar i que podem observar a les pàgines de *Resultats* d'aquest estudi. Hi moren més homes que dones.

L'any 1684 trobo un altra agulla important, amb 104 defuncions (2,89%), quasi el triple de les que correspondrien a un any normal. La mortalitat per sexes hi està equilibrada. Tal vegada hi pogueren influir dos factors: d'una banda, la continuació del clima de violència i delinqüència que es vivia a Berga, com es pot comprovar en els registres de mort violenta, i, d'altra banda, l'epidèmia a què es refereix Villalba quan diu: “*cundió el año 1684 una cruelísima constitucion de calenturas, cuya malignidad y fiereza se hicieron muy sensibles en la ciudad de Vich, y sus estragos resonaron por toda España*”.⁷⁰ Era difícil viure en aquella època; cal recordar que l'any 1680 havia estat d'una gran sequera, circumstància que va provocar una devallada de la Marededéu de Queralt. L'any 1683 n'hi va haver una altra i més tard, el 1687, una plaga de llagostes, catàstrofes naturals que conduïen a situacions de misèria.⁷¹ Com a conseqüència de la pobresa i dels impostos extraordinaris per mantenir les tropes, a partir de 1687 hi ha a Catalunya la Revolta dels Barretines.

Els increments finiseculars de la mortalitat estan representats pels repunts de 1691 (75, 2,08%), 1692 (74, 2,05%), 1694 (116, 3,22%) i 1695 (74, 2,05%). No he trobat documentació que pugui aportar raons per justificar aquests increments, que, per altra banda, també es reproduïen en les mateixes dates i proporcions a les parròquies del proper Lluçanès.⁷² En l'estudi, aquestes morts s'atribueixen a pestes o microepidèmies, i a una nova invasió dels francesos. Crida l'atenció la major mortalitat masculina de l'any 1692, a diferència del que succeeix en els altres anys considerats, que potser sí podrien tenir a veure amb algun fet d'armes.

Si entrem més a fons en la cronologia i estudiem la mortalitat per mesos, obtenim un major detall de les èpoques amb major mortalitat. Observant els períodes anuals dels anys amb major nombre de defuncions, obtenim la sèrie següent:

ANY	PERÍODE
1607	de maig a l'agost
1612	de gener a l'abril
1620	d'abril a maig i d'octubre a desembre
1624	el maig, i de novembre a desembre
1627	de gener a març
1631	de maig a l'octubre
1644	de maig a setembre
1652	gener, març, juliol i desembre
1655	tot l'any
1656	de gener a abril
1662	d'agost a setembre
1666	de juliol a desembre
1678	de juliol a desembre
1684	d'abril a novembre
1691	d'abril a l'octubre
1692	gener, i d'octubre a desembre
1694	tot l'any
1695	de gener a març i d'agost a desembre

Com podem veure, hi ha dos episodis epidèmics que duren l'any sencer i fins i tot més de l'any natural, el 1655 i el 1694. Les èpoques amb major morbiditat són, en general, l'estiu i l'hivern. Aquestes dues epidèmies semblen provocades per les guerres contra els francesos.

Algunes mortaldats cavalquen sobre dos o més anys, com la que va de novembre de 1654 a gener de 1656, la de juliol de 1678 a febrer de 1679, la d'abril de 1684 a l'abril de 1685, la que va de novembre de 1693 fins a març de 1695, i la de novembre de 1695 a gener de 1696.

Entremig d'aquests grans episodis de mort n'hi ha altres de menor entitat, *microepidèmics*, que no passen desapercebuts. Entre aquests cal esmentar els següents:

- De març a l'abril de 1614
- D'agost a setembre de 1622
- De novembre de 1629 a l'abril de 1630
- Agost de 1635
- Octubre de 1637
- De gener a l'abril de 1638
- De novembre de 1639 a gener de 1640
- Agost de 1646
- De novembre de 1665 a gener de 1666
- Maig de 1679
- Febrer de 1689
- De novembre a desembre de 1697

No puc aventurar les causes de cap d'ells en concret, però hi són i van produir efectes deleteris.

En general, la mortalitat del segle XVII a Berga experimenta oscil·lacions amb increments relacionats amb la pesta i malalties epidèmiques, amb les guerres i escaramusses amb els francesos, i amb la delinqüència personal i el bandolerisme. Els moments àlgids de mortalitat tenen lloc l'any 1655 i en el darrer quart de segle, època en què la vila compta amb una població més nombrosa.

La mortalitat al segle XVIII

En primer lloc, per tenir una visió de conjunt, desglossaré la mortalitat en períodes de vint-i-cinc anys.

PERÍODE	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1701-1725	589	556	2	1.147
1726-1750	761	800	-	1.561
1751-1760	454	463	-	917
TOTAL SEGLE XVIII	1.804	1.819	2	3.625

Si comparem les xifres del total de morts amb les defuncions del segle XVII, crida l'atenció l'increment derivat de l'augment de població. No expressaré la taxa d'increment esmentada perquè en fer-la a partir dels difunts no es pot dir quina part correspon a un augment de morts per increment de població i en quina mesura l'augment no és provocat per causes letals. De tota manera, podem dir que l'augment de morts se situa entorn del 60%.

No hi ha diferències significatives entre els quarts de segle, i hi ha un clar equilibri entre ambdós sexes. El període de 1751-1760 no correspon a un quart de segle, però la tendència del segle es manté en aquest període.

Per tal de guanyar en detall expressaré a continuació aquestes xifres acumulades de mortalitat per decennis.

PERÍODE	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1701-1710	228	235	2	465
1711-1720	267	243	-	510
1721-1730	176	154	-	330
1731-1740	233	256	-	489
1741-1750	446	468	-	914
1751-1760	454	463	-	917

Si observem les xifres totals anteriors, podem apreciar que hi ha increments de mortalitat en el decenni 1711-1720, i, sobretot, en les dues darreres dècades.

Pel que fa a les proporcions entre sexes no hi ha diferències significatives; tot i amb això, hi ha un bon equilibri en el primer decenni, una lleugera preponderància masculina en el segon i tercer decennis, i femenina en els tres darrers.

A continuació, a partir de la mortalitat anual, triaré aquells anys que mostrin amb major claredat els repunts anuals de mortalitat.

ANY	HOMES	DONES	INDETERM.	TOTAL
1707	45	63	-	108
1714	102	60	-	162
1735	43	76	-	119
1743	61	81	-	142
1746	54	59	-	113
1747	74	86	-	160
1756	67	67	-	134
1759	50	55	-	105

La mortalitat màxima del període del segle XVIII que estudio correspon a l'any 1714 amb 162 defuncions, seguida a curta distància de les agulles de 1747 amb 160, de 1743 amb 142 i de 1756 amb 134. Per entendre l'abast de la intensitat d'aquests repunts, s'ha de tenir present que la mortalitat mínima d'aquest període és de 17 morts

anuals, i que la mitjana se situa entorn de les 60 defuncions, xifra que representa l'1,65% dels morts d'aquest període.

D'aquest tres anys de màxima mortalitat, en dos d'ells hi ha un predomini de la femenina mentre que en el tercer la mortalitat està igualada. A la resta dels anys que hem destacat per la seva mortaldat, també hi ha predomini de la femenina, llevat del 1714. Això és perquè el 1714 és l'any de la Guerra de Successió, data en la qual aquesta s'acarnissa amb Berga i en els fets d'armes moriren més homes que dones. En la resta, la situació és compatible amb esclats epidèmics de malalties contagioses, com intentaré demostrar.

L'augment de mortalitat de 1707 arriba a 108 morts xifra que representa el 2,97% de la mortalitat entre 1701 i 1760. D'una part sembla que hi poden influir els esdeveniments de la Guerra de Successió, però el predomini de la mortalitat femenina fa pensar en el factor epidèmic. Sobre aquest factor, De Villalba diu: *"A 9 y 12 de Enero de 1706 se trató en Concejo de Ciento de las providencias contra las enfermedades que reynaban en la presente ciudad (de Barcelona)"*.⁷³

La gran agulla de mortalitat de 1714, amb 162 morts (4,46%), de clar predomini masculí, correspon sens dubte a la Guerra de Successió, que produeix un augment de baixes entre febrer i setembre, amb un màxim de defuncions el mes de juny. No tractaré els fets de Berga, narrats detalladament per Vilardaga.⁷⁴

Un altre brot de mortalitat és el de 1735, amb 119 baixes (3,28%), i clar predomini femení. El nostre registre de mort violenta no és gaire elevat, segons es pot comprovar en el capítol corresponent. Pel que fa al tema de les epidèmies, De Villalba⁷⁵ parla d'una que afectà tot Espanya en aquest any, que era de *"fiebres malignas petechiales pestilentes, que terminaban funestamente en gangrenas y parótidas, de que perecieron muchos"*. Existeix una referència bibliogràfica comentant que aquell any a Berga hi havia *"enfermedades contagiosas que afligían la población"*;⁷⁶ fou d'un abast tan gran que va fer que es baixés la MaredeDéu de Queralt. Segons Pujol aquelles febres malignes eren de febre tifoide o de tifus exantemàtic.⁷⁷

La xifra de defuncions de 1743 arribà a 142 morts (3,91%), amb predomini femení. Com ja he dit, la mortalitat amb equilibri entre sexes o amb lleuger increment femení pot amagar un brot epidèmic. La mortalitat dels adults està mínimament incrementada respecte a la dels anys anteriors i posteriors, però la dels albats és molts superior en termes relatius i absoluts.

Les morts d'albats que figuren en el seu propi registre influeixen molt en els resultats de les morts totals a partir de 1741. Les epidèmies més característiques del segle XVIII són les tifoides, les terçanes, la verola, la diftèria, l'escarlatina, el xarampió, etc.⁷⁸

ANY	HOMES	DONES	ALBATS NENS	ALBATS NENES	TOTAL
1743	29	34	32	47	142

El brot de l'any 1746, amb 113 morts (3,11%) i bon equilibri entre sexes, duplica la mortalitat d'un any normal. Segueix tractant-se d'un patró compatible amb morts per malalties però no per violència. La violència és mínimament present en les partides de població civil, i quasi no hi ha soldats morts, a diferència dels 22 de l'any 1741. Podria ser que les morts estiguessin relacionades amb les noxes pròpies del *"segle de les febres"*. L'explicació de l'increment de defuncions cal buscar-la en els albats, únics responsables d'aquest augment, ja que el nombre de cossos morts és entre normal i baix, i el d'infants és alt.

ANY	HOMES	DONES	ALBATS NENS	ALBATS NENES	TOTAL
1746	14	22	40	37	113

L'agulla de mortalitat de 1747, amb 160 morts (4,41%), que multiplica per 2,6 la d'un any normal, en palesa un predomini moderat en el sexe femení. Tampoc no trobem increment de morts per violència ni dubtoses, ni de soldats, ni de morts a l'Hospital. De Villalba diu que a Osca hi hagué *"una epidèmia de febres malignas catarrales petechizantes"*,⁷⁹ però no tenim notícia de si s'estengué cap a terres berguedanes. La mortaldat d'adults augmenta, però encara augmenta més la dels albats, primers responsables de l'increment total.

ANY	HOMES	DONES	ALBATS NENS	ALBATS NENES	TOTAL
1747	25	44	49	42	160

L'any 1756 hi ha un augment de mortalitat que arriba als 134 morts (3,69%); per sexes les defuncions estan igualades. No hi ha cap soldat mort ni cap mort violenta; solament hi trobo un molt moderat increment de les morts a l'Hospital. No he trobat documentació sobre fets d'armes ni sobre epidèmies, malgrat que en diversos llocs d'Espanya es diu que hi ha febres terçanes. Una vegada més els responsables de l'increment final són els albats, mentre que els cossos són els que corresponen a un any normal.

ANY	HOMES	DONES	ALBATS NENS	ALBATS NENES	TOTAL
1756	19	28	48	39	134

El darrer any que considerem és el 1759, que té un brot amb 105 morts (2,89%), que resten sota sospita de malalties epidèmiques, sense que en tinguem cap prova documental. També aquesta vegada el nombre de cossos és normal o baix, mentre que el d'albats és elevat.

ANY	HOMES	DONES	ALBATS NENS	ALBATS NENES	TOTAL
1759	14	20	36	35	105

Si considerem la mortalitat de tot els segle XVIII per mesos veiem que fins a l'any 1725 hi ha una mitjana de 95 morts, amb un petit increment cap al mes de maig i, sobretot, al mes de setembre. Entre 1726 i 1750 la mitjana és de 130, amb un petit pic al gener i un de molt important a l'agost, el més mortífer de l'any. Entre 1751 i 1760 la mitjana és de 75 morts, amb el brot més important a l'agost, però que en realitat va de juliol a novembre.

Observant l'evolució de la mortalitat per mesos en aquells anys en què aquesta és més accentuada, els períodes més letals són els expressats a continuació:

ANY	PERÍODE
1707 de maig a l'octubre
1714 de febrer a setembre
1735 d'abril a l'octubre
1743 de març a setembre
1746 de juliol a l'octubre
1747 de març a desembre
1756 de maig a novembre
1759 de maig a novembre

Dedueixo d'aquesta relació que la màxima morbiditat es produeix, com a mitjana, entre els mesos d'abril i novembre, els de major bonança climatològica, mentre que els més freds solen estar lliures de brots epidèmics.

També podem constatar microepidèmies enmig dels grans episodis estadísticament significatius. Alguns d'ells són els següents:

- D'agost a l'octubre de 1706
- Març de 1709
- De setembre a l'octubre de 1711
- D'abril a juny de 1730
- De setembre a l'octubre de 1738
- D'agost a setembre de 1739
- D'agost a novembre de 1741
- D'agost a setembre de 1748
- De juliol a setembre de 1749
- De juny a juliol de 1751
- D'agost a setembre de 1754
- De maig a setembre de 1760

No tinc documentació fefaent per escatir les causes de les microepidèmies, però constato els reduïts increments de mortalitat allà on són, i, a més, que solen abastar el període de juny a setembre, com acostumen a fer algunes epidèmies amb afectació gastrointestinal.

Si observem de forma individualitzada la mortalitat dels albats per mesos entre 1741 i 1760, veiem que la mitjana se situa en 70, amb una distribució bastant uniforme i els màxims increments els mesos de març, maig, agost i novembre. Si detallem els períodes de màxima letalitat en aquells anys que moren més albats, la distribució és la que exposo tot seguit:

ANY	PERÍODE
1743	de març a setembre
1746	de juliol a l'octubre
1747	de juliol a agost i de novembre a desembre
1756	de juliol a octubre
1759	de juliol a l'octubre

Entre els albats les causes de màxima mortalitat poden ser diverses; una de les quals, tan desconeguda com freqüent, es desencadena entre juliol i octubre.

Els albats tenen, però, algunes microepidèmies, com aquestes de les quals exposo la cronologia:

- De desembre de 1743 a gener de 1744
- De octubre a novembre de 1745
- D'agost a setembre de 1748 i de 1749
- De juny a l'octubre 1751
- De juny a novembre de 1752
- De juliol a novembre de 1753
- D'agost a setembre de 1754 i 1755
- De juliol a setembre de 1757
- Maig i agost de 1760

Com en els anys més epidèmics, la majoria de petits brots succeeixen al voltant de l'estiu.

En aquella època la mortalitat perinatal i infantil era molt gran. Calia tenir molts fills per assegurar-ne la viabilitat d'uns quants.

Tenim l'exemple espaordidor d'un matrimoni desafortunat, perseverant en la desgràcia, que en l'espai de 13 anys perden 11 fills. Es tracta de la família formada per Anton Gili, adroguer, i Antònia Gili i Riera. No hi ha possibilitats de confusió perquè cada

òbit està curosament detallat i expressa els vincles dels qui moren. La llarga relació de fills morts és la següent:

08-06-1744	Antònia Gili
22-06-1745	Antònia Gili
29-08-1746	Joan Gili
22-10-1747	Anna Gili
09-01-1748	Ignasi Gili
28-02-1749	Beneta Gili
15-06-1751	Antònia Gili
07-07-1751	Ignasi Gili
07-02-1753	Joseph Anton Gili
29-05-1754	Cayetano Gili
29-11-1757	Jacinto Gili

No indica en cap cas les causes de mort, però podem observar que algunes coincideixen amb moments d'epidèmies i microepidèmies, i altres no. La reiteració de noms dels fills era freqüent, fins i tot en fills vius. Tanmateix, observem que els fills no sempre moren un a un deixant l'espai de tota la gestació entre ells, sinó que alguns moren en intervals de temps més curts, la qual cosa vol dir que, o són bessons que moren separatament en el temps, o bé són morts poc distanciades de fills d'edats diverses.

Com a reflexió final d'aquest apartat, cal fer un seguit de consideracions generals per a interpretar la nostra epidemiologia, sobre unes premisses que exposo a continuació.⁸⁰ Cal recordar que una epidèmia és una afecció d'igual etiologia que afecta molta gent en un mateix període de temps i que a la vegada es transmet de forma directa o indirecta d'un individu malalt a un de sa. Una microepidèmia, en el sentit que l'utilitzo, és un brot epidèmic localitzat en una sola població humana definida sense estendre's més enllà d'un entorn reduït. Algunes epidèmies i microepidèmies es donen amb major facilitat en determinades èpoques de l'any:

- a la primavera sovintejava la disenteria bacil·lar epidèmica, la tos ferina, la parotiditis epidèmica, el xarampió, la poliomielitis epidèmica (sobretot infantil), etc.
- a l'estiu hi poden haver encara les de primavera, però hi predominen la febre tifoide, el còlera, la brucel·losi i les malalties que cursen amb deshidratació (en especial en infants).
- a la tardor solen aparèixer la febre tifoide dels adults, el còlera del mateix tram d'edat, la diftèria, i la meningitis cerebroespinal epidèmica.

- a l'hivern són més freqüents en els infants la grip, la tos ferina, la diftèria, els processos bronquials i pneumònics. En els adults, la grip i els processos broncopulmonars.
- no tenen estacionalitat la tuberculosi, la verola, la varicel·la, les meningitis purulentes i d'*Haemophylus influenza*, el paludisme i les anomenades febres malignes.

És de destacar la poca informació directa que ens han facilitat els eclesiàstics autors dels enregistraments de les partides de defunció sobre diagnòstic o simptomatologia del procés morbós, i les reduïdes possibilitats d'aventurar malalties possibilistes més enllà de consultar la bibliografia existent sobre Berga i altres àrees geogràfiques amb les quals hagués tingut interaccions.

6.4.1. LES EDATS DE DEFUNCIÓ

La manca de Registre Civil feia que moltes vegades les edats no es coneguessin amb certesa. Per aquest motiu, quan posen una edat numèrica solen afegir-hi l'expressió "*poc mes poc menos*".

Els 62 registres d'edats numèriques formen part del 0,85% del total de les 7.219 partides de defunció del període que estudio.

No hi ha gaire precisió en l'estimació de l'edat en el moment de la mort. Entre els 41 morts menors de vint anys, en 20 casos (48,78%) ens en donen una xifra exacta, i en 21 (51,22%) ens ofereixen un període entre dos anys consecutius. També cal observar que no hi ha enregistrades les edats de cap infant de menys de set anys.

La distribució d'aquesta mostra de població tan esbiaixada, utilitzant els trams d'edat de Felgenhauer, tan útils entre les poblacions antigues, és la següent:⁸¹

Primera infantesa	(de 0 a 7 anys):	2	(3,22%)
Segona infantesa	(de 8 a 14 anys):	37	(59,67%)
Joves	(de 15 a 20 anys):	2	(3,22%)
Adults	(de 21 a 40 anys):	8	(12,90%)
Madurs	(de 41 a 60 anys):	5	(8,09%)
Senils	(> de 61 anys):	8	(12,90%)

Observant la doble expressió *Infant-Albat* sembla que ambdós termes tinguin el mateix significat; és el mateix que passa amb *Impúber-Albat*, per la qual cosa *Infant*, *Impúber* i *Albat* serien el mateix. D'acceptar-se aquesta sinonímia, la suma de tots ells fóra de 1.008 i superaria els 947 que teníem enregistrats com a albat.

Atès que les partides que especifiquen les edats de mort en el llibre-registre d'albat inclouen edats fins a 11 anys, crec que a partir dels 12 ja es deuen considerar cossos i s'enregistren en els llibres corresponents.

Els de menor edat

No s'especifiquen les edats dels albat de menor edat, per la qual cosa tampoc no podem identificar si eren tractats de forma diferenciada en enterraments selectius. No hem d'oblidar que en el vas de la Confraria de Santa Eulàlia quasi no s'enterrava cap albat. Els 41 menors de 20 anys constitueixen el 66,12% de la sèrie.

Els de major edat

Malgrat insistir en el fet que les partides on consta l'edat de mort són mínimes, el 0,85% del total, i aleatòries, i que tot plegat comporta un sever biaix de la mostra, faré constar que el nombre de morts de més de 70 anys és de cinc, el 8,06% del total.

Citaré com a exemple la referència dels de 80 o més anys:

23-08-1634: *“Montserrat ...sabater...morí a la edat de cent anys poch mes o poch menos...fonch enterrat en la parrochial Iglia. de sancta Eulalia...”*.

23-01-1626: *“Catherina Morera viuda pobra...mori als noranta anys poch mes o poch menos...fonch enterrada en la nostra parrochial Iglia. de Sancta Eulalia...”*.

18-06-1654: *“Isabel Garreta viuda...mori als noranta anys poch mes o poch menos...es enterrada en nostra Prchl. Iglia. de Sta. Eulalia”*.

27-03-1626: *“Francesca Marsala viuda...mori als vuitanta anys poch mes o poch menos...es enterrada en lo fossar de nostra parrochial Iglesia...”*.

Llevat del de major longevitat, de cognom desconegut i centenari, de sexe masculí, les dues nonagenàries, l'octogenària i les dues septuagenàries són del sexe femení. En un medi hostil, en una societat en un entorn insegur i violent els homes solien morir en edat jove, i els supervivents solien ser les dones, que tenien una major probabilitat d'assolir edats provectes.

A partir de les edats que aporten els registres parroquials no podem extreure cap conclusió, però disposem d'informació sobre la piràmide de població de l'època, integrada per molts infants en la seva part baixa, i per pocs vells a la part alta. També hi ha diversos estudis fets sobre l'esperança de vida. Aquesta última dada la conec pel registre arqueològic, després d'haver tingut accés a diverses osseres de la Catalunya Central; cal situar-la lleugerament per sota dels cinquanta anys.

Em dol la quasi absència d'aquesta dada en els registres de defunció de la parròquia de Berga, ja que el seu estudi no solament dona informació sobre un fet biològic, sinó que també és un indicador subtil d'una estructura social, d'una manera de ser i de viure d'un poble.

Malgrat tot, ja he dit en el seu moment que no és objectiu d'aquesta tesi fer estudis demogràfics, sotmesos a una metodologia diferent i aliena als meus interessos acadèmics actuals.

6.4.2. LES CAUSES DE MORTALITAT

Una vegada estudiada l'evolució de la mortalitat al llarg del període que transcorre entre els anys 1606 i 1760, objecte de la present tesi, cal entrar a analitzar les diverses causes de la mort per a poder extreure'n un coneixement més acurat i les conclusions adients.

En el capítol de *Resultats* agrupàvem les causes de mortalitat segons la seva etiologia i circumstàncies

En una primera classificació les morts que hi he trobat poden ser incloses dins de dos grans apartats:

1. *Morts medicolegals*
2. *Morts naturals documentades*

Les morts medicolegals tenen connotacions socials i legals molt importants perquè comporten violència contra una persona, per la qual cosa esdevenen un capítol de gran rellevància en qualsevol estudi de mortalitat, i s'han de classificar acuradament. Dividiré les morts medicolegals en altres subcapítols, de la manera següent:

1. *Morts medicolegals:*
 - 1.1. *Morts violentes*
 - 1.2. *Morts sospitoses:*
 1. *Morts sobtades*
 2. *Morts dubtoses*

6.4.2.1. MORTS MEDICOLEGALS

Habitualment poden implicar la intervenció de les autoritats de la vila, del veguer o del batlle, per esbrinar si es tracta d'una mort accidental o dolosa, circumstància que comporta l'estudi dels fets i del cos, i un dictamen d'acord amb els principis del Dret.

6.4.2.1.1. MORTS VIOLENTES

N'he trobat 478 casos, que es poden consultar un a un en l'apartat corresponent del capítol de *Resultats* de la tesi.

Aquests 478 casos, si els referenciem a la mortalitat total, 7.219 defuncions, constitueixen el 6,62% de les morts.

En general, la mort violenta és una mort d'adults. Solament hi ha un infant entre els 478 casos citats.

La mortalitat violenta dels albatés és el 0,01% del total de morts, i el 0,10% dels albatés difunts. La mortalitat violenta a partir dels cossos, ajustada sense l'albat citat, fóra del 6,60% del total de defuncions i del 7,60% dels cossos.

En aquest cas, el nombre total de cossos és de 6.272 i el percentatge obtingut per a la mort violenta seria de 7,62%.

Les morts violentes són 478, de les quals 137 corresponen a civils i 341 a soldats. Si relacionem aquesta xifra amb la total de partides d'òbits estudiades, 7.219, podem afirmar que representen un 6,62%, del qual els 341 soldats suposarien el 4,73% i els 137 morts de la població civil un 1,89%.

El 100% dels soldats morts són homes, mentre que les morts violentes entre la població civil afecten 126 homes, és a dir el 91,25% dels morts civils i el 26,35% de totes les morts violentes, 11 dones (8,03% i 2,30% respectivament) i 1 infant (0,72% i 0,20%).

CAUSES DE MORT VIOLENTA AL SEGLE XVII

CAUSA MORTIS	HOMES	DONES	TOTAL	% DE LES VIOLENTES
Arma de foc: escopeta	49	2	51	10,66
Arma de foc: pedrenyal	17	1	18	3,76
Arma de foc: xispa	1	0	1	0,20
TOTAL ARMES DE FOC	67	3	70	14,70

Armes blanques	2	1	3	0,64
Guerra	1	0	1	0,20
Mataren o nafraren	7	0	7	1,48
Explosió de polvorí	0	1	1	0,20
Morta a cops	0	1	1	0,20
Desastrament (bell infant)	1	0	1	0,20
Ferit de gosa	1	0	1	0,20
Cremada	1	0	1	0,20
Caiguda	5	1	6	1,27
Esfondrament de sostre	0	1	1	0,20
Caigudes de rocs	2	0	2	0,41
Esclafat sota una roca	1	0	1	0,20
Esclafat per una tàpia	2	0	2	0,41
Precipitació	3	0	3	0,63
Submersió	2	0	2	0,41
Fulguració	2	0	2	0,41
SUBTOTAL	97	8	105	21,96
Soldats	144	0	144	30,13
TOTAL SEGLE XVII	241	8	249	52,09

Pel que fa a la mort violenta, les diferències entre homes i dones són aclaparadores. Els homes són el sexe més violent, els usuaris habituals de les armes, els protagonistes en la guerra, la milícia i el banditatge, i sovint són occits en aquestes accions. La dona no sol morir com a perdedora sinó com a víctima.

En resum, les causes de mort violenta del segle XVII les podem classificar en

- Agressions
- Accidents:
 - laborals
 - domèstics
- Fenòmens naturals
- Probables autòlisis

Pel que fa a les agressions, és de destacar que les armes de foc i el seu ús en la guerra i en el món delictiu constitueixen la primera causa de mortalitat al segle XVII, responsables d'unes 79 morts de civils (comptant els *"nafraren"*, la guerra i l'explosió) i de 144 de la milícia.

Ens trobem davant d'una societat armada, molts homes col·laboren amb la milícia en èpoques de conflicte, o formen part de sometents per defensar-se dels bandolers. Fins i tot a les partides es constata la presència a Berga de fabricants d'armes de foc curtes provinents dels tallers de Ripoll, lloc on es fabricaven les millors armes de foc de Catalunya, que van arribar a ser famoses a tot arreu:

13-06-1655	<i>"fill de Joan Anoll pedrenyaler"</i> .
14-06-1684	<i>"Josep Sala pedrenyaler o ensepadador de la vila de Ripoll habitant de Berga"</i> .

Una dona és morta a cops, i n'ignorem el context. No fóra gens estrany que es tractés d'un antic cas de violència domèstica.

Les armes blanques també hi tenen el seu paper, però molt més modest; s'hi citen el punyal i la daga; concretament s'esmenta el cas d'una dona que mor de *"molts colps de dagues"* en un camí, probablement víctima de malfactors. Algunes ferides d'armes de foc també es produeixen *in itinere*, probablement causades pels bandolers i bandits.

El cas de *"ferit de gosa"* el poso a l'epígraf d'agressions, en aquest cas per mossegades de cànid.

Els accidents ens descriuen caigudes, esfondraments, caigudes de rocs, esclafaments per roques i tàpies, etc. Almenys un d'ells és en una obra, per la qual cosa es tracta d'un accident de treball. Hi ha un cas de cremades de mig cos en un perol -es tracta d'un accident domèstic.

Les morts per fenòmens naturals són 4 (0,82% de la mort violenta total), dues fulguracions per llamps i dues submersions, una per una crescuda i una al Llobregat.

Entre aquestes morts no hi ha casos explícits de suïcidi, però crec que l'autòlisi és probable en 4 casos, i possible en un cinquè. Del primer, la partida diu:

"es mort de un colp de escopetada se feri ell mateix"

Se li podria haver disparat l'arma fortuïtament o s'hauria pogut disparar. En el segon cas el registre diu:

"mori desastradament quell mateix tenint una xispa en les mans se mata"

El comentari és igual que el del cas anterior. El tercer i quart cas està relacionat amb les precipitacions: dels tres casos enregistrats, dos diuen:

“caigue des dels rochs de Queralt”.

Sembla molt casual que es produïssin dues morts de la mateixa manera i en un lloc que no és de pas. Des de fa temps, i encara ara, el lloc és conegut com *“el descasador”*, lloc predilecte dels suïcides, que allà acabaven amb el seu matrimoni i amb tot plegat. El cinquè cas, més dubtós, és el de *“morí ofegat en el riu Llobregat”*; s’hi pot caure o s’hi pot tirar, i a més ha de ser en un lloc apropiat, perquè no es tracta d’un riu cabalós.

Incloc en l’apartat de mort violenta les morts dels soldats, els quals, per raó del seu paper, tenen l’obligació de matar i sovint també ells moren. A les partides d’òbits s’assenyalen algunes morts naturals de soldats, poques, per la qual cosa crec que no és massa agosarat considerar que quan no s’afirma que la mort fou natural vol dir que va ser deguda a fets d’armes. Molts soldats degueren morir lluitant contra els francesos, i algun francès també fou ferit, dut a l’hospital i enterrat en el seu fossar.

CAUSES DE MORT VIOLENTA AL SEGLE XVIII

CAUSA MORTIS	HOMES	DONES	TOTAL	% DE LES VIOLENTES
Arma de foc: escopeta	4	0	4	0,83
Arma de foc: fusell	1	0	1	0,20
Passat per les armes	1	0	1	0,20
TOTAL ARMES DE FOC	6	0	6	1,27
Ajusticiat	6	0	6	1,27
Mataren	7	18	1	0,67
Mort violenta	2	0	2	0,41
Armes blanques	2	0	2	0,41
Accident	1	1	2	0,41
Caiguda	4	15	1	0,04
Sufocat	1	0	1	0,20
SUBTOTAL	29	3	32	6,68
Soldats	197	0	197	41,23
TOTAL SEGLE XVIII	226	3	229	47,91

També al segle XVIII les diferències en la incidència entre sexes de la mort violenta és immensa. Els motius que duen a aquesta desproporció ja els he citat anteriorment. La mort violenta femenina es limita a un cas classificat com “*mataren*”, fou occida, i dues més, una per accident i una altra per caiguda.

Resumeixo les causes de mort violenta del segle XVIII, entre el 1701 i el 1760, i les classifico així:

- Agressions
 - Execucions
 - Per armes de foc
 - Per armes blanques

- Accidents
 - Laborals
 - Domèstics

En l'estudi de les morts violentes del segle XVIII hi té un pes molt important la Guerra de Successió.

Una de les formes d'agressió *legal* és el judici sumaríssim o l'execució directa. Tenim 1 cas de “passat per les armes”, probablement afusellat, i 6 casos de *ajusticiat*. Probablement es tracta d'un altre fet igual o similar, i, si es va seguir un mètode diferent, la força també pogué ser emprada pels felipistes.

La partida de 24-04-1714 està situada en la relació exclusiva de militars titulada “*Tropa*”. És la d'un tal Rafel Canal, fill d'un altre Rafel Canal, i natural de Gironella. Diu que la seva professió és la de “*Verdugo*”. Era un botxí que formava part de la milícia i si no era militar en tenia furs. No faré comentaris sobre aquest punt.

Les armes de foc van ser responsables de les morts per escopetada i per fusell. Probablement també són la causa d'algunes morts qualificades com “*mataren*”. El bandolerisme i el bandidatge seguien actius i constituïen una plaga difícil d'eradicar.

Les agressions per armes blanques també hi són presents, una d'elles diu que “*de una estocada*”.

Les altres morts classificades ho són com a accidents. Dues són tractades directament d'accident, i cinc de caiguda; una altra va ser conseqüència d'una esllavissada, que sepultà l'home i morí per asfíxia, per sufocació.

Els soldats tenen un paper important pel que fa al nombre, i, majoritàriament són morts, sobretot, en la Guerra de Successió, però també en altres encontres amb el francès, recurrents i inacabables.

Els registres d'òbits estan més o menys complets, depenent de l'eclesiàstic que en fa la inscripció. Quan es tracta d'una persona poc curosa se'n perd molta informació. La mort violenta també perd qualitat descriptiva a partir de 1675 i encara més a partir del 19 d'abril de 1691.

6.4.2.1.2. MORTS SOSPITLOSES

Hem dit que comprenien les morts sobtades i les morts dubtoses. Aquestes darreres són un calaix de sastre que conté etiologies de tota mena, i això és degut a que la seva interpretació pot tenir una subjectivitat destacada: el que pot resultar clar per a un lector no ho és per a un altre. La característica comuna de les morts dubtoses és la de tenir aspectes tan compatibles amb una mort violenta com amb una altra de natural.

Les morts sobtades, com ja indica el seu nom, són aquelles morts que sobrevenen per una malaltia aguda de letalitat immediata.

En el capítol corresponent als *Resultats* d'aquesta tesi, he detallat acuradament i exhaustiva tant les morts sobtades com les dubtoses.

Morts sobtades

Solen constar en el registre de defunció sota diferents mots i expressions, com per exemple:

- Sobtada
- Soptada
- Soptadament
- Subitanea
- Subitana
- Repentina
- Repentyna
- Repentinament
- De repente
- De repenta
- De promte
- No doná temps de rebre los sacraments
- No ha donat lloch a donarli en viatich
- Sin recibir sacramento alguno por no haber dado lugar

Citaré una part del text de cinc partides d'òbits amb mort sobtada que donen alguna informació més, a banda de les expressions lacòniques que acabo d'esmentar:

- “*mori sens poder parlar de malaltia sobtada*”: AVC amb afectació de l'hemisferi esquerre?
- “*lo qual es mort de una basca subitament*”: Hematèmesi?
- “*no ha rebut ningun sacrament los de penitensia y eucaristia per ser sort y mut y lo de extrema untio per ser mort de repente*”: Mort sobtada d'un sord i mut de naixement.
- “*en lo hospital de la prnt vila mori de repente*”: no aclareix si amb malaltia prèvia i per això era a l'hospital, o no.
- “*murió de repente Pablo Brumm soldado*”: com a soldat devia de ser jove, i també morí de sobte.

El nombre total de morts sobtades que he trobat és de 89. Entre les morts sobtades no hi consten albat, solament cossos. Hi ha un total de 89 morts sobtades, que representen l'1,23% de la mortalitat total i l'1,41% de la dels cossos.

De les 89 partides de persones finides de mort sobtada, 54 corresponen a homes (60,67%) i 35 a dones (39,33%). No consta cap albat en aquest epígraf.

Al segle XVII se'n donen 23 casos en homes i 13 en dones; 36 en total. Al segle XVIII, de 1701 a 1760, la casuística és de 31 en homes i 22 en dones; 53 en total. Com podem veure, al segle XVIII, en l'espai de 60 anys, les morts sobtades superen les dels 94 anys considerats del segle XVII; això no s'ha d'interpretar com un augment de la prevalença d'aquestes morts, sinó un increment paral·lel al de la població total.

La majoria de les morts sobtades solen ser per causes cardiovasculars i cerebrovasculars, però també podrien donar-se per hemorràgia digestiva alta, entre altres noxes. Malgrat això, algun d'aquests casos podria amagar algun homicidi.

Morts dubtoses

Solen constar a les partides d'òbits sota circumstàncies que requeririen una explicació més àmplia, però que *per se*, susciten incertesa.

Crec que la classificació d'una mort com a dubtosa pot estar carregada de subjectivitat, ja que la forma d'expressar-se de cada persona pot donar un biaix determinat a la valoració d'una frase i fer que el que per a uns és clarament un homicidi, per a d'altres pugui ser una mort natural insuficientment explicada.

A propòsit d'això, n'exposaré alguns casos amb el breu comentari que em suggereixen.

Algunes vegades solament citen que han mort fora de casa o d'un entorn segur:

- *“mori en la via”*.
- *“mori en lo carrer”*.
- *“mori en la presó”*: mort natural, assassinat, suïcidi?
- *“morta en lo hostal”*: mort natural o violenta?
- *“lo han trobat al femer...”*: mort natural o violenta?
- *“al costat de la Torre de las Horas”*.
- *“en casa del Francás”*.

Altres vegades moren en un entorn poc sospitos com el propi domicili o en un lloc sanitari, però tampoc n'hem pogut aclarir la causa, que tal vegada sigui una mort sobtada:

- *“lo han trobat mort en lo llit”*.

En altres casos no hi ha res que doni pistes sobre la mort, ni si va ser fruit d'una malaltia, o sobtada, ni on el van trobar:

- *“lo trobaran mort”*.

Algunes expressions solament copsen l'estat d'ànim de qui inscriu la defunció, però oculten si la mort és natural o violenta:

- *“de desgratia”*.
- *“desastradament”*.

En una altra ocasió també ofereix dubtes entre mort natural i violenta; però a partir d'una pista clínica, pot ser que sigui causada per una lesió:

- *“es nafra a Berga per la cama i mori en lo Hospital”*: és una mort violenta després d'un tret o es tracta d'una malaltia vascular o traumatològica ?

Les morts de soldats solen ser morts violentes, però poden suggerir malalties agudes:

- *“soldado murió sin sacramento”*.

També poden haver mort a l'Hospital però en circumstàncies poc clares:

- *“fou morta en lo hospital”*: va morir o la van matar?

Hi ha un cas ben interessant:

- *“despres de vespres es mort en lo tossalt dels jueus que purgava que era vingut de la guerra”*: Havia participat a la guerra, deuria de ser jove, i purgava, és a dir, estava en quarantena, en plena epidèmia de pesta bubònica. Va morir de pesta o d'un altra causa?

En el cas dels albats, n'hi ha dos:

- *“morí després de haverli donat aigua Melcior Claris Adroguer”*: És un bateig de necessitat ? Com és que el fa un adroguer ?

- *“los pares de la qual s'ignoran y tambe lo dia que mori per haberla trobada morta en lo camp”*: Pot tractar-se d'una filla venturera morta de mort natural i portada al camp per fer-ne ocultació, o un infanticidi abandonant-la viva o després de matar-la. En tot cas, hi ha responsabilitat medicolegal.

Aquest calaix de sastre el podríem deixar sense contingut redistribuint aquestes partides i classificant-les dins d'altres apartats, però com ja he dit, formen part d'un entorn de subjectivitat on les justificacions poden ser ben diverses i cadascuna pot semblar arbitrària o tendenciosa, però la realitat és que són al registre amb manca de dades.

Als registres hi ha cites abundants de gent que mor fora o lluny de casa seva, a casa d'altres, a Berga. Solen ser gent que es troba temporalment a casa d'uns parents o amics (per exemple, vegeu la partida de data 08-12-1659), o són personal de servei de la casa en el moment en què sobrevé la mort. Aquests poden afegir factors d'incertesa ocasional, però no els he inclòs dins la mort dubtosa.

Hi ha un total de 66 morts dubtoses entre cossos i albats. Representen el 0,91% del total d'òbits enregistrats en els llibres parroquials de Berga a l'època que estudio. D'aquestes, un 0,88% són de cossos i un 0,03% d'albats. Les 64 morts dubtoses de cossos representen l'1,02% de les partides dels cossos, i els 2 albats el 0,21% de les partides d'albats.

De les 66 morts dubtoses, 38 són d'homes (57,57 %), 26 són de dones (39,39 %), i 2 són d'albats (3,04 %).

Dels 66 casos de mort dubtosa, en el segle XVII en van morir 35 (53,03% dels casos d'aquest tipus de mort), dels quals 23 eren homes i 12 eren dones. Probablement el predomini clar masculí deu amagar una superioritat de mort violenta en aquest sexe.

Dels 66 casos de mort dubtosa, en el segle XVIII, entre el 1701 i el 1760, en van morir 31 (46,97% de les dubtoses) de les quals 15 homes, 14 dones i 2 albats. La proporció per sexes està equilibrada i no permet treure'n conclusions.

6.4.2.2. MORTS NATURALS DOCUMENTADES

Inclouré en aquest capítol totes aquelles morts que contenen cites o diagnòstic sobre la salut i la malaltia, i també alguna dada relacionada amb l'entorn sanitari.

Agruparé totes les partides que reflecteixen aquests aspectes sanitaris, i les classificaré d'acord amb els apartats següents:

1. Morts naturals.
2. Morts per malaltia i trastorns de la salut.
3. Morts relacionades amb el part.
4. Morts a l'Hospital.

6.4.2.2.1. MORTS NATURALS

Són morts per malaltia sense que ens aclareixi de quina es tracta; altres vegades sovint refereixen estats inconcrets.

Les referències més habituals a aquests tipus de mort són dues:

- *“Morí de mort natural”*.
- *“Morí de mort corporal”*.
- *“Morí de mort natural y corporal”*.

El conjunt de 18 registres de mort natural correspon a 10 homes i a 8 dones, tots ells del grup de cossos. Els 18 suposen el 0,24% del total de defuncions que estudio, de les quals la relació de les de sexe masculí amb el total és del 0,13% i del 0,11% la del femení.

Les morts naturals masculines trobades suposen el 55,55% del total, mentre que les femenines són el 44,45%.

Totes les anotacions de morts naturals es produeixen durant la Guerra de Successió, i en el període immediatament posterior. De les 18 morts naturals, 11 (61,11%) es produeixen l'any 1714, un any en què les tropes felipistes provoquen en els berguedans un gran augment de la mortalitat. N'hi ha algunes més de civils, i també tres de militars: un soldat el 1720, un tinent l'any 1724, i un capità l'any 1728.

Crec que, per subtracció, qui registra les partides d'òbits ens està dient, blanc sobre negre, que el que no és mort natural és mort violenta o en circumstàncies difícils. Tampoc no fóra d'estranyar que el llibre d'òbits hagués de passar censura i ocultés una bona part de les morts violentes.

Algunes morts dels llibres d'òbits es produeixen a les rectories i, pel que diuen les partides corresponents, em fa tot l'efecte que es tracta de morts naturals, encara que no estigui escrit amb aquestes paraules. No era gens estrany que el rector, una persona amb estudis, fos requerit en situacions de malaltia per donar remeis casolans i tradicionals i consol; en definitiva, remeis per al cos i per a l'ànima. El fet que es tractés de persones de tots dos sexes ens ha fet descartar la possibilitat que fossin majordomes. N'hi ha tres casos molt probables, i tal vegada un quart:

20-02-1657	Dona	<i>"mori en la rectoria de Balsebre".</i>
16-03-1658	Dona	<i>"mori en la rectoria de la Coma".</i>
22-09-1661	Home	<i>"mori a la rectoria de Castellort".</i>
02-08-1755	Home	<i>"mori en lo santuari de Queralt".</i>

6.4.2.2.2. MORTS PER MALALTIA I TRANSTORNS DE LA SALUT

En aquest apartat incloc totes aquelles defuncions en què ens consta un diagnòstic de malaltia, tant si és preexistent i crònica o bé causa directa o indirecta de la mort.

Les 33 defuncions que podem incloure en aquest apartat corresponen a 20 cosos d'homes, 12 de dones, i 1 d'albat. Els 33 òbits són el 0,45% del total de morts estudiades en aquesta tesi, entre les quals el 0,27% són d'homes, el 0,16% de dones, i el 0,01 d'albats. L'únic albat representa el 0,10% dels albats.

En el conjunt de 33 morts amb o per malaltia, els homes són un 60,60%, les dones un 36,36%, i l'albat un 3,04.

Les malalties que he trobat i el percentatge de cadascuna sobre el total de 33, escrites en la grafia original, són les següents:

MALALTIA	HOMES	DONES	ALBATS	TOTAL	%
Basca	11	7	0	18	54,55
Ferydura	0	2	0	2	6,06
Malalt-malaltia	4	0	1	5	15,15
Falta de memoria	0	1	0	1	3,03
Emens	0	2	0	2	6,06
Ciego	1	0	0	1	3,03
Sort y mut	1	0	0	1	3,03
Coix	1	0	0	1	3,03
Tulit	1	0	0	1	3,03
Invalit-Invalido	1	0	0	1	3,03
SUBTOTAL	20	12	1	33	100,00

La simptomatologia més prevalent és la “*basca*”, aparent causa de mort de 18 persones. És difícil d’interpretar-ne el significat, i la manca de les edats de defunció no ens ajuda a orientar possibilitats diagnòstiques d’un signe clínic letal. Les hematèmesis en són una possibilitat.

Les feridures, els ictus, solen ser més freqüents en el sexe femení, com és el cas, per aterosclerosi o, més probablement, per hipertensió.

La vaguetat del concepte “*malalt*” o de “*malaltia*” no ens permet cap conjectura, llevat d’una evolució clínicament relativament lenta abans de la mort.

Vilardell, en la seva tesi,¹ diu que ben poques vegades consta en els llibres d’òbits un diagnòstic explícit de demència, i només en cita expressions inespecífiques que podrien relacionar-se amb aquesta situació clínicament. En el nostre estudi he trobat dues vegades un diagnòstic explícit, la paraula “*emens*” (dement):

09-03-1665 “*no ha rebut sino la extrema uncio per ser emens*”.

21-03-1669 “*no ha rebut los sacraments per ser emens et sine iudicio*”.

Les minusvalideses sensorials i de la parla configuren un petit apartat, amb un cas de ceguesa que no podem atribuir a cap causa ni congènita ni adquirida com la diabetis o la degeneració macular; també un sordmut possiblement de naixement que morí de sobte, i una muda, possiblement congènita - per aquest motiu li diuen de sobrenom “Alias, muda de Sancta”.

Les minusvalideses no eren alienes a aquesta societat, ans deuria de ser al contrari. Hi ha el cas d’un tolit, és a dir d’un incapacitat, i dos casos de soldats invàlids.

Les morts per malaltia del segle XVII són 29, és a dir, el 87,87% de les morts per malaltia. D’aquestes, 17 són d’homes i 12 de dones.

Les morts per malaltia del segle XVIII són 4 (12,13%), de les quals 3 homes i 1 albat.

Les morts per malaltia i els trastorns de salut que apareixen en els llibres d’òbits constitueixen una sèrie massa curta, circumstància que no permet treure conclusions sobre la situació sanitària de la població i l’època que estudio.

Les 33 morts per malaltia amb trastorns de salut representen el 0,45 del total de morts de l’època que estudio, un xifra ben baixa.

No podem afirmar que els llibres d’òbits de Berga continguin cap element clínic rellevant.

6.4.2.2.3. MORTS RELACIONADES AMB EL PART

Descriuré en aquest apartat els escassos episodis patològics que s'hi han enregistrat. De cap manera no podem creure que a Berga, en un espai de 160 anys, solament n'hi hagués aquests quatre.

Els quatre casos que exposo inclouen mort materna postpart, mort postnatal, i una cesària *post mortem*.

21-11-1635 “morí de part”. Mort d'una partera en un part distòcic.

13-06-1667 “...obriren per treure lo apostomo aportava a les entrannes lo qual trageren vuy y li donaren aygua del St. Baptisme y lo enterraren ab la dita mare”. Aquesta partida descriu el resultat d'un part distòcic, amb mort de la mare, cesària *post mortem* que no diu qui la va practicar, bateig de necessitat del nounat, i mort d'aquest darrer.

10-10-1745 “morí Maria Bonet, filla de Eulalia Bonet, morta el dia abans”. La partida descriu el resultat funest d'un part distòcic, que acaba amb la mort de la partera, i la mort de la nounada l'endemà (mort perinatal).

14-11-1745 “morí després de haverli donat aigua Melsior Claris, Adroguer de la vila de Berga”. Aquesta és la prova documental d'una mort postnatal prèvia. Un bateig de necessitat. Probablement deuria ser a conseqüència d'un part distòcic, o d'una malformació congènita.

Resumint, tenim el registre de tres distòcies segures -possiblement de quatre-, amb tres parteres mortes, tres nounats morts, una cesària *post mortem*, i dos bateigs de necessitat.

Els dos primers casos corresponen al segle XVII, i els altres dos al segle XVIII. En aquest segle en tenim una informació esbiaixada perquè solament hi ha un enregistrament continu d'albats a partir de l'any 1741, on consten en un llibre d'òbits d'albats. També hi ha biaix en la informació sobre distòcies. Per aquests motius, i pel fet de tenir-ne una mostra massa reduïda, no és possible ni fer-ne estadístiques ni calcular-ne taxes.

6.4.2.2. ACTIVITAT DE L'HOSPITAL

L'Hospital és una de les institucions més antigues de la ciutat de Berga. Apareix citat en el testament del comte-trobador Guillem de Berguedà, el qual el 25 d'abril de 1187 dóna a l'Hospital de Berga el mas Villaró de Casserres.⁸²

Després surt citat, en relació a l'Orde de l'Hospital, en l'estudi de la comanda de Costoja el 1220, i tot seguit el 1223, quan els cònjuges Joan Huguet i Guillemma fan donació d'una terra: *"Donamum domino Deo et beate Marie et Sancto Johanni ospital Berge et omnibus fratribus et habitatoribus eiusdem loci..."*.

La següent notícia que en tenim es remunta a Pere de Berga, el qual l'any 1268 fa una escriptura que diu: *"Ego Petrus de Castro de Berga...firma et pura voluntate...en remedium animae meae, parentum meorum et omnium fidelium, concedo et deputo donatione firmissima Domino Deo et gloriosissimae Matri ejus et capellae fundatae in honorem Sancti Petri et hospitio contiguo dictae capellae et cellario dicti hospitii totum illam domum que est in dicto hospitio contigua capellae et cellario dicti hospitii..."*.⁸³ Funda aquest hospital vora l'església, també fundada per ell, de Sant Pere de Cohorts. Després d'aquest document no se sap ben bé què succeí fins que l'any 1290, el Consell i els cònsols de la vila, adquireixen una casa a Berenguer i Berenguer de Prat, que eren pare i fill, i l'habiliten per acollir malalts pobres, amb la intenció que *"hallasen socorro y consuelo en sus enfermedades"*.⁸⁴

També hi van construir una capella comunicada, sota l'advocació de sant Bernabé, amb un cementiri situat a la seva part posterior per a enterrar-hi els qui hi morissin. El van dotar d'unes rendes econòmiques i propietats de la hisenda de la vila, i van deixar obert el patrocini popular que col·laborava al seu sosteniment. De l'administració de l'Hospital se n'encarregaven uns delegats nomenats pel Consell en nom de la pròpia vila. Contribuïa a la viabilitat de la institució l'orde de l'Hospital, o de Sant Joan de Jerusalem.

L'origen de l'Hospital de Berga no és prou clar, i sobre aquest punt mossèn Huch⁸⁵ diu que ell creu que en realitat va ser fundat pel mercader berguedà A. de Pinebret a les primeries del segle XIV, circumstància que corrobora un llibre de censals de l'Hospital on es pot llegir que *"En l'iglesia antiga del Convent de Nostre Serafich Patriarca Sant Francesch de la present vila fonch trobada una làpida o pedra en la qual ab lletra y caràcter antic se trobaren escrites las paraules o epitafi: Hic jacet A. de Pinebret mercator Bergae, qui obiit die 3 Augusti anno Domini 1347, et jussit fieri, construi et aedificari de bonis suis hospitale ad hospitandum pauperes Jesuchristi et providendum ipsis in ipso Hospitali in comentione et potu et pastu: cujus animam per Dei misericordiam requiescat in pace Amen"*.

També tenim notícia de l'existència d'un antic hospital medieval de leprosos fundat pels frares de Sant Llätzer, i que estava ubicat en un lloc elevat, prop del castell i de la seva església parroquial.⁸⁶ D'aquest edifici no en resta cap testimoni arqueològic. Amb el pas dels anys l'edifici va anar entrant en una situació de ruïna, i a les acaballes del segle XVII s'hi feren petites reparacions a la teulada i als envans, però tot el que s'hi féu va resultar insuficient.

Segons Riu,⁸⁷ en el segle XVII els ingressos anuals de l'Hospital eren de 60 a 80 lliures entre 1670 i 1690, xifra que es duplicà l'any 1696 i es quadruplicà el 1697, i va

pujar a 300 lliures per atendre més els soldats malalts. També diu que el metge de la vila hi havia de visitar gratuïtament, però que el cirurgià cobrava per la seva feina una conducta de 5 lliures a l'any, una quantitat minsa. Exposa una relació d'estris que compra l'Hospital i el preu de cada cosa; solament vull destacar l'adquisició d'un morter de pedra per 5 sous. També cita el testament del doctor en medicina Francesc Aguilar de l'any 1714, on diu que resol fer tres parts dels seus béns, una per als aliments i medicines dels malalts, una altra per a robes de fil i llana per als llits del centre, i la tercera per a pagar 50 misses resades a l'any, a la capella del mateix Hospital.

En un estat de comptes de l'Hospital de l'any 1720 hi diu: *“Estado de lo que ha gastado la Villa de Berga por las guardias de la pública sanidad, por sus utensilios i fábrica de barracas”*. Allà hi detalla *“Por el gasto de cinco hombres que han tenido de guardia, dos en el parage nombrado el camino de Barcelona, dos en donde pasan los caminos que vienen de Francia y otro en la puerta de los Estudios, desde el día 1 de Septiembre de 1720 al día 20 de Enero de 1722, a razón de cinco sueldos por día, importa 625 libras y la suma total, 689 libras, 1 sueldo y 4 dineros”*.⁸⁸ També es van construir barraques per raons sanitàries. Com que no era època epidèmica, no queda clar si el desplegament del que sembla un cordó sanitari obeïa a situacions purament preventives o a una falsa alarma.

En el primer quart del XVIII els llibres de comptes anoten uns ingressos de 777 lliures i unes despeses de 783. Els ingressos provenien dels nous llegats, almoines, cens i censals; hi havia censalistes a Berga, Sorba, Taravil, la Vall dan, la Baells, Gironella, Casserres, Olvan, Montmajor, Moripol, Sagàs, la Pobla de Lillet i Oristà. Entre les despeses hi figuren 240 quarteres de calç, 600 teules, pólvora per a barrinar pedra, jornals i altres comandes de materials.⁸⁹

L'any 1726 el Consell pren la decisió d'escometre una profunda restauració i reforma de l'edifici,⁹⁰ que va finançar amb els mateixos fons de l'Hospital. Aquesta important millora va permetre la continuïtat de la institució i el seu bon funcionament fins a l'any 1875, data en què va tornar a caldre una nova reforma.

Malgrat aquestes últimes afirmacions, Huch⁹¹ segueix citant el contingut del mateix llibre de l'arxiu de l'Hospital, i diu que al 1721 els regidors de Berga acorden fer una nova casa i capella per a l'Hospital en el mateix lloc on era construït l'Hospital de Sant Bernabé, i que aquestes obres es diu que ja estaven acabades l'any 1726 i que fan la benedicció de la nova capella l'11 de juny de 1726, dia del seu patró. Aquestes obres van costar 2.020 lliures, segons document de 1738.⁹² També diu que al Llibre dels Bordons s'esmenta el fet que el 2 de novembre de cada any es feia una processó a l'església de l'Hospital i allà la Comunitat de Preveres cantava unes absoltes pels difunts enterrats en el seu cementiri.⁹³

Els edificis primitius es van enderrocar per tal de construir la capella de la Mare de Déu dels Dolors.

Cal esmentar l'existència d'un receptari de l'Hospital titulat "*Llibre per lo Hospital de la tropa de la vila de Berga, començat lo dia 13 de juliol de 1760*".⁹⁴

6.4.2.3.1. MORTS A L'HOSPITAL

En els llibres d'òbits des de 1606 fins 1760 l'Hospital surt citat de diverses formes, entre elles i per ordre cronològic:

- *spital*
- *espital*
- *ospital*
- *Hospital*
- *Hospital de pobres*
- *Sant Hospital*

La primera cosa que hom pensa, veient-hi l'evolució de la denominació, és que guanya en consideració amb el pas dels anys i la grafia esdevé correcta en el segle XVIII, en la mesura que va deixant les activitats que corresponien més a un alberg i passa a fer les d'un centre assistencial. Els qui en tenien cura eren els:

- *spitaler, espitaler, o hospitaler*
- metge
- cirurgià

La primera notícia d'un mort a l'hospital és del 26 d'agost de 1608: "*mori un pobre en lo spital*". A les primeries del segle XVII és un alberg per a persones sanes o malaltes, en especial per a persones empobrides, treballadors d'escassa qualificació com ara "*brassers*", gent de pas, indigents, vídues en situació precària, orfes i òrfenes, fadrins i donzelles en precari, soldats, vells solitaris, pelegrins, estrangers, malalts sense tutela, i fins i tot, el 7 de febrer de 1684, un ermità de Queralt. Passa sovint que no saben ni el nom de qui ha mort a l'Hospital; la indigència i el desarrelament comporten el desconeixement d'aquesta dada per part dels treballadors del centre i, com a conseqüència, de l'eclesiàstic que n'enregistra la defunció. Els casos de persones que morin a l'Hospital i facin testament són insòlits; podem esmentar el de la partida de data 05-02-1627, a nom de Joan Bruguera, de qui no consta la professió.

En algunes partides d'òbits s'especifiquen deixes per a l'Hospital, com la que fa Anton Casals en nom del seu pare Joseph Casals, mort el 04-04-1752; hi llega 1 lliura i 8 sous. També hi fa llegats na Josepha Benajas el 13-10-1759.

Com en qualsevol centre sanitari o sociosanitari, els seus usuaris hi entren (ingressen) i en surten (d'alta).

Els qui hi entren ho fan per diversos motius, segons la seva condició i estat. Alguns hi van sense requerir atenció sanitària; d'aquests alguns emmalalteixen i poden acabar morint. Altres, hi van malalts i s'hi moren o es curen. Altres els hi duen ferits i s'hi moren o no. Altres els hi porten a morir i, fins i tot a alguns els hi duen després de morts, com el cas de la partida de 18-08-1636: "mori desastradament de una vasqua al pati de Sant Francesch y portat al spital" o d'un altre de 17-02-1686: "...soldat....mori al castell y es enterrat en lo sementiri del spital". També hi moren dos albats.

Els soldats malalts o ferits solen ser portats a l'Hospital, que a partir d'una època cobra per la seva atenció: l'any 1655 només n'atenen cinc, i un d'ells és un soldat francès ferit. Les dones dels soldats, les "soldades", també hi són ateses. En unes partides de data 30-11-1654 hi estan inscrits soldats del castell que van ser ferits i dos d'ells morts al carrer del Roser; el ferit supervivent va ser dut a l'Hospital; cal suposar que per tal de ser-hi atès i curat, però hi morí. També hi porten un ferit d'escopetada que hi morí el 30-11-1656.

Puc il·lustrar aquesta atenció fent la transcripció d'una partida d'un soldat: "*Lo mateix dia mes y any (04-09-1631) mori Melchior de Matabuena soldat de la Companya de don fedrique henriquez natural del lloch de vall espinosa del bisbat de Burgos jurisdiction de la vila Aguilar de Campó Regne de Castella en lo hospital de Berga ha rebut los sacraments de la ig^a Santa fonch enterrat en lo sementiry de la parrochial de sancta eulalia per amor de Deu. Andreu Guedela Coterilla gentil hombre de dita companya li ha fet dir una missa rezada*".

L'hospitalització de soldats francesos ferits, i més endavant dels miquelets, demostra que també eren capaços de tenir cura dels seus màxims enemics, moguts per la pietat; molts hi són enterrats. També hi van anar a parar d'altres ferits per delinqüència, bandidatge i bandolerisme.

Dels qui en sortien recuperats o curats no en sabem res, perquè l'estudi que faig és a partir d'un llibre d'òbits on solament figuren els qui hi fineixen.

Bona part del que he descrit significa que les diferències socials eren grans: els qui podien eren atesos en els seus domicilis i els menys afavorits ho eren a l'Hospital. Un exemple el tenim en la partida de 24-01-1652: "...patje de Joseph Tord y de Peguera...es mort en lo hospital"; és a dir, el patge d'un noble havia de recórrer a l'Hospital perquè el seu amo se'n desentenia.

El total de morts a l'Hospital és de 305 persones, xifra que representa el 4,22% dels òbits estudiats en aquesta tesi. D'aquests, els homes són 205 (2,84%), les dones 97 (1,35%), els indeterminats 1 (0,01%) i els albats 2 (0,02). Els 303 cossos de l'Hospital són el 4,83% del total de cossos d'aquesta època, i els 2 albats són el 0,21% del total d'albats.

Els morts de sexe masculí són el 67,88% de la sèrie, els del femení el 32,01%, i els indeterminats el 0,11%.

L'hospital també tenia una funció funerària important, d'acord amb una de les seves premisses fundacionals. En el període que estudio hi consten 118 enterraments, que representen l'1,63% de tots els morts de Berga, i el 38,68% dels morts a l'Hospital. De tota manera, com ja he dit, algun hi havia estat enterrat sense haver-hi residit abans, i en algun altre cas, algun mort a la institució era sebollit fora. Les xifres, però, són orientatives.

Entre els 118 enterrats a l'Hospital, hi ha una molt elevada proporció de soldats - 79 de propis i 2 de l'enemic- i algunes "soldades". La proporció dels 81 soldats sobre el conjunt de 118 de qualsevol procedència, és del 68,64%. En realitat, en gran mesura, el cementiri de l'Hospital és el fossar d'un hospital militar on també s'hi enterren civils.

De totes maneres, ens causa una certa torbació contemplar, des d'una perspectiva actual, la funció social de l'Hospital de Berga quan, a la partida de defunció de data 14-07-1706 hi diu: "*enterrada Amore Dei en lo fossar de la iglesia del hospital*". Això vol dir que les taxes de l'ofici de funeral i enterrament es cobraven a tots menys en aquest cas que es va fer "*Amore Dei*", o bé que per la circumstància que sigui l'eclesiàstic va especificar solament en aquest cas un tractament administratiu i financer que era generalitzat per a tots els usuaris de l'Hospital de Berga.

6.4.3. MORTS EN POBRESA

En la informació complexa que donen els llibres d'òbits, hi ha un paràmetre que cal tenir en compte. Es tracta de les morts en situació de pobresa. Aquesta situació lamentable té indicadors molt precisos, o simplement indirectes, del que és un pobre o una pobra, com són:

1. La partida pot definir la seva condició de pobre.
2. Mor a l'hospital.
3. Mor a l'hospital com a pobre: "*morí un pobre al espital*".
3. Els funerals se celebren "*Amore Dei*" o bé "*Gratis et pro Deo*".
4. Mor sense testament i ho justifica dient "*per ser pobre*", o bé "*per no tenir què testar*", o no ho especifica.
5. Milícia sense graduació (tropa), o la família directa del militar.

He creuat les dades estadístiques del nombre de persones que van morir sense testament, amb el nombre total de morts a l'hospital, amb el nombre de pobres morts a l'hospital, amb el nombre total de militars morts, i amb el nombre total de funerals celebrats "*Amore Dei*" i "*Gratis et pro Deo*", i ho he resumit i per decennis:

DECENNI	NO TESTAMENT	MORTS HOSPITAL	POBRES HOSPITAL	AMORE DEI	SOLDATS
1600-1610	10	10	2	0	0
1611-1620	9	0	13	0	0
1621-1630	21	8	1	13	0
1631-1640	24	14	0	10	1
1641-1650	4	24	10	34	2
1651-1660	3	26	3	16	33
1661-1670	66	14	1	11	1
1671-1680	160	34	4	25	13
1681-1690	235	26	1	30	36
1691-1700	79	34	1	26	58
1701-1710	17	8	0	34	30
1711-1720	6	18	0	39	101
1721-1730	60	3	1	25	2
1731-1740	167	23	1	42	21
1741-1750	177	21	0	20	34
1751-1760	199	33	0	11	9

La condició de pobre a la partida, sense que aquest concepte estigui vinculat a cap dels altres que exposo, figura en poques ocasions i de forma aleatòria, sense coincidir amb cap període, per aquest motiu no l'he inclòs a la gràfica.

El primer que observem en creuar aquestes dades és que hi ha una estreta relació entre els qui no fan testament i els qui reben uns funerals "*Amore Dei*" o "*Gratis et pro Deo*", la qual cosa no sorprèn perquè ambdós tracten aspectes econòmics: qui no fa testament ja que no té què testar és probable que tampoc no deixi diners per pagar-se un funeral.

Altrament, també hi ha una afinitat amb els morts a l'hospital, la qual cosa també és lògica, ja que qui no té diners és més fàcil que acabi essent acollit per l'hospital de pobres.

Les relacions de menor afinitat es donen amb els soldats i, sobretot, amb els pobres que moren a l'hospital. En el cas dels soldats, sembla que només es produeix ocasionalment, en especial entre els anys 1670 i el 1700; els altres increments són d'antuvi imputables a conflictes bèl·lics. En el cas dels pobres que moren a l'hospital, crec que la manca d'afinitat es produeix per un biaix: en un hospital de pobres hom pot esperar que la majoria dels qui hi moren siguin pobres i, tal vegada, això fa que l'eclesiàstic que enregistra la defunció ho doni per suposat i només ho especifiqui aleatòriament.

Com a conclusió, cal constatar que els difunts que no havien fet testament, els qui havien rebut un funeral “*Amore Dei*”, i els qui morien a l’hospital constitueixen uns bons marcadors de pobresa. No així els soldats, ni els qui consten explícitament com a pobres que moren a l’hospital. Malgrat el que exposo, crec que en treballs posteriors caldria utilitzar els indicadors que he enumerat per tal de poder comprovar si es comporten igual.

El resultat de tot plegat defineix algunes èpoques amb un major grau de pobresa. Són les següents:

- 1641-1660
- 1660-1690 (període àlgid: 1671-1690)
- 1701-1720

Una vegada determinats els períodes més pobres, caldria identificar la causa d’aquesta situació.

En el període 1641-1660 passen a Berga molts fets diferents i cap de bo. Entre ells:

- Guerra dels Segadors (1640-1652)
- Escaramusses i combats contra els francesos (1639-1665)
- Gran fam a Berga i a Catalunya (1651)
- Gran sequera i epidèmia de pesta bubònica (1652)
- Batalla de Berga contra els francesos (1655)
- Guerra dels Miquelets i Tractat dels Pirineus (1651-1659)

En el període entre 1660 i 1690 trobem altres calamitats:

- Bandolerisme, banditatge i delinqüència (1656-1675)
- Pesta a Gironella... (1671)
- Violència (?) (1678)
- Gran sequera (1680)
- Gran sequera (1683)
- Epidèmia “*de calenturas*” (1684)
- Plaga de llagosta (1687)
- Revolta dels Barretines (1687-1689)
- Inici de la Guerra dels Nou Anys (1689-1697)

Entre els anys 1701 i 1720 la vida no fou tampoc fàcil per als berguedans. Tingueren:

- Guerra de Successió (1702-1714)
- Microepidèmies (1706, 1709, 1711)
- “*Enfermedades*” a Barcelona (1707)

En aquella època, l'estructura social de Berga era garantia de pobresa. La injustícia i la desigualtat social eren presents arreu, mentre que una reduïda classe social envoltada de privilegis, integrada pels alts funcionaris, eclesiàstics i militars d'alta graduació, burgesos, professionals, negociants i pocs més, evitaven una misèria en bona mesura generalitzada. La vila de Berga, com totes les d'aquella època, traspuava pobresa, una situació en què es vivia i es moria. He volgut destacar en aquest apartat solament aquella en la qual aquesta penosa circumstància esdevé un fet documentalment objectivable. Com es pot veure, és important detectar les bosses de pobresa dins dels períodes històrics, perquè aquesta és un condicionant de la salut d'una població.

6.4.4. MORTALITAT FAMILIAR EPIDÈMICA

Després d'estudiar la mortalitat entre l'any 1606 i el 1760 a partir d'una anàlisi emprant la periodització cronològica per quarts de segle, per decennis, per anys i per mesos, cal observar també el fenomen des d'un altra perspectiva: la de les persones que morien. És per això que crec que pot tenir un cert valor intentar constatar si en una família nuclear -és a dir, de pares i fills- o en una família extensa -de pares, fills, avis, néts, oncles, etc.- es produeixen diverses morts en un mateix moment o en un interval de temps reduït.

Per aclarir amb un exemple el que pretenc expressar, vull dir que no interpreto de la mateixa manera que en una família nuclear mori cadascun dels seus membres amb uns intervals de dos o tres anys d'una a altra, o que en quinze dies hi morin el pare, la mare i dos fills.

Quan fem aquest estudi ensopeguem amb dos problemes. El primer, que dues persones del mateix cognom no són necessàriament parents si les partides no ho diuen; en aquest sentit ens resulten més suggeridors els noms menys sovintejats (és més fàcil relacionar dues partides amb el cognom de Tord que dues amb el cognom Serra). El segon, que dues morts en un breu període de temps poden ser fruit de l'atzar i l'adversitat, però pot ser que no hi hagi concurrència causal.

Les morts d'elements familiars en breu espai de temps poden ser infeccioses o tòxiques. Les tòxiques no sabem que ho són si no ens ho diu el registre, però les infeccioses podrien escaure's en època d'epidèmia.

Tot seguit exposaré una relació per poder fer-ne la valoració:

NOMS	DATES	PARENTIU
Joan Vilardaga	18-08-1607	?
Pau Vilardaga	28-08-1607	?
Pere Mas	01-01-1612	Pare
Joan Mas	08-01-1612	Fill
Genis Mas	12-01-1612	Fill
Balthazar Santa Maria	13-02-1614	?
Joan Santa Maria	13-03-1614	?
Bernadi Mas	20-01 1615	?
Constança Mas	16-02-1615	?
Hieronima Santa Maria	02-05-1620	?
Montserrat Santa Maria	16-06-1620	?
Llatzer Coma	28-07-1620	?
Maria Coma	29-08 1620	?
Antoni Maysonada	05-08-1622	?
Franch Pere Maysonada	23-08-1622	?
Francesch Llanes	25-03-1623	?
Francesch Llanes	18-04-1623	?
Hieronima Rocafort	15-01-1626	?
Francesch Rocafort	26-02-1626	?
Phalip Claris	08-04-1627	?
? Claris	19-04-1627	?
Balthazar Claris	23-04-1627	?
Francesch de Tord	23-08-1627	?
Hieronima de Tord	17-09-1627	?
Isabel de Tord	16-10-1627	?
Joan Bruguera	17-03-1627	?
Margarida Bruguera	19-03-1627	?
Margarida Salau	27-04-1631	?
Salvador Salau	07-05-1631	?

Joana Moxina	13-06-1631	Matrimoni
Joan Moxí	26-06-1631	Matrimoni
Joan Frexa	19-07-1631	?
Elisabet Frexa	08-08-1631	?
Francesch Spax	24-07-1631	?
Joana Spax	12-08-1631	?
Jaume Santa Maria	18-08-1631	?
Fransina Santa Maria	21-08-1631	?
Francesch Santa Maria	20-09-1631	?
Joseph Tord	27-08-1631	?
Miquel Tord	28-08-1631	?
Lucressia Claris	21-11-1631	?
Michel Claris	13-12-1631	?
Steva Serra	03-08-1633	?
Joan Serra	03-09-1633	?
Petronilla Manalta	30-08-1635	Matrimoni
Joan Manalt	23-09-1635	Matrimoni
Anthoni Vila	01-09-1638	?
Elisabet Vila	03-09-1638	?
Bernat Sauri	24-09-1639	?
Francesch Sauri	14-10-1639	?
Joana Capdevila	13-03-1643	?
? Capdevila	26-03-1643	?
Montserrat Sala	04-08-1643	?
Joan Sala	05-08-1643	?
Paula Prat	23-10-1644	?
Maria Prat	15-11-1644	?
Bernat Mas	24-10-1644	?
Maria Mas	05-12-1644	?

Madalena Lluisa	18-09-1645	?
Madalena Lluisa	10-10-1645	?
Paula Frontera	05-07-1648	?
Hyacinto Frontera	08-07-1648	?
Balthesar Casals	05-09-1648	?
Magí Casals	27-09-1648	?
Antiga Huch	14-02-1652	?
Diego Huch	06-03-1652	?
Joseph Huch	24-03-1652	?
Francisca Terradelles	02-07-1652	?
Francesch Terradelles	22-07-1652	?
Joan Vilardaga	06-01-1653	?
Eulalia Vilardaga	02-02-1653	?
Pere Palas	27-05-1654	?
Joan Palas	29-05-1654	?
Antiga Alsina	27-01-1655	?
Joan Alsina	04-02-1655	?
Anthoni Alsina	27-02-1655	?
Isabel Grauges	20-03-1655	?
Joan Grauges	12-04-1655	?
Isabel Boscha	04-04-1655	?
Elisabet Boscha	04-04-1655	?
Elisabet Boscha	08-07-1655	?
Pere Rosal	31-05-1655	?
Balthesar Rosal	26-06-1655	?
Pere Vilardaga	05-09-1655	?
Laura Vilardaga	23-09-1655	?
Pau Vilardaga	04-10-1655	?
Madalena Jordana	24-10-1655	Matrimoni
Barthomeu Jorda	17-11-1655	Matrimoni

Maria Riu	28-10-1655	?
Joan Riu	05-11-1655	?
Madalena Grifella	20-02-1656	Mare
Joseph Grifell	20-02-1656	Fill
Joan Santa Maria	02-11-1664	?
Montserrat Santa Maria	30-11-1664	?
Francisca Capdevila	19-02-1671	?
Maria Capdevila	19-02-1671	?
Marianna Xicarda	23-04-1673	Matrimoni
Eulaguer Xicard	24-04-1673	Matrimoni
Eulalia Obiols	17-10-1674	?
Maria Obiols	31-10-1674	?
Antoni Putix	09-05-1678	?
Francesch Putix	04-06-1678	?
Agna Maria Serra	31-08- 1678	Matrimoni
Francesch Serra	20-09-1678	Matrimoni
Pere Serra	10-10-1678	?
Eulalia Mercadal	01-01-1679	?
Eulalia Mercadal	05-01-1679	?
Isidro Mercadal	28-01-1679	?
Gabriel Sant Andreu	11-08-1682	?
Meltior Sant Andreu	30-08-1682	?
Joan Soler	20-04-1684	Matrimoni
Magdalena Soler	20-04-1684	“
Margarida Claris	29-07-1684	?
Joan Claris	09-08-1684	?
Lluís Guix	23-08-1684	?
Salvador Guix	29-08-1684	?
Magdalena Jorda	08-09-1684	Matrimoni
Isidro Jorda	13-10-1684	Matrimoni

Joan Mas	23-09-1684	?
Mariagna Mas	26-09-1684	?
Maria Llausí	20-10-1684	?
Magdalena Llausí	24-10-1684	?
Maria Eulalia Llausí	24-10-1684	?
Blasi Llausí	27-10-1684	?
Joana Obiols	07-11-1684	?
Pere Obiols	16-12-1684	?
Joan Sant Andreu	02-03-1685	?
Mariagna Sant Andreu	09-03-1685	?
Agnes Puig	23-03-1685	?
Eulalia Puig	19-04-1685	?
Ramon Jorda	13-03-1686	?
Bernadi Jorda	20-04-1686	?
Magdalena Huch	13-02-1687	?
Salvador Huch	17-02-1687	?
Margarida Jorda	13-08-1688	?
Magdalena Jorda	24-08-1688	?
Jaume Obiols	11-02-1689	?
Josep Obiols	26-02-1689	?
Joana Terradelles	24-02-1689	?
Maria Terradelles	24-02-1689	?
Eulalia Sala	11-03-1691	?
Maria Sala	11-04-1691	?
Margarida Martí	08-08-1691	?
Bernat Martí	18-08-1691	?
Joan Obiols	19-09-1691	?
Joseph Obiols	28-10-1691	?
Joana Martí	07-05-1692	?
Eulalia Martí	10-05-1692	?

Gracia Viladomat	10-06-1692	Matrimoni
Antoni Viladomat	10-06-1692	Matrimoni
Francisca Sala	13-07-1692	?
Jacintho Sala	16-07-1692	?
Francisco Sirera	03-12-1692	?
Esperansa Sirera	04-12-1692	?
Francischa Gonses	07-12-1692	?
Eulalia Gonses	21-12-1692	?
Anna Jorda	22-07-1693	?
Maria Jorda	25-07-1693	?
Marianna Obiols	12-11-1693	?
Maria Obiols	24-11-1693	?
Marianna Escubet	23-01-1694	Matrimoni
Joseph Escubet	27-02-1694	Matrimoni
Joseph Jorda	02-02-1694	?
Joseph Jorda	07-02-1694	?
Francisca Sala	06-07-1694	?
Tecla Sala	12-08-1694	?
Mariano Sala	03-10-1694	?
Francesch Sala	13-10-1694	?
Marianna Mas	21-09-1694	?
Francesch Mas	12-10-1694	?
Madalena Mas	27-10-1694	?
Geronima Martí	04-01-1695	?
Joana Martí	11-02-1695	?
Madalena Santamaria	11-01-1696	?
Miquel Santamaria	30-01-1696	?
Pere Moxí	24-09-1696	?
Maria Moxí	28-10-1696	?
Joan Espachs	08-11-1697	?
Maria Espachs	03-12-1697	?

Joseph Frexa	19-01-1700	?
Francesch Frexa	09-02-1700	?
Joseph Mas	17-04-1701	?
Francisca Mas	17-04-1701	?
Elisabet Roca	26-07-1701	?
? Roca	08-08-1701	?
Joan Codina	04-01-1702	?
Isabel Codina	27-01-1702	?
Paula Muxí	22-07-1703	?
Jaumeta Muxí	25-07-1703	?
Maria Martí	31-03-1706	Matrimoni
Isidro Martí	13-05-1706	Matrimoni
Bernat Compte	09-09-1706	?
Marianna Compte	14-09-1706	?
Jaume Espachs	29-09-1706	?
Joseph Espachs	10-10-1706	?
Marianna Espachs	14-10-1706	?
Paula Sala	06-10-1706	Matrimoni
Francesch Sala	08-11-1706	Matrimoni
Antoni Mas	26-11-1706	?
Pau Mas	06-12-1706	?
Pere Golorons	03-01-1707	?
Pere Golorons	03-02-1707	?
Raimunda Auger	11-05-1707	?
Pere Bonet Auger	12-05-1707	?
Joan Puig	29-05-1707	?
Joan Puig	30-06-1707	?
Mariangela Puig	02-08-1707	?
Joseph Claris	08-07-1707	?
Anna Claris	28-07-1707	?

Maria Montursí	23-08-1707	?
Eulalia Montorsí	27-08-1707	?
Joan Jaume	14-10-1707	?
Marianna Jaume	18-10-1707	?
Maria Vergés	18-10-1707	?
Joan Vergés	02-11-1707	?
Marianna Frexa	12-03-1708	?
Margarida Frexa	27-03-1708	?
Francesch Mas	08-02-1711	?
Margarida Mas	14-02-1711	?
María Obiols	20-03-1711	?
Francisco Obiols	12-04-1711	?
Maria Montanyá	30-11-1711	?
Rosa Montanyá	16-12-1711	?
Maciá Casals	05-07-1712	?
María Casals	20-07-1712	?
Joan Vila	16-09-1712	?
Joseph Vila	04-10-1712	?
Theresa Viladomiu	15-12-1712	?
Anna Viladomiu	31-12-1712	?
Maria Font	13-01-1713	?
Pere Font	27-02-1713	?
Miquel Muxí	06-02-1713	?
Joseph Muxí	11-02-1713	?
Roque Rodríguez	31-01-1714	?
Antonio Rodríguez	04-03-1714	?
Francisco Rodríguez	04-03-1714	?
Mathias Ponte	29-04-1714	?
Agustín Ponte	09-05-1714	?

Francesch Vilardaga	28-05-1714	?
Francisco Vilardaga	28-05-1714	?
Pere Vilardaga	22-06-1714	?
Mariangela Puig	04-06-1714	?
Joseph Puig	04-06-1714	?
Salvador Viladomat	04-07-1714	?
Maria Viladomat	08-07-1714	?
Miquel Viladomat	10-07-1714	?
Maria Pujol	27-07-1714	Matrimoni
Joan Pujol	01-08-1714	Matrimoni
Francisca Claris	02-11-1714	?
Joseph Claris	02-11-1714	?
Francisca Malaret	22-12-1714	?
Marianna Malaret	26-12-1714	?
Joana Riu	01-03-1715	?
Francesch Riu	05-03-1715	?
Francesch Codina	25-05-1717	?
Joan Codina	08-06-1717	?
Pere Joan Alsina	25-11-1717	?
? Alsina	24-12-1717	?
Margarida Viladomat	30-07-1718	?
María Viladomat	08-08-1718	?
Agustí Viladomiu	03-05-1719	?
Francisca Viladomiu	14-06-1719	?
Eulalia Mas	26-12-1719	?
Jacinto Mas	27-12-1719	?
Estasia Sala	23-08-1722	?
Pere Sala	23-09-1722	?
Pere Vidal	05-06-1723	?
Maria Vidal	06-07-1723	?

Joseph Obiols	25-02-1725	?
Eulalia Obiols	10-03-1725	?
Isabel Santamaria	06-02-1726	?
Agustí Santamaria	20-02-1726	?
María Roca	10-02-1726	?
Bernat Roca	26-02-1726	?
Joan Goncer	01-04-1726	?
Miquel Goncer	04-04-1726	?
Francisca Bonet	11-11-1726	?
Madalena Bonet	09-12-1726	?
Joan Obiols	14-04-1728	?
Antonia Obiols	20-04-1728	?
Joseph Viladomat	13-02-1729	?
Maria Viladomat	20-02-1729	?
Clement Florejachs	30-03-1730	?
Maria Florejachs	11-04-1730	Matrimoni
Climent Florejachs	16-04-1730	Matrimoni
Francesch Viladomat	20-11-1730	?
Benet Viladomat	06-12-1730	?
Ramon Soler	25-08-1731	?
Joseph Soler	29-09-1731	?
Maria Ferrer	03-02-1732	?
Maria Ferrer	17-02-1732	?
Ramon Bonet	19-01-1735	?
Francisco Bonet	07-02-1735	?
Francesca Canudas	12-04-1735	?
Isabel Canudas	13-04-1735	?
Joseph Guinot (jove)	05-05-1735	Fill
Joseph Guinot	04-06-1735	Pare

Joan Frexa	07-05-1735	?
Magdalena Frexa	09-06-1735	?
Joseph Cots	10-05-1735	?
Maria Cots	03-06-1735	?
Mariangela Cots	12-07-1735	?
Anton Roca	01-06-1735	?
Anton Roca	05-06-1735	?
Catharina Montells	18-06-1735	?
Ramon Montells	25-06-1735	?
Jaume Sastre	05-07-1735	Matrimoni
Maria Sastre	06-07-1735	Matrimoni
Joan Savall	07-07-1735	?
Joseph Savall	21-07-1735	?
Maria Ribera	13-07-1735	?
María Ribera	15-07-1735	?
Francesch Passola	08-09-1735	?
Ramon Passola	01-10-1735	?
Hypolit Camps	11-09-1738	?
Agusti Camps	13-09-1738	?
Margarida Llatjós	07-10-1741	Matrimoni
Joseph Llatjós	13-11-1741	Matrimoni
Pere Roca	24-10-1742	?
Magdalena Roca	04-12-1742	?
Esteve Puig	24-10-1744	?
Joseph Puig	05-12-1744	?
Eulalia Obiols	12-12-1744	?
Anton Obiols	30-12-1744	?
Maria Sant Andreu	18-03-1746	?
Raymunda Sant Andreu	26-03-1746	?

Maria Santa Maria	29-01-1747	?
Francesch Santa Maria	08-03-1747	?
Mariangela Baylina	24-06-1747	?
Joseph Baylina	25-06-1747	?
Mariangela Baylina	13-07-1747	?
Paula Pobla	10-07-1747	?
María Pobla	27-07-1747	?
María Calveras	08-03-1748	?
Francesch Calveras (jove)	15-04-1748	?
Joan Calveras	25-05-1748	?
Francesc Claris	23-04-1748	?
? Claris	08-06-1748	?
Francisca Freixa	17-10-1749	?
Joan Freixa	30-10-1749	?
Pere Pons	01-05-1751	?
Joseph Pons	11-05-1751	?
Joan Serradell	06-05-1751	?
Francesch Serradell	21-05-1751	?
Joan Vila	09-06-1751	?
Joan Vila	19-07-1751	?
Joan Codina	16-12-1751	?
Joana Codina	16-12-1751	?
Rosa Puig	18-06-1752	?
Jaume Joan Puig	18-07-1752	?
Francisca Roca	23-10-1753	Filla
Joseph Roca	29-11-1753	Pare
Madalena Pons	19-11-1753	?
? Pons	13-12-1753	?
Julita Rosal	01-01-1755	?
Anton Rosal	13-01-1755	?

Bernat Llobet	28-03-1755	Matrimoni
Maria Llobet	09-04-1755	Matrimoni
Theresa Freixa	06-05-1755	?
Francisca Freixa	02-06-1755	?
Anton Muixí	13-05-1755	?
María Muixí	21-06-1755	?
Francisca Codina	04-04-1756	Matrimoni
Jacinto Codina	06-04-1756	Matrimoni
Theresa Codina	16-05-1756	?
Madalena Codina	20-06-1756	?
Pere Cortina	26-06-1756	?
Marianna Cortina	31-07-1756	?
Barthomeu Freixa	22-08-1757	?
María Freixa	12-09-1757	?

ALBATS

Paula Sant Andreu	06-02-1742	Germans
Teresa Sant Andreu	06-02-1742	Germans
Joan Sala	01-12-1742	Germans
Anton Sala	02-12-1742	Germans
Joseph Riu	07-01-1743	?
Mariangela Riu	12-01-1743	Germans
Josepha Riu	02-02-1743	Germans
Teresa Freixa	23-02-1743	Germans
Caterina Freixa	07-03-1743	Germans
Aloy Freixa	17-03-1743	?
Margarida Freixa	26-03-1743	?
Eulalia Freixa	26-03-1743	?
Ramon Freixa	01-05-1743	?
Maria Sirvent	11-08-1743	Germans
Mariangela Sirvent	12-09-1743	"

Madalena Roca	19-12-1743	?
Antoni Roca	22-12-1743	?
Josepha Sirvent	22-01-1744	Germans
Julita Sirvent	14-02-1744	Germans
Maria Bonet	10-10-1745	Germans
Antonia Bonet	30-10-1745	Germans
Antoni Vilardaga	05-11-1745	Germans
Joan Vilardaga	28-11-1745	Germans
María Carrera	27-01-1746	Germans
Maria Angela Carrera	27-01-1746	Germans
Ramon Pla	17-07-1746	?
Clara Pla	20-08-1746	?
María Teresa Llaunar	30-07-1746	?
Anna María Llaunar	08-08-1746	?
Francisca Fortich	17-09-1746	Germans
Antonio Fortich	25-09-1746	Germans
Bonaventura Esmerachs	22-09-1746	Germans
Joan Esmerachs	25-09-1746	Germans
Teresa Freixa	19-10-1746	?
Margarida Freixa	06-11-1746	?
Pau Sant Andreu	16-02-1747	?
Anton Sant Andreu	20-02-1747	?
Antonia Bonet	15-07-1747	Germans
Domingo Bonet	19-06-1747	Germans
Joseph Bonet	23-06-1747	?
Ramon Viladomiu	28-11-1747	?
Antoni Viladomiu	16-12-1747	?
Ignasi Calvet	14-12-1747	Germans
Marianna Calvet	30-12-1747	Germans

Eulalia Pons	07-08-1748	?
Francesca Pons	21-08-1748	?
Joseph Pons	15-09-1748	?
Felipa Berenguer	23-10-1748	Germans
Domingo Berenguer	05-11-1748	Germans
Joseph Puig	29-12-1748	Germans
Anton Puig	29-12-1748	Germans
Joan Riu	02-10-1750	?
Ramon Riu	31-10-1750	?
Joseph Guix	23-11-1750	?
Antoni Guix	27-12-1750	?
Antonia Gili	15-06-1751	Germans
Ignasi Gili	07-07-1751	Germans
María Fortich	03-02-1752	Germanes
Antonia Fortich	08-02-1752	Germanes
Eulalia Riu	10-07-1752	?
Anton Riu	26-07-1752	Germans
María Riu	29-07-1752	Germans
Ramon Palau	15-11-1752	?
Joseph Palau	07-12-1752	?
Ramon Freixa	02-05-1753	?
Joseph Freixa	25-05-1753	?
Anton Obiols	23-08-1753	?
Melcior Obiols	18-09-1753	?
Francisca Obiols	29-10-1753	?
Anton Puig	02-08-1754	?
Marianna Puig	27-08-1754	?
Paula Baylina	20-07-1755	?
Anton Baylina	29-08-1755	?
Theresa Baylina	13-09-1755	?

Rita Trasserra	18-10-1755	Germans
María Trasserra	11-11-1755	Germans
Francesch Bosch	21-06-1756	?
Francesch Bosch	19-07-1756	?
Joan Poble	07-08-1756	Germans
Antonio Poble	01-09-1756	Germans
Bonaventura Claris	09-08-1756	Germans
Sebastiá Claris	27-08-1756	Germans
Agustí Claris	12-08-1756	?
Antonio Pons	22-08-1756	Germans
Anton Pons	05-09-1756	Germans
Eulalia Martí	01-09-1756	?
Anton Martí	01-09-1756	?
Rosa Martí	08-09-1756	?
Theresa Martí	09-09-1756	?
Eulalia Bonells	21-09-1756	Germans
Francesch Bonells	10-10-1756	Germans
María Vilardaga	10-10-1756	?
? Vilardaga	10-10-1756	?
Marianna Montorcí	28-07-1757	?
Francisca Montorcí	05-08-1757	?
María Theresa Viladomat	17-08-1757	?
Joan Viladomat	10-09-1757	?
Joseph Codina	11-01-1758	?
Francesca Codina	05-02-1758	?
Beneta Calonge	19-11-1758	?
Marianna Calonge	22-11-1758	?
Anton Freixa	12-02-1759	Germans
María Rosa Freixa	12-02-1759	Germans

Rosa Viladomiu	21-05-1759	?
María Viladomiu	08-06-1759	?
Theresa Viladomiu	05-07-1759	?
Jaume Roca	04-11-1759	?
Ignasi Roca	07-12-1759	?
María Compte	24-05-1760	Germans
Anton Compte	25-06-1760	Germans
Marianna Muixí	17-08-1760	?
María antonia Muixí	25-08-1760	Germans
Teresa Muixí	03-09-1760	Germans
Eulalia Fabrega	23-08-1760	?
Joseph Fábrega	08-10-1760	?
Jacinto Fábrega	21-11-1760	?

Entre els cossos i de 1607 a 1757 he fet un total de 172 associacions d'homònims que engloben 330 persones: 149 grups de dos, 20 de tres, i 3 de quatre. D'aquestes associacions n'hi ha 12 de persones que coincideixen en el dia de la mort (un cas documentat de mare i fill, i tres de matrimonis), 41 separades entre un i set dies, 91 entre vuit i trenta dies, i 28 per més de trenta. La mitjana de l'interval entre morts és de 16,76 dies. Totes coincideixen amb moments d'increment de mortalitat, en especial per epidèmies i microepidèmies, però l'any 1714 s'hi concentren el màxim d'associacions de morts dins del mateix dia, probablement a causa de les armes.

Entre els albats de 1742 a 1760 he fet un total de 50 associacions que engloben 116 persones, d'entre les quals hi ha llistats de 26 associacions de morts de dos germans (52 albats). Hi ha 38 grups d'associacions, 10 de tres, 1 de quatre, i 1 de sis. D'aquests 5 moren el mateix dia (4 associacions documentades de 2 germans), 11 en un interval de 1 a 7 dies (14 de 2 germans), 30 de 8 a 30 dies, i 4 de mes de trenta dies. La mitjana de l'interval entre morts d'associades es de 15,34 dies, quasi idèntica a la dels cossos.

Si busquem per cada grup de persones homònimes la possible coincidència de la seva data de defunció amb un període epidèmic, trobarem associacions positives, que signifiquen una més alta probabilitat de mort per l'epidèmia coetània, o una associació negativa, que vol dir molt baixa probabilitat. Aquest plantejament només podria ser versemblant si les persones homònimes tinguessin parentiu. Les morts de parents de primer grau en un breu període de temps poden ser un indicador més d'epidèmia, d'intoxicació o de guerra, és a dir, de malvestats.

ASSOCIACIÓ POSITIVA, COSSOS

1607	Vilardaga	<i>"grans malalties contagioses"</i>
1612	Mas	<i>"garrotillo"</i> (crup)
1620	Santa Maria	<i>"epidèmia pestosa febril"</i>
1631	Salau, Moxí, Frexa, Spax, Santa Maria, Tord, Claris	<i>"pesta"</i>
1635	Manalt	Microepidèmia (?)
1644	Mas Prat	G. dels Segadors + francesos G. dels Segadors + francesos
1645	Lluisa	Guerra dels Segadors
1648	Frontera Casals	Guerra dels Segadors Guerra dels Segadors
1652	Huch Terradelles	<i>"pesta"</i> <i>"pesta"</i>
1653	Vilardaga	<i>"pesta"</i>
1654	Palas	Rebot de pesta de Manresa (?) ¹
1655	Riu Grauges Jorda Bosch Vilardaga Rosal Alsina	Guerra contra els francesos Guerra contra els francesos Guerra contra els francesos Guerra contra els francesos Guerra contra els francesos Guerra contra els francesos Guerra contra els francesos
1656	Grifell	Violència, bandolerisme
1678	Serra	Violència
1684	Soler Claris Mas Guix Jorda Llauri Obiols	<i>"Calenturas"</i> <i>"Calenturas"</i> <i>"Calenturas"</i> <i>"Calenturas"</i> <i>"Calenturas"</i> <i>"Calenturas"</i>
1689	Terradelles Obiols	Microepidèmia (?) Microepidèmia (?)
1691	Marti Sala Obiols	Microepidèmies, francesos Microepidèmies, francesos Microepidèmies, francesos
1692	Gonses Sirera	Microepidèmies, francesos Microepidèmies, francesos
1694	Escubet Jorda	Microepidèmies, francesos Microepidèmies, francesos

	Sala	Microepidèmies, francesos
	Mas	Microepidèmies, francesos
1695	Marti	Microepidèmies, francesos
1697	Espachs	Microepidèmies, francesos
1706	Sala	Microepidèmies, francesos
1707	Auger	" <i>enfermedades</i> " i G. Successió
1714	Vilardaga	Guerra de Successió
	Puig	Guerra de Successió
	Rodriguez	Guerra de Successió
	Ponte	Guerra de Successió
	Viladomat	Guerra de Successió
	Pujol	Guerra de Successió
1735	Roca	Febres malignes
	Montells	Febres malignes
	Frexa	Febres malignes
	Cots	Febres malignes
	Sastre	Febres malignes
	Ribera	Febres malignes
	Savall	Febres malignes
	Passola	Febres malignes
1738	Camps	Microepidèmia (?)
1741	Llatjós	Microepidèmia (?) i guerres
1747	Santa Maria	Febres epidèmiques ?
1749	Freixa	Microepidèmia (?)
1751	Vila	Microepidèmia (?)

Les persones esmentades en aquesta secció d'associació positiva són homònimes que podrien haver mort a causa del procés que cito.

ASSOCIACIÓ POSITIVA, ALBATS

1743	Freixa (2)	Epidèmia (?)
	Sirvent (2)	Epidèmia (?)
	Roca	Microepidèmia (?)
1744	Sirvent (2)	Microepidèmia (?)
1745	Bonet (2)	Microepidèmia (?)
	Vilardaga (2)	Microepidèmia (?)
1746	Llaunar	Epidèmia (?)
	Pla	Epidèmia (?)

	Fortich (2)	Epidèmia (?)
	Esmerachs (2)	Epidèmia (?)
	Freixa	Epidèmia (?)
1747	Bonet (2)	Epidèmia (?)
	Viladomiu	Epidèmia (?)
	Calvet (2)	Epidèmia (?)
1748	Pons	Microepidèmia (?)
	Berenguer (2)	Microepidèmia (?)
1751	Gili (2)	Microepidèmia (?)
1752	Riu (2)	Microepidèmia (?)
1753	Freixa	Microepidèmia (?)
	Obiols	Microepidèmia (?)
1756	Bosch	Epidèmia
	Poble (2)	Epidèmia
	Clarís (2)	Epidèmia
	Pons (2)	Epidèmia
	Martí	Epidèmia
	Bonells (2)	Epidèmia
	Vilardaga	Epidèmia
1759	Viladomiu	Epidèmia

En el llibre d'albats de Berga que he estudiat, hi ha 947 albats que corresponen al període de la present tesi. Entre aquests, n'he trobat 115 (12,41%) que són homònims i la mort dels quals va succeir en un interval no major a 40 dies. En aquest darrer conjunt he trobat 25 parelles de germans o, el que és el mateix, 50 albats (5,27% del total i 43,47% dels homònims) que formaven part d'una família a la qual amb motiu d'una epidèmia, microepidèmia o "passa" o sense motiu aparent, se'ls van morir dos infants en un breu període de temps. És a dir, en un període de vint anys, 25 famílies de Berga van patir la mort de dos fills en un període inferior a 40 dies. En cada cas, a la dreta del cognom faig constar el nombre de germans difunts.

No tornaré a parlar de les possibles malalties infeccioses causants de tanta desgràcia, perquè ja ho he exposat *ut supra*.

ASSOCIACIÓ NEGATIVA, COSSOS

1614	Santa Maria	1633	Serra
1615	Mas	1638	Vila
1622	Maysonada	1639	Saurí
1623	Llanes	1643	Capdevila
1627	Clarís, de Tord, Bruguera	1664	Santa Maria

1671	Capdevila	1714	Claris
1673	Xicard		Malaret
1674	Obiols	1715	Riu
1678	Putix	1717	Codina
1679	Mercadal		Alsina
1682	Sant Andreu	1718	Viladomat
1685	Sant Andreu	1719	Llausí
1686	Jorda		Viladomiu
1687	Huch		Mas
1688	Jorda	1722	Sala
1692	Viladomat	1723	Vidal
	Sala	1725	Obiols
	Marti	1726	Santamaria
1693	Obiols		Roca
	Jorda		Goncer
1696	Moxí		Bonet
	Santamaria	1728	Obiols
1700	Frexa	1729	Viladomat
1701	Mas	1730	Florejachs
	Roca		Viladomat
1702	Codina	1731	Soler
	Muxí	1732	Ferrer
1706	Martí	1742	Roca
	Espachs	1744	Puig
	Mas		Obiols
	Compte	1746	Sant Andreu
1707	Golorons	1748	Calveras
	Puig		Claris
	Claris	1751	Serradell
	Montursí		Pons
	Jaume		Codina
	Vergés	1752	Puig
1708	Frexa	1753	Roca
1711	Mas		Pons
	Obiols	1755	Rosal
	Montanyá		Llobet
1712	Casals		Freixa
	Vila	1756	Codina
	Viladomiu		Cortina
1713	Muxí	1757	Freixa
	Font	1758	Canudas

Les persones esmentades en aquesta secció d'associació negativa són homònimes: no en podem imputar la mort a cap procés conegut, malgrat que possiblement també pogué existir.

ASSOCIACIÓ NEGATIVA, ALBATS

1742	Sant Andreu (2)	1755	Baylina
	Sala (2)	1757	Montorquí
1743	Riu (2)		Viladomat
1746	Carrera (2)	1758	Codina
1747	Sant Andreu		Calonge
1748	Puig (2)	1759	Freixa
1750	Riu		Roca
	Guix	1760	Compte (2)
1752	Fortich (2)		Muixí (2)
	Palau		Fàbrega
1754	Puig		

En aquesta relació hi ha les defuncions d'aquells albats que han mort fora d'un període epidèmic o microepidèmic manifest, la qual cosa no vol dir que no poguessin morir com a conseqüència d'un procés infecciós, molt probable en els casos de les morts de germans.

6.5. GESTIÓ DE LA MORT

És un objectiu prioritari d'aquesta tesi, i alhora una aportació inèdita d'aquest estudi, tractar tots aquells aspectes relacionats amb l'entorn funerari dels morts, temes que podien influir en la salut pública i en les malalties dels vilatans de la Berga Moderna. Alguns d'aquests temes són la resposta a preguntes poc habituals com quants dies tardaven a enterrar un cos i quines circumstàncies hi influïen, si feien trasllats de cadàvers i en quines condicions es produïen, sota quins criteris s'enterrava als morts en uns cementiris o en uns altres, si dins de l'església o fora d'ella, i quin era el grau de rotació dels espais sepulcrales. Aquesta aportació dóna resposta a aspectes antropològics que influïen directament en la salubritat de la vila i en la morbiditat dels seus habitants.

6.5.1. INTERVAL FUNERARI

Com ja he dit, anomeno interval funerari l'espai de temps, expressat en dies, transcorregut entre la mort de l'individu i el seu enterrament. Considerant el cadàver una matèria contaminant i insalubre, ho és més com més temps passa sobre el sòl, en el món dels vius. Se sol donar per conegut aquest interval, però ningú no s'ha entretengut a comptabilitzar-lo ni ha estudiar-lo, per la qual cosa he cregut interessant fer-ho en aquesta tesi.

Si consultem el capítol de *Resultats* i observem el quadre corresponent a l'interval funerari, veurem que quasi tots els morts són sebollits al cap d'un o de dos dies del seu traspàs. Situaven la norma entre les 24 i les 48 hores, malgrat existir algunes excepcions.

Queda ben clar que, malgrat que hi ha un 9,17 % d'interval no determinats, la major part dels cossos i albats van ser enterrats l'endemà de la mort i, en menor proporció, altres ho van ser al cap de dos dies. Els enterrats el mateix dia de la defunció, o al cap de 3 o més dies sumen en el seu conjunt l'1,11% dels sebollits, xifra que resulta quasi irrellevant i que respon a situacions excepcionals.

Els enterrats amb interval zero són quatre:

- 05-07-1720: *Paula Domingues, muller de Dn Francisco Domingues, ajudant del castell y vila de Berga.*
- 27-12-1720: *Corneli Odriscol, coronel de Dragons del regiment de Dublín governador de la Plassa y Castell y vila de Berga....mori de mort natural y corporal....*
- 04-05-1731: *Francisco Ferriols, traginer....*
- 20-02-1741: *Maria Serradell y Uró....no ha fet testament per ser pobre....*

Els dos primers cossos són de gent amb posició social rellevant, i com a tals són enterrats dins del convent de Sant Francesc, però no estan integrats entre els vilatans de Berga: són membres o familiars de la milícia. En Corneli Odriscol mor de malaltia i no sembla, atesa la mortalitat del moment, que la seva defunció estigui relacionada amb cap epidèmia ni microepidèmia.

El tercer és un traginer que pertany a la Confraria dels Difunts, que fa testament abans de morir i que és enterrat en el fossar de Santa Eulàlia. La seva posició dins la societat és poc destacada, però té un patrimoni no determinat i és sepultat amb la classe humil.

La quarta mor en pobresa per la qual cosa no fa testament i és enterrada al fossar de la parròquia.

Els enterrats amb un interval de tres dies són trenta-un:

- Destaquen:
- un negociant vidu
 - la muller d'un notari públic
 - la vídua d'un mestre de cases
 - un botiguer
 - un regidor vidu
 - un oller
 - la vídua d'un home
 - la muller d'un doctor en Lleis
 - un ferrer assassinat
 - un pagès pobre de Espinalbet

un prevere rector de Besora
 la muller d'un negociant
 la vídua d'un paraire
 un home que ha estat traslladat des de Cervera, on morí
 una donzella filla d'un paraire
 la vídua d'un sabater
 un baster
 una vídua que enterren a Llavaneres
 un prevere de la comunitat de Berga
 un espardenyer vidu
 la muller d'un pagès
 un corder
 enterren a Llavaneres la vídua d'un pagès
 la muller d'un boter
 la vídua d'un boter
 la muller d'un pagès
 un bracer vidu
 un home
 un paraire
 un pagès fill de pagesos
 un pagès vidu

Analitzant les dades de tota aquesta relació heterogènia observem que els indicadors de posició econòmica són més elevats aquí que en la població en general. El 77,41% són enterrats a Sant Francesc o dins de les esglésies, fan testament, i algunes persones lluen cognoms il·lustres. També veiem que aquesta posició econòmica no està relacionada amb una posició social de privilegi: entre una i l'altra, preval com a indicador de classe.

En el cas del cos traslladat de Cervera a Berga, cal tenir present que un carro tibat per una o dues mules o cavalls es desplaça a uns quatre quilòmetres per hora quan avança per camins rurals de terra i amb angles d'inclinació que no superin el 5%. La distància entre ambdues poblacions és d'uns cent quilòmetres, que tardarien a fer-los tres dies, comptant que els animals han de menjar, beure i reposar, i fins i tot, si es pot, s'han de canviar per altres de descansats.

L'enterrat amb un interval de més de tres dies és:

25-11-1748: *Joan Gironella y Camps....morí a la ciutat de Barcelona el dia 21....*

Relacionat amb persones d'un cert relleu dins la vila, és enterrat dins l'església de Santa Eulàlia, després de desplaçar-lo al llarg de prop de setanta quilòmetres, que es podien fer en dos dies i mig.

Els enterrats en un interval d'entre un i dos dies:

Integren aquesta relació, la més extensa, la gran massa social de la vila de Berga, des dels pobres de solemnitat fins a l'aristocràcia.

Anàlisi de diversos paràmetres de l'interval funerari

Cal saber quins altres paràmetres poden influir a l'hora de decidir si s'enterra quan el cos encara està calent, o quan ja ha passat el *rigor mortis*.

Edat

Com que l'edat de defunció solament consta en rares ocasions, no la podem fer servir per a aquest estudi. És per això que solament procedeixo a comparar entre cosos i albats per valorar-ne possibles diferències. Després de comparar la sèrie amb tots els morts (albats inclosos) amb la d'albats, solament puc afirmar que quasi no hi ha diferències per edat en el retard per a enterrar un cadàver. A les xifres que exposo tot seguit, cal tenir en compte que la primera línia que classifica de 0 a >3 es refereix als dies d'interval funerari.

INTÈRVAL	0	1	2	3	>3	INDETERMINAT
TOTAL	4 0.12%	1.815 56.27%	1.079 33.45%	31 0.96%	1 0.03%	296 9.17%
ALBATS	0 0.0%	567 59.64%	381 39.81%	5 0.52%	1 0.10%	3 0.31%

Com podem veure, els percentatges són molt semblants, per la qual cosa queda establert que l'edat no influeix en la durada de l'interval funerari.

Citaré com a fet insòlit el cas d'un albat que és sebollit al cap de 13 dies, sense que en sapiguem la raó; es tracta de la partida:

19-04-1746: *Anton Albat, fill de Christofol Escobet, fuster, y de Maria....es enterrat en la tomba de la confraria dels Dolors dins la parroquial església de Santa Eulàlia de la present vila de Berga.*

Sexe

El còmput diferenciat de partides corresponents a individus del sexe masculí i del sexe femení tampoc no ens aporta cap canvi de tendència, i el comportament era idèntic tant en el seu conjunt com entre els albats de diferent signe.

Estat civil

Hem tingut en compte si eren fadrins o donzelles, casats, vidus o vídues, i en cas no hem trobat diferències en l'interval funerari condicionades per aquesta raó.

Professió

He intentat escatir si la professió dels homes produïa diferències a l'hora de l'enterrament, i també si la condició femenina i el seu treball domèstic l'assemblava a alguna professió masculina.

Val a dir que solament la milícia concentra els seus enterraments sobretot l'endemà de la mort, però, en canvi, això no succeeix amb altres grups humans d'especial condició, com els eclesiàstics; aquests tampoc no es diferencien de la resta de la població en relació a aquest paràmetre. Tampoc no hi ha diferències entre professions masculines i el sexe femení.

El clima

El fred conserva els cossos i la calor els descompon amb major rapidesa. Per aquesta raó podríem esperar que els enterraments fossin més ràpids a l'estiu que a l'hivern.

He comparat els enterraments efectuats en els mesos d'hivern amb els d'estiu, i no hi he trobat cap diferència significativa. En ambdues estacions es manté la mateixa tendència a enterrar el difunt l'endemà, o bé al cap de dos dies.

Les guerres

Les conteses bèl·liques poden originar increments importants de mortalitat en determinats moments històrics, i aquest increment de cossos i les molèsties que poden originar em fan suposar que es volien desfer ràpidament dels difunts.

Si prenem com a referència irrefutable l'any 1714, veiem que els 119 morts a Berga en aquell any fatídic ens ofereixen les dades següents sobre l'interval funerari:

INTERVAL	0	1	>1	INDETERMINATS	TOTAL
NOMBRE	0	74	20	20	114
PERCENTATGE	0%	64.92%	17.54%	17.54%	100.00%

Si ajustem el nombre d'indeterminats, podem comprovar que els percentatges dels intervals funeraris són els mateixos hi hagi guerra o no.

Les epidèmies

És obvi que en època d'epidèmies i de morts derivades d'aquesta causa, els cossos són una font potencial de contaminació microbiana i de propagació de malalties.

Per tal de valorar si en època d'epidèmia es varien els costums dels intervals funeraris, he agafat com a referència l'epidèmia de 1735, ja que no figuren els intervals de les epidèmies de pesta de 1631 i 1652. La de 1735 ens dóna aquestes xifres:

INTERVAL	0	1	>1	INDETERMINATS	TOTAL
NOMBRE	0	90	25	4	119
PERCENTATGE	0%	75.63%	21.00%	3.36%	100.00%

Segons aquesta epidèmia hi hauria un increment de morts amb enterrament l'endemà del traspàs i una disminució moderada dels enterraments de més d'un dia d'interval.

De tot això se n'extreu el següent:

1. L'interval entre la mort i l'enterrament és variable dins dels límits raonables dels inconvenients produïts per la putrefacció.
2. La durada de l'interval funerari no està regulada.
3. En la durada d'aquest període no hi influeix el clima, el sexe, l'edat, l'estat civil, la professió (llevat de la milícia, que cal contemplar-la dins d'un estatus diferenciat), ni situacions socials extraordinàries com les fams o les guerres. En el cas de les epidèmies, a partir de l'observació d'una d'elles, sembla que s'opta per anar més de pressa, però aquesta impressió també es podria derivar d'una acumulació de cossos que origina una major brevetat litúrgica i desinterès social i un enterrament més prematur. No es materialitza en l'interval la prevenció que es tenia envers els cadàvers, com a font de contagi epidèmic, i pren la forma d'un recurs retòric més que pràctic.
4. Atès que no és possible demostrar res, proposo com a hipòtesi probable que l'interval funerari depengués solament d'aspectes socials com poden ser la importància de la família dins la vila, el rol que havia tingut el difunt en relació a l'entorn, i el nombre de parents i coneguts d'ell mateix i de la seva família. El costum d'anar a visitar el difunt podria justificar algunes diferències i faria que els altres aspectes resultessin irrellevants.
5. Els intervals de més d'un dia solen associar-se a enterraments en esglésies de major prestigi, solen fer-se dins les esglésies en major proporció, solen ser de persones que fan testament en major proporció, i també solen tenir en el funeral més capellans i religiosos i paguen més en concepte de caritat als eclesiàstics.

6. Les excepcions al punt 5 tampoc no són infreqüents i es justifiquen amb el que hem expressat en el 4.
7. L'interval *corpore insepulto* també podia estar influït per qüestions canòniques i aspectes litúrgics de l'Església i de les esglésies.

Església de Sant Joan

Tombes del fossar datat a l'Edat Moderna. (Foto: Arxiu Josep Carreras)

6.5.2. TRASLLATS DE CADÀVERS EN TEMPS D'EPIDÈMIA

He intentat fer un seguiment de múltiples aspectes de la gestió dels cossos dels morts, i en un dels apartats he parlat dels trasllats dels cadàvers amb finalitat d'enterrament; uns, morts a Berga i duts a enterrar a altres llocs; altres, morts en llocs diversos i portats a sepultar a Berga.

Té un interès sanitari evident saber si en les èpoques d'epidèmia es practicaven o no els trasllats. És ben conegut l'estricta control que tenien dels cossos dels difunts en temps del morbo ja que els consideraven una font de propagació de la pestilència.⁹⁵ Creuant les dades i dates dels trasllats efectuats i les èpoques amb probables malalties contagioses, obtinc els resultats següents:

ANY	EPIDÈMIA	MICROEPIDÈMIA	TRASLLAT
1630		?	Portat a Berga des de Castell de l'Areny
1652	<i>Pesta</i>		<i>Portat a Berga des d'Avià</i>
1679		?	Portat a Berga des de la Portella
1684	<i>"Calenturas"</i>		Portat a Berga des de Bagà
	<i>"Calenturas"</i>		Portat de Berga a la Baells
1695	Epidèmies		Portat a Berga des de Golmés
	Epidèmies		Portat a Berga des de Golmés
	Epidèmies		Portat de Berga a la Nou
1756	Processos febrils		Portat a Berga des de Solsona

En total hi ha 9 trasllats en 160 anys, trasllats que poden correspondre a èpoques epidèmiques, sense que puguem saber si els cadàvers eren o no de persones que haguessin mort per la malaltia responsable del brot. El nombre total de cadàvers traslladats en aquests 160 anys és de 87 entre un total de 7.219 morts. És a dir, un 1,20%, una quantitat petita.

Els trasllats no els fan solament quan la posició social és alta, sinó que hi trobem gent de tota l'estratificació social, menys pobres. Entre els d'extracció alta, per exemple, el dia 16 d'abril de 1700 traslladen el cos d'un canonge prelat de la Seu d'Urgell, mort a Barcelona l'any 1696, per al seu repòs permanent a la parròquia de Santa Eulàlia de Berga.

No comptaré els moviments dels cossos per dins de Berga, cosa que podia arribar a ser complicada, com per exemple el cas d'un home que el troben mort al carrer, d'on l'agafen i el porten a casa seva on el visiten els familiars i amics, i d'allà el traslladen a la parròquia per a exposició pública abans de dur-lo a enterrar al convent de Sant Francesc. No és que aquests moviments per l'interior de la vila no tinguin interès sanitari, però podrien dur el nostre estudi a un extrem poc sostenible, atesa la seva complexitat.

Els trasllats fora de vila solien fer-se amb carros de tracció animal i no amb baiards. Hem de tenir present que un carro tibat per una o dues mules o cavalls es desplaça a uns quatre quilòmetres per hora quan avança per camins rurals de terra i amb angles d'inclinació que no superin el 5%.

Dels 87 trasllats, 57 (0,78% dels totals i el 65,51% dels trasllats) ho han estat des de diversos llocs cap a Berga, i la majoria cap a la parroquial de Santa Eulàlia. Els altres 30 (0,41% i 43,49%, respectivament) ho han estat des de Berga cap a enterrar a altres punts de la geografia, sobretot de la comarca.

El nombre de traslladats en èpoques de contagi és de 9 (0,12% i 10,14% respectivament), dels quals 7 (0,09% i 8,04%) es transporten en època d'epidèmia i 2 (0,02% i 2,29%) en el transcurs d'una microepidèmia o passa.

De tots els trasllats, el més greu des d'un punt de vista sanitari, és el d'Avià a Berga en plena epidèmia de pesta bubónica l'any 1652. També destaca el del mestre Call, que purgava a la riera de Metge abans d'entrar a la vila, acomplint les normes sanitàries, però té un accident i mor; entren el seu cos a Berga i l'enterren a Santa Eulàlia (26-06-1652).

Encara que sigui a partir d'una mostra ben minsa i més aviat excepcional, queda clar, almenys en aquests dos casos, que era possible contravenir la regla i sostreure's als controls i exigències de la Junta del Morbo. El fet de no respectar aquestes mesures podia suposar fins i tot la pena de mort. Com he dit, els traslladats solien ser enterrats en els cementiris parroquials, tant a Berga com fora de Berga i, per tant, amb el coneixement teòric de l'origen del cos per part de les autoritats sanitàries municipals i eclesiàstiques.

S'ha de dir que cap dels trasllats es produeix en els períodes de màxima mortaldat i letalitat; no n'hi ha ni en la pesta del 1631 -solament n'hi ha dos en la de 1652- i no n'hi ha cap durant les febres malignes de 1735.

6.5.3. ELS CEMENTIRIS DE BERGA A L'EDAT MODERNA: UNA OPCió FUNERÀRIA

Els llocs d'enterrament de Berga han variat molt al llarg dels anys i ho han fet quasi sempre en relació a l'edifici religiós al redós del qual se situaven. Església i cementiri històricament han format un conjunt indestriable.

La primera església de Santa Eulàlia, la del castell, apareix citada per primera vegada l'any 1098, època del primer romànic. Cal suposat que vora seu hi hauria el cementiri, i al seu entorn, la sagrera. Solia ser així.

Hi ha qui diu que el primer cementiri de Berga estava situat a les feixes baixes de l'altra banda de la riera de Metge, però no hem trobat cap testimoni arqueològic en la zona del Mercadal que certifiqui aquesta hipòtesi.⁹⁶

A la primera meitat del segle XVII l'església parroquial de santa Eulàlia estava dintre del recinte del castell, i fora d'ell hi havia el cementiri. Durant la Guerra dels Segadors es fortificà l'església, i el seu fossar es traslladà a l'interior de la fortalesa. Aquest fet queda clar en el testament de Pere Coma del 19 de novembre de 1560: *"Jo Pere Coma, teixidor, fill lilegítim y natural de Miquel Coma y de Madona Antonia Olis....habitant en la present vila de Berga, diòcessis d'Urgell, considerant que tota criatura humana està obligada a la mort corporal y que cosa ninguna es tan certa, com incerta es la hora; trobantme detingut de alguna infirmitat....elegesch sepultura al meu cos faedora devant lo Portal Major en lo vas propi de la familia Coma.....Item deixo y dono 1 sou a la obra de S. Joan de Jerusalem, altre sou a la obra del Hospital de Pobres, y altre sou a la obra de la Verge Maria de Queralt. Fet a Berga a 19 de Novembre de 1560 devant el Notari Joan Sastre, prebere beneficiat de l'iglesia parroquial de Berga"*.

Quan l'any 1655 els francesos van volar l'església, Berga es va quedar sense església parroquial i la vila va tenir la necessitat de crear-ne una de nova. Mentre, encara s'enterrava al cementiri del castell.

Berga és el cementiri de molts francesos. En primer lloc, els francesos de la immigració occitana del segle XVII. En segon lloc, de molts militars francesos que hi moriren intentant inútilment annexar-la a la seva corona. La generositat del tracte humà dels berguedans va permetre un enterrament digne a tots ells; figuren en els llibres d'òbits amb la ressenya dels cementiris on estan sepultats.

Dins la vila closa, on actualment hi ha l'església parroquial, hi havia des de 1267 l'església de Sant Pere de Cohorts, un edifici del segon romànic que, de ben segur, havia tingut, com tots, el seu propi fossar, on hi hagué un enterrament el 4 de desembre de 1654. Atès que aquest edifici estava en ruïnes, es va restaurar els anys 1641-1642, però poc després els berguedans varen triar el lloc per fer-hi la nova parròquia. Arrasaren Sant Pere i posaren la primera pedra de la nova església de Santa Eulàlia el 19-7-1671. Començada l'església nova per la part del presbiteri, s'acabà aquest i el creuer el 14-6-1677. L'any 1657 es deixà d'enterrar al castell, i des de 1654 cada vegada s'utilitzà més el cementiri de la nova parroquial de santa Eulàlia, i a partir de 1658 solament s'usà el cementiri nou vora el nou edifici situat a l'indret que, fins no fa gaires anys, era conegut amb el nom de plaça del cementiri.⁹⁷ Això fa que el fossar de la part posterior i lateral de la nova santa Eulàlia, el Cementiri de Dalt, s'hagi d'ampliar, la qual cosa es fa el 29-9-1661 amb l'annexió d'un nou pati davant de l'església, el Cementiri de Baix.

A les partides de defunció, amb motiu del procés de canvi d'emplaçament de la parròquia, s'observa una evolució en la denominació de la parròquia. S'hi comença referint com a església de Santa Eulàlia, passa en diversos apartats a dir-se església o parròquia de Sant Pere, després passa a ser anomenada indistintament i molt sovint amb els dos noms "*antiga Iglesia de St. Pere vuy Sancta Eulalia*" i finalment, tornen de forma decidida a la denominació d'origen, església de Santa Eulàlia, la nova. Aquesta evolució és important perquè ens permet fer un seguiment del procés de canvi, en especial del cementiri. He classificat les denominacions percentualment, com segueix:

1653		1654		1655		1656	
Sta. Eulàlia	100%	Sta. Eulàlia	95 %	Sta. Eulàlia	13%	Sta. Eulàlia	4%
St. Pere	0%	St. Pere	5 %	St. Pere	87%	St. Pere	96%

1657		1658		1659		1660	
Sta. Eulàlia	0%	Sta. Eulàlia	0.8%	Sta. Eulàlia	0%	Sta. Eulàlia	10%
St. Pere	100%	St. Pere	67.2%	St. Pere	32%	St. Pere	80%
		Ambdues	32%	Ambdues	68%	Ambdues	10%

1661-1673		1674	
Augment progressiu de la denominació de Sta. Eulàlia i desaparició de St. Pere		Sta. Eulàlia	100%
		St. Pere	0%

Actualment els berguedans l'anomenen església de Sant Pere, malgrat que el seu nom oficial sigui Santa Eulàlia.

El Visitador General rebeneeix el fossar de Santa Eulàlia el 26-02-1694, i a partir d'aquest moment cobra un nou impuls el fossar, amb una rotació molt més important.

Una partida de 29-10-1694 cita:

"...se es enterrat en lo fossar davant d^a Ig^a y al peu de la Creu de dit sementiri se li ha fet Sepultura General...".

I una altra de data 16-6-1752 diu:

"...en lo fossar davant lo Portal Major de la Parl. Igla. de Sta. Eulalia de la prnt vila de Berga".

O sigui, el cementiri començava davant del portal de la façana de l'església, presidit probablement per un pedró amb una creu, i s'estenia per un lateral assolint la part posterior de l'edifici, on es perllongava al llarg d'una feixa, actualment sobre el carrer de Bon Repòs.

A l'interior del temple parroquial s'hi varen construir diversos vasos sepulcrales, alguns d'individuals, altres de familiars i altres de comunitats, com la Comunitat de Preveres, la Congregació de Ntra. Sra. dels Dolors, la Confraria de Santa Eulàlia i la Confraria de sant Eloi. Els feligresos podien ser-hi enterrats dins o fora, en funció de la condició de cadascú. Aquest fet no sempre consta a la partida. No podem saber si això és per negligència o per altres circumstàncies.

El monestir o convent de Sant Francesc tenia el seu propi cementiri a la vora, i també tenia vasos sepulcrales dins de l'església, i dins del claustre, on hi havia una tomba comunitària, la Comunitat del Tercerols o de la Tercera Regla, o Confreres del Cordó. Segons el meu parer aquest vas no es trobava a l'espai interior del claustre, sinó en la galeria porxada, avui amb el seu sòl cobert amb formigó.

L'església de Sant Joan de Jerusalem, citada per primera vegada el 1220, havia estat propietat dels hospitalers i va acabar sent dels mercedaris, que havien hagut d'abandonar el seu convent construït el 1224 per problemes en l'obra, i es van acollir a l'edifici immediat a Sant Joan i a la seva església. Tenia fossar vora l'edifici de l'església i vora el convent; també s'hi enterrava en els vasos interiors. El seu ús funerari va anar decaient entre 1731 i 1740.

El convent de Santa Magdalena estava unit a l'església del mateix nom, al costat del castell. Havien estat construïts l'any 1224. L'església tenia cementiri adjunt, i també s'hi enterrava en vasos interiors. El seu deteriorament progressiu va fer que acabés demolida l'any 1708, i s'hi deixà de sepultar.

L'Hospital de Berga i el seu cel·lari foren construïts l'any 1267 prop de l'església de Sant Pere de Cohorts, on es deurién fer primerament els enterraments. Posteriorment,

el 1290 es construí la capella de l'Hospital i a la part posterior s'inicia l'activitat. Dins dels llibres d'òbits consultats els primers enterraments els trobo a la dècada de 1651-1660, en què se cita "*el fossar del spital*". De la seva activitat en dono raó en aquesta tesi.

El call de Berga constava de 40 o 50 cases, i tenia una sinagoga que tenia adossat a la seva part de migdia el cementiri jueu.⁹⁸

Sant Martí de Llavaneres o de Can Minoves és una capella romànica les ruïnes de la qual encara podem veure avui dins del terme d'Olvan, prop de Berga. Al segle XVII era una església sufragània de la parròquia de Santa Eulàlia, i centrava un petit territori amb quatre o cinc masos. Es podia enterrar dins de l'església i del fossar.

El Santuari de Queralt tingué una breu actuació funerària. Des de l'edificació de la capella l'any 1391, amb moltes modificacions posteriors, solament tenim notícia d'un enterrament dins de l'església, efectuat la darrera dècada del XVII.

A l'època que estudio, si no advertien el contrari en darreres voluntats, sovint en testament, el lloc de preferència per rebre sepultura era el fossar de la parròquia. Malgrat això, qui tenia mitjans i volia podia ser enterrat en altres indrets. Hi havia uns llocs de preferència per ser enterrat, en funció de factors diversos, quasi sempre sota condicionaments de classe.

Segons Vilardaga,⁹⁹ en aquella època la població estava repartida en tres classes diferents. La privilegiada, que era la dels nobles i senyors, a la qual calia afegir "*els gaudins*", que eren els qui gaudien per qualsevol motiu de fer militar i els pares de famílies nombroses, entenent com a tals les que tenien set o més fills. La classe mitjana estava integrada pels professionals, metges, advocats i altres persones amb estudis, els fabricants de llana i cotó, els industrials, comerciants, propietaris, confiters, etc. que era la que en realitat governava la vila. La classe baixa, eren els artesans i jornalers i, en general, la mà d'obra no qualificada.

La classe treballadora i baixa solia anar a santa Eulàlia; en canvi, a sant Francesc hi solien anar els nobles, l'aristocràcia local, els veguers, batlles, regidors, burgesos, etc. La classe dirigent també anava al convent de la Mercè. La classe mitjana, amb els sanitaris, juristes, botiguers, etc. solia anar on podia. El més pobres, vídues necessitades, orfes, donzelles, malalts sols i gent de pas s'enterraven a l'Hospital. Aquest era un primer factor de discriminació; el segon depenia de si l'enterrament es produïa en un fossar o dins de l'església.

Dins les esglésies s'hi enterren els més poderosos, els religiosos, els qui econòmicament poden pagar-s'ho (folgadamente o no), i també aquells que formen part de les congregacions i confraries que inclouen el servei funeràri. En l'apartat corresponent a la utilització dels vasos funeràris en detalllo les circumstàncies.

Com que els sepelis formaven part de l'activitat administrativa i econòmica de la parròquia i aquest fet entrava en conflicte amb alguna altra jurisdicció eclesiàstica, això produïa disputes entre parts en conflicte, sense arribar al litigi; en són exemple les partides de 28-11-1662 de Francesc Andreu, i de 21-12-1662 de Maria Grifella.

La partida de 17-08-1661 ens il·lustra sobre la influència de l'economia en els funerals i enterraments: *"...se a donat ecclesiastica sepultura al cos de francesch boxader paraire ab assistensia del Rector sol per no aver volgut donar sino tres sous de caritat als preveres de la comunitat volent de aqui le digues missa cada capella y dits preveres resolgueren no anar en dita sepultura y esta enterrat dit cors en la Iglesia de St. Pere..."*.

Altrament, també hi ha qui deixa en testament l'ordre de ser enterrat a Berga, malgrat ser habitant d'altre lloc, o algú de Berga que vol ser sebollit fora la vila. Alguns no poden ser traslladats fins molt temps després, com a "ossa", es a dir, esqueletitzats i havent estat dipositats temporalment en un lloc que sol constar en el registre.

Tots els aspectes funeraris esmentats consten en les partides perquè constitueixen detalls importants, ja que la mort i el seu entorn ho eren molt per a la població moderna de Berga.

L'augment de mortalitat sobtat que es produeix l'any 1655 provoca la diversificació de l'ús dels espais d'enterrament. Els fossars solen ser el destí final de la gran majoria dels morts fins a l'any 1670, llevat dels eclesiàstics que ho fan dins: a partir d'aquest moment hi ha un important creixement de l'ús dels vasos sepulcral dins de les esglésies, que es fa indiscriminat respecte als religiosos, mentre que els fossars queden per als menys afavorits econòmicament, fins que l'any 1694, arran la benedicció del fossar de Santa Eulàlia, que probablement comportà millores estructurals i ornamentals a fi i efecte de fer-lo més atractiu, augmenta la proporció dels qui cerquen el fossar de la parròquia com a lloc per el descans etern.

Pel que fa als estaments públics, els religiosos solen enterrar-se dins de les esglésies en el fossar de la Comunitat, o en vasos propis, però alguns ho fan en el fossar.

Els militars d'alta graduació solen ser enterrats com els rics, i molts ho fan a Sant Francesc; alguns d'ells hi són en vasos interiors. La tropa, llevat d'excepcions, sol ser enterrada al fossar de Santa Eulàlia, però algunes vegades no surten els comptes de probables morts i enterrats efectius, i sembla que s'escamotegin cossos, que podria ser que acabessin sepultats a l'antic cementiri del castell, oficialment en desús.

Des del segle XI fins 1760 Berga havia tingut deu cementiris. Poc després de l'època objecte del meu estudi, l'any 1799, entra en funcionament el nou cementiri de la Feixa del Palau.

Coneixem els resultats de la tria de cementiri feta pels berguedans entre 1606 i 1760. Les xifres acumulades són les següents:

ESGLÉSIA DE SANTA EULÀLIA

Dins 787 homes
841 dones

Fossar 2.032 homes
1.987 dones
5 indeterminats

CONVENT DE SANT FRANCESC

Dins 76 homes
64 dones

Fossar 275 homes
294 dones

ESGLÉSIA DE SANT JOAN

Dins 39 homes
22 dones

Fossar 44 homes
60 dones

CONVENT DE LA MERCÈ

Dins 3 homes
1 dona

Fossar 9 homes
9 dones

CONVENT DE SANTA MAGDALENA

Dins 1 home

Fossar 5 homes
3 dones

SANT MARTÍ DE LLAVANERES

Fossar 17 homes
24 dones

SANTUARI DE QUERALT

Dins 1 home

HOSPITAL DE POBRES

Fossar 91 homes
27 dones

SUBTOTAL: 3.380 HOMES (907 dins i 2.473 al fossar)
3.332 DONES (928 dins i 2.404 al fossar)
5 INDETERMINATS (al fossar)

TOTAL: 6.717 MORTS

En total 6.717 berguedans van triar o els van triar cementiri i església on ser enterrats, llevat de 118 (el 1,75% del total) que van ser sebollits a l'Hospital. En aquest aspecte, la població per sexes està igualada.

Podem veure que d'aquests 6.717 morts, el 13,50% són homes que van ser enterrats dins de les esglésies, i el 36,81% als fossars; el 13,81% són dones que van ser sepultades dins de les esglésies i el 35,78% als cementiris. Els indeterminats representen el 0,10% i van als fossars. Els homes i les dones són enterrats en la mateixa proporció dins i fora dels temples, sense discriminació ni des d'un punt de vista d'estatus social ni litúrgic; ni la societat ni l'església no imposen diferències per raó del sexe.

La gran majoria dels berguedans són sepultats a l'entorn de l'església parroquial: un total de 5.652 que representen el 84,14% de la població de la qual conec el lloc d'enterrament; el 15,86% restant se'l reparteixen les diverses esglésies i convents.

La parròquia esdevé el lloc de referència i el lloc adient per als funerals oficials, i el 28,80% dels seus enterraments són dins l'església, una xifra molt elevada que encara ho devia de ser més perquè durant la primera meitat del segle XVII no sempre es va enregistrar aquest tipus d'informació.

El segon lloc més utilitzat per enterrar-hi els morts és el convent de Sant Francesc; arriba a 709 defuncions, el 10,55% del total conegut. Els enterraments dins l'església constitueixen el 19,74%; la preferència del fossar sobre la parròquia ens indica el seu elitisme. Això vol dir que per als vilatans destacats el fossar de Sant Francesc també era un lloc de privilegi. Això passa també amb el convent de Santa Magdalena i el de la Mercè. La partida de 5 de juliol de 1687 ens informa que el veguer de Berga és enterrat dins l'església del convent de Sant Francesc.

Sant Joan de Jerusalem té un nombre baix de sepelis i la més elevada proporció d'enterraments dins l'església: el 36,96% dels morts que acull.

A Sant Martí de Llavanes solament hi van els qui vivien en aquells encontorns, i tots reben terra en el fossar.

Al santuari de Queralt solament hi ha enterrat un prevere dins la nau.

L'Hospital és el lloc on rauen els menys privilegiats i aquells que en el moment més difícil hi van a parar per motius diversos. Hi són sepultades 118 persones (1,75% del total de morts amb tomba coneguda), amb una mitjana d'unes 10 defuncions a l'any.

La parròquia de Santa Eulàlia, en la seva nova ubicació de la plaça de Sant Pere, va rebre des de la inauguració del seu nou cementiri i al llarg de 106 anys un total de 4.398 morts, aproximadament uns 42 anuals, una xifra molt elevada per a la reduïda superfície d'enterrament disponible, que tindria simultàniament més de 100 cossos, pel

cap baix, en ple procés de putrefacció. La sobrecàrrega en la ratio cadàvers/superfície, i les filtracions, per no parlar de les pudors, havien de suposar un greu problema d'insalubritat.

Aquest mateix problema, encara que a menor escala, el tindria el convent de sant Francesc. En els altres les ratios eren més acceptables, fins i tot en el cas de l'Hospital. En el cas d'aquest darrer, el problema consistia en el fet que la seva contaminació, per proximitat, se sumava a la produïda per la parròquia i creava un ambient insà i impropï per a la convivència amb els vius en l'entorn del que actualment és la plaça de Sant Pere i una àmplia àrea al seu voltant.

El cas de Sant Martí de Llavaneres no cal ni considerar-lo, car estava en un espai obert, ampli i ventilat i rebia pocs morts, cosa que permetia la seva coexistència amb els masos.

Pel que fa als enterraments urbans en època d'epidèmia greu, cal tenir en compte que en els anys d'epidèmia els morts eren enterrats en els mateixos llocs i en les mateixes proporcions, la qual cosa afegia un agreujant a la inacceptable situació de la salubritat i la salut pública dels habitants de Berga. El cementiri de la Feixa del Palau va rebre encara part dels morts de l'epidèmia de còlera de 1854 i s'amortitzà tot seguit, essent traslladades les restes que contenia al nou cementiri de Casampons, l'actual de Berga, el qual va entrar en ús durant l'epidèmia citada. Aquell trasllat no va ser prou curós, la qual cosa ha motivat que en el curs de les obres fetes per l'Institut Català del Sòl en el carrer Mossèn Espelt cantonada amb Harmonia (Feixa del Palau) s'hagin pogut descobrir nombrosos ossos humans, notícia de la que se'n ha fet ressò el diari *Regió7* de data 17 de novembre de 2005, en la pàgina 12.

Tots els berguedans eren lliures de triar el cementiri on volien ser sebollits, i sovint, aquest exercici de reflexió i de llibertat contribuïa a empitjorar les difícils condicions higièniques dels supervivents. Encara trigaria a arribar la reglamentació de cementiris i la legislació sobre policia sanitària i mortuòria.

6.5.4. ELS VASOS SEPULCRALS

Les estructures sepulcral apareixen en el registre arqueològic en èpoques molt reculades, de tal manera que, mitjançant aquests registres, sabem que els homes de Neanderthal ja bastien rudiments constructius intencionals per a dipositar-hi els seus morts; aquest és el cas, per exemple, de Monte Circeo.

Hom observa que ja des de la prehistòria hi ha una successió de construccions funeràries; primerament les d'ús individual -les més antigues-, i després les col·lectives, a partir, sobretot, del megalitisme. A Catalunya tenim exemples de tombes obertes a terra des del període neolític i del Bronze fins a l'època actual, passant per la romanització, l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna, època objecte d'aquesta tesi.

Els enterraments col·lectius al nostre país es remunten al Paleolític superior i Mesolític, a l'Edat del Bronze, i més tard reapareixen en osseres visigòtiques com la de Wamba, i en les mòmies presents en algunes esglésies antigues, emulant les *catacumbes* paleocristianes. En èpoques posteriors a l'Edat Mitjana han adoptat altres formats, com ara els vasos, les criptes i les fosses comunes.

Com podrem veure a continuació, l'estructura d'un vas sepulcral està condicionada per diversos factors, entre ells:

- *Nombre d'usuaris*
- *Titularitat*
- *Ubicació*

Nombre d'usuaris

El fet d'acollir els cossos d'una o diverses persones, diferents a les relacionades amb la titularitat registral de la tomba, i la seva ubicació dins la superfície de l'església i altres zones d'edificis religiosos, afaiçonen una estructura funerària amb aspectes diversos i, en cada cas, concreta i adaptada al lloc.

Segons el nombre d'usuaris per al qual han estat bastides, poden ser:

- *Individuals*
- *Col·lectives*

Tombes individuals

Estan destinades a una sola persona. El vas, construït dins d'una església, sol estar obert al terra i té forma rectangular. A l'Edat Moderna solen tenir unes parets interiors de pedra seca, terra enllosat, i estan cobertes per una lauda sepulcral que a partir del segle XVII identifica la persona que hi és enterrada i la data, i pot contenir una inscultura relacionada amb la mort, o un tema heràldic o blasó.

Tombes col·lectives

Partint d'aquesta mateixa idea constructiva, les tombes col·lectives solen tenir un accés superior similar, moltes vegades cobert per una tapa de fusta amb anelles per tal d'agilitar-ne una obertura reiterada i, per dins, solen constar d'un corredor llarg amb nínxols a banda i banda superposats per pisos, o bé d'un corredor que travessa diversos trams més amplis i separats, a manera de sales, on els nínxols tenen la mateixa disposició (aquesta darrera estructura, per exemple, l'he estudiada en el carnerari de la Seu Nova de Lleida amb motiu de l'estudi de les restes del rei Alfons el Benigne); altres vegades no hi ha corredor i l'únic que hi trobem és una sala amb els nínxols corresponents.

La titularitat registral dels vasos funeraris no era una nimietat. Els enterraments dins d'una església estaven reservats a les classes privilegiades, a aquelles persones que sense pertànyer-hi havien fet fortuna, o als qui esmerçaven una part molt important del seu escàs patrimoni a garantir-se un llarg descans, físicament més a prop de Déu. Tenir una tomba pròpia dins d'una església, o la garantia d'anar-hi a reposar era un signe de preeminència social, de rang. Com a circumstància i propietat cobejada, es prestava a interpretacions molt subjectives de la norma i del dret i, per tant, era imprescindible una normativa rigorosa per tal de no provocar conflictes, no sempre evitables.

La propietat dels vasos sepulcral solia estar registrada davant de notari, el qual conservava l'escriptura en poder seu, i la pròpia parròquia també tenia un bon coneixement administratiu d'aquest registre.

La titularitat, que podia ser diversa, en part estava relacionada amb el nombre d'usuaris del vas. Aquesta titularitat podia ser:

- Individual
- De nissaga
- De comunitat

Les tombes individuals eren propietat de la persona que havia adquirit el dret de fer-la i l'havia fet construir per al seu propi ús personal. Com a propietat, aquesta era hereditària, i, malgrat ser individuals, solem observar com, uns anys després de l'enterrament del propietari, s'acaba sebollint una altra persona a la tomba, normalment emparentada amb el primer, amb el qual sovint comparteixen el cognom. Quan s'hi enterra posteriorment una altra persona, a la partida sempre sol constar que s'hi enterra en el vas de "..."-nom de la persona que en va ser la principal titular-; això és, per exemple, el que passa a la partida de defunció de 2 de març de 1746, on es diu que "*...morí Antonia Montursí...es enterrada en lo vas de Pere Montursí...*".

Moltes vegades aquestes tombes són de preveres, i els seus drets passen a algun membre de la seva família.

Les tombes de nissaga o familiars eren propietat d'un cap de família que, com a tal, era el representant d'una casa. A les tombes familiars s'hi podien enterrar tots els membres de la mateixa família, segons normes no escrites, i sempre en funció de l'arbitri de qui n'és propietari. Podem trobar cognoms de persones que es corresponen amb el del propietari o casa, o bé noms diferents de persones d'una altra estirp que s'han vinculat a la família.

A tall d'exemple de com consten a les partides de defunció, citaré la del 16 de març de 1697: "...morí Balthesar Salvat y Descallar...va ser enterrat en lo vas familiar..." i també la de 7 d'octubre de 1711: "...es mort Anton Golorons...es enterrat en la tomba de la casa Golorons...".

Els vasos de comunitat eren propietat col·legiada d'un ens jurídic, normalment de la pròpia Església. Tal és el cas del vas de la Comunitat de Preveres residents de Berga, el dels Tercerols o religiosos de la tercera Regla o Confreres del Cordó (franciscans), el de la Congregació de Nostra Senyora Maria Santíssima dels Dolors, el de la de la Confraria de Santa Eulàlia, i el de la Confraria de Sant Eloi.

En els casos dels preveres i dels religiosos, la seva condició els feia directament participants del dret d'enterrament en el vas de la comunitat; alguns d'ells, però, preferien un lloc de descans personal i individualitzat, i, en algun cas, s'estimaven més reposar en l'anonimat d'un fossar, entre la multitud.

En els casos de la Congregació i de les Confraries esmentades, que tant sovint apareixen a les partides d'òbits, els drets s'adquirien amb l'adscripció a aquestes entitats, mitjançant unes taxes que els donaven opció no solament a uns funerals ostentosos i onerosos si no haguessin pertangut a la comunitat (cas de la Confraria dels Difunts), sinó també al lloc de descans permanent, que tampoc no podrien haver assolit pagant directament el cost a partir del seu migrat patrimoni.

La distribució per decennis dels sepultats en vasos dins les esglésies, amb els tres apartats de titularitat, era com segueix:

DECENNI	TOTAL	INDIVIDUALS	NISSAGA	COMUNITARIS
1606-1610	2	0	2	0
1611-1620	3	2	1	0
1621-1630	1	1	0	0
1631-1640	0	-	-	-
1641-1650	1	0	1	0
1651-1660	2	0	2	0
1661-1670	11	2	1	8
1671-1680	8	3	5	0
1681-1690	5	2	3	0
1691-1700	19	5	2	12

1701-1710	45	1	11	33
1711-1720	108	2	17	89
1721-1730	82	0	6	76
1731-1740	187	5	2	180
1741-1750	441	7	7	427
1751-1760	407	9	8	390
TOTAL	1.322	39	68	1.215

El total de registres de defunció en què hi ha dades sobre l'enterrament en vasos és de 1.322 en 155 anys, la qual cosa vol dir que n'hi ha 8,52 a l'any o, el que és el mateix, 0,71 sepultures en vas al mes.

En aquests 155 anys hi ha 39 enterraments en vas individual, que representen el 2,95% del total de sepultats en aquestes estructures. Són pocs morts -uns 0,02 al mes-, una xifra irrellevant, i en la seva majoria corresponen a preveres.

En el mateix període hi ha 68 morts enterrats en vasos familiars o de nissaga, la qual cosa significa un 5,14% del total. La mitjana correspondria a 0,03 sebollits al mes, xifra insignificant i que palesaria la poca quantitat de cases o famílies que disposaven de vas familiar, però com que aquesta quantitat no ha estat homogènia en els darrers 155 anys, sinó que s'ha acumulat en poc temps, les sepultures en vas foren més abundants a l'any durant menys anys i, probablement, hi hauria més quantitat de vasos a les esglésies.

Els enterrats en vasos de la comunitat representen la major massa social integrada en aquesta selecció de notables de Berga, el 99,91% del conjunt. En el període de 1674-1676 hi ha un increment tan gran dels enterraments en vasos, que tendeixen a esdevenir predominants. El conjunt de comunitats enterraria 0,65 morts al mes, però el biaix el trobem en el fet que la majoria d'enterraments en vas es produeixen a partir del 1700, i en especial, en dates entre 1731 i 1760.

La ubicació dels vasos sepulcral era jerarquizada en funció d'un protocol intern que feia que els llocs més importants estiguessin reservats per a la tomba de la Comunitat de Preveres, i per a les particulars d'aquests eclesiàstics i altres religiosos, les quals se situaven al presbiteri, davant dels seu marxapeu o bé davant de l'altar major i dels de les capelles laterals, etc.

A continuació tenien la possibilitat de triar-ne la ubicació les personalitats públiques locals com el batlle i el veguer, i també alguns regidors. Les autoritats militars, com ara el governador de la plaça i castell de Berga, els mestres de camp i alguns oficials, també gaudien de privilegis. Els nobles, com els Gible i els Tord, entre d'altres, també imposaven els seus drets. Després ocupaven el seu lloc en el rang els professionals de

la medicina i del dret, els burgesos, els negociants, els artesans, i, finalment, els treballadors menys qualificats, els quals ocupaven sobretot els laterals de l'església i part de les capelles laterals. El claustre també era considerat lloc de privilegi, com solia passar amb els atris.

Triar lloc per a la sepultura era una qüestió de pietat i també d'economia. Se citen com a llocs més cars la zona del cor, la capella de la Verge o prop de la seva imatge, prop del crucifix, etc. Les taxes i estipendis generats per les sepultures enriqueixen el patrimoni de l'església.

Tot i amb això, el vas de la Congregació dels Dolors i els de les Confraries de Santa Eulàlia i Sant Eloi gaudien d'una bona posició derivada del poder que acumulaven amb la seva massa social que integrava bona part dels gremis de la vila, i centraven l'església.

La distribució dels vasos dins de l'església parroquial abastava bona part de la seva superfície, però no solament s'enterrava dins de l'església parroquial sinó que també es feia a les altres esglésies. Totes tenien, amb major o menor nombre, vasos sepulcrales.

Les tombes tenien un valor i un significat diferent depenent de l'església que les acollís. El sòl de Santa Eulàlia era l'espai "*oficial*" i, per tant, tenia un ús més institucional i de representació. Malgrat això, resulta evident amb la lectura de les partides d'òbits que bona part de l'elit de la vila triava el convent de Sant Francesc com a morada eterna. El fet que el bo i millor de la societat berguedana s'enterrés "*en la casa del Nostre Pare Sant Francesc*" no vol significar que els enterrats dins de Sant Joan de Jerusalem i del convent de la Mercè, o a Santa Magdalena o al Santuari de Queralt tinguessin un origen gaire diferent; la major part dels enterrats en els vasos de dins les esglésies eren ciutadans de primera de la societat berguedana. Molts preferien el convent de Sant Francesc perquè aquest orde mendicant solia acompanyar en la mort.

La rotació en l'ús dels vasos sepulcrales podia crear problemes sanitaris en funció de les característiques d'uns vasos i d'unes criptes de les quals no tenim descripcions ni plànols i, per tant, no en podem conèixer les possibilitats d'absorbir un major o menor nombre de cadàvers mantenint unes garanties sanitàries acceptables.

Respecte a aquest important punt, si observem la dinàmica del vas de la Comunitat de Preveres veiem que hi ha enterraments molt seguits en:

10-01-1701
24-01-1701
07-04-1716
16-05-1716

11-06-1723
12-12-1723
01-11-1724
22-04-1725
20-02-1726
01-04-1726
04-04-1726
21-07-1735
23-07-1735
06-02-1743
02-04-1743

Pot ser que aquest no sigui l'exemple més vàlid, ja que hom suposa que els preveres, en tant que representants dels propietaris del vas i de l'església ho podien tenir més bé per a ser-hi enterrats amb comoditats i garanties.

En els vasos individuals el problema sanitari té, com és lògic, una repercussió molt menor, però observem, a partir dels escassos testimonis que se n'han enregistrat, que també es podien produir situacions irregulars, com per exemple:

Tomba del pvre. Pere Monturcí: 16-08-1756 "*Pere Monturcí parayre*".

Tomba del pvre. Pere Monturcí: 28-06-1757 "*Marianna Monturcí Albat*".

i també un altra reutilització ràpida com la que segueix:

Tomba del pvre. Pere Monturcí: 03-08-1759 "*Agusti Monturcí Albat*".

Tomba del pvre. Pere Monturcí: 17-06-1760 "*Joseph Prat Adroguer*".

En el cas dels vasos de nissagues, de famílies o cases, el problema es fa molt més evident i n'hi ha una multiplicitat d'exemples, entre ells:

Vas familiar de casa Descallar: 16-03-1697 "*Balthasar Salvat y Descallar, burges*".

Vas familiar de casa Descallar: 24-12-1697 "*Maria Salvat y Descallar, viuda*".

Vas familiar de Pere Golorons:	03-01-1707	"Pere Golorons".
Vas familiar de Pere Golorons:	03-02-1707	"Pere Golorons".
Vas de la casa Golorons:	02-09-1707	"Jacinta Guix".

Un altre exemple:

Vas de casa Santa Maria:	21-07-1718	"Anton Vilardaga".
Vas de casa Santa Maria:	29-10-1718	"María Obiols".

i un altra reutilització dins d'un breu interval:

Vas de casa Santa María:	12-11-1722	"Pere Boxader".
Vas de casa Santa María:	08-05-1723	"Mariangela Vilardaga".

un altre més:

Vas de casa Santa María:	13-09-1743	"Ignasi Santa María Albat".
Vas de casa Santa Maria:	08-01-1744	"Ramon Foives Albat".

i un darrer:

Vas de casa Santa María:	25-08-1752	"Joan Farguell Albat".
Vas de casa Santa Maria:	27-04-1753	"Joseph Santa María".

El cas dels vasos comunitaris és molt més complex ja que les llistes són molt extenses. N'exposo uns quants exemples:

Vas dels Tercerols	12-04-1678
Vas dels Tercerols	22-09-1678
Vas dels Tercerols	06-06-1679
Vas dels Tercerols	18-07-1679

Sobre les condicions de les tombes dels Tercerols es podrien adduir els mateixos arguments que els que he utilitzat quan he descrit la dinàmica perversa del vas de la Comunitat de Preveres. Per aquest motiu veurem unes mostres del que succeeix amb altres vasos comunitaris, menys directament compromesos amb la jerarquia de l'Església. En sintetitzaré les dades atès l'elevat nombre de sepultats. Caldrà treure algunes conclusions de les dades acumulades per anys.

CONGREGACIÓ DELS DOLORS

ANY	NOMBRE D'ENTERRATS EN EL VAS	
1711	1	
1712	6	
1713	4	
1714	11	
1715	7	
1716	3	
1717	2	
1718	4	
1719	5	
1720	3	
1721	6	
1722	4	
1723	3	
1724	2	
1725	4	
1726	9	
1727	3	
1728	4	
1729	5	
1730	11	
1731	4	
1732	11	
1733	13	
1734	8	
1735	34	
1736	1	
1739	8	
1740	5	
1741	12	
1742	12	(4 albats)
1743	26	(13 albats)
1744	17	(7 albats)
1745	24	(8 albats)
1746	24	(13 albats)
1747	32	(11 albats)
1748	13	(5 albats)
1749	14	(6 albats)
1750	13	(8 albats)
1751	18	(8 albats)
1752	16	(6 albats)
1753	23	(9 albats)
1754	18	(11 albats)
1755	23	(6 albats)
1756	24	(13 albats)
1757	8	(3 albats)
1758	19	(8 albats)
1759	28	(16 albats)
1760	23	(14 albats)

CONFRARIA DE SANT ELOI

1700	7	
1701	5	
1702	2	
1705	1	
1706	6	
1707	12	
1713	1	
1714	9	
1715	4	
1716	3	
1717	4	
1718	2	
1719	7	
1720	4	
1721	2	
1722	10	
1723	6	
1739	2	
1742	3	(1 albat)
1743	24	(16 albats)
1744	7	(3 albats)
1745	8	(7 albats)
1746	17	(16 albats)
1747	23	(16 albats)
1748	13	(6 albats)
1749	15	(9albats)
1750	10	(8 albats)
1751	12	(5 albats)
1752	18	(12 albats)
1753	8	(6 albats)
1754	7	(4 albats)
1755	12	(4 albats)
1756	14	(12 albats)
1757	3	(2 albats)
1758	7	(5 albats)
1759	15	(14 albats)
1760	7	(4 albats)

CONFRARIA DE SANTA EULÀLIA

1734	5	
1735	21	(reinici)
1736	13	
1737	18	
1738	14	
1739	7	
1740	12	
1741	20	
1742	8	
1743	13	
1744	7	
1745	12	(1 albat)
1746	9	
1747	14	
1748	12	
1749	10	(1 albat)
1750	7	
1751	10	
1752	5	
1753	7	
1754	5	
1755	12	
1756	12	
1757	11	
1758	6	
1759	7	
1760	11	(1 albat)

Si observem les sèries d'enterraments en els grans vasos comunitaris, podem veure que els anys en què els vasos reben més de 10 cadàvers per any són:

Vas de la Congregació dels Dolors:

1714, 1730, 1732, 1733, 1735, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1753, 1754, 1755, 1756, 1758, 1759, 1760.

Vas de la Confraria de Sant Eloi:

1707, 1743, 1746, 1747, 1748, 1749, 1751, 1752, 1755, 1756, 1759.

Vas de la Confraria de Santa Eulàlia:

1735, 1736, 1737, 1738, 1740, 1741, 1745, 1748, 1755, 1756, 1757, 1760.

Aquestes dades, però, informen prou bé del grau d'utilització dels vasos sepulcral per cada comunitat, i orienten sobre el grau de promiscuïtat sepulcral, ja que molts anys els vasos reben entre un i dos cadàvers al mes. Aquest comportament no s'altera en les èpoques d'epidèmies ni de guerres; en aquests casos solament hi ha més cadàvers, però no s'observen canvis d'actitud en l'explotació dels vasos sepulcral que es puguin relacionar amb un increment de les mesures higièniques. En els casos concrets de dos anys de pesta, 1631 i 1652, no hi ha cap cadàver enterrat en vas dins de l'església, ni tampoc no tenim notícia que s'habilitessin cementiris per a morts per l'epidèmia. A diferència del que succeeix en altres llocs,¹⁰⁰ tots els morts d'aquests anys de pesta són enterrats en els fossars ja existents; la gran majoria en el fossar de la parròquia de Santa Eulàlia i alguns en el de Sant Francesc. En època d'epidèmia es feien a Catalunya exàmens pericials de cadàvers, sobretot inspeccions externes dels cossos, tot evitant les autòpsies; la finalitat d'aquests actes era de prevenir l'entrada dels morts a l'interior de les esglésies, atès el risc que això podia comportar.¹⁰¹ Els enterraments se solien fer de nit i sovint d'amagat en els cementiris, cavant els papacossos o fossers del morbo una rasa de més de cinc pams de profunditat, dipositant-hi el cos sense caixa, cobrint-lo amb el contingut de dues senalles de calç viva i cremant la roba que duïen els cadàvers.

Per fer-nos una idea dels moments d'alta rotació en l'ús de les tombes comunitàries, n'exposaré algunes -que ni tan sols corresponen als de major mortalitat- a l'atzar:

CONGREGACIÓ DELS DOLORS	
04-01-1715	29-01-1746
05-01-1715	25-02-1746
22-01-1715	18-03-1746
28-01-1715	26-03-1746
12-01-1715	17-04-1746
11-03-1715	19-04-1746
08-09-1715	06-05-1746
	27-05-1746
26-01-1730	30-05-1746
27-03-1730	14-06-1746
04-04-1730	17-07-1746
11-04-1730	19-07-1746
31-05-1730	29-08-1746
09-08-1730	29-08-1746
13-08-1730	05-09-1746
31-08-1730	09-09-1746
26-09-1730	17-09-1746
24-11-1730	25-09-1746
06-12-1730	30-09-1746

CONFRARIA DE SANT ELOI

09-05-1707	16-03-1722
13-05-1707	20-03-1722
27-05-1707	06-04-1722
30-05-1707	05-06-1722
	17-06-1722
20-01-1719	16-11-1722
30-01-1719	16-11-1722
02-02-1719	
06-02-1719	01-01-1755
14-03-1719	06-03-1755
03-04-1719	28-03-1755
12-11-1719	16-04-1755
	02-05-1755
22-01-1722	02-11-1755
22-02-1722	13-12-1755
25-02-1722	27-12-1755

CONFRARIA DE SANTA EULÀLIA

09-01-1737	12-01-1741
18-01-1737	13-01-1741
28-01-1737	25-01-1741
29-01-1737	20-02-1741
29-03-1737	14-03-1741
20-04-1737	05-04-1741
19-05-1737	22-05-1741
23-07-1737	04-08-1741
26-07-1737	02-09-1741
05-08-1737	05-09-1741
20-08-1737	23-09-1741
28-08-1737	08-10-1741
22-10-1737	12-10-1741
29-10-1737	18-10-1741
29-10-1737	20-10-1741
03-12-1737	21-10-1741
22-12-1737	14-11-1741
30-12-1737	26-11-1741
	01-12-1741
	09-12-1741

A la parròquia de Berga part dels albats s'enterren dins les esglésies des de principis del segle XVIII, a diferència del que Ariès¹⁰² va trobar a l'àrea de Tolosa, on no ho fan fins a les acaballes del mateix segle.

En les sèries anteriors podem veure que hi ha alguns dies amb més d'un enterrament dins d'un mateix vas, i també hi trobem diversos subperíodes amb cinc sebollits a la mateixa tomba. Això ens pot donar una idea de la rotació dels vasos sepulcral, encara més elevada en les èpoques d'epidèmies, de guerra o d'altres malvestats.

Les condicions d'ús dels vasos havien de ser extremadament penoses, tant per la sobrecàrrega en el proveïment de difunts com per la seva freqüència i ritme. Una bona part dels vasos sepulcral solien estar sota les capelles laterals.¹⁰³

Si les tombes comunitàries eren de cripta i amb nínxols, podien encabir-hi diversos cossos alhora en procés de putrefacció. Si volguéssim donar com a bo el període de dos anys de temps per a permetre la putrefacció d'un cos abans d'autoritzar la reutilització del nínxol, podem fer un càlcul; prenent el màxim nombre d'enterraments en dos anys consecutius en cadascuna de les tres comunitats, veiem que és de:

<i>Congregació dels Dolors:</i>	56
<i>Confraria de Sant Eloi:</i>	40
<i>Confraria de Santa Eulàlia:</i>	32

Això vol dir que per renovar cada dos anys el nombre de vasos que correspondrien a aquests enterraments, caldria disposar d'aquest nombre de nínxols i de quasi la meitat més, perquè sempre hi hauria un bon nombre d'espais en els quals, per diversos motius, no s'hi podria comptar. Això significa que l'església parroquial de Santa Eulàlia hauria de disposar de:

<i>Congregació dels Dolors:</i>	80
<i>Confraria de Sant Eloi:</i>	40
<i>Confraria de santa Eulàlia:</i>	45

Després de molts anys de visitar criptes sepulcral de Catalunya, jo no en conec de tan grans a les parròquies, per la qual cosa he de pensar que no era possible fer una rotació dels espais amb garanties de salubritat. Això representava una conducta amb alt risc sanitari.